UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLV), 2009

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2009
CEP USM

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2 (XLV), 2009. - Chişinău: CEP USM, 2009. – 202 p.

versiunea electronică:
http://www.usm.md/start.aspx?textC=16&textCom=204

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

INTERACŢIUNEA AUTORITĂŢILOR PUBLICE ABILITATE CU PREVENIREA ŞI COMBATEREA TERORISMULUI: ASPECTE DE COOPERARE INTERDEPARTAMENTALĂ

Marcel BENCHECI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice
Doctorand

The terrorism dangers and threats are the main difficult to understand, to accept and to take under control. The state institutions authorized in security insurance, defend of order and law wouldn't totally find solutions for combating the terrorism. However, important measures were taken in combating of this phenomenon from 2001 until our days, inclusively in the Republic of Moldova, the terrorism continue to be a danger for humanity, the society and economy.

In the article from below there is analyzed the subject of the terrorism impact on the state's security and the necessity of the state's and international institutions cooperation in this area. The article's content is based, especially, on the description and analysis of the cooperation between the public institutions skilled in combating the terrorism.

Pericolele şi ameninţările teroriste sunt după cele prezentate de existenţa şi posibilitatea aplicării armelor de distrugere în masă, cele mai dificil de înţeles, acceptat şi gestionat. Instituţiile abilitate cu asigurarea securităţii şi apărării persoanei, ordinii şi legii n-au perceput în totalitate soluţii pentru gestionarea şi dezamorsarea acestui fenomen. Oricât de importante măsuri au fost efectuate din 2001 până în prezent în investigarea şi combaterea acestui fenomen, inclusiv în Republica Moldova, terorismul continuă să rămână un potenţial pericol pentru fiinţa umană, societate şi economie.

În prezentul articol se abordează subiectul referitor la impactul terorismului asupra securităţii statului şi necesitatea colaborării instituţiilor statale şi internaţionale în vederea înlăturării acestui fenomen. Conţinutul articolului este bazat, în special, pe descrierea şi analiza interacţiunii autorităţilor publice din Republica Moldova abilitate cu prevenirea şi combaterea terorismului. De ase-

menea, se trasează nişte sarcini majore comune, care în opinia autorului ar sta în fața autorităților publice abilitate cu prevenirea şi combaterea terorismului, precum şi a societății civile.

Terorismul, care mult timp era considerat de către experți ca o problemă internă a unui stat [1, 281], [la începutul secolului XXI a evoluat în unul din cele mai periculoase fenomene pentru securitatea națională şi mediul de conviețuire interstatală. Astăzi combaterea eficientă a infracțiunii şi diminuarea consecințelor dezastruoase, care pot surveni pentru populație de pe urma activității teroriste, a devenit una din cele mai arzătoare probleme din domeniul asigurării securității generale şi ea nu poate fi soluționată decât prin unificarea şi coordonarea eforturilor la nivel național şi internațional.

Îndeplinindu-şi angajamentele comunitare în combaterea terorismului, Republica Moldova a elaborat şi implementat la nivel național o politică activă privind prevenirea şi combaterea terorismului în toate formele şi manifestările acestuia. Mecanismul realizării acestei politici se întemeiază pe principii definitorii cum ar fi: a) legalitate; b) prioritatea măsurilor de prevenire a terorismului; c) inevitabilitatea pedepsei pentru săvârşirea unui act terorist; d) îmbinarea metodelor publice şi secrete de combatere a terorismului; e) folosirea în complex a măsurilor de profilaxie, juridice, politice şi social-economice; f) prioritatea protejării drepturilor persoanelor puse în pericol de un act terorist şi minimizarea pierderilor de vieți omeneşti; g) cedări minime în fața teroristului; h) dirijare unipersonală a forțelor şi mijloacelor antrenate în desfăşurarea operațiilor antiteroriste; i) publicitate minimă a procedeelor tehnice, a tacticii de desfăşurare a operațiilor antiteroriste şi a componenței participanților la aceste operațiuni.

Realizând totalmente imperativul combaterii terorismului, țara noastră este parte a coaliției antiteroriste globale şi susține eforturile comunității internaționale în contracararea fenomenului, acest lucru fiind confirmat de Parlamentul Republicii Moldova în anul 2001 [2], imediat după comiterea atacurilor teroriste din Statele Unite ale Americii. Susținând întru totul activitatea Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, a Comitetului Antiterorist, care activează în cadrul acestuia, Republica Moldova întreprinde măsurile necesare pentru implementarea la nivel național a rezoluțiilor cu privire la combaterea terorismului. Au fost întocmite şi prezentate patru rapoarte despre mersul executării rezoluției 1373 (2001) şi un raport despre implementarea rezoluției 1624 (2005). Totodată, fiind parte la cele 12 instrumente juridice ale ONU, în domeniul combaterii terorismului, Republica Moldova a inițiat procedurile interne necesare pentru ratificarea celui de-al 13-lea – Convenția internațională privind suprimarea actelor terorismului nuclear, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 13 aprilie 2005.

Concomitent, Republica Moldova susţine şi participă activ la iniţiativele Consiliului Europei în domeniul luptei contra terorismului şi în acest context a ratificat Convenţia europeană pentru reprimarea terorismului din 1977, Protocolul de amendare a acesteia din 2003, precum şi un şir de alte convenţii europene în domeniul extrădării şi asistenţei juridice în materie penală. În prezent, sunt realizate procedurile interne pentru ratificarea Convenţiei Consiliului Europei cu privire la prevenirea terorismului şi celei privind spălarea de bani, căutarea, reţinerea şi confiscarea veniturilor provenite din crime şi finanţarea terorismului.

Armonizarea legislaţiei naţionale la standardele internaţionale şi europene în domeniul prevenirii şi combaterii terorismului constituie una din priorităţile de bază ale Republicii Moldova, determinate în programele naţionale privind implementarea Planului de Acţiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană şi a Planului Individual de Acţiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO. [3]

Cu referire la aspectul internaţional în domeniul combaterii terorismului menţionăm că legislaţia naţională prevede următoarele:

a) Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaţionale la care este parte, cooperează cu organele de drept şi serviciile speciale ale altor state, precum şi cu organizaţiile internaţionale, care activează în acest domeniu;

b) În interesul asigurării securităţii persoanei, societăţii şi statului Republica Moldova urmăreşte pe teritoriu său persoanele implicate în acţiuni teroriste, inclusiv în cazurile în care actele teroriste au fost planificate ori săvârşite în afara teritoriului său, dar au adus daune ţării, precum şi în alte cazuri, prevăzute de tratatele internaţionale, la care Republica Moldova este parte;

c) În caz de necesitate Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaţionale la care este parte, poate solicita, în mod stabilit, asistenţa necesară din partea altor state la desfăşurarea acţiunilor de eliberare a ostaticilor, precum şi poate participa la astfel de acţiuni.

Activităţile de combatere a terorismului sunt desfăşurate de organele securităţii statului ale Republicii Moldova în conlucrare strânsă cu organele competente din alte state. Astăzi Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova conlucrează activ în format bilateral şi multilateral cu serviciile speciale ale: Statelor Unite ale Americii, Federaţiei Ruse, Ucrainei, altor state membre ale CSI, Germaniei, Marii Britanii, Turciei, României, Ungariei, Bulgariei şi altor ţări.

Republica Moldova este parte la Acordul privind colaborarea statelor-membre ale Comunităţii Statelor Independente în lupta cu terorismul din 1999, cooperează cu statele-membre ale bazinului Mării Negre în baza Acordului din 1998 şi Protocolului adiţional din 2002, a ratificat Acordul, din 2002, privind

colaborarea între statele-membre GUAM în domeniul combaterii terorismului, crimei organizate şi altor tipuri de infracţiuni grave.

În conformitate cu Legea cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001 principalele autorităţi, care desfăşoară activităţi în domeniu sunt:

Preşedintele Republicii Moldova care coordonează întreaga activitate de combatere a terorismului;

Guvernul - desemnat ca principala autoritate responsabilă de organizarea activităţii de combatere a terorismului şi de asigurarea acesteia cu forţe, mijloace şi resursele necesare;

Serviciul de Informaţii şi Securitate ca autoritate naţională care desfăşoară nemijlocit activitatea de combatere a terorismului;

Centrul Antiterorist al Serviciului de Informaţii şi Securitate care este organul abilitat cu dirijarea, coordonarea şi realizarea măsurilor de combatere a terorismului;

Alte autorităţi care desfăşoară activităţi de combatere al terorismului, în limitele împuternicirilor lor, sunt: Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, Ministerul Dezvoltării Informaţionale, Serviciul Grăniceri, Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat, Serviciul Vamal, Departamentul Situaţii Excepţionale, Departamentul instituţiilor penitenciare al Ministerului Justiţiei.

La combaterea terorismului în limitele împuternicirilor lor, stabilite prin acte legislative şi alte acte normative participă la fel şi autorităţile publice locale. Iar la activităţi de prevenire, depistare şi curmare a activităţii teroriste pot participa, în limitele împuternicirilor lor, şi alte autorităţi ale administraţiei publice, în modul stabilit de Guvern [4; 5; 6].

Punînd la bază principiul de dirijare unipersonală a forţelor şi mijloacelor antrenate în desfăşurarea operaţiilor antiteroriste şi în temeiul art.6 aliniatul (4) al Legii cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001 prin Hotărîrea Guvernului nr.1295 din 13 noiembrie 2006 se creează Centrul Antiterorist al Serviciului de Informaţii şi Securitate. Printre sarcinile de bază ale Centrului au fost stipulate: coordonarea tehnică a măsurilor de prevenire şi combatere a terorismului, desfăşurate de către autorităţile publice competente; analiza mersului realizării măsurilor antiteroriste; evaluarea forţelor antrenate în realizarea politicii antiteroriste naţionale şi înaintarea propunerilor privind ajustarea lor la condiţiile reale, la fel aprecierea factorilor de risc, acordarea de asistenţă autorităţilor publice şi alte abilităţi nu mai puţin importante.

Avînd ca scopuri principale verificarea sistemului naţional de înştiinţare în caz de alertă teroristă şi aprecierea gradului de interacţiune dintre autorităţile publice naţionale abilitate cu împuterniciri de prevenire, depistare şi combaterea terorismului, în perioada 20-21 iunie 2007 de către Centrul Antiterorist al SIS

au fost organizate şi desfăşurate exerciţii antiteroriste naţionale „Forţele Unite - 2007”.

În aceste aplicaţii, alături de angajaţii Serviciului de Informaţii şi Securitate, au fost antrenaţi reprezentanţi ai altor autorităţi publice. Practica a demonstrat eficienţa schemelor de interacţiune dintre autorităţile publice naţionale abilitate cu împuterniciri în domeniul combaterii terorismului. Totodată au fost scoase la iveală şi unele lacune, care după o analiză profundă, vor fi lichidate.

Este de menţionat că, în cadrul acestor exerciţii, pentru prima dată au fost implicate concomitent detaşamentele antiteroriste ale Serviciului de Informaţii şi Securitate şi Ministerului Afacerilor Interne.

În cadrul operaţiunilor comune de eliberare a ostaticilor, s-a realizat scopul principal perfecţionarea capacităţilor de luptă ale detaşamentelor speciale şi ridicarea pregătirii psihologice a efectivelor acestor structuri întru realizarea sarcinilor în condiţii extreme.

În calitate de invitaţi la exerciţiile antiteroriste au asistat reprezentanţi ai Misiunii OSCE în Republica Moldova, Centrului Antiterorist al Comunităţii Statelor Independente, ofiţeri de legătură ale serviciilor speciale străine cu care SIS conlucrează în baza acordurilor de bilaterale.

Trebuie să menţionăm, că aspectul combaterii terorismului, identificarea factorilor generatori ai acestui fenomen constituie o chestie de importanţă cît naţională, atât şi internaţională, necesitând o soluţionare imediată. Din acest motiv considerăm oportună perfecţionarea neîntârziată, în caz de necesitate, a legislaţiei ce ţine de domeniul vizat, atrăgând la această activitate şi societatea civilă.

La fel astăzi se impune elaborarea unor principii de cooperare în combaterea terorismului dintre instituţiile statale şi business, dintre instituţiile statale şi societatea civilă (ne referim, în special, la organizaţiile neguvernamentale). Un capitol aparte îl poate constitui cooperarea dintre instituţiile statale şi presa. Scopul primordial este de a mobiliza toate forţele şi mijloacele din societate la soluţionarea în comun a sarcinii de depistare, prevenire şi contracarare a terorismului, de acţionat în aşa fel ca această sarcină să nu fie privită doar ca una ce ţine de serviciile speciale şi instituţiile de menţinere a ordinii publice.

Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova pledează pentru punerea accentului pe prevenirea manifestărilor teroriste în primul rând şi apoi pe contracararea lor. În acest context vom menţiona doar câteva dintre sarcinile majore comune, care după părerea noastră stau în faţa autorităţilor publice abilitate cu prevenirea şi combaterea terorismului şi a societăţii civile:

- propagarea în societate a valorilor posibil mai puţin apreciate astăzi, cum ar fi patriotismul, conştiinţa civică şi vigilenţa ce ar putea deveni pârghii importante în procesul cultivării la populaţie a sentimentului de respingere a ideilor extremist-teroriste;

- demascarea, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, a caracterul destructiv al terorismului;
- familiarizarea populației cu eventualele consecințele negative ale antrenării indivizilor în acțiuni teroriste sau altor infracțiuni ce afectează securitatea statului.

Suntem siguri că conlucrarea şi schimbul de experiență dintre autoritățile publice, va contribui considerabil în organizarea activității cotidiene de implementare a politicii naționale antiteroriste. Iar acest fapt va permite Republicii Moldova să se alinieze la statele lumii capabile să asigure securitatea, siguranța şi prosperitatea cetățenilor săi.

Bibliografie:

1. Brown M.E. Grave New World: Security Challenges in the 21-st Century. – Washington, 2003
2. Legea cu privire la combaterea terorismului nr.539-XV din 12 octombrie 2001. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.147-149/1162.
3. Legea pentru ratificarea Acordului privind colaborarea statelor membre ale Comunității Statelor Independente în lupta cu terorismul nr.426-XV din 27 iulie 2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.29-31/186.
4. Legea cu privire la prevenirea şi combaterea spălării banilor şi finanțării terorismului nr.633- XV din 26 iulie 2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.141-145/597;
5. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova - NATO, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.1506 din 29 decembrie 2006. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.6-9/29 din 19 ianuarie 2007.
6. Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.356 din 22 aprilie 2005. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.65-66/412 din 29 aprilie 2005.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în științe politice, conferențiar

REGIMUL POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA: ÎN CĂUTAREA FORMULEI OPTIME

Igor BUCĂTARU
Chişinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Administrative
Doctor, lector superior

Vladimir BORŞ
Chişinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Administrative
Doctor, conferențiar

There are principal problems being researched in this article that are describing the role of political regime of Republic of Moldova in organization and efficient functioning of state powers. During scientifically investigations the author of the article has exercised an investigation that demonstrates the role of the political regime in democratic development of society.

Analyze is effectuate from two points of view: political and juridical. In the same, the author utilizes the retrospective method. The political process of setting up democratic regimes has its specific features, both positive and negatives. It is typical for the Republic of Moldova the change of priorities during the process of setting up the political democratic regime.

He wants to demonstrate that the actual situation is not optimal. The majority of authors describes Moldavian political regime like a parliamentarian. But the situation is not simple, because the comportment of political elites is not adequate with Constitution. The author proposes some recommendations to optimization political process in Republic of Moldova. He considers that the optimal type of political regime is parliamentarian.

Necesitatea analizei configurației regimului politic din Republica Moldova derivă din incertitudinile şi discuțiile interminabile privind tipul acestuia şi calitatea sa. Vorbind despre tipologie, se are în vedere în ce măsură regimul politic al Republicii Moldova poate fi încadrat în limitele legale şi social-politice ale unuia din regimurile clasice, fundamentate de către teoria politică şi constituțională: parlamentar, prezidențial sau mixt (semiprezidențial). În ceea ce priveşte calitatea, atunci autorul va încerca să propună varianta cea mai plauzibilă de regim politic pentru societatea moldovenească, în vederea depăşirii stărilor tranzitorii şi edificării unui stat democratic veritabil.

Unul din aspectele ce asigură originalitatea şi individualitatea studiului îl reprezintă abordarea interdisciplinară utilizată. În opinia autorului, înțelegerea profundă şi adecvată a subiectului vizat va fi posibilă exclusiv printr-o analiză pluridisciplinară ce ar include aspectele politice, juridice, administrative şi retrospective ale problemei ştiințifice abordate. Ar fi limitat din punct de vedere ştiințific de a vorbi doar despre regimul constituțional de guvernare. Pentru elucidarea adecvată şi completă a subiectului investigației este necesar de a analiza comportamentul şi atitudinea clasei politice autohtone.

1.Studiu retrospectiv privind evoluția regimului politic din Republica Moldova

Evoluția sistemului politic al Republicii Moldova, din punctul de vedere al mecanismului de exercitare a puterii publice, a cunoscut în opinia majorității specialiştilor în domeniu trei etape distincte, care în termeni cronologici sunt reprezentate în felul următor:

a) ***1991-1994.*** Din momentul adoptării Declarației de Suveranitate la 23 iunie 1990, clasa politică moldovenescă a început un lung şi anevoios parcurs în căutarea unei formule proprii de guvernare, care i-ar permite să depăşească mai lejer dificultățile edificării unui sistem politic democratic. În perioada respectivă de cea mai mare influență politică se bucura Frontul Popular din Moldova, formațiune ce promova ideea construcției unui regim politic parlamentar, care ar corespunde cel mai mult principiului pluralismului politic, ce urma să înlocuiască monismul totalitar de tip sovietic. Configurarea regimului politic moldovenesc la acea etapă era direct dependentă de lupta ce se ducea între Frontul Popular (FPM), în calitate de formațiune politică majoritară în parlament şi care formase un Guvern în frunte cu liderul său – M.Druc, pe de o parte, şi Preşedintele Republicii Moldova – M.Snegur, care dorea să iasă de sub controlul parlamentar al FPM şi să-şi subordoneze Guvernul [6]. Politica unionistă activă (unirea Republicii Moldova cu România) promovată de liderii Frontului Popular, precum şi agravarea situației social-economice din republică au redus considerabil, către sfârşitul anului 1991, sprijinul social de care se bucura Frontul Popular. În aceste condiții, M.Snegur promovează un şir de acte normative, sprijinite de forțele moderate din Parlament (ce pledau pentru reforme moderate şi rămânerea Republicii Moldova în spațiul geopolitic post-sovietic), ce aveau drept scop fortificarea puterii prezidențiale [1].

Alegerile preşedintelui Moldovei din decembrie 1991 au constituit un moment de glorie politică pentru M.Snegur, care a învins în mod detaşat. Treptat Parlamentul, în virtutea caracterului său extrem de fragmentat, a devenit o instituție politică slabă, fenomen ce fiind completat de întărirea puterii prezidențiale, a permis multor speciali□ti să caracterizeze perioada 1991-1994 drept perioada în care regimul politic era unul de tip prezidențial [4]. Totuşi, această concluzie

nu este una univocă, din care cauză am spune mai degrabă că la acel moment Republica Moldova nu avea un regim constituțional de guvernare definitivat şi complet constituit. Mai degrabă era un regim influențat în mare parte de autoritatea şi legitimitatea instituției prezidențiale. În concluzie, regimul politic din perioada anilor 1991-1994 poate fi caracterizat drept unul de tranziție şi care era influențat de creşterea prerogativelor Preşedintelui Republicii Moldova în detrimentul Parlamentului, care în faza inițială se bucură de cea mai mare prezență în viața politică a țării.

b) ***1994-2000.*** Momentul de cotitură în reglementarea juridică a mecanismului de guvernare din Republica Moldova l-a constituit adoptarea Constituției Republicii Moldova. Noua Lege fundamentală stabilea un regim politic de tip mixt sau semiprezidențial, ce se apropia de variantele franceză şi românească. Puterea executivă avea un caracter bicefal, nefiind clară supremația Guvernului sau a Preşedintelui. Puterea legislativă era reprezentată de către un Parlament unicameral, care desemna prin majoritate parlamentară Guvernul, şi respectiv acesta din urmă era răspunzător în fața Parlamentului. Pe de altă parte, Preşedintele era acela care prezida şedințele Guvernului. Preşedintele Republicii Moldova avea atribuții mai largi în domeniul politicii externe, a acelei militare şi de securitate. În timp ce Guvernul se preocupa de problemele din domeniul politicii economice, sociale, de ordine internă etc. [1].

Din punctul de vedere al comportamentului clasei politice, în opinia unor politologi, edificarea a unui astfel de regim politic a constituit o variantă de compromis între majoritatea parlamentară de moment (1994) şi preşedintele M.Snegur, în vederea repartizării prerogativelor. Indiferent de cauzele selectării de către clasa conducătoare de atunci a unui astfel de regim constituțional de guvernare, mecanismul existent era unul absolut democratic, ce din punctul de vedere al prevederilor legale se încadra în schema clasică a regimului mixt, edificat şi utilizat de către Republica Franceză. Problemele în materie de realizare a prevederilor, însă au apărut în scurt timp, din momentul în care Preşedintele şi majoritatea parlamentară au ales diferite căi de dezvoltare politică. Atât în perioada preşedinției lui M.Snegur, cât şi în special, în perioada preşedinției lui P.Lucinschi, au existat un şir de conflicte vizavi de controlul puterii executive. Răspunderea dualistă a miniştrilor a fost una dintre motivele folosite de către preşedinție şi legislativ în lupta purtată.

Conflictele respective au motivat Parlamentul să facă tot posibilul pentru a limita prerogativele Preşedintelui. Un pas decisiv fiind introducerea modificărilor constituționale privind alegerea acestuia de către Parlament, diminuând în acest fel legitimitatea acestuia.

c) ***2000-prezent (2009).*** Reforma constituțională din iulie 2000 a reprezentat un eveniment cu un impact destul de mare pentru viața politică moldovenească. Legislativul a decis operarea de modificări constituționale ce au avut în ca-

litate de scop limitarea prerogativelor preşedintelui şi a poziţiei sale în sistemul politic moldovenesc. De asemenea, s-a încercat de a creşte gradul de responsabilitate a Guvernului faţă de Parlament, precum şi de a permite Guvernului de a juca un rol mai independent în procesul de guvernare prin introducerea mecanismului ordonanţelor. Evenimentele respective au determinat pe majoritatea politologilor şi constituţionaliştilor să vorbească despre instaurarea unui regim politic parlamentar.

În concluzie am putea deduce că sistemul politic din Republica Moldova a cunoscut practic toate tipurile de regimuri politice existente. Istoria edificării şi consolidării sistemului politic moldovenesc a reprezentat o continuă luptă pentru supremaţie între instituţia prezidenţială şi parlamentară. În aceste condiţii, Guvernul ca instituţia a puterii politice a reprezentat un obiect a acestei lupte şi nicidecum un subiect cu putere de implicare şi influenţare.

2. Tipul şi calitatea regimului actual de guvernare

Analiza situaţiei actuale privind regimul politic se prezintă a fi o misiune destul de dificilă şi complexă. Identificarea tipului de regim politic existent se va face atât prin abordarea legală (constituţionalistă şi administrativă) a problemei, cât şi în mod aparte prin studiul politologic al comportamentului clasei politice.

Majoritatea specialiştilor interesaţi de problemă sunt de părere că este vorba despre regim politic parlamentar. O altă categorie insistă asupra faptului că avem de afacere cu un regim semiprezidenţial. În cele ce urmează autorii doresc să prezinte propria viziune asupra problemei. Pentru formularea acesteia vom demara analiza cadrului constituţional existent.

Modificările (cu implicaţii pentru studiul de faţă) s-au referit la Capitolele V, VI şi VII din Constituţia Republicii Moldova, fiind vorba despre „Preşedintele Republicii Moldova", „Guvernul" şi „Raporturile Parlamentului cu Guvernul".

Cea mai importantă modificare, în opinia autorului ţine de articolul 78 „Alegerea Preşedintelui". Astfel, enunţul „este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat" a fost înlocuită cu „este ales de Parlament prin vot secret". Această modificare este una extrem de importantă, fiindcă lipseşte funcţia respectivă de caracterul său reprezentativ. Mandatul prezidenţial nu este oferit de către popor, ci doar de către reprezentanţii acestuia din Parlament. Respectiv, în activitatea sa el nu poate invoca voinţa poporului care l-ar fi ales.

O altă modificare importantă ţine de excluderea prevederilor articolului 83, care reglementau legătura dintre Preşedintele Republicii Moldova şi Guvernul. În acest fel, în Preşedintele Republicii Moldova nu mai poate prezida şedinţele Guvernului la care participă şi nu poate consulta Guvernul în probleme urgente sau de importanţă deosebită. De specificat că Constituţia Republicii Moldova, în

varianta sa actuală, nu reglementează în nici un fel participarea Preşedintelui la şedinţele Guvernului.

Pe de altă parte însă, anumite prevederi specifice unui regim constituţional semiprezidenţial de guvernare au fost păstrate. Este vorba,în mod aparte de conţinutul articolului 73, prin care se consfinţeşte dreptul Preşedintelui Republicii Moldova la iniţiativă legislativă. Drept ce nu va fi întâlnit în nici o Constituţie aparţinând unui stat cu regim politic parlamentar. Mai mult decât atât, printre modificările constituţionale operate în vara anului 2000, sunt şi de acelea care nu că nu limitează puterea Preşedintelui, ci dimpotrivă amortizează efectul modificărilor respective. Este vorba despre adăugirile efectuate în conţinutul articolului 88, punctul (i), prin care Preşedintele Republicii Moldova dispune de o aşa atribuţie ca „suspendă actele Guvernului ce contravin legislaţiei, până la adoptarea hotărârii definitive a Curţii Constituţionale". În aşa mod Preşedintele devine o parte a puterii executive, situată superior Guvernului. Constatare ce iarăşi nu se încadrează în logica unui regim parlamentar. Toate aceste observaţii permit unor specialişti în dreptul administrativ să insiste asupra faptului că „Preşedintele Republicii, pe lângă calitatea sa de şef al statului, este şi şef al executivului"[5, 64].

Modificările operate în Capitolele VI şi VII au vizat fortificarea instituţiei Guvernului. În particular ne referim la introducerea în categoria de acte ale Guvernului a ordonanţelor şi implicit a procedurii de delegare legislativă. Practica politică ulterioară a arătat că acestea nu au fost utilizate în procesul de guvernare, fapt ce exprimă inclusiv slăbiciunea guvernelor de până acum.

Per ansamblu, modificările constituţionale aşa de des invocate în calitate de bază legală a calificării regimului politic din Republica Moldova drept unul parlamentar nu au fost aşa de multe la număr. Pe de asupra au purtat un caracter controversat şi limitat. Cea mai importantă modificare se referă la modalitatea de alegere a Preşedintelui. În pofida faptului că ea nu se referă nemijlocit la atribuţii, considerăm că importanţa acestei modificări este crucială. Aceasta pe motiv că Preşedintele Republicii Moldova a fost lipsit de mandatul reprezentativ oferit de către popor prin vot universal. În raport cu Parlamentul el deţine un grad limitat de reprezentativitate. În ceea ce priveşte atribuţiile sale, atunci la acest capitol putem menţiona că doar două atribuţii au fost excluse: „prezidarea (participarea) şi consultarea Guvernului" şi dreptul de sesizare a Curţii Constituţionale. În rest, toate au fost păstrate. În concluzie, modificările constituţionale nu au avut un caracter finit din punctul de vedere al edificării unui regim constituţional de guvernare de natură parlamentară. S-a lucrat cu jumătăţi de măsură.

Însă, în opinia autorului, sorgintea problemelor ce ţin de individualizarea regimului politic din Republica Moldova, se află nu atât în domeniul legal (constituţional), cât în special în domeniul social-politic. Comportamentul clasei politice şi a societăţii denotă o atitudine „rece" faţă de regimul politic parlamentar.

Astfel, în cazul societăţii drept dovadă a tezei enunţate mai sus, pot servi rezultatele majorităţii absolute a sondajelor, în care opinia publică optează în mod majoritar pentru mecanismul alegerii prin vot universal şi direct al Preşedintelui Republicii Moldova. Indirect se acordă un vot de încredere şi o importanţă instituţiei respective ce depăşeşte limitele prevăzute de un regim politic parlamentar.

Această atitudine şi stare de spirit a populaţiei este alimentată extrem de mult de către comportamentul clasei politice. Şi aici nu este vorba doar despre comportamentul clasei conducătoare, ci şi a unor lideri reprezentativi ai opoziţiei. Întâi de toate este vorba despre atitudinea luată de către actuala putere politică reprezentată de Partidul Comuniştilor. Imediat după alegerile din 2001, comuniştii prin poziţionarea liderilor săi au conferit institu□iei preşedintelui imaginea celei mai importante din stat. În pofida faptului că însuşi doctrina comunistă preferă guvernarea colectivă, precum şi în disensiune cu practica statelor parlamentare unde func□ia principală în stat este cea a primministrului, liderul partidului care a obţinut majoritatea absolută în Parlament - V.Voronin, a preferat să se poziţioneze în postura de Preşedinte al Republicii Moldova. Faptul că V.Voronin a rămas şi în postura de preşedinte a partidului de guvernământ, a creat şi mai multe dificultăţi în demersul specialiştilor de a identifica tipul regimului politic din Republica Moldova. În acest fel, responsabilitatea mini□trilor în faţa Preşedintelui devine în primul rând una politică. Aceasta pe motiv că Guvernul este menţinut de către majoritatea a cărui lider este şef al statului. De facto se constituie un executiv piramidal, în vârful piramidei situându-se Preşedintele.

O parte a opoziţiei, la fel nu agreează ideea de republică parlamentară. În această ordine de idei se înscrie dorinţa manifestă a unor lideri din opoziţie (S.Urechean (Alianţa „Moldova Noastră”), alegerile parlamentare din 2005, 2009) de a ocupa funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova, accentuând în acest fel importanţa instituţiei pentru sistemul politic din Republica Moldova. Sau iniţiative de revizuire a Constituţiei, în sensul alegerii preşedintelui de către popor (iniţiativa Partidului Liberal Democrat din Moldova). În final, din punctul de vedere a comportamentului clasei politice, regimul politic parlamentar nu este unul preferat de către majoritatea reprezentanţilor acesteia.

Încercând o clasare a regimului politic din Republica Moldova, trebuie să reieşim atât din prevederile constituţionale care edifică mecanismele juridice de funcţionare a acestuia, cât şi din comportamentul şi atitudinea clasei politice în procesul de realizare a funcţiilor sale de conducere. În acest sens putem spune că în Republica Moldova nu există un regim politic parlamentar care s-ar încadra în limitele unui regim politic parlamentar model, după tipul celui german sau italian. Desprinderea de modelul clasic se datorează nu atât rigorilor constituţionale existente, cât denaturării acestuia de către clasa politică, care nu ţine cont de „regulile de joc” prescrise de către regimul respectiv. În general, comasând

elementele constituționale cu cele ale comportamentului politic, deducem o prevalare a elementelor unui regim semiprezidențial, şi nicidecum parlamentar. Acest fapt ne permite să deducem că, cu părere de rău, că tipul regimului poate depinde de „capriciile" forțelor politice antrenate în procesul de realizare a puterii. De exemplu, nu este clar care va fi situația în cazul în care după alegerile din 2009, comuniştii vor reuşi să-şi păstreze pozițiile, iar actualul Preşedinte al Republicii Moldova (care nu va mai putea pretinde la funcție după aprilie 2009), şi liderul de partid V.Voronin, va dori să rămână în una din funcțiile importante din stat. Această incertitudine, ne demonstrează imaturitatea atât a sistemului politic, cât şi a clasei politice. Este foarte probabil ca actuala formulă constituțională de organizare a puterii de stat să nu fie ultima în perioada apropiată.

3.Concluzii şi recomandări privind optimizarea mecanismelor de guvernare

Este extrem de important ca clasa politică să conştientizeze necesitatea de a se decide asupra regimului politic optim pentru Republica Moldova. Faptul respectiv va permite depăşirea mai multor probleme de sistem existente la moment. Acest pas va fi unul dintre cele decisive în configurarea unui sistem politic democratic şi stabil, lipsit de riscurile uzurpării moniste a puterii.

În această ordine de idei, sunt de părere că regimul politic optim pentru Republica Moldova este cel parlamentar. Idee care are la bază mai multe raționamente:

- regimul politic parlamentar face posibilă evitarea problemelor legate de caracterul bicefal al puterii executive, îndeosebi în cazul în care Prim-ministrul şi Preşedintele fac parte din două tabere politice opuse;
- Guvernul este responsabil doar în fața Parlamentului, şi nu mai depinde şi de instituția prezidențială;
- regimul parlamentar nu presupune o putere executivă slabă. Dimpotrivă, în condițiile în care Prim-ministrul este cel care are responsabilitatea guvernării şi nu o împarte cu alte instituții, puterea executivă este reprezentată de o singură instituție – Guvernul, care şi este responsabil de realizarea tuturor stipulațiilor programului de guvernare;
- din momentul în care instituția Preşedintelui Republicii Moldova va fi una cu adevărat caracteristică unui regim parlamentar, ea nu va mai reprezenta scopul principal al partidelor parlamentare. Alegerea (sau mai bine zis nealegerea) Preşedintelui nu va fi o chestiune de principiu, care poate provoca dizolvarea Parlamentului;
- în fine, regimul politic parlamentar a fost una dintre condițiile ce nu permis depăşirea cu succes a tranziției politice şi social-economice de către o bună parte a statelor din Europa Centrală, cum ar fi de exemplu Ungaria sau Cehia.

În ceea ce priveşte regimul semiprezidențial, atunci sistemul politic al Republicii Moldova, a cunoscut deja un mecanism respectiv de realizare a suveranității populare, experiența fiind una extrem de nereuşită. Iar în ceea ce priveşte regimul prezidențial, atunci situa□ia este şi mai gravă, în condițiile în care există pericolul uzurpării puterii într-un sistem politic aflat în tranziție, şi în care o parte a populației cu nostalgie tratează perioada totalitarismului sovietic.

Autorii consideră necesar de a propune la finalul articolului şi câteva recomandări vizavi de îmbunătățirea situației în domeniu:

- conştientizarea şi acceptarea de către clasa politică din Republica Moldova, nu doar la nivel declarativ, a mecanismelor de realizare a puterii caracteristice regimului politic parlamentar;
- operarea a următoarelor modificări constituționale:

a) excluderea din conținutul articolului 73 a Constituției Republicii Moldova „Inițiativa legislativă"a expresiei „Preşedintelui Republicii Moldova";

b) excluderea din articolul 88 a punctului (i), privind dreptul Preşedintelui de a suspenda actele Guvernului;

c) de a reduce atribuțiile Preşedintelui în domeniul apărării şi asigurării securității naționale.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. // Monitorul Oficial nr.1 din 18 august 1994;
2. Legea RSS Moldova cu privire la instituirea funcției de Preşedinte al RSS Moldova şi la introducerea unor modificări şi completări în Constituția RSS Moldova, din 3 septembrie 1990. // Legi, Hotărâri şi alte acte adoptate la sesiunea I a Sovietului Suprem al RSS Moldova de legislatura a XII-a. / Ediția Sovietului Suprem al RSS Moldova. - Chişinău: 1990, p.266-269;
3. Legea cu privire la alegerile Preşedintelui Republicii Moldova nr.720-XII din 18 septembrie 1991. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.006 din 18 septembrie 1991;
4. Cârnaț T. Drept constituțional. – Chişinău: Cart Didact, 2004;
5. Orlov M., Belecciu Ş. Drept administrativ. – Chişinău: „Elena - V.I.", 2005;
6. Solomon C. Instituția prezidențială în Republica Moldova (1990-2000). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. - Chişinău: CEP USM, 2001, p.116-132.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Cezar MÎNĂSCURTĂ, doctor în ştiințe politice, conferențiar

POLITICA MIGRAȚIONISTĂ A REPUBLICII MOLDOVA: ETAPA ACTUALA.

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Profesor, doctor habilitat in stiinte politice, şef-catedră

This article is dedicated to the analysis of the contemporary migratory policy of the Republic of Moldova. The author shows that the need of conducting the migratory policy is caused both by the issues of protection of the rights of Moldavian citizens, first of all labor migrants, and by the interests of the nationnal security of Moldavian state. The regulation of migration in contemporary Moldova underwent the serious evolution, caused by the reconsideration of migratory management and practice. The article shows the analyzed basic directions of the migratory policy of the Republic of Moldova in the present stage, are made conclusions and recommendations regarding the improvement of migratory management.

Данная статья посвящена анализу современной миграционной политики Республики Молдова. Автор показывает, что необходимость проведения миграционной политики обусловлена как интересами защиты прав молдавских граждан, в первую очередь трудовых мигрантов, так и интересами национальной безопасности молдавского государства. Регулирование миграции в современной Молдове претерпело серьезную эволюцию, вызванную переосмыслением миграционного менеджмента и практики. В статье подробно показаны и проанализированы основные направления миграционной политики Республики Молдова на современном этапе, сделаны выводы и рекомендации по совершенствованию миграционного менеджмента.

Problema migrației este una dintre cele mai acute probleme ale dezvoltării Republicii Moldova. Astăzi în migrația de muncă este inclus fiecare al treilea cetatean apt de muncă [1, 2, 3, 7, 9]. Migrația afectează în mod direct securitatea națională a statului moldovenesc [6].

Republica Moldova caută soluții pentru minimizarea migrației populației moldovenesti, să străduie să micsoreze efectele negative ale acestor procese. În managementul migrațional se poate evidenția mai multe etape în abordarea şi gestionarea migratiițor [5]. În primul rînd evoluția managementului migrațional se observă în formularea scopurilor politilor migraționale, depistarea probleme-

lor-cheie. În acest context putem menționa că ultima etapă în managementul, politicile migraționale, promovate de stat, se caracterizează prin schimbare, reformă radicală [3].

Ultima (a patra) etapă se începe din mai 2006. Conținutul etapei – regândirea unor abordări conceptuale în legătură cu reglementarea migrării forței de muncă, desfăşurarea unei reforme instituționale, o cooperare mai efectivă cu Uniunea Europeană, contracararea migrației ilegale şi migrației ilegale de tranzit.

• *Reforma Instituțională.* Revitalizarea acțiunilor guvernului în reglementarea migrației se orientează spre legalizarea activităților cetățenilor moldoveni peste hotare, apărarea lor juridică şi socială, care încă n-a fost obținută. Reforma a fost de asemenea condiționată de schimbarea priorităților în politica migraționistă, fiind considerată parte integrantă a politicii sociale. Mai mult decât atât, în încercarea de a unifica sistemul de reglementare a migrației Republicii Moldova cu cel caracteristic țărilor Uniunii Europene. Moldova schimba conținutul şi funcțiile structurilor specializate în migrație. Prerogativele Biroului Național pentru migrație au fost divizate între Ministerul Economiei şi Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne (Biroul Național pentru migrație şi Azil) şi Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. În reglementarea proceselor migraționiste în Moldova participă, de asemenea, în măsuri diferite Preşedinția, Parlamentul, Ministerul Economiei şi Comerțului, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Afacerilor Externe şi al Integrării Europene, Departamentul trupelor de frontieră, şi Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

În august 2006 a fost creată Comisia pentru coordonarea activităților legate de migrație, condusă de vice-premierul Guvernului, ministrul Afacerilor Externe şi al Integrării Europene a Republicii Moldova.

• *Modificarea cadrului normativ.* Baza juridico-normativă a gestionării migrației este reprezentată astăzi de Concepția politicii migraționale, Legea cu privire la migrație, Legea cu privire la cetățenie, Legea de intrare şi ieşire din Republica Moldova, Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini şi apatrizilor în Republica Moldova, Legea cu privire la statutul refugiaților, Legea cu privire la prevenirea şi combaterea traficului cu ființe umane (decembrie 2005). Republica Moldova are un cadru normativ echilibrat în sfera managementului migrației: Programul de guvernare pentru 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, Planul național de măsuri cu privire la migrație şi refugiați (2006), Planul Național de prevenire şi combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2008-2009 (adoptat în aprilie 2008), Pprogramul de măsuri pentru susținerea populației ce locuieşte în afara Republicii Moldova (diasporei moldoveneşti) pentru anii 2006-2009, etc.

Republica Moldova cooperează cu structurile internaționale specializate în domeniul migrației (Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația In-

ternațională a Muncii, Direcția Înaltului Comisariat pentru Refugiați). În momentul de față au fost elaborate legi cu privire la cetățenii străini în Republicii Moldova şi migrația forței de muncă. S-a propus adoptarea legii cu privire la schimbarea principiilor de stabilire a cotelor imigraționale. Abordările revoluționare sunt vizibile pentru stimularea ocupării forței muncă şi a posibilităților de investiții provenite de la imigranții în Republica Moldova.

În Legea cu privire la migrația forței de muncă o mare atenție este acordată contracarării migrației nereglementate a cetățenilor moldoveni. Legislatorii înăspresc controlul de activitate a agenților, încadrați în angajarea în câmpul muncii a moldovenilor peste hotare: firmele sunt obligate sa furnizeze rapoarte trimestriale Biroului Național de Statistică şi Agenției pentru Ocuparea forței de Muncă. Rapoartele indică: cine, unde, pe ce termen a plecat şi când se va întoarce. Părinții care intenționează să plece să lucreze peste hotare sunt obligați să aducă la cunoştință agenției despre faptul că copii lor rămân fără supraveghere.

A fost elaborat sistemul informațional automatizat în această privință. Împreuna cu Organizația Internațională pentru Migrație a avut loc un tender şi au fost stabilite în baza concursului transparent companiile care vor asigura partea tehnică a proiectului, integrat în programul «Moldova electronică».

Procesul de implementare constă intr-un plan de acțiuni în sfera migrației şi refugiaților. La începutul lunii aprilie 2008 în Moldova a fost deschis, într-un propriu sediu, Centrul pentru amplasarea migranților ilegali.

- *Reexaminarea sarcinilor / obiectivelor de bază ale practicii de reglementare a migrației forței de muncă*. Autoritățile moldoveneşti promovează o abordare nouă, ce constă în faptul că reglementarea proceselor migrației forței de muncă depinde de soluționarea problemelor de combatere a sărăciei, creşterea ocupării forței de muncă, sporirea potențialului socio-economic al țării şi bunăstării cetățenilor. Politica migrățională începe să fie analizată în contextul politicilor sociale, subordonării politicii migraționiste priorităților naționale, legăturii cu perspectivele de dezvoltare a țării.

Renaşterea economiei țării constituie una dintre cele mai importante căi de reducere a numărului de muncitori moldoveni, emigrați în căutarea salariilor mai mari, corespunzătoare standardelor internaționale. Acest proces de renaştere a economiei trebuie să se bazeze pe creşterea investițiilor directe în producție, în conformitate cu Programul «Renaşterea economiei – renaşterea țării». Transferurile băneşti (remitențele) ale muncitorilor moldoveni trebuie să stimuleze investițiile în diferite proiecte locale.

Accentul a fost pus pe crearea condițiilor normale de muncă în Moldova, atragerea remitențelor migranților în investiții, dezvoltarea business-ului mic şi mijlociu, cât şi pe dezvoltarea socio-economică a țării. În acest scop în 2007-2008 se pune în aplicare proiectul "Dincolo de reducerea sărăciei: elaborarea ca-

drului juridic, regulator şi instituţional pentru utilizarea remitenţelor în scopul dezvoltării mediului de afaceri din Moldova".

În ţară s-au intensificat contactele, conlucrarea cu diaspora moldovenească [4, 11], desfăşurată de către Biroul Naţional de Relaţii Interetnice.

• *Cooperarea cu Uniunea Europeană în domeniul reglementării migraţiei.* Astăzi Moldova promovează politică în domeniul migraţiilor în contextul iniţiativelor migraţioniste a Uniunii Europene. Printre aceste iniţiative pot fi numite: aprobarea unei abordări globale faţă de migraţie în regiunile de est şi sud-est învecinate cu Uniunea Europeană; parteneriat privind mobilitatea şi migraţia circulară; Misiunea Uniunii Europene privind cooperarea la frontieră (EUBAM); «Sinergia Mării Negre»; noua tematică de cooperare cu ţările terţe în domeniul azilului şi migraţiei, crearea centrului de vize unic al Uniunii Europene; acord privind simplificarea regimului de vize şi de readmisie [7].

- după expirarea timpului rezervat pentru Planul Individual de Acţiuni «Uniunea Europeană – Republica Moldova» (2005-2008), autorităţile moldoveneşti au înaintat iniţiativa de a semna un nou document de cooperare cu Uniunea Europeană. Acest document trebuie să fie din punct de vedere politic bine consolidat, oferind Moldovei o continuitate a reformelor iniţiale de integrare Europeană. În acest context UE a propus «Parteneriatul estic».

- Moldova şi-a exprimat dorinţa de a adera în calitate de ţară-pilot la proiectul privind migraţia circulară, şi a propus la rândul său propuneri şi observaţii privind îmbunătăţirea mecanismului migraţiei circulare şi de mobilitate. După două runde de negocieri, în iunie 2008 Republica Moldova a fost selectată în calitate de ţară ce va realiza proiectul «pilot» în domeniul migraţiei circulare. Acest acord atrage atenţia asupra migraţiei circulare a cadrelor de muncă calificate, sensibilizării, formării profesionale în contextul cerinţelor UE, cu scopul de reîntoarcere şi reintegrare în ţara de origine. Ca parte integrantă a acordului se prevede realizarea a două proiecte, în valoare de 5,5 mil. Euro.

- În ansamblu, Republica Moldova a salutat pozitiv rezultatele misiunii EUBAM: consolidarea încrederii la frontieră, s-a redus migraţia ilegală, traficul de droguri, de automobile furate, etc.

- Deschiderea în 2007 a Centrului unic de vize UE, a permis facilitarea situaţiei de primire a vizelor în UE, pentru ţările ce nu au ambasade în Republica Moldova. În activitatea centrului participă 7 state. Practica activităţilor Centrului Unic de vize în Moldova a fost evaluată pozitiv în Uniunea Europeană. În contextul experienţei acumulate în Moldova, Uniunea Europeană a deschis cel de-al doilea centru unic de vize UE în Muntenegru.

- Ca urmare, a rezultat semnarea acordului de facilitare a regimului de vize şi de readmisie. Începând cu 1 ianuarie 2008 a fost introdus regimul simplificat de vize între Moldova şi ţările Uniunii Europene. În acelaşi mod a fost simplificată procedura de perfectare a vizelor pe termen scurt. Se stabileşte o taxă mai

mică, sunt evidenţiate categorii de persoane care pot primi viza gratuit, vize multiple şi pe un termen mai lung. Sunt introduse anumite măsuri de facilitare a regimului de vize cu România şi Bulgaria. Din 11 iulie 2008, cetățenii Republicii Moldova pot tranzita teritoriul României fara viza de tranzit, intr-o perioada care nu depăşeşte cinci zile, daca dețin o viza pentru una din țările UE sau permis de şedere în aceste ţări [3].

Spre deosebire de multe alte ţări, acordul privind readmisia cetățenilor moldoveni şi cetăţenilor ţărilor terțe, ce au intrat în Uniunea Europeană de pe teritoriul Republicii Moldova, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008. Mai mult decât atât, Moldova a semnat acordul privind readmisia cu Cehia, Ungaria, Lituania, Polonia, România, Ucraina, Norvegia, Elveția, Italia [5].

- Ca parte a procesului de la Budapesta şi Sederkoping [10], de cooperare regională în contextul «Sinergiei Marii Negre», Moldova cooperează în domeniul combaterii migrației ilegale, contrabandei, criminalității transfrontaliere, consolidării şi modernizării tehnice a controlului de frontieră, îmbunătățirii procesului de selectare şi monitorizare a informației etc.

• *Înăsprirea acțiunilor împotriva organizatorilor traficului de fiinţe umane şi migrația ilegală.* Primele tentative de combatere a migrației ilegale a populației moldoveneşti au fost legate de traficul de fiinţe umane. Inițiativa aparţine organizațiilor internaționale, preocupate de traficul femeilor şi fetelor tinere cu scopul exploatări sexuale. În conformitate cu recomandările organizațiilor internaționale şi reieşind din situații reale, prin decizia Guvernului Republicii Moldova (mai 2000), a fost creat Grupul Național de Combatere a traficului de ființe umane, care a avut menirea să joace rolul de partener național în cadrul proiectului OIM în problema combaterii traficului de ființe umane din Republica Moldova. În acelaşi timp a fost elaborat Planul de Acțiuni, care pune accentul pe cooperarea şi acțiunile comune ale autorităţiilor publice şi organizațiilor non-guvernamentale. Tot atunci a fost constituit grupul de lucru permanent, în care au intrat reprezentanţi ai ministerelor, deputaţi ai parlamentului, reprezentanţi ai organizațiilor non-guvernametale. În componența Ministerului Afacerilor Interne a fost creat Departamentul pentru combaterea crimei organizate, sarcinile lui vizând şi combaterea traficului de fiinţe umane.

Este evidentă reducerea dinamicii de creştere a traficului de fiinţe umane, însa eforturi sporite sunt necesare pentru tragerea traficanților la răspundere penală. În acelaşi timp, trebuie acordată o atenție sporita consolidării capacităților organelor implicate in combaterea traficului de fiinţe umane, inclusiv exploatării sexuale prin utilizarea internetului [3].

În august 2005 a fost adoptat noul Plan Național de Acțiune pentru lupta cu traficul de ființe umane. Se iau diferite măsuri cu scopul de combatere a traficului. În primul rând informarea populației despre gradul de pericol şi riscul migrației ilegale, traficul de ființe umane cu scopul exploatării de muncă sau sexua-

le, preîntâmpinarea populației referitor la consecințele acestora. În al doilea rând, consolidarea controlului asupra activităților agenților turistici şi de ocupare a forței de muncă peste hotare. Şi în al treilea rând, pedepsirea celor care organizează, recrutează şi transportă «marfa vie». În 1998 în Codul Penal a fost introdus articolul cu privire la «Proxenetism» (art.105). În codul Penal al Codului Procesual Penal al Republicii Moldova au fost introduse schimbări (iulie 2001), referitor la traficul de «carne vie», în special, art.113-2, privind pedepsirea penală a traficanților de ființe umane pe termene lungi. În ultimii ani în Moldova s-a întețit activitatea de identificare şi combatere a crimelor asociate cu traficul de ființe umane [5].

• *Protecția socială a migranților*. Se referă la două aspecte principale, pe de o parte protecția socială a migranților în țara gazdă, iar pe de altă parte, securitatea socială a acestora în perspectiva întoarcerii acestora în Republica Moldova. Majoritatea din migranți nu contribuie la fondul de asigurări sociale şi la fondul pentru asigurări obligatorii de asistență medicală. Deşi în decembrie 2006 s-au făcut modificări la Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat prin introducerea contractului individual de asigurare care se încheie direct cu Casa Națională de Asigurări Sociale, puțini migranți apelează la acesta pentru a-şi asigura pensia pentru limita de vârstă.

Cetățenii Republicii Moldova se adresează la medic în străinătate doar în cazuri extreme, pentru că serviciile medicale sunt scumpe, şi majoritatea nu-şi pot permite să le achite, sau trebuie să facă mari eforturi financiare. Cei mai mulți migranți încearcă să-şi rezolve problemele de sănătate prin metode tradiționale sau în condiții casnice prin administrarea unor medicamente. Persoanele care muncesc peste hotarele țării se întorc în Republica Moldova pentru a-şi repara dinții, pentru intervenții chirurgicale [3] etc. Trebuie luat în calcul faptul că mulți migranți acceptă, constrânşi de împrejurări, să lucreze în condiții nocive sau cu risc sporit.

Problematica este şi mai complexă, dacă se în considerare faptul că necontribuția celor plecați la muncă peste hotare se răsfrânge asupra întregului sistem de asigurare socială. Este absolut necesară o politică şi o strategie guvernamentală coerentă în acest sens, pentru a crea condiții favorabile, de stimulare a migranților ca aceştia să contribuie la sistemul asigurărilor sociale şi de sănătate. Dacă acordurile bilaterale între state în domeniu sunt mai greu de coordonat, atunci pe plan intern eforturile ar trebui să fie maxime.

• *Cooperarea Guvernului cu ONG-urile: transparență şi participare.* Implicarea societății civile în politicile migraționiste se axează preponderent pe două domenii esențiale: informarea populației şi sesizarea instituțiilor guvernamentale privind anumite probleme, oferirea unor recomandări în vederea diminuării, soluționării problemelor care au tangențe cu migrația populației.

În ceea ce priveşte programele, strategiile de informare ale populaţiei, se observă o colaborare dintre societatea civilă şi organismele internaţionale. Ample campanii de informare s-au realizat în domeniul riscurilor migraţiei ilegale, traficului de fiinţe umane, dar şi în alte domenii cum ar fi: protecţia împotriva bolilor sexual transmisibile în contextul migraţiei, utilizarea eficientă a remitenţelor, situaţia copiilor lăsaţi fără îngrijire părintească etc.

Cele mai multe programe de combatere a traficului de fiinţe umane au fost realizate de către organismele internaţionale: OIM, UNICEF, UNFPA, OSCE [3]. Un rol important în informarea populaţiei tinere despre pericolul traficului cu scopul exploatării sexuale îl au ogranizaţiile neguvernamentale ale Republicii Moldova. Printre acestea - „La Strada", „Iniţiativa Civică", „Compasiune", „Milena SM", „Adjuta Civis", Regina Pacis", Centrul Naţional de Cercetare şi Informare a Femeilor, Asociaţia Femeilor Jurişti, „Salvaţi Copiii, ş.a.

ONG-urile reuşesc să implementeze proiecte de prevenire a traficului şi asistenţă victimelor traficului doar în strânsă colaborare cu structurile de stat ale ţării, organizaţiile internaţionale, organizaţiile neguvernamentale de profil din alte ţări. De menţionat, că, începând din anul 2002, colaborarea cu structurile de stat a devenit mai eficientă. Situaţia dată a fost condiţionată de faptul că organizaţiile internaţionale şi structurile de stat de profil din ţări ca cele din UE (Olanda) şi SUA au activizat lupta împotriva traficului de fiinţe umane din Moldova cu scopul exploatării sexuale şi au atenţionat conducerea Moldovei despre necesitatea prevenirii acestor procese.

Cu susţinerea misiunii OIM în Moldova au fost organizate diferite evenimente de informare a populaţiei despre traficul de femei şi fete cu scopul exploatării sexuale şi în Transnistria. Organizaţiile neguvernamentale din Moldova şi Transnistria colaborează în această privinţă.

În procesul prevenirii traficului de fiinţe umane cu scopul exploatării lor sexuale, vânzării sau lipsirii de organe, depistării şi pedepsirii organizatorilor lor, sunt implicate structurile ordinii publice de pe ambele maluri ale Nistrului. În alte privinţe, însă, legate de reglementarea migraţiei, monitorizarea şi schimbul de informaţie despre procesele migraţionale, o astfel de colaborare lipseşte din anul 1998. Republica Moldova se orientează spre exigenţele Uniunii Europene, în timp ce politicile Transnistriei reiese din cerinţele de reglementare ale proceselor migraţioniste ale Federaţiei Ruse.

Un rol important în promovarea migraţiei legale şi combaterea traficului de fiinţe umane îl au activităţile desfăşurate de către Organizaţia Internaţională a Muncii. Un şir de acţiuni în acest sens au fost implementate în cadrul proiectului regional „Eliminarea traficului de fiinţe umane din Republica Moldova şi Ucraina prin măsuri ale pieţei muncii"(2007-2008).

În campaniile de informare se implică şi instituţiile guvernamentale: Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene, Ministerul Afacerilor Interne,

Ministerul Justiției, Ministerul Protecției Sociale, Familiei şi Copilului, Ministerul Educației şi Tineretului, Departamentul Migrațiunilor, Departamentul Vamal etc. cu toate că deseori colaborarea se reduce la declarații sau participare comună la întruniri, conferințe, seminare etc.

Sunt unele încercări de asumare reciprocă a schimbului de informație şi a responsabilităților în procesul de cooperare, un exemplu în acest sens este Memorandumul de Colaborare încheiat la 23 mai 2008 între trei structuri de stat: Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generala si Ministerul Protectiei Sociale, Familiei si Copilului) si alte trei structuri nestatale: Organizația Internaționala pentru Migrație, misiunea din Moldova, Asociația Femeilor de Cariera Juridică / Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei şi Centrul International pentru Protectia si Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”.

În ansamblu însă, există rezerve mari în ceea ce priveşte lupta cu combaterea migrației ilegale şi traficul de ființe umane, legate, în special, de inconsecvența autorităților moldoveneşti privind pedepsirea oficialilor publici, care «acoperă» migrația ilegală, traficul de ființe umane cu scopul exploatării peste hotare etc. Acest lucru a fost menționat de Departamentul de Stat SUA în raportul său privind contracararea migrației ilegale ființelor vii în 2007.

Între timp, se observă şi momente pozitive ale gestionarii migrației în Republica Moldova. Aceasta se datorează, în mare parte, cooperării active cu Uniunea Europeană. În acest context, este necesar de examinat cauzele care influențează negativ asupra eficacității reglementării proceselor migraționiste în Republica Moldova.

În primul rând, cercetarea şi pedepsirea penală a oficialilor guvernamentali, care «acoperă» migrația ilegală şi o organizează. În al doilea rând, în lupta pentru contracararea migrației ilegale deseori se imită activitatea, dându-se preferință măsurilor administrative cu caracter interdicționist. În al treilea rând, lucrul cu diaspora de multe ori este înlocuit cu o abordare birocratică. În al patrulea rând, nu trebuie trecut cu vederea, în afară de cooperarea cu Uniunea Europeană, reglementarea migrației în Est (CSI, Rusia, Ucraina).

Moldova este o țară mică cu o piață a forței de muncă nesemnificativă. Fără o politică de investiții pe termen lung bine gândită din partea Uniunii Europene, toate măsurile întreprinse de către autoritățile moldoveneşti cu scopul de a reglementa migrația nu vor avea succesul aşteptat.

Cu alte cuvinte, combaterea eficientă a traficului ilegal, rămâne a fi o problemă complexă, un proces multiplu, care îmbină atât acțiunile puterii, cât şi măsurile economice, ce necesită o cooperare la nivel internațional, precum şi între structurile naționale, organele de stat şi organizațiil non-guvernamentale.

Bibliografie

1. Gestionarea migraţiei de muncă în Republica Moldova. – Chişinău, Organizaţia Internaţională a Muncii, 2005
2. Lucke M., Mahmoud T.O., Pinger P. Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. - Chişinău, SIDA, IOM, 2007.
3. Migration Trends and Policies in the Black Sea Region: cases of Moldova, Romania and Ukraine. – Chisinau, 2008,
4. Moşneaga V., Rusu R. Formarea diasporei moldoveneşti peste hotare: esenţa şi specificul // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.1 (XL), 2008. – Chişinău, USM, 2008, pp.91-104.
5. Мошняга В. Регулирование трудовой миграции в Республике Молдова: основные этапы и специфика. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXXVI). – Chişinău, USM, 2007, pp.33-48.
6. Moşneaga V., Mohamadifard Gh., Corbu-Drumea L. (Coord.) Populaţia Republicii Moldova în contextul migraţiilor internaţionale. Vol. I-II. – Iaşi, 2006.
7. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только. – Chisinau: Молд. ГУ, 2005
8. Pop A. Moldova – Romania: Managing Migration and Combating Trafficking in Human Beings at the EU Eastern Border. – Chisinau: IOM, 2007
9. Postolachi V., Poalelungi O., Moşneaga V., Gonţa V. Republica Moldova – Problemele migraţiei. – Chişinău, IMSRM; GSEE, 2007.
10. Pribytkova I., Gromovs Iu. Migration Trends 2004-2006 Soderkoping Process Countries. – Kiev: European Commission, 2007.
11. Schwartz R. Exploring the Link between Moldovan Communities Abroad and Moldova. – Chisinau, An SIDA and IOM Study, May 2007.

Prezentat la redacţie
la 20 februarie 2009

Recenzent – Rodica RUSU, doctor în ştiinţe politice

REGLEMENTAREA ŞI DIRECȚIONAREA REGIMULUI POLITIC PRIN PRISMA EVOLUȚIEI CONSTITUȚIONALISMULUI NAȚIONAL

Angela ZUBCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, faculta-tea relații internaționale, ştiințe politice şi administrative, catedra ştiințe politice
Doctor in istorie, conferențiar

Political regime is a mode of organizing and functioning of a political system. To state the matter differently it is the totality of methods and procedures used by power in the process of governing. The essence of political regime, its form of expression in social practice is the result of relations between classes, parties, political fractions mirroring the level of civil rights and freedoms that exist in a state.

Without insisting on opinions about the definitions and typology of political regime, we shall analyze its evolution from the perspective of constitutional law basing on the distinction of legislative and executive function as well as explanation of their cohabitation. The only necessary precision is the fact that if occasionally some elements of political regime contradict these of the form of governing or state structure, herewith they do not lose identity or originality of political regime defining aspects. Thus, the nature of political regime is defined by the relation between a particular regime and citizens.

From the very beginning of constitutional life political regime has become regularized in definite juridical forms, evolving gradually from one historical period to another. The phenomenon of continuous development and improvement of state constitutions has indisputably proved the permanent enhancement of constitutional norms and provisions referred to unwritten demands emerging in a society life.

Mecanismul de formare, organizare şi funcționare a vieții sociale, îndeosebi a celei politice, impune cunoaşterea şi înțelegerea a tuturor componentelor sistemului politic: instituționale; culturale; normative; comunicaționale şi funcționale. Regimul politic reprezintă modul de organizare şi funcționare a sistemului politic. Cu alte cuvinte, regimul politic reprezintă totalitatea metodelor şi procedeelor utilizate de putere în procesul de conducere. Natura regimului politic, forma sa de exprimare în practica socială este rezultatul raporturilor dintre clase, grupuri sociale, partide, formațiuni politice, reflectând nivelul drepturilor şi libertăților cetățeneşti existente într-un stat.

Fără a insista asupra opiniilor ce se referă la definiția şi tipologia regimului politic, vom analiza evoluția acestuia din perspectiva ştiinței dreptului constituțional, bazându-ne pe distingerea funcției legislative de cea executivă şi pe explicația coabitației acestora. Singura precizare ce s-ar cere este faptul că, dacă uneori unele elemente ale regimului politic se suprapun într-o măsură sub anumite aspecte cu cele ale formei de guvernare sau ale structurii de stat, prin aceasta ele nu-şi pierd identitatea, originalitatea de laturi definitorii ale regimului politic. Astfel natura regimului politic este determinată de raportul dintre regimul respectiv şi cetățeni [1, 93-94].

Din primele momente ale întruchipării vieții constituționale, regimul politic devine reglementat în forme juridice concrete, care evoluează treptat de la o etapă istorică la alta. Cele două modele constituționale principale: modelul englez şi cel nord-american, preluate de multe state, au urmărit stăpânirea abuzurilor guvernanților pentru a pune bazele unei societăți libere pentru cei guvernați. Pledând acelaşi scop, aceste două modele se deosebeau între ele din clipa în care se punea problema alegerii modalităților concrete de realizare al acestuia. Fenomenul continuu de dezvoltare şi perfecționare a constituțiilor statelor a dovedit, fără îndoială, o îmbogățire permanentă a prevederilor şi normelor constituționale, raportate la cerințele inedite ce apar în viața societății. Astfel, s-a realizat ideea *Declarației franceze a drepturilor omului şi cetățeanului* care susținea că, nu exisă constituție dacă ea nu cunoaşte o garanție a drepturilor individuale şi nu consacră interesele societății care o acceptă. Cunoscutul principiu latin *,,ubi societas ibi jus”* îşi dovedeşte permanent actualitatea şi pe planul implicării juridicului în reglementarea şi direcționarea fenomenelor sociale.

Pe de altă parte nu este mai puțin adevărat că şi procedura tehnicilor constituționale s-a îmbogățit şi s-a diversificat evolutiv. Principiul lui T.Payne, care estima că *,,o constituție este bună numai când poate fi purtată într-un buzunar”* este dezmințit de conținutul tot mai amplu al constituțiilor moderne,elaborate în ultimii ani în care sunt reflectate fenomene sociale caracteristice timpului. Nici tehnica legislativă nu a rămas în afara timpurilor, iar procedeele de interpretare şi redactare a textelor au devenit cu totul altele decât cele existente în secolele trecute. Interesul față de acest subiect poate fi explicat prin faptul că, apariția unei constituții reflectă pe lângă cele menționate şi o formă a gândirii juridice a epocii date care încearcă să interpreteze fapte, să cerceteze evenimente.

Prin esența sa constituțiile reflectă modalitatea prin care puterea politică este organizată într-o țară determinată, în strânsă legătură cu situația drepturilor şi libertăților democratice. În ceea ce priveşte relația dintre regimul politic şi regimul constituțional, aceasta poate fi înțeleasă foarte bine deoarece orice societate politică, prin însuşi faptul că implică o sferă publică, de relații, este o societate politică. Indiferent de regimul pe care o asemenea societate l-ar avea – tribal, patriarhal, patrimonial sau etatic – ea trebuie să accepte în mod necesar anumite

cutume, anumite principii, precum şi anumite reguli care îi orientează activitatea politică într-un anumit sens, determinând natura regimului [2, 331].

In opinia lui J.Freund orice colectivitate politică comportă, prin natura sa, o constituție chemată să reglementeze forma puterii, principiile succesiunii, raporturile dintre membrii colectivității şi autorități. Într-un sens larg, deci, ideea de constituție, concepută ca organizare politică, este aceeaşi pentru toate tipurile de regimuri, indiferent dacă este posibil sau nu a se face o distincție absolută între ele, cum s-ar putea efectua o democrație, mai uşor, între sistemul patriarhal şi imperiu, sau între democrație şi tiranie. Desigur, legea fundamentală a statului, v-a reflecta în cel mai înalt grad tipul de structuri şi mecanisme politice, legalizând într-o formă sau alta mecanismele de exercitare a puterii. Un regim politic autarhic şi antidemocratic va avea, fireşte, o constituție ce va restrânge drepturile şi libertățile democratice, exagerând în acelaşi timp rolul autorităților şi stabilind prea puține posibilități de control a acestora din partea cetățenilor. Regimul politic pe deplin democratic şi ataşat realmente ideii statului de drept se va reflecta însă într-o largă paletă de garanții constituționale, în mecanisme sigure şi eficiente de garantare a drepturilor omului. Printre acestea se vor număra un sistem de instituții chemate să asigure preeminența participării cetățenilor la conducere, dreptul acestora de a-şi spune cuvântul în problemele fundamentale ale statului, de a-şi alege şi de a-şi demite reprezentanții, precum şi de contribui în mod activ la toate formele şi treptele prin care se exercită puterea [3, 8-9].

Istoria fiecărui stat aparte imprimă o evoluție specifică a vieții constituționale. Moldova, spre deosebire de vecina ei Ucraina, nu a cunoscut o evoluție timpurie a instituțiilor dreptului constituțional. Originile organizării de stat a Moldovei se regăsesc în sec.XIV-lea, pe când partea de răsărit a Moldovei istorice româneşti, (pe care se găseşte astăzi Republica Moldova) a făcut parte din principatul Moldovei, încă din sec. XIV-lea, fiind cedată Rusiei de abia în anul 1812, retrocedată parțial în 1856 şi integrată din nou în componența imperiului țarist până la 1917. Este foarte dificil de efectuat o analiză a dezvoltării regimului politic național prin prisma vieții constituționale, deoarece spațiul dintre Prut şi Nistru a cunoscut o istorie bulversată. Schimbarea regimurilor politice diferite şi impunerea, mai târziu, a unui regim rus de deznaționalizare, au făcut şi mai mult posibilă păstrarea ființei naționale a neamului nostru, a limbii şi a obiceiurilor.

Istoria Basarabiei din sec.XIX-lea, din punctul de vedere al evoluțiilor constituționale, este direct legată de dezvoltarea constituțională a Principatului Moldovei, toate documentele, chiar cele mai vechi, referitoare la organizarea constituțională şi administrativă a Moldovei fiindu-i aplicabile, cu excepția perioadei în care s-a aflat sub dominația rusă. Cel mai important act constituțional român din sec.XIX-lea, numit de istorie ,,*secol al naționalităților*", este Constituția promulgată la 1/3 iulie 1866, considerată prima constituție a statului modern ro-

mân. Ea a impus Europei un nou nume oficial al statului – România, a deschis calea modernizării în ritm accelerat a societăţii româneşti. Aceste schimbări notorii de ordin politic, economic şi social şi-au găsit o largă oglindire în conţinutul constituţiei. Alcătuită după modelul Constituţiei belgiene din 1831, având la bază numeroase izvoare interne, Constituţia din anul 1866 afirma principiul monarhiei ereditare în favoarea principelui Carol de Hohenzollern şi a moştenitorilor săi, dând expresie, de asemenea, principiilor fundamentale le liberalismului, principii inspirate din documentele Revoluţiei franceze. Elaborarea constituţiei a durat câteva luni, reflectând contradicţiile forţelor social-politice şi devenind un compromis între liberali, conservatori şi domnitori [4, 307].

Fiind o constituţie burgheză, ea admitea principiile stabilite de Revoluţia franceză din 1789, consacrând libertatea, egalitatea, dar fiind elaborată după modelul Constituţiei belgiene de la 1831, Constituţia din 1866, nu corespundea nivelului de dezvoltare politică şi socială a României. Cu toate acestea, ea a permis desfăşurarea unei vieţi parlamentare intense, consolidându-se şi afirmându-se *regimul parlamentar democratic* şi instituţiile fundamentale ale statului. Ea a contribuit la democratizarea treptată a structurilor statului şi societăţii şi la formarea spiritului civic al cetăţenilor, prin permiterea confruntării deschise a opiniilor politice în dezbaterile parlamentare, cât şi prin intermediul presei scrise, considerată în a ceastă epocă ,,podoabă a tuturor instituţiilor şi libertăţilor publice." Modificările din 1879 şi 1884 ale constituţiei au avut un caracter incomplet şi imperfect, din cauza condiţiilor grele în care a lucrat parlamentul. Abia după încheierea păcii s-a organizat o revizuire amplă.

Cu toate acestea, Constituţia din 1866 a reprezentat o formă de garanţie juridică şi politică a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor din stat, precum şi a tuturor românilor aflaţi sub dominaţia vremelnică a unor imperii străine. În sine, societatea românească începea la acea etapă, o şcoală a parlamentarismului politic.

La 1812, conform Tratatului ruso-turc de la Bucureşti, Rusia ocupă teritoriul dintre Prut şi Nistru. Pentru a camufla adevărul despre o Moldovă sfârtecată în două, Rusia denumeşte noul teritoriu ocupat Basarabia, acesta aflându-se ulterior, peste 100 de ani, sub crudul regim rus de deznaţionalizare, neputând să participe la actul Unirii Principatelor (1859) şi al construirii statului român modern. În pofida politicii, promovate de ţarismul rus, de asimilare şi rusificare, populaţia autohtonă din acest ţinut şi din stânga Nistrului s-a încadrat într-o crescândă mişcare de eliberare naţională. Îndelungata luptă s-a încununat cu succes: Congresul ostaşilor moldoveni, care şi-a ţinut lucrările între 20-27 octombrie 1917, a proclamat autonomia teritorială şi politică a Basarabiei şi a hotărât convocarea Sfatului Ţării. Într-un timp scurt, este ales parlamentul Basarabiei, Sfatul Ţării, constituit pe baze legale din reprezentanţi ai tuturor păturilor sociale şi ai grupurilor etnice conlocuitoare. La 27 martie 1918, Sfatul Ţării votează Declaraţia de Unire, prin care Republica Democratică Moldovenească (Basara-

bia) *în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile granițe cu Austria, ruptă de către Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure sa-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa România.*

Astfel, la terminarea primului război mondial şi în condițiile prăbuşirii regimului țarist, în viața Basarabiei intervin o serie de evenimente importante, ce culminează cu unirea sa cu România. Actul Unirii din 1918 a fost urmat de elaborarea unor măsuri şi reforme democratice: votul universal, reforma arară, egalitatea în drepturi a cetățenilor indiferent de naționalitate, măsuri în domeniul regimului de muncă, incluse în Constituția din 28 martie 1923. Aceste reforme şi-au lărgit conținutul în contextul etapei finale a luptei de eliberare națională în spațiul românesc. Forțele politice româneşti au înțeles în mare parte necesitatea acestor reforme ca o condiție a consolidării Unirii şi a asigurării viitorului națiunii. Reformele anilor 1918-1923 aveau să schimbe vechile structuri economice, politice şi sociale, contribuind la aprofundarea victoriilor luptei de eliberare națională. Odată cu reunificarea vechilor provincii româneşti (Basarabia - noiembrie 1918; Bucovina, Transilvania, Banat, Crişana, Satu Mare şi Maramureş - august 1919), s-a încercat extinderea reformelor cu caracter democratic şi asupra acestor teritorii. Cu toate contradicțiile şi conflictele sociale, statul român a realizat, prin Constituția din 1923, o serie de principii care au conferit caracterul de modernitate, precum şi posibilitatea reală de democratizare a statului şi societății româneşti interbelice. Modul în care a fost elaborată şi adoptată Constituția din 1923 (ca, de altfel şi cea din 1866) se asemăna cu un compromis bilateral între monarh şi reprezentanța națională. Principiul legalității şi supremației Constituției este mai bine exprimat decât în cea din 1866. Constituția din 1923 formula mai bine şi mai precis comparativ cu cea din 1866 principiul suveranității naționale, prin declararea statului român drept stat național, unitar şi indivizibil cu un teritoriu inalienabil [5, 16].

În concluzie, Constituția din 1923, păstrând spiritul liberal al Constituției din 1866, printr-o formă superioară din punct de vedere al tehnicii legislative şi într-un limbaj modernizat, adaptează vechile texte la situația politică, economică şi socială a epocii postbelice.

Folosindu-se de criza dinastică declanşată în ultimii ani de domnie a regelui Ferdinand I, Carol al II-lea, printr-o lovitură de palat, a demis guvernul şi a trecut la instituirea noului *regim de autoritate personală*. Impunând un regim autoritar partidelor democratice, Carol al II-lea a adresat poporului o proclamație în care a prezentat noua Constituție, promulgată la 27 februarie 1938. Noua constituție nu a păstrat nimic din vechile instituții democratice introduse de către legile fundamentale anterioare. Aşezământul din 1938 se deosebeşte de cel din 1923 nu atât prin forma, modul de elaborare şi promulgare, cât prin conținutul, conce-

pţia şi ideologia pe care s-a întemeiat, deşi multe din articolele şi titlurile prezentate au fost preluate intact din Constituţia din 1923. Noua ideologe regală includea conceptele ,,comunitate naţională", ,,disciplină", ,,supunere", titlul II din vechia constituţie ,,Despre drepturile românilor", a fost înlocuit cu titlul ,,Despre datoriile şi drepturile românilor".

Regimul politic autoritar instaurat în România între anii 1930-1938 şi oglindit în noua lege fundamentală, s-a caracterizat prin dizolvarea treptată a sistemului parlamentar, reprimarea partidelor politice, şi trecerea de la un regim dinastic democratic sub rigorile Constituţiei din 1923, la instaurarea unui regim dinastic autoritar prin Constituţia din februarie 1938. Esenţa şi conţinutul regimului autoritar monarhic, instaurat în România la 1938, reprezenta mai întâi o criză a sistemului parlamentar democratic, care nu a putut face faţă problemelor social-politice cauzate de situaţia internaţională creată, cât şi o criză internă politică şi morală a monarhiei constituţionale de esenţă liberală. Deşi se menţinea forma de guvernământ monarhică, regalitatea prin Constituţia din 1938 nu mai este un organ pasiv, ci devine un organ activ, de iniţiativă, prin concentrarea puterii executive şi legislative în persoana monarhului. Monarhul a fost proclamat, pentru prima dată în istoria vieţii constituţionale române, drept ,,cap al statului", fiind organul prin care acum naţiunea îşi manifesta puterea [6, 70].

Lipsit de sprijin politic, atât din partea liberalilor şi ţărăniştilor cât şi a opiniei publice, regele Carol al II-lea a decis crearea Frontului Renaşterii Naţionale, care a devenit la 1939, primul ,,partid de masă" existent în societatea românească. Cu toate acestea eforturi, regimul autoritar n-a reuşit să creeze instituţii capabile să confere stabilitate în stat. Constituţia din 1938 a făcut posibilă creşterea puterii autoritare a monarhului şi a cultului personalităţii în societatea românească, devenind preambulul guvernării în România, practic fără constituţie. (septembrie 1940-1944). Suspendarea Constituţiei din 1938 a fost consecinţa politicii nechibzuite a monarhului, incapabil să rezolve prin măsuri autoritare problemele interne şi să asigure integritatea ţării în urma schimbărilor în politica externă europeană. Cel de-al doilea război mondial a contribuit la prăbuşirea graniţelor României în vara tragică a anului 1940 şi la cedarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei la URSS.

În timp ce Basarabia făcea parte din România Mare, teritoriul de peste Nistru a avut parte de o istorie aparte, legată de exportul revoluţiei bolşevice iniţiată de Rusia sovietică (de la 30 decembrie 1922, URSS). Populaţia din stânga Nistrului a fost încadrată într-un nou *regim autorita*r *leninist* impus de bolşevici [7, 352].

Crearea artificială pe malul stâng al Nistrului a Republicii Autonome Socialiste Moldoveneşti (RASSM) la 12 octombrie 1924, a pus începutul unei istorii diametral opuse aceleia pe care au cunoscut-o moldovenii până atunci. Primul Congres al Sovietelor de deputaţi ai muncitorilor, ţăranilor şi ostaşilor, a pus în

dezbatere de rând cu alte probleme şi adoptarea unei Constituţii a RASSM. Constituţia înaintată la 23 aprilie şi adoptată la 10 mai 1925, prevedea aplicarea pe teritoriul RASSM a actelor legislative adoptate de organele puterii centrale ale URSS şi RSS Ucrainene. După structura sa, Constituţia din mai 1925, se baza pe Constituţia URSS, adoptată la 31 ianuarie 1924 şi pe Constituţia RSS Ucrainene. Prin concentrarea în mâinile sovietelor a întregii puteri de stat Constituţia din anul 1925 a fost o expresie a unui *regim politic nedemocratic: autoritar stalinist.* Fenomenul social generat de sovietizarea acestui teritoriu prin impunerea unor tradiţii noi de obşte, promovate de grupuri de oameni (activişti), de relaţii de conducere-supunere, de instituţii de stat, de sindicate controlate în permanenţă de stat, au generat într-un târziu tipul de societate comunistă.

În evoluţia sa, regimului sovietic autoritar a făcut loc metodelor caracteristice acestora: cultul personalităţii, încălcarea esenţială a drepturilor politice, deşi în textul constituţiilor ulterioare, au fost stipulate şi unele forme caracteristice regimurilor democratice: dreptul la muncă şi odihnă, dreptul la salariu decent etc. Ideologia revoluţionare de tipul mesianismului marhist-leninist, fuzionarea puterilor, centralizarea şi uniformizarea tuturor aspectelor vieţii sociale, nu au putut decât să demonstreze că, puterea *de facto* aparţinea unui partid revoluţionar de masă unic *al bolşevicilor*, care impunea monopolul la conducerea societăţii, iar *de jure* era încredinţată sovietelor de deputaţi ai poporului [8, 35-38]. Transformările de tip socialist, din spaţiul amintit, au fost reflectate într-un nou proiect de Constituţie aprobat de CEC şi prezentat în decembrie 1937 şi adoptat la 5 ianuarie 1938. Noua Constituţie a fost o continuare a Constituţiei RASSM din 1925, a ţinut cont de prevederile Constituţiei URSS din 1936 şi cele ale Constituţiei RSS Ucrainene din anul 1937, reflectând şi unele particularităţi ale republicii autonome [7, 367]. Astfel, Constituţia RASSM din anul 1938, nu s-a deosebit principial de constituţiile altor republici unionale. În mare, ea a confirmat schimbările ce surveniseră în societatea sovietică, sfera politică, economică şi culturală din anii 20-30 ai secolului al XX-lea.

Anii 30 a sec. al XX-lea au fost marcaţi de o nouă strategie sovietică de garantare a securităţii proprii în faţa pericolului războiului iniţiat de către statele capitaliste. La 28 iunie 1940, îngrijorat de posibila schimbare de atitudine a Germaniei, URSS a ocupat Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa. Basarabia era astfel dezmembrată, pierzându-şi unitatea teritorială [9, 11]. Această schimbare politică în spaţiul dintre Prut şi Nistru, necesita a fi reflectată juridic într-un act fundamental. Proiectul Constituţiei RSS Moldoveneşti a fost înaintat la 8 şi 12 februarie 1941. Prin această constituţie s-a perfectat legislativ organizarea naţional-statală sovietică şi s-a consfinţit aderarea RSSM la URSS. Principiile ei de bază reies, desigur, din prevederile Constituţiilor URSS (1936), RSS Ucrainene (1937), precum şi ale Constituţiilor RASSM din anii 1925 şi 1938. Noua constituţie consfinţea şi reglementa regimul politic autoritar stalinist şi împuter-

nicirile acestuia. În concluzie, Constituția din 1941 a dat expresie realităților timpului legate de unirea a două teritorii cu nivele diferite de dezvoltare la 28 iunie 1940 şi formarea unui stat nou – RSSM. În anii ce au urmat, s-au făcut un şir de corective în textul Constituției RSSM (1941), legate de schimbările administrativ-teritoriale, structura organelor de conducere şi a competenței lor.

Adoptarea unei noi Constituții a RSS Moldoveneşti în 1978 a fost cauzată de transformările sociale din fiecare republică unională, de factorii sociali-economici şi politici din întreaga URSS. Statul controla şi reglementa în totalitate sferele politică, economică, socială şi culturală ale societății. Acest monopol a contribuit la instaurarea unui *regim politic totalitar*, ce avea să aprofundeze controlul total al maselor prin intermediul poliției politice, violenței şi a viitoarelor represalii în masă. Prin esența şi conținutul său, noua Constituție a republicii consfințea la acea etapă orânduirea socialistă şi politica partidului de guvernare. În concluzie, această Constituție a RSS Moldoveneşti a fost o reflectare a unei politici socialiste în ascensiune care urma să sfârşească abia după anul 1989.

După o lungă perioadă de dominație a regimului totalitar comunist, Republica Moldova a ieşit dintr-o guvernare dictatorială la 27 august 1991. Prin *Declarația de independență a Republicii Moldova*, statul trebuia să se înscrie în noua societate modernă, unde *regimului democratic* i se atribuia un rol aparte. Încadrarea într-o societate modernă a Republicii Moldova necesita edificarea unui mecanism juridic adecvat noilor realități. Proclamându-şi suveranitatea şi independența, Republica Moldova a declarat că se formează ca stat, fapt ce necesita adoptarea unei legi fundamentale, ce ar consfinți constituirea unei piramide democratice de drept. Acest lucru a fost posibil în urma adoptării Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În consecință această Constituție a contribuit la crearea unui mecanism juridic adecvat noilor realități şi la crearea unui stat democratic de drept. Esența democratică a statului consfințită în această Constituție, decurge şi din criteriul misiunii sale umane, din criteriul garantării libertății personalității, a calității sale de ocrotitor al drepturilor şi libertăților omului.

În concluzie, noțiunea de regimul politic este o noțiune complexă, care face apel la regulile de organizare şi de funcționare a instituțiilor constituționale, la sistemul de partide, la practica vieții politice, precum şi la ideologie şi la moravurile politice. După unii autori, esențiale în această privință ar fi, raporturile dintre forțele politice care se stabilesc în procesul guvernării între guvernanți şi guvernați, dar şi relațiile care se stabilesc între însăşi instituțiile politice care fac parte dintr-un numit sistem politic.

Existența sistemului politic reprezintă în zilele noastre o necesitate, deoarece prin sistemul politic se înfăptuieşte practic posibilitatea cetățenilor de a decide, în cunoştință de cauză, asupra posibilelor orientări ale întregii activități a organelor statului; prin acest sistem sunt definite şi consacrate instituțiile care le asigură drepturile şi libertățile, inclusiv mecanismele la care pot recurge în situ-

ațiile în care acestea ar fi încălcate. In final, susținem expresia lui J.Freund, conform căreia „ *un regim se naşte dintr-o alegere politică şi nu valorează decât prin această alegere*” [10, 321-322].

Ne aflăm la un început de mileniu şi din nou la o răspântie, fapt ce nu ne permite să uităm de trecutul nostru sau să omitem etape ale acestui destin. Dar un adevăr spune că în destinele omenirii îşi manifestă prezența legile dreptății imanente.

Aceasta ne face să credem că Moldova de astăzi va avea în final acea soartă la care a râvnit secole de-a rândul şi pe care a năzuit să o materializeze prin relația dintre regimul politic democratic şi regimul constituțional contemporan.

Bibliografie

1. Saca V., Mînăscurtă C. Regimul politic. // Politologie. / Coord. Moşneaga V. şi alții. - Chişinău: CEP USM, 2007.
2. Freund J. L'essence du politique. – Paris: Sirey, 1996.
3. Drăganu T. Introducere în teoria şi practica statului de drept. – Cluj-Napoca: Dacia,1992.
4. Duculescu V., Călinoiu C., şi alții. Crestomație de drept constituțional. v.I. – Bucureşti: Lumina Lex, 1998.
5. Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. – Bucureşti: Humanitas,1990.
6. Focşeneanu E. Istoria constituțională a României (1859-1991), Ed. a II-a. – Bucureşti: Humanitas, 1998.
7. Constantiniu F. O istorie sinceră a poporului român. – Bucureşti: Univers enciclopedic,1997.
8. Ivanov V., Costachi G. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldoveneşti. – Chişinău, 1981.
9. Constituția Republicii Moldova comentată articol cu articol. / Coord. Creangă I., Gurin C. V.I. – Chişinău: Civitas, 2000.
10. Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chişinău, 2000.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Valeriu ZUBCO, doctor in drept, conferențiar

Compartimentul
SOCIOLOGIA POLITICĂ

MANIFESTAREA TRANSPARENȚEI MEDIATICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA – FACTOR AL DEMOCRATIZĂRII PUTERII ŞI AL DIMINUĂRII MANIPULĂRII POLITICE

Diana BENCHECI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice şi Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor, conferențiar

This article approaches the level of mass-media transparency in the Republic of Moldova and the influence of this phenomenon on decreasing political manipulation and democratization of the society entirely. There is mentioned that mass-media transparency as a measure of the democratization and by its actuality and importance is taken into consideration by the researchers all over the world. This phenomena favors the citizens to understand more easily the governmental activities, their participation in the process of political decisions taking and the influence of the politicians toward a responsibility.

The article contents is based, also on analyzing the kinds of the political manipulation, used by the moldavian politicians, as well as the influence of these one on the level of mass-media transparency and public opinion.

Anii trecuți de la proclamarea independenței Republicii Moldova ne îndeamnă, o dată în plus, să revenim asupra realizărilor puterii politice perindate de-a lungul timpului parcurs. În acest context, trebuie să menționăm că nivelul transparenței mediatice este un indiciu al democratizării puterii politice. Menirea transparenței mediatice constă în a face cunoscut individul cu procesele, cu evenimentele, care s-au desfăşurat, în a oferi individului oportunitatea de a forma abilități şi atitudini în urma cunoaşterii unor evenimente petrecute, a vedea reacțiile asupra evenimentelor care au fost supuse unor reflectări publice. Deci, elucidarea obiectivă a unor evenimente de interes sporit este sarcina de bază a transparenței mediatice. Astfel transparența [1, 34] conferă posibilitatea de a recunoaşte dreptul public la informare privind structura, modalități de funcționare şi acțiuni ale unei instituții şi a puterii politice în ansamblu. Din cele relatate, concludem că transparența este totalitatea măsurilor întreprinse de mass-media în vederea mediatizării unor evenimente. Astfel instituțiile mediatice se transformă în postura de watchdog (supraveghetor), adică „câine de pază” [2, 27] al funcționării instituțiilor puterii politice, devenind persecutor [3, 84].

În perioada de tranziţie a Republicii Moldova transparenţa mediatică nu îndeplineşte întotdeauna funcţiile de integrare socială şi socializare a cetăţenilor. Acest fapt se observă în special la nivel de comunicare cu societatea, care trece printr-un proces de schimbări destul de radicale. La momentul asimilării în vocabularul societăţii a aşa cuvinte ca pluralism, participare politică, libertatea cuvântului, mass-media se confruntă cu problema ce o avem la capitolul experienţei privind participarea politică şi insuficienţa culturii politice a cetăţenilor. Totodată, ca un ecou la insuficienţa transparenţei mediatice survine riscul manipulării politice. Desigur, fiecare putere politică îşi educă cetăţenii în spiritul propriului ei sistem de valori, al propriilor legi şi regulamente. Nu există guvernare care să nu tindă să-şi menţină legitimitatea, autoritatea şi influenţa dorită cît mai mult timp posibil, utilizînd în acest scop diverse metode, cea mai magnifică din ele fiind manipularea politică sub toate aspectele sale de manifestare, aplicată în diferite forme şi prin diferite mijloace.

Ca procedeu de promovare a unor idei şi valori, de formare a unor atitudini şi comportamente manipularea politică este inalienabilă (într-o măsură mai mare sau mai mică) tuturor forţelor şi regimurilor politice din toate timpurile şi din toate spaţiile sociale. Aceasta, însă, nu înseamnă că orice acţiuni întreprinse de subiecţii politici de toate nivelurile sunt acte manipulatorii. Nici într-o societate nu se exclud intenţiile şi tentativele oneste ale diriguitorilor de a gestiona lucrurile în baza unor modalităţi corecte. Însă, o acţiune politică iniţial corect concepută poate să soldeze cu rezultate negative, iar actorii politici pot recurge la manipulări pentru a-şi ascunde eşecul şi a-şi salva imaginea.

În perioada de tranziţie manipulările politice capătă o răspândire destul de largă, un caracter intensiv şi sistematic. Actuala multitudine a forţelor politice din Republica Moldova este antrenată într-o competitivitate înverşunată privind influenţa asupra opiniei publice şi comportamentului oamenilor în corespundere cu propriile viziuni asupra problemelor societăţii şi asupra modalităţilor de soluţionare a acestora.

Însă nu toate elementele constitutive ale puterii politice dispun de pîrghii şi mecanisme deopotrivă de eficiente în manipularea conştiinţei, reacţiilor şi comportamentelor populaţiei. În principiu puterea de stat are în acest sens mai multe posibilităţi prin faptul că organizează şi coordonează sistemul de educaţie, elaborarea şi traducerea în viaţă a legilor, activitatea funcţionarilor de stat, etc.

Transparenţa mass-media este umbrită de „triunghiul de aur” al manipulării, care conform opiniei cercetătorului italian A.Labarthete, este constituit din cuvinte, scris, imagine, ce poate să transmită un mesaj unei audienţe, să explice, să clarifice, să conştientizeze [4, 11]. Deci, mass-media este instrumentul de bază prin intermediul căruia se efectuează manipularea, destinaţia finală a căreia este influenţarea şi formarea opiniei publice.

Una dintre cele mai importante tehnici de manipulare utilizate de o putere politică anemică, pentru a crea imaginea aparentă a unei bune ordini sociale este minciuna politică, la care se recurge din cauza incapacităţii de a guverna în mod efectiv. De minciuna politică beneficiază forţele politice nesigure pe sine întru modificarea experienţelor, denaturarea relaţiilor interpersonale, dezvoltarea unor noi criterii de evaluare, remodelarea sentimentelor. Sunt mai multe categorii de minciună politică la care apelează subiecţii politicii moldoveneşti. O importantă categorie cuprinde minciunile caritabile, destinate calmării neliniştilor din societate şi consolidării imaginii puterii stăpînă pe situaţie. De exemplu, aparenţa de normalitate, folosită în explicarea procesului de tranziţie în Republica Moldova prin camuflarea informaţiei veridice despre costurile reale ale tranziţiei, iar eşecurile acestui proces se invocă ca inevitabile.

Manipularea opiniei publice constituie una din formele tipice de manipulare a conştiinţei sociale. Cunoaşterea opiniei publice are o deosebită importanţă pentru sesizarea şi explicarea mecanismelor sociale pentru conturarea şi elaborarea de prognoze cu caracter social [5, 12]. Opinia publică este un element important în reglementarea conduitelor şi relaţiilor sociale, un veritabil element stimulator al acţiunii sociale. Cunoaşterea opiniei publice are o deosebită importanţă pentru sesizarea şi explicarea mecanismelor sociale, pentru conturarea unor programe de acţiune socială şi elaborarea de prognoze cu caracter social.

În perioada de tranziţie opinia publică este şi ea puternic controversată. De altfel ea niciodată nu poate fi uniformă şi chiar nici în problemele cardinale ale societăţii. Vorba poate fi numai despre opinii ce prevalează în problema şi cazul concret. Diverse forţe politice tind să influenţeze, să remodeleze opinia publică în corespundere cu interesele pe care le urmăresc, exploatând în acest scop situaţiile de incertitudine şi instabilitate, neajunsurile reale şi cele inventate ale guvernanţilor precedenţi sau ale celor actuali.

În cadrul manipulărilor cu opinia publică se recurge la tot felul de tehnici şi procedee variate: unii exploatează peste măsură şi neadecvat noţiunile de libertate şi democraţie, trecând sub tăcere că aceste valori de mare semnificaţie socială au limitele lor, cer să fie legal protejate şi nu constituie panacee în stare să creeze de la sine orice, inclusiv o ordine socială dorită; alţii sunt înclinaţi să mizeze prea mult pe dispoziţiile nostalgice ale unor categorii de populaţie, ascunzând adevărul că o revenire la valorile sociale majore de odinioară este imposibilă în condiţiile economiei şi relaţiilor de piaţă nedirijate în mod efectiv. Cert este că mijloacele şi tacticile folosite în bătăliile politice pentru influenţă şi pentru putere devin mai importante decât obiectivele reale ale mult doritei ordini sociale.

Presa guvernamentală este concepută ca mijloc de exercitare şi legitimare a puterii. Realizarea acestor obiective impune necesitatea controlului minuţios al informaţiilor oficiale, exclude interpretările după bunul plac, divagaţiile liberti-

ne ale celor, care le difuzează. Presa adeseori pretinde că ține în stăpînire adevărul în ultima instanță pe care, totodată, tinde să-l prezinte într-o formă categorică pentru a nu lăsa loc îndoielilor şi, cu atît mai mult, contestărilor. W.Cronkite îşi încheia întotdeauna publicațiile cu următoarea formulă „şi aşa stau lucrurile", iar sindromul ilustrează simultan autopercepția jurnaliştilor ca deținători unici ai adevărului şi proiectarea asupra publicului a unei imagini de masă incapabilă să distingă între bine şi rău [6, 17]. Observăm că presa autohtonă aplică şi ea pe larg sindromul Cronkite. Ca exemplu ar putea servi un articol preluat din ziarul „Comunistul" din 21 mai 2003, care se finisează cu genericul „şi aşa stau lucrurile cînd interesele personale ale politicienilor prevalează asupra celor de stat".

Jurnaliştii sunt mult mai dependenți de sursele oficiale de informare decât se pare la prima vedere şi, deci, pot fi involuntar predeterminați la manipulări. Într-un mediu sărac în surse de informare şi în care comunicarea instituțională este centralizată şi puternic ierarhizată, libera informare, obiectivitatea mesajelor rămân simple doleanțe.

O tehnică de manipulare utilizată pe larg este propaganda, care constă în transmiterea către un public a informației care trebuie salutată pentru aceasta şi care nu este percepută de informator ca mincinoasă, ci dimpotrivă ca expresie a singurului adevăr existent. Propaganda constituie acțiunea de convingere prin instigare, ce tinde să înlocuiască rațiunea cu impresionabilitatea, ştergând linia de demarcație între adevăr şi fals [7, 9]. Prima lege a propagandei este legea conversării individului, pe care politicienii noştri ştiu foarte bine s-o aplice. La întâlnirile lor cu masele sugerează mai întâi în note foarte pesimiste situația creată ca rezultat al politicii de guvernare a puterii (ne referim la toate guvernele, care s-au perindat până în prezent). Apoi, tot ei, lasă să se întrevadă ieşirea din această situație dezastruoasă, care poate fi realizată doar cu acțiunile şi politica propusă de aceştia.

Cu prilejul campaniilor electorale, partidele rivale caută să-şi mascheze eşecurile şi înfrângerile prezentându-şi platformele sub o lumină favorabilă, contestând totodată imaginea adversarului. Atunci când păstrarea secretului se dovedeşte dificilă, se caută deturnarea atenției către o acțiune falsă sau se încearcă derutarea adversarului făcându-l să tragă concluzii greşite privind scopul proiectului. Aici scopul este de a oferi o falsă percepere a realității sau de a crea în cele mai mici amănunte o realitate falsă. Dezinformarea este o manipulare a opiniei publice în scopuri politice, utilizând informații tratate cu mijloace deturnate.

Cotidienele, publicațiile săptămânale, lunare, trimestriale, chiar şi atunci cînd tratează subiecte asemănătoare o efectuează în moduri diferite. Presa rămîne mult mai exigentă decât imagine, în special când este vorba de analiza unei realități. Este mult mai uşor de a vorbi şi a convinge, decât a scrie şi a convinge. Informarea sub forma publicării unor evenimente, fapte şi idei este întotdeauna

într-o oarecare măsură creatoarea unei anumite ordini în cadrul sistemului socio-istoric în care acţionează.

Cea mai eficientă armă împotriva manipulării politice este conştiinţa liberă şi activă a fiecăruia şi lupta pentru o transparenţă mediatică adecvată unui stat democratic. Aria manipulărilor politice cuprinde evaluarea transformărilor economice şi sociale efectuate în fazele iniţiale şi ulterioare ale tranziţiei, diagnostica actualei situaţii social-economice şi politice, prognozarea evoluţiei societăţii în perspectivă. În aceste probleme majore îşi încrucişează spadele diverse forţe politice, fiecare din ele atacând inamicul de pe poziţiile şi prin vizitele sale deosebite.

Nu avem obiecţii în legătură cu aceasta, cu atât mai mult, că diversitatea opiniilor, opţiunilor şi intereselor este o condiţie a pluralismului politico-ideologic, consfinţit prin prevederi constituţionale directe. Însă, pentru toţi trebuie să existe o măsură, pe care, după cum demonstrează practica tranziţională de până acum, prea puţini sunt înclinaţi s-o respecte cedând cîte ceva din ambiţii şi veleităţi. În schimb există multe exemple elocvente când forţele politice din opoziţie manipulează în fel şi chip opinia publică pentru a produce criza guvernului în exerciţiu, criza puterii stăpânitoare în general, utilizând în acest scop orice mijloace, unele din care anticonstituţionale şi ca atare ar fi oportun să fie sancţionate. Dar guvernanţii trec cu vederea şi sub tăcere astfel de comportamente ca nu cumva să fie învinuiţi în “autoritarism” sau în încălcarea drepturilor şi libertăţilor democratice. Eficientizarea funcţionării puterii de stat şi asigurarea ordinii sociale cer ca respectarea legilor să fie o condiţie inalienabilă în activitatea tuturor forţelor politice din ţară.

Bibliografie:

1. Scwartz G. Politica şi presa prezintă puterea a patra în stat. - Iaşi, Institutul European, 2001.
2. Boncu S . Presa - cîine de pază al democraţiei. - Bucureşti, Lincora, 1998
3. Coman M. Introducere în sistemul mass mediei. - Iaşi, Polirom, 2004
4. Moulin, du, Laberthete, de, A. Manipularea în relaţiile publice - Bucureşti, Antet, 1999
5. Bondrea A. Opinia publică şi dinamica schimbărilor din societatea românească în tranziţie. - Bucureşti, 1998
6. Pop D. Mass-media şi politica. - Institutul European, 2000
7. Thoveron G. Comunicarea politică azi. - Oradea, Antet, 1996

Prezentat la redacţie
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în ştiinţe politice, conferenţiar

ROLUL PARTICIPĂRII POLITICE ÎN PROCESUL DE DEMOCRATIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

Ana GORBAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice
Lector, magistru

L'auteur examine le rôle de la participation politique dans le procès complexe de la démocratisation de la société moldave. L'analyse est structurée selon le critère temporaire. Ainsi, on étudie la place et la spécificité des formes de la participation politique à chaque étape du devenir et du développement de la structure de l'État moldave. En particulier, on prend en considération les aspects électoraux, de protestation et ceux institutionnels de l'activité politique. L'auteur arrive à la conclusion que bien que la participation politique a joué un rôle définissant dans l'établissement et la formation de l'ordre démocratique en Moldova, il se trouve à la période initiale du développement et se caractérise pour l'essentiel par la spontanéité, la collectivité et la médiation des agents mobilisants en la personne des partis et des mouvements associatifs. Seule en ce qui concerne la forme développée de la participation politique en Moldova est l'activité électorale des élites et de la population.

Democraţia este un model de guvernare fundamentat pe suveranitatea poporului, pe participarea cetăţenilor la treburile obşteşti în calitate de membrii responsabili ai organismului social.

Fenomenul participării politice reprezintă un sistem integral şi complex de recrutare a cetăţenilor în politică. El include o varietate covârşitoare de forme participative – de la cele simple, elementare până la unele superioare caracteristice liderilor politici. În ultimă instanţă participarea politică se prezintă în calitate de „output” (funcţia de ieşire), ca efect real al unui anumit model comportamental, ca reflectare şi manifestare a proceselor specifice de socializare politică, a eficienţei acesteia. O tradiţie neîntreruptă a teoriilor democraţiei a dat o atenţie tot mai mare participării politice a cetăţenilor, aceasta fiind interpretată ca un mijloc principal în apărarea drepturilor personale, ca o îndatorire cetăţenească, ca un indiciu al bunăstării politice a societăţii şi în sfârşit, ca o condiţie sine qua non a democraţiei.

Orânduirea democratică nu se poate afirma şi a deveni eficientă fără o cultură politică corespunzătoare a populaţiei. Reformele democratice instituţionale neasigurate de implicarea activă a cetăţenilor în procesul de guvernare s-au dovedit a fi formale şi neefective. Dacă în statele cu tradiţii democratice formate şi

înrădăcinate adânc în conştiinţa maselor, cu instituţii eficiente de control asupra guvernului o parte din cetăţeni poate să-şi permită o anumită alienare de la viaţa politică, atunci în acele ţări care s-au eliberat recent de regimuri totalitare şi autoritare îndepărtarea în masă de la viaţa politică poate provoca consecinţe sociale grave. Deşi în condiţiile unui stat democratic nu toţi indivizii pot influenţa real asupra procesului decizional, anume de la caracterul conştient al alegerii şi activismului majorităţii de cetăţeni depinde respectarea în cadrul politicii de stat a intereselor diferitor categorii şi grupuri de populaţie, competenţa şi responsabilitatea elitelor guvernamentale.

Procesul anevoios de tranziţie a societăţii moldoveneşti, însăşi crearea unui stat moldav independent şi suveran a fost premeditată de participare politică de tip neconvenţional exprimată în mai multe mişcări de protest în masă în jurul problemelor de ordin naţional (activitatea Frontului Popular la sfârşitul anilor '80 - începutul anilor'90). Angajarea oamenilor în sfera politicului a fost stimulată de procese dezintegraţioniste din URSS, de acutizarea problemelor de ordin naţional şi de promovarea ideilor democratice. Culmea activismului protestatar s-a încadrat în perioada anilor 1990-1991, fiind un merit al forţelor democratice noi susţinute de un număr covârşitor al militanţilor [3, 125], această perioadă fiind uneori numită „democraţie de miting".

Datorită formării bazei instituţional-juridice de ordin democrat în Moldova au început să apare forme noi de activism socio-politic necunoscute şi nepracticate anterior. În afara de acţiunile de protest acestea au fost alegerile democratice bazate pe concurenţă (alegerile în Sovietul Suprem al RSSM din 1990 – prezenţa la vot a 83,43% din alegători înscrişi în liste electorale) [5, 172]. A avut loc democratizarea formelor de participare politică şi instituţionalizarea acesteia în partide politice şi organizaţii non-guvernamentale, au fost puse bazele pluripartidismului şi adoptate actele normative de reglemetare a activităţii organizaţiilor nou-apărute.

Astfel, în perioada anilor 1988-1991 au fost puse fundamentele societăţii civile autohtone, a fost creată în forma ei incipientă baza instituţională a participării politice din ţară. Anume participarea politică în forma ei spontană şi neconvenţională a fost mecanismul principal de liberalizare profundă a vieţei socio-politice din republică. Specificul acestui activism a ţinut de politizarea excesivă a societăţii, în condiţiile căreia primele organizaţii socio-politice de alternativă au luat naştere din rândul maselor, „de jos", care implicându-se în procese de democratizare au asimilat caracteristicile formaţiunilor politice. Instituţionalizarea participării a fost una mai mult formală, deoarece partidele şi alte organizaţii socio-politice nou-apărute au fost în marea lor majoritate încă destul de slabe, preocupate de căutarea propriei identităţi [7, 28-29] în condiţiile unui pluralism neconsolidat.

În perioda afirmării suveranităţii şi independenţei (1992-1994) participarea politică a fost modelată de procesul de constituire a statalităţii moldoveneşti şi consolidarea principalelor agenţi ce articulau interesele politice şi canalizau activitatea socială a maselor – partide, grupuri de influenţă, organizaţii nonguvernamentale, sindicate. Astfel, partidele politice îşi afirmă statutul de principali actori ai concurenţei electorale în condiţiile stabilirii unui pluralism politic real pe baza condiţiilor egale pentru toate formaţiunile politice în lupta lor pentru acăpărarea puterii de stat, aceste noi reguli de joc politic fiind testate în cadrul alegerilor parlamentare din 27 februarie 1994 (prezenţa la vot – 79,31%). Ca efect partidele politice au primit o motivaţie puternică de a căuta susţinere socială şi de a se poziţiona anume ca agenţi ai promovării intereselor populaţiei. Însă poporul a neglijat în mare parte oferta mai multor formaţiuni politice de participare indirectă în procesul decizional în calitate de membru sau simplu simpatizant. În pofida numărului relativ mare de partide formal înregistrate, adeziunea cetăţenilor la formaţiunile politice rămânea scăzută sau denota de mai multe ori o opţiune conjuncturală [3, 44-45].

A fost soluţionată problema delimitării formaţiunilor politice de organizaţii obşteşti prin determinarea statului juridic al acestora. Rolul politic al organizaţiilor non-guvernamentale consta în faptul că ele, fiind elemente ale societăţii civile, interacţionau activ cu formaţiunile politice, asigurau legătura între societate şi stat, participau indirect la procesul legislativ, realizând într-un mod sau altul influenţă şi presiune asupra clasei politice prin organizarea acţiunilor de masă (mitinguri, manifestări şi alte măsuri de protest). În aşa mod, ele optau pentru luarea deciziilor politice favorabile lor, fără a participa nemijlocit la procesul de adoptare a acestora şi fără a purta răspundere politică pentru consecinţele şi efectele survenite în urma luării unor asemenea decizii [3, 42].

Cât priveşte participare protestatară, în perioada anilor 1993-1994 s-a înregistrat reducerea acţiunilor de protest în societatea moldovenească, în primul rând din motivul că în urma venirii la putere a acelor forţe, care au fost sprijinite de mase (în cadrul alegerilor din 1990), s-a micşorat obiectiv motivaţia celor din urmă de a se implica în participarea protestatară, iar în al doilea rând, din cauza scăderii nivelului de încredere în acţiunile de protest ca mijloc eficient de realizare a unor scopuri. De asemenea, reducerea nivelului de activism protestatar s-a datorat înrăutăţirii nivelului de trai a populaţiei, în general, în condiţiile tendinţei de stabilire a unor noi forme de relaţii sociale [3, 125].

Astfel, specificul participării politice din această perioadă a fost condiţionat de noile condiţii complexe de viaţă, în care oamenii erau orientaţi spre eforturi individuale şi nu spre cele instituţionale şi colective. A avut loc o diferenţiere a atitudinii oamenilor faţă de politică, în general, şi faţă de exprimarea protestului, în special [3, 81]. În acelaşi timp, apariţia şi funcţionarea mai multor formaţiuni politice, punerea bazelor politico-juridice ale afirmării pluralismului politic şi a

pluripartidismului, concurenţa electorală a agenţilor politici a condus la consolidarea sistemului instituţional al participării, însă fără valorificarea şi eficientizarea cuvenită a acestuia.

Perioada anilor 1994-2000 a fost axată pe stabilirea şi afirmarea sistemului constituţional, unde raporturile dintre individ şi stat au fost modelate de drepturi şi libertăţi fundamentale recunoscute cetăţenilor, printre care dreptul de vot şi dreptul de a fi ales, libertatea opiniei şi a exprimării, libertatea întrunirilor, libertatea partidelor şi a altor organizaţii social-politice, dreptul de a întemeia şi de a se afilia la sindicate, dreptul la grevă, dreptul de petiţionare. Instituţiile politice democratice din ţară ca subiecţi colectivi ai participării au putut să-şi fundamenteze activitatea lor politică pe o bază normativă de valoare superioară, care a determinat locul şi rolul lor în sistemul politic autohton la nivel naţional şi local (alegerile în Adunarea Populară a Găgăuziei din martie 1995).

Pe lângă adoptarea Constituţiei a fost adoptat „Codul cu privire la alegeri" (noiembrie 1997), au fost desfăşurate în noiembrie-decembrie 1996 alegerile Preşedintelui Republicii Moldova pe bază de concurs (prezenţa la vot – 70,11%), alegerile locale din 1995 (prezenţa la vot – 60,02%) şi 1999 (prezenţa la vot – 58,45%), alegerile parlamentare din 1998 (prezenţa la vot – 69,12%). Experienţa de participare la alegerile parlamentare, prezidenţiale şi locale a sporit influenţa partidelor şi organizaţiilor social-politice asupra societăţii moldoveneşti.

În cadrul perioadei analizate s-a evidenţiat un rol aparte şi a organizaţiilor non-guvernamentale, activitatea cărora a început să fie reglementată printr-o lege specială, care a legalizat dreptul cetăţenilor de a înfiinţa organizaţii obşteşti. În perioada de la 1 februarie 1997 până la 15 aprilie 2000 la Ministerul de Justiţie au fost înregistrate aproape 1000 de formaţiuni obşteşti, iar reînregistrate aproape ¼ din formaţiunile existente anterior, numărul lor crescând în anul 2001 pînă la 2758 [3, 39]. Acestea devin tot mai diversificate după sfera de activitate şi obiectivele care îşi propun. Astfel, poate fi adus exemplul Institutului de Politici Publice, care din 1998 efectuează monitorizarea opiniei publice din ţară, prezentând „Barometrul de opinie publică".

Însă trebuie de remarcat că boom-ul natalităţii formaţiunilor obşteşti nu putea fi apreciat drept un indicator al democratizării integrale şi uniforme a societăţii, odată ce majoritatea covârşitoare a lor se afla în capitală. Cu atât mai mult, activitatea ONG-urilor era deseori folosită în scopuri comerciale şi politice, ceea ce evident discredita statutul lor [6, 8].

Participarea neconvenţională a cunoscut o amploare generată de înrăutăţirea bruscă a situaţiei social-economice din ţară în a doua jumătate a anilor'90, populaţia fiind dezămăgită de modalităţile şi mijloacele legitime de soluţionare a conflictelor sociale şi predispusă prin urmare spre diverse mişcări spontane de masă. În acest context s-a înscris desfăşurarea pichetărilor sediului Guvernului

Republicii Moldova din iulie 1997, decembrie 1998, ianuarie şi iunie 1999, cu participarea tuturor sindicatelor Federaţiei Generale a Sindicatelor din Republica Moldova. Printre altele, constatăm participarea activă a organizaţiilor nonguvernamentale în diferite acţiuni de protest în calitate de grupuri de presiune.

Dinamica perioadei de faţă a cunoscut de asemenea o formă specifică de participare politică cum este referendumul. Astfel, la 23 mai 1999 a avut loc referendumul consultativ privitor la modificarea formei de guvernământ din republică semiprezidenţială în republică prezidenţială. Scopul desfăşurării lui a urmărit anumite interese a unor actori politici în condiţiile concurenţei diferitor grupuri. Prin urmare, se poate de afirmat că practica utilizării referendumurilor în Republica Moldova diferă esenţial de situaţia din statele occidentale. Deciziile la problemele importante cu care se ciocneşte ţara pe calea democratizării şi constituirii identităţii sale sunt luate practic exclusiv de către elită fără participarea poporului.

Astfel, constatăm că perioada stabilirii sistemului constituţional în Moldova a fost însoţită de o dezvoltare multilaterală a fenomenului participativ: a formelor legitime şi protestatare de activism politic, mediate de partide şi ONG-uri, manifestate la nivel naţional şi local, prin alegeri şi referendum. Însă eficienţa acestora a rămas una foarte redusă, odată ce ele s-au produs în condiţiile unei culturi politice conflictuale, fragmentare şi paternaliste.

Ultima etapă din studiul de faţă este cea între anii 2000-2008, care mai poate fi numită perioada „democratismului paternalist". Am putea spune că începutul acestei etape a fost marcat de caracterul conflictual al culturii politice autohtone care a atins în acest caz punctul său culminant şi s-a declanşat într-o criză acută a sistemului parlamentar, condiţionat inclusiv de slabiciunea organizaţiilor social-politice autohtone, instituţionalizarea insuficientă şi personalizarea excesivă a puterii partinice, lipsă de bază socială puternică şi bine determinată, activizarea sporadică a partidului numai în perioada campaniilor electorale. Ansamblul acestor factori a favorizat evidenţierea şi dezvoltarea tendinţelor autoritare în viaţa politică, care la rândul său au conservat şi deci au agravat aceste vicii nefaste ale sistemului autohton de instituţii democratice.

În acelaşi timp, în vederea limitării influenţei partidului de guvernământ, partidele politice şi formaţiunile societăţii civile au încercat să se consolideze, ceea ce a determinat scăderea bruscă a numărului lor, depăşind etapa pluripartidismului extrem – dovadă a unui proces politic dezorganizat.

Merită atenţie specificul comportamentului electoral al cetăţenilor în cadrul alegerilor naţionale şi locale din această perioadă, cu atât mai mult că se ştie că alegerile activizează participarea politică a populaţiei, iar comportamentul electoral este cea mai obişnuită şi răspândită formă de implicare în politică. În cazul alegerilor parlamentare din 2001 (prezenţa la vot – 67,5%) şi din 2005 (prezenţa la vot – 69,16%) activismul electoratului s-a dovedit a fi unul tradiţional înalt,

însă această rată ridicată de participare la alegeri a corelat în primul caz cu votul protestatar al populației dezămăgite în rezultatele primului deceniu de guvernare a democraților [9, 28-89].

Privind alegerile din 2005 trebuie de remarcat că în urma ridicării pragului electoral de trecere în parlament multe formațiuni politice înregistrate în general s-au abținut de la participare la alegeri (dacă în 2001 au candidat 17 partide şi blocuri, atunci în 2005 numai 10), ceea ce a demonstrat că criza sistemului politico-partinic autohton nu a finisat, ci a trecut mai curând în faza latentă, de stagnare. Un semn care a confirmat indirect această presupunere a fost implicarea activă a societății civile care într-un fel a încercat să compenseze apatia în creştere din partea electoratului şi s-a prezentat în cadrul alegerilor din 2005 ca un actor independent şi influent al procesului electoral, şi anume structura cunoscută ca „Coaliția-2005", compusă din 193 de organizații non-guvernamentale. Aceasta a inițiat şi a desfăşurat o campanie vastă de mobilizare a alegătorilor şi de monitorizare a alegerilor, ceea ce a devenit posibil datorită susținerii şi finanțării din exterior, cât şi sub influența „revoluției oranj" din Ucraina [10, 73]. Nivelul destul de înalt de prezență a alegătorilor la votare a dovedit eficiența acțiunilor întreprinse de sectorul non-guvernamental şi a devenit o testare specifică a viabilității acestuia.

Este necesar să spunem câteva cuvinte despre participarea electoratului la alegerile locale şi alegerile primarului capitalei. Dacă în primul caz prezența la vot, fiind mai joasă decât în cadrul alegerilor naționale, totuşi s-a încadrat în tradiția neîntreruptă a participării electorale înalte, atunci în cel de-al doilea caz aceasta s-a dovedit a fi semnificativ mai joasă, în unele cazuri fiind mai mică de pragul necesar pentru validarea alegerilor. O asemenea situație a avut loc în anul 1995 şi s-a repetat în 2005. Aici trebuie să precizăm că pragul necesar pentru validarea alegerilor primarului capitalei a fost redus în 1999 de la 50% până la 33%, ceea ce temporar a permis evitarea situației unor alegeri nevalide. Însă în anul 2005 în cadrul alegerilor anticipate ale primarului capitalei prezența la vot iarăşi nu a atins pragul minim necesar şi a constituit 26,97%. Până la sfârşitul anului au fost organizate încă trei tentative de scrutin, în total patru, toate având aceeaşi soartă de a fi recunoscute ca nevalide. Prin urmare, s-a recurs la reducerea pragului pentru validarea alegerilor până la 25%.

Un asemenea absenteism poate fi explicat cât printr-o componență neatractivă a ofertei electorale întruchipate de candidați, atât şi prin apatie şi indiferență politică a electoratului capitalei, care, cum demonstrează statisticile, tradițional este mai pasiv la votare [4].

Trecând la capitolul participării neconvenționale din perioada nominalizată putem menționa că aceasta a fost o etapă calitativ nouă în dezvoltarea mişcărilor protestatare din Republica Moldova determinată de unele transformări şi procese semnificative în rândul reprezentanților elitei politice. Criza politică profundă

condiționată în mare măsură de venirea la putere a Partidului Comunist din Republica Moldova a fost marcată de numeroasele acte de protest organizate de opoziția parlamentară. Comportamentul protestatarilor a luat forme radicale şi extremiste, cum ar fi, de exemplu, arderea simbolurilor naționale a unui stat străin – Federația Rusă (noiembrie 2003), care a fost anterior declarată, în mod oficial, primul partener strategic al Republicii Moldova.

În linii generale, impactul acestor acțiuni protestatare asupra spațiului social-politic din țară a fost unul covârşitor contribuind la realizarea stării acumulate de nemulțumire față de activitatea partidului majoritar.

În cele din urmă se poate conchide că formele participative de masă şi, în special, cele de protest pot fi generate de un spectru vast de factori de ordin politic, social şi economic. Însă realizarea practică a activismului protestatar este condiționată de prezența unor actori politici destul de dezvoltați (partide, mişcări, organizații, infrastructuri). Trebuie să recunoaştem că cetățenii republicii nu posedă idei politice coerente şi pot să formuleze doar judecăți protestatoare la adresa regimului. Atributele date, cât şi mai multe altele ale societății civile s-au caracterizat de un nivel scăzut de instituționalizare şi de eficiență în realitățile societății moldoveneşti.

Încercând tragerea unor concluzii constatăm că instaurarea inițială a normelor şi instituțiilor orândurii democratice s-a datorat formelor colective de participare politică de ordin neconvențional. În acelaşi timp, odată cu liberalizarea proceselor sociale din republică, cu proclamarea suveranității şi independenței ei, cu demararea întregului mecanism complex de democratizare a societății noastre poporul a suportat o „terapie de şoc” nu numai din perspectiva unei implementări fulgerătoare a noilor reguli de viață socială şi economică, ci şi din punctul de vedere al unei revizuiri cardinale a standardelor culturii politice la nivel de conştiință şi comportament.

Paradoxul a constat în aceea, că necesitatea dezvoltării culturii politice participative în vederea intensificării şi eficientizării tranziției democratice s-a manifestat în condițiile unui paternalism evident al populației în relațiile ei cu puterea moştenit de la societate totalitară. Nici elita politică nou-afirmată nu a avut experiență necesară în procese de gestionare cu resursele puterii, cât şi în stabilirea unui dialog productiv cu cei guvernați. Un factor agravant care a modelat contextul specific al acestor procese a fost înrăutățirea tuturor parametrilor ai vieții sociale. În atare condiții potențialul participativ al tânărului stat moldovenesc s-a redus la concurența electorală şi procedura alegerilor, pe de o parte, şi reacția în mare parte destructivă a poporului în forma de proteste la rezultatele guvernării celor noi-aleşi, pe de altă parte. Aceasta din urmă însă cu condiția depăşirii apatiei față de politică şi a prezenței unui agent ce putea mobiliza populația la careva forme de exprimare a protestului.

Astfel, participarea politică a societății moldoveneşti în condițiile tranziției democratice poate fi caracterizată la nivel de masă ca una prematură, instabilă, cu înclinare spre forme radicale – sau a apatiei totale şi lipsei de interes față de politică (nivelul de interes al populației țării pentru politică este în continuă descreştere – de la 28% de cei care sunt interesați foarte mult sau mult în noiembrie 2004 la 14% în octombrie 2008), a absenteismului electoral şi votului protestatar, sau a nesupunerii civice destructive, a acțiunilor de protest în masă. Spre regret, prima extremă a devenit în prezent un standard atitudinal şi acțional, obişnuit pentru majoritatea populației autohtone, condiționat de criza profundă a legitimității puterii politice (40% din populația adultă a țării susține că alegerile din Republica Moldova nu se desfăşoară liber şi corect), dezamăgirea în viața politică şi actorii ei în general (circa 52% din populația chestionată este de părerea că Republica Moldova nu este guvernată de voința poporului), neîncrederea în principalele instituții sociale şi politice (instituțiile statale continuă să fie taxate cu o încredere redusă din partea populației, principalele instituții ale statului cum ar fi Guvern, Parlament şi Preşedinție înregistrând o scădere continuă a nivelului de încredere în ultimii 4 ani: Guvern – de la 47% în 2004 la 30%, Parlament – de la 45% la 31%, Preşedintele țării – de la 56% la 38%. Cele mai mici cote de încredere sunt înregistrate pentru partidele politice (14% au foarte multă sau oarecare încredere), sindicate (16%) şi poliție (28%)), lipsă de credință în eficiența participării politice (percepția populației privind influența asupra procesului de decizie la nivel local şi național se află în descreştere lentă, dar continuă pe parcursul ultimilor 3-4 ani) [1]. Cu toate acestea, un moment pozitiv constituie activismul electoratului, prezența la vot nefiind de obicei mai joasă de 60-70% cu excepția alegerilor locale, în timp ce opțiunea electorală propriu-zisă se caracterizează ca una în mare parte nerațională, afectivă, accidentală, etc.

Credem că atâta timp cât democratizarea societății moldoveneşti nu va fi asigurată cu o cultură politică participativă, cât în loc de o participare „de jos", autonomă şi conştientă vor persista manipularea şi mobilizarea coercitivă, cât partidele şi ONG-urile vor rămâne în viziunea populației simple instrumente de realizare a intereselor corporative de grup, în Republica Moldova se va păstra un regim de „democrație imitativă", unde elita şi poporul există în lumi paralele nefiind receptive unul față de altul şi neavând motivații solide de revizuire a stereotipurilor proprii de conştiință şi comportament politic. Punctul de pornire în acest cerc vicios trebuie să devină investirea cât mai activă în tânăra generație prin perfecționarea sistemului de socializare politică, de învățământ, de garanții sociale.

Bibliografie

1. Barometrul de Opinie Publică – octombrie 2008, efectuat de Institutul de Politici Publice (http://ipp.md/barometru1.php?l=ro&id=34/, accesat la 12 decembrie 2008) .
2. Coman A. Formațiunile sociale ale Moldovei: particularitățile constituirii. // Moşneaga V. (Coord.) Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău: CAPTES, 2000, pp.36-41.
3. Fruntaşu P., Rusnac G. Republica Moldova pe calea democratizării. Probleme, concepte, teorii. – Chişinău: USM, 2000.
4. Moşneaga V., Rusnac G., Tanasă R. Activismul electoratului în Republica Moldova (analiza politologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. – Chişinău, USM, 2002, pp.37-61.
5. Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, CAPTES, 2001, pp.162-175.
6. Tăbârță V. Relația ONG - politica şi implicațiile ei asupra formării culturii politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). №2 (XXV), 2004. - Chişinău: USM, 2004, pp.63-70.
7. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău: USM, 2002, c.23-83.
8. Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Политическая культура и участие: специфика неправительственных организаций в переходных постсоциалистических обществах. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău: USM, 1999, c.107-112.
9. Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău: USM, 2001, c.28-89.
10. Мошняга В., Танасэ Р., Руснак Г. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chişinău: USM, 2005, c.61-121.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în ştiințe istorice, profesor

ROLUL PRINCIPIULUI ECHITĂŢII SOCIALE ÎN DEMOCRATIZAREA REPUBLICII MOLDOVA

Iulia GORINCIOI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice, Doctor în filosofie, Conferenţiar

Dans l'article l'auteur essaie d'élucider non seulement les aspects théoriques du problème de l'équité sociale, mais aussi fait une analyse objective de la situation actuelle de la société moldave.

Faisant une analyse dialectique de l'évolution des transformations démocratiques de la République de Moldova, l'auteur mets en évidence les problèmes et aussi les réussites de ce processus. Il assure les conclusions par des chiffres statistiques. Ainsi dans cet article on présente la dialectique des évolutions des problèmes impérieux comme la combat de la corruption, la lutte contre le chômage, minimiser la pauvreté etc.

Problema echităţii sociale este o problemă deosebit de complexă. Termenul echitate (drept) este destul de echivoc şi este folosit de omul modern în foarte multe domenii şi sensuri diferite: justiţie, economie, educaţie, asistenţă socială, politică, cultură, mass-media, sănătate etc. În toate aceste domenii echitatea se ghidează după o serie de principii încadrate într-o etică a echităţii sociale. Echitatea socială este un mijloc prin care se realizează o coeziune socială, nu în sensul uniformizării indivizilor şi societăţii în ansamblu, ci în sensul participării active şi responsabile la procesele şi mecanismele democratice din societate cu scopul ca fiecare persoană să-şi realizeze la maxim posibil deziderate spre care aspiră. De aceea, fiecare persoană v-a căuta să acţioneze, fie în mod individual, fie relaţionând cu alte persoane. În acest fel, dezideratul individual este dependent atât de alte persoane, cât şi de instituţiile şi practicile societale. De aceea, procesul de minimizare sau maximizare a limitării îndeplinirii unui deziderat individual trebuie privit în complexitatea comportamentelor individuale sau instituţionale, care se referă pentru un anumit context, o anumită perioadă temporală şi o anumită societate. Cu alte cuvinte, este vorba despre generarea unui cadru de acţiune în care egalitatea de şanse, prin diversele sale dimensiuni, să primeze în multiplele accesări de servicii publice. Astfel, egalitatea de şanse, poate fi considerată ca fiind o componentă, mai mult sau mai puţin intrinsecă principiului echităţii sociale.

Pentru noi echitatea socială înseamnă promovarea şi implimentarea în practică a unor înalte standarde privind calitatea vieţii pentru populaţia ţării, liberta-

tea fiecărui cetăţean de oprimare şi umilire, de sărăcie şi foame, de frica de şomaj, boli şi bătrâneţe.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea J.Rawls, avansând abordarea echităţii sociale în sensul evoluţiei aspiraţiilor umane, formulează principiile dreptăţii [1, 39]:

(1) fiecare persoană are un drept egal la cel mai larg sistem de libertăţi egale de bază, compatibil cu un sistem similar de libertăţi pentru toţi ceilalţi;

(2) inegalităţile sociale şi economice trebuie să fie astfel încât:

a. să asigure cel mai mare beneficiu pentru cei mai puţin avantajaţi membri ai societăţii;

b. funcţiile şi poziţiile să fie deschise tuturor în condiţii de egalitate echitabilă de şanse.

J.Rawls nu sugerează o uniformizare a întregii comunităţi, ci o acordare de şanse sau oportunităţi pentru cei care posedă capacităţi şi demonstrează performanţe, dar nu posedă mijloace. Este drept ca o persoană să-şi urmărească dezideratul, dacă prin acţiunea sa va favoriza realizarea dezideratelor altor persoane. Totodata, J.Rawls admite situaţii de inegalitate în favoarea unor membri ai comunităţii în baza cărora ceilalţi membri ai comunităţii sunt avantajaţi. Conform acestui considerent sunt permise inegalităţile care prin beneficiile şi răspunderile întreprinse avantajează pe alţii. În această perspectivă se înscrie prestigiul, obligaţia de a plăti impozite, deţinerea de posturi şi funcţii, salariul, averea etc**.**

Această abordare pune accentul pe libertatea şi egalitatea în faţa alegerii. Echitatea socială oferă posibilitatea de participare egală în procesul alegerii şi accesării unor poziţii sociale în funcţie de capacităţile deţinute şi de categoriile sociale ale indivizilor. În acest sens, echitatea socială nu reprezintă un panaceu pentru rezolvarea tuturor problemelor unei societăţi, dar este o soluţie contractuală pentru sporirea coeziunii dintre actorii care participă în procesul de alegere şi accesare a poziţiilor sociale [2, 148]. Demersul este extrem de util pentru aspiraţiile statelor aflate în proces de tranziţie către crearea unor economii de piaţă, competitive şi societăţi deschise, juste şi participative, cum tinde să devină şi Republica Moldova.

La modul general echitatea ne apare ca un criteriu moralo-etic fundamental pentru compararea acţiunilor subiecţilor, în corespundere cu care se realizează remunerarea şi aprecierea fiecăruia în forma unor sau altor consecinţe [3, 28]. În calitatea unei funcţii sociale fundamentale echitatea asigură proporţionalitatea, balansarea şi simetria acţiunilor mutuale ale subiecţilor, controlează calităţile care propriu-zis formează şi constituie relaţiile sociale ca atare. Ea este înţeleasă ca concordanţa dintre rolul sau funcţia practică pe care o are omul în societate şi statutul lui social [4, 44-46].

Care este starea problemei echităţii sociale în procesul de democratizare al Republicii Moldova?

Lansarea şi implementarea reformelor economice în Moldova, urmate imediat după destrămarea URSS, a avut loc în condiții deosebit de dificile, care încă de la startul tranziției au fost marcate nu numai de instabilitatea şi situația social-politică tensionată din țară, dezmembrarea teritorială a republicii (Transnistria) şi lipsa unei baze legislative perfecte, dar şi de autodistrugerea rapidă a economiei, de întreruperea relațiilor de producție din spațiul ex-sovietic, de exodul de cadre calificate, de scumpirea materiilor prime şi resurselor energetice importate, de pierderea piețelor de desfacere – fapt ce a provocat deteriorarea catastrofală a nivelul de viață, expansiunea fenomenului de sărăcie şi generarea unui întreg spectru de probleme sociale - de la prăbuşirea ratei creşterii naturale a populației la valori negative până la inechitatea flagrantă şi înstrăinarea socială a unor largi pături ale societății. Chiar şi în a.2002, după 10 ani de tranziție, s-a înregistrat o cotă de peste 40% din populație a persoanelor aflate sub pragul absolut al sărăciei. Sărăcia, însă este o stare care se caracterizează prin lipsa de acces la bunurile materiale, sociale şi morale, existente în societatea dată la un anumit moment şi în baza cărora se formează sentimentele de inechitate socială, tensiune socială, disconfort social. Astfel, sărăcia trebuie percepută nu numai ca o categorie economică, dar şi socio-psihologică. În acest context efectul cumulative al costurilor sociale ale tranziției îşi găseşte reflectarea în Indicele Dezvoltării Umane (IDU) calculat de ONU şi care înglobează o sinteză a principalilor parametri sociali (demografie, învățământ, sănătate şi standarde de viață), constituind drept bază pentru analizele comparative internaționale**,** care pentru Republica Moldova a coborât de la 0,757 în 1992 la 0,689 în 1995, puțin ameliorându-se în 2000 (0,700). Şi dacă în 1994, potrivit ratingului ONU după acest indicator, Moldova se plasa pe locul 75 în lume, atunci în 1995 republica noastră a coborât pe locul 81, în 1997 – pe locul 110, în 1999 şi 2000 pe locul 104 şi respectiv 102. În pofida ameliorării neesențiale a IDU în ultimii ani, Republica Moldova, totuşi, mai rămâne în grupul statelor cu „nivel mediu al dezvoltării umane, fiind învecinată de Albania, Tunisia, Indonezia, El Salvador şi alte țări în curs de dezvoltare [5, 112].

Privatizarea, liberalizarea şi deschiderea economiei n-au impulsionat creşterea aşteptată a producției şi înviorarea economiei țării, crearea noilor locuri de muncă şi oferirea ajutorului social din partea statului persoanelor celor mai sărace. Rezultatele economice ale unei asemenea privatizări au fost pur şi simplu dezastruoase. Modelul ales de privatizare trebuia, şi practic a rezolvat prima problemă, transferarea proprietății din mâinile statului, dar nu a creat acea clasă reală de proprietari, când fiecare cetățean deține o porțiune mică a patrimoniului de stat ca sursă de existență. Privatizarea în masă nu a atins principalele sale scopuri: I) transformarea cetățenilor în proprietari reali - calitate care ar fi asigurat o sporire a veniturilor acestora; II) obținerea unor venituri substanțiale în buget în urma vânzării patrimoniului; III) atragerea masivă a investițiilor locale şi

străine; IV) modernizarea economiei, sporirea competitivității mărfurilor şi serviciilor; V) asigurarea unor ritmuri accelerate de creştere economică; VI) crearea clasei mijlocii - baza existenței în stat a unei societăți democratice şi stabile.

De fapt, a fost pierdut controlul statului asupra unor active în valoare de miliarde de lei, frecvent manipulate în mod fraudulos de către managerii întreprinderilor şi ai fondurilor de investiții. Treptat, în țară a înflorit corupția, transformându-se dintr-un fenomen excepțional într-o tradiție cvasiculturală, socialmente acceptată. Menținerea societății ca ansamblu unit este inseparabilă de realizarea unui anumit ideal al dreptății. Din acest punct de vedere, unul din semnele dezagregării legăturilor sociale este corupția, întemeiată pe capacitatea unora de a profita de sistem şi de a se plasa prin aceasta în afara sferei dreptății. Coruptia, definita ca abuz de influenta, este o problemă politică şi nu morală: ordinea socială în întregul ei este nedreaptă atunci cănd ceea ce este permis unora este interzis altora. Ea exista la toate nivelurile si este alimentata de posibilități si stimulente pe care le creeaza sistemul de guvernare. Funcționarii corupți, persoanele agere şi cu relații au pus mâna pe cele mai importante active, au admis privatizări ilicite şi vânzări de proprietate de stat peste hotare, au fost implicați în importuri de hidrocarburi în absența oricărei transparențe, în anularea ilegală a obligațiunilor fiscale, în direcționarea administrativă sau politică a creditelor bancare preferențiale etc. Bunăoară, în a.1999 în urma unor investigații a companiei Transparency International Moldova a fost inclusă în grupul celor mai corupte 25 de țări din lume. La cel mai înalt nivel este recunoscut că în Republica Moldova corupția a pătruns în toate sferele de activitate, inclusiv în sferele superioare de stat şi organele de drept. Aceste date indică la adîncirea şi răspîndirea tot mai largă a corupției în Republica Moldova. Conform calculelor indicele perceperii corupției în Moldova în a.2000 a constituit 2,6 (unde 10 este lipsa totală de corupție, iar 0 – corupție totală). După indicele perceperii corupției Moldova este plasată pe locul 76 din 99 de state.

Nerespectarea legilor, deciziilor judecătoriilor şi slăbiciunea aparatului de stat au încurajat economia subterană care s-a extins considerabil şi a dus la apariția unui cerc vicios al corupției, activităților latente de antreprenoriat, a redus veniturile la bugetul de stat, în timp ce discrepanța veniturilor populației s-a majorat dramatic. Eficiența socială redusă a reformelor, diferențierea bruscă a veniturilor s-au manifestat prin extinderea sărăciei, în insuficiența acută a resurselor pentru susținerea sferei sociale. Pe parcursul intregii perioade de stabilire a statalitatii Republicii Moldova au fost adoptate un spectru foarte larg de acte normative, create multiple comisii prin care s-au făcut încercări de a contracara fenomenul coruptiei, însă, care, potrivit ultimelor constatări, aşa şi nu a suportat careva schimbări de esență şi dimensiune.

Referitor la programele de masuri pentru combaterea coruptiei, aprobate la nivel de Guvern urmeaza a evidentia faptul că acestea au prevăzut întreprinde-

rea unui şir de acţiuni orientate spre asigurarea cadrului normativ, stabilirea unor acţiuni de prevenire a corupţiei si perfecţionare a sistemului de control, realizarea unor acţiuni de ordin economic, asigurarea financiara si tehnico-materiala a organelor de drept, asigurarea cu cadre a organelor de drept, etc. Însă majoritatea măsurilor si actiunilor stipulate s-au dovedit insuficiente în practică.

Strategia de Crestere Economica si Reducere a Saraciei, adoptata prin Legea nr.398-XV din 2 decembrie 2004, a inclus un compartiment aparte - „Combaterea coruptiei", prin care urma să fie elaborată Strategia naţională de prevenire şi combatere a corupţiei, orientată spre identificarea cauzelor corupţiei, a celor mai afectate structuri şi organizaţii, evaluarea corupţiei în contextul reformei institutionale a sectorului public. În 2004-2005 au fost intentate dosare contra unor funcţionari publici învinuiţi de corupţie, dar aceste acţiuni s-au petrecut în condiţii politice dificile. Guvernarea a fost învinuită de faptul că utilizează instituţiile specializate (Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice şi Corupţiei) pentru atingerea unor obiective politice. Pentru ca CCCEC să fie efectiv în combaterea corupţiei este necesară asigurarea unei transparenţe mai mari în funcţionarea instituţiei şi ridicarea capacităţilor sale analitice la nivelul celor operative. De asemenea, în aprilie 2005 experţii Consiliului Europei au sugerat că în Republica Moldova e necesar ca CCCEC să aibă competenţele exclusive în domeniul combaterii corupţiei, în timp ce alte funcţii ale sale să fie transmise altor instituţii.

În 2005 a început activitatea grupul de monitorizare a Strategiei naţionale de prevenire şi combatere a corupţiei, chemat să monitorizeze modul de desfăşurare a acţiunilor privind realizarea Strategiei naţionale de prevenire şi combatere a corupţiei, să examineze problemele şi propunerile înaintate de către instituţiile responsabile de realizarea acestui document şi să propună propriile soluţii în acest sens. Necătând la toate măsurile întreprinse, fenomenul corupţiei rămâne să fie unul stringent şi fraudabil.

La momentul actual Republica Moldova se confruntă şi cu scăderea bruscă a nivelului de trai a populaţiei, datorat reducerii esenţiale a puterii de cumpărare şi a veniturilor. Pe parcursul anilor de tranziţie veniturile reale pe cap de locuitor s-au redus de 3,5 ori, cu toate că în ultimii ani procesul de reducere a veniturilor reale s-a încetinit, datorânduse în mare parte populaţiei care munceşte la negru peste hotarele republicii.

În aceste condiţii economice procesele din domeniul salarizării lucrătorilor sunt determinate, în primul rănd, de forţele pieţei. Totodată, în situaţia în care mecanismul pieţei muncii se află doar în proces de formare, iar forţele pieţei nu se manifestă în cel mai perfect mod, salariul ca preţ de echilibru pe cea mai fragilă dintre pieţe nu-şi mai poate realiza pe deplin funcţiile sale economice şi sociale de bază (reproducere, de stimulare, de reglementare economică). Din acest considerent, în present salariul reprezintă mai degrabă o indemnizaţie socială şi

nu un preț al forței de muncă, părăsind astfel sfera raporturilor de muncă. Anume, grație acestui fapt are loc o degradare continuă a indicatorilor ocupaționali, ceea ce poate conduce în perspectivă la urmări grave pentru întreaga economie națională.

Analizănd salariile din Republca Moldova la momentul actual se poate constata că ele sunt extreme de mici, ce a condus la diminuarea accentuată a ponderei salariului în totalul veniturilor populației, precum şi în PIB. Scăderea rolului salariului în formarea veniturilor în favoarea altor surse de venit este un process firesc în condițiile tranziției la economia de piață. Însă atunci cănd această scădere ia proporții necontrolate, poate avea loc un transfer al funcției de reproducție a forței de muncă de la salariu la alte forme de venit, care nu sunt legate nemijlocit de procesul de muncă şi de dezvoltare a capitalului uman. În aceste condiții o mare parte de salariați (ocupați în cea mai mare parte în sectorul public), ce-şi formează veniturile exclusiv din salarii, sunt defavorizați față de alte categorii de populație ce-şi asigură grosul veniturilor sale din alte surse. Această situație conduce la degradarea motivației muncii salariale şi, în consecință, la un exod al forței de muncă din sfera productivă în alte domenii de activitate. Astfel, dacă în țările economic dezvoltate ponderea salariului în totalul veniturilor se menține la un nivel de circa 60% - 70% prin diferite politici guvernamentale, asigurăndu-se astfel,motivarea muncii şi, prin urmare, creşterea productivității muncii şi echitatea socială, în Republica Moldova ponderea salariului în totalul veniturilor constituie nu mai mult de 44%.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre ponderea remunerării muncii în PIB, care în Republica Moldova s-a situat la nivelul de 42%, comparativ cu 65%-70% în țările economic dezvoltate. În general, practica mondială (țările UE, SUA, etc.) în domeniul salarizării arată, că în pofida fluctuației indicatorilor macroeconomici, ponderea remunerării muncii în PIB se menține la un nivel destul de înalt şi rămăne relativ constant. Reeşind din faptul că politica salarizării trebuie să fie unul din elemente principale ale politicii social-economice a statului, stimulentul principal pentru munca productivă şi urmărind scopul întru redresarea situației create în ultimii ani, Guvernul Republicii Moldova a promovat o serie de măsuri eficiente. A fost elaborată o concepție nouă a politicii salariale a sectorului bugetar şi celui real al economiei. Permanent se modifică salariul în diverse sectoare ale economiei. S-au modificat salariile tarifate a unor categorii de angajați din învățămănt, medicină, cultură, sport, asistență socială. Programul de activitate pentru perioada 2005-2009 pune ca sarcină majorarea salariului mediu lunar în economie pănă la 300$ SUA către 2009. Potrivit Buletinului Informativ salariul real s-a majorat circa cu 9%. În sfera bugetară salariul mediu a constituit 1959 lei şi a crescut față de aceeaşi perioadă a a.2007 cu 21%, în sectorul real al economiei – 2825 lei şi a crescut cu 23% față de perioada anului precedent. Republica Moldova a înregistrat pe parcursul a.2008 un nivel al inf-

lației de 7,3 la sută în comparație cu a.2007, când prețurile de consum au crescut cu 13% [6]. Desigur aceste măsuri în comparație cu costul actual al vieții nu sunt esențiale, dar direcțiile de ameliorare a situației salariale sunt constructive şi sunt îndreptate atât spre o stimulare a motivației forței de muncă, cât şi spre reabilitarea necesară a funcțiilor salariului atât ca valoare absolută cât şi ca pondere în totalul veniturilor populației. Republica Moldova trebuie să promoveze creşterea treptată a salariilor măcar până la nivelul din țările vecine, ce va micşora într-o măsură oarecare exodul forței de muncă calificată peste hotare şi va îmbunătăți structura ocupațională a forței de muncă.

O altă problemă, ce reflectă echitatea socială în Republica Moldova este problema polarizării societății şi diferențierii populației. Coeficientul GINI, calculat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare exprimă gradul de diferențiere socială şi are o tendință stabilă de creştere pentru Republica Moldova, astfel că din 1994 până în 2004 a crescut de la 0,379 până la 0,404.

În a.2005 el a constituit 0,420 calculat după veniturile disponibile ale populației. Cu cât este mai mare coeficientul GINI, cu atât este mai pronunțată inegalitatea. În Republica Moldova nivelurile inegalității s-au dezvoltat în medie pe o traectorie liniară, astfel că inegalitatea în funcție de consumul populației a rămas în continuare la un nivel înalt (1998 – 0,399; 2001 – 0,388; 2005 – 0,3782). Prin urmare inegalitatea şi sărăcia rămân să fie o problemă îngrijorătoare pentru țară. În a.2005, pentru prima dată după 1998 a avut loc o creştere pronunțată a ratei sărăciei, când fiecare al treilea cetățean al Republicii Moldova (29%) se afla în sărăcie absolută, estimată prin comparația cheltuielelor de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei absolute (353,87 lei). Fiecare al şaselea cetățian (16%) se afla în sărăcie extremă, comparând cheltuielele de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei bazat pe consumul alimentar (278,52 lei). Comparând a.2005 cu 2004 se poate observa că numărul persoanelor al căror consum pe adult echivalent se află mai jos atât de pragul sărăciei absolute cât şi de pragul sărăciei extreme, putem constata că pragul sărăciei relative a crescut cu 3%. Această creştere se datorează în mare parte evoluției ascendente a ratei sărăciei din mediul rural.

Pe lângă indicii sărăciei absolute şi sărăciei extreme există şi alți indicatori cu referire la sărăcie, cum ar fi profunzimea şi severitatea, care au demonstrat tendințe asemănătoare. Profunzimea sărăciei măsoară deficitul de venit ale persoanelor sărace în raport cu pragul sărăciei. Cu cât este mai mare coeficientul profunzimei sărăciei la un anumit prag al sărăciei cu atât este mai mare decalajul între veniturile celor săraci şi pragul sărăciei. De exemplu, profunzimea ratei sărăciei cu referire la rata sărăciei extreme a fost de 4% în a.2005, ceea ce înseamnă că diferența dintre nivelul consumului mediu al săracilor şi pragul sărăciei extreme este de 4%, adică ei au un deficit mediu de 11,0 lei. Dacă calculăm severitatea sărăciei, atunci o pondere mai mare este atribuită celor mai sărace go-

spodării casnice. Acest indicator reflectă inegalitatea între săraci. În perioada 1998-2004 profunzimea sărăciei absolute şi a celei extreme a fost în descreştere, pe când în anul 2005 în comparaţie cu 2004 se observă o creştere a deficitului de venituri al persoanelor sărace în raport cu pragurile sărăciei. Adâncirea gradului de sărăcie va avea repercursiuni şi asupra tuturor sferelor de activitate în societate.

Şomajul la fel ca şi sărăcia afectează spiritul de echitate. În condiţiile unei economii de piaţă modernă. Şomajul ca formă de dezechilibru pe piaţa muncii poate fi considerat drept unul din indicatorii principali ai funcţionalităţii pieţii muncii. Totodată reeşind din faptul că piaţa muncii reprezintă un subsistem principal al economiei naţionale, iar funcţionarea acesteia este strâns legată de procesele ce se desfăşoară şi pe alte pieţe precum pieţele bunurilor şi serviciilor, pieţele de capital, piaţa monetară etc., şomajul reprezintă unul din indicatorii macroeconomici cheie, dar şi un indice specific de evaluare a politicilor economice promovate de stat, a ideologiei şi moralei societăţii. Rata şomajului poate fi considerată şi un indicator al dezvoltării sociale, or, piaţa muncii conţine o componentă socială destul de importantă. Şomajul poate fi considerat şi o cauză principală a sărăciei şi inechităţii sociale. Într-adevăr, persoanele care nu sunt încadrate în câmpul muncii au un venit mai mic, ocazional, şi prin urmare, sunt supuse unui risc mai mare de a fi sărace şi nedreptăţite. Desigur, şomajul este un fenomen firesc al economiei de piaţă. Iar scopul politicilor anti-şomaj constă nu în eradicarea lui definitivă, ci mai degrabă în gestionarea lui, adică menţinerea unui nivel al şomajului acceptabil pentru asigurarea echilibrului economic şi social, precum şi evitarea formelor nedorite de şomaj. Nivelul extrem de mic atât a şomajului real cât şi a celui înregistrat este o trăsătură distinctivă a pieţii muncii din Republica Moldova la etapa actuală. Astfel reducerea numărului de şomeri în rândul populaţiei economic activă de la 1,5% în 1999 până la 0,2% în 2007 şi a şomajului înregistrat de la 44% în 1999 la 5,1% în 2007 nu reflectă tabloul real al problemei, ci prezintă rezultatul promovării unei politici cu caracter administrativ, a unor politici orientate spre o diminuare continuă a acestui fenomen de pe piaţa muncii. [7].

Si totusi, Moldova este un stat democratic, care evolueaza continuu. Începind cu a.2001, după cum am observat, economia autohtona se redresează si revine la traiectoria cresterii economice. Daca dinamica indicelui productiei industriale în aa.1990-2000 era în descreştere, ajungind în a.2000 la cel mai mic nivel - 34,2 comparativ cu cel din 1990, apoi din 2001 ea se afla în ascensiune continuă (în 2008, indicele producţiei industriale a constituit 100,7%). Aceasta dinamica în ascensiune se reflecta la fabricarea majoritatii productiei industriale. In perioada aa.2000-2007 PIB-ul a crescut de la 16020 mil. lei pina la 53353,7 mil. lei, ponderea cheltuielilor bugetare în PIB a înregistrat valori cuprinse între 30,3% si 50%. Valoarea medie de 38,6 % a acestui îndicator comparativ cu va-

lorile medii înregistrate în țările dezvoltate, ce alcatuiau 50-60%, se consideră normala pentru o tara aflata intr-un proces continuu de transformari si restructurări. Ponderea veniturilor a crescut de la 54% în a.1997 pina la 63,2% în a.2007, însă acestea sînt constituite preponderent din veniturile fiscale (în medie 76,6%, pe cănd în tarile dezvoltate - 40-50 % din PIB). In pofida situațiilor dificile, ce se repetau din an în an, fiind diferite doar sursa si caracterul acestora, s-a reusit o dezvoltare stabilă. Un reper important în evaluarea nivelului de trai al populației îl constituie valoarea minimului de existență. În această ordine de idei, se atestă o tendință clară de stabilizare a raportului dintre nivelul veniturilor disponibile medii per persoana şi valoarea minimului de existență. Dacă în a.2001 acesta a constituit 51,4%, apoi în a.2007 - 92,7%. Caracterul social al politicii naționale financiare în domeniul cheltuielilor bugetare în ultimii ani marturiseşte despre ponderea acestora pentru actiuni socio-culturale, care constituie în mediu 50,3%, iar costul programelor de asistență socială în a.2006 constituie cca 11,7% din PIB. În perioada aa.2001-2007 transferurile de la bugetul de stat în bugetul asigurărilor sociale au crescut de la 300,5 mil. lei la 791,7 mil. lei, adica de 2,6 ori. Acțiuni speciale au fost întreprinse în vederea susținerii păturilor defavorizate, copiilor orfani şi veteranilor.

Bibliografie

1. Miroiu M., Blebea G., Introducere în etica profesională. - Bucureşti: Editura Trei, 2001
2. Экимов А. Справедливость и социалистическое право. - Ленинград: издательство Лениградского ун-та, 1980
3. Мальцев Г. Социальная справедливость и право. - Москва: Мысль, 1977
4. Агудов В.Научный аспект содержания понятия «справедливость». // Свобода и справедливость: Диалог мировоззрений. - Нижний Новгород, 1993
5. Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. – Chişinău, 2000;
6. http://www.agravista.md/article/50351/index.html;
7. Statistica Moldovei, Notă informativă: Forța de muncă în Republica Moldova – ocupare şi şomaj. Trimestrul II, Anul 2007. (http:wwwstatistica.md);
8. Raportul National de Dezvoltare Umana 2006: calitatea creşterii economice şi impactul sau asupra dezvoltării umane. - Chişinău, 2005-2009 "Expert-Grup"

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în ştiințe istorice, profesor

ПАРТИЙНАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: НЕКОТОРЫЕ ИТОГИ ТРАНСФОРМАЦИИ.

Екатерина НОСАЛЬ
Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политических наук
Преподаватель, магистр

This study is focused on the one of the major problems of the Republic of Moldova: its party system formation and its transformation. The main factors which influenced its development are: our soviet past and the type of democratic transition. The author analyzed the main characteristics of the moldavian parties and its evolution from the moment of party appearance to our days (the way of its formation, the structure, the importance of leader for the party, the legislative base of its activity, the relations between power and oppositional parties, the importance of the ideology for the party, the aria of its activity). This is a comparative study; its purpose is to demonstrate the dynamic of party system transformation. The article examines the results of the moldavian multiparty system transformation and contains also the difficulties of party formation and the way in which it can be changed for the party system consolidation.

С распадом СССР во всех постсоветских государствах стартуют процессы, связанные с переоценкой ценностей, идеологии, интересов и целей, культурных ориентиров; возникает задача не только смены режима, но по существу создания целого комплекса институтов, которые в них отсутствовали, в том числе и многопартийности. Многопартийность является одним из основных конституционных принципов организации политической жизни в современных демократических государствах, она отражает принцип политического и идеологического плюрализма.

Процесс создания многопартийной системы посттоталитарного типа и ее специфика во многом предопределяется двумя факторами: опытом демократической жизни и многопартийности в дототалитарном прошлом государств [3, 64] и моделью демократического транзита [3, 67].

Что касается первого фактора, то следует подчеркнуть, что такой важнейший институт как политические партии является в нашей стране относительно новым явлением. Современные политические формирования не прошли того длительного, в ряде случаев многовекового, периода становления и институционализации, который имели политические партии большинства стран Запада, где вначале выкристаллизовывались интересы раз-

личных слоев населения, затем появлялась необходимость их представительства, что обусловило появление первых политических партий. В Республике Молдова формирование политических партий совпало со становлением молдавского государства. У нас фактически не было опыта многопартийности. В составе Российской Империи в крае узнали многопартийность в период первой русской революции (1905-1907 гг.). Независимая Молдавская Демократическая Республика просуществовала недолго; в 1918 г. добровольно войдя в состав Румынии и приняв партийную и избирательную систему, население Бессарабии участвовало в выборах, в политической жизни страны [6, 25]. В советское время партийная система была представлена Коммунистической Партией Молдавии, которая тщательно оберегала свое монопольное право на власть, устраняя политических конкурентов. Первые политические формирования появляются здесь только с началом перестройки.

Относительно второго фактора, можно отметить, что попытки найти общую модель трансформации либо вписать изменяющуюся реальность в уже существующие теоретические рамки мирового опыта трансформаций, крайне неудачны, некоторые исследователи даже прибегают к такому понятию как «сумерки» трансформации [5, 89]. Начавшиеся на постсоветском пространстве процессы носят неустойчивый и противоречивый характер. Наработки западных исследователей оказались неспособными объяснить эти процессы, что побудило российских ученых переосмыслить их с учетом специфики этой группы стран. Отсутствие единой формулы транзита, отвечающей политическим запросам изменяющихся обществ приводит к возрастанию роли политических партий и общественно-политических движений, которые наряду с другими феноменами вписываются в процессы трансформации, задавая ее вектор. Молдавская специфика посткоммунистической модели «демократического транзита» состоит в том, что партиям отведена роль единственного канала артикуляции и агрегации интересов народа, его различных социальных групп и слоев [7, 9].

Устранение единовластия Коммунистической Партии знаменуется регистрацией первых политических формирований (Народный Фронт Молдовы, Интернациональное движение «Унитатя-Единство», Национальное движение «Гагауз-Халкы» и Болгарское Общественно-Культурное Дружество «Возрождение» были зарегистрированы 26 октября 1989 г.), что по сути можно считать началом процесса трансформации партийной системы Республики Молдова. Хотя этот процесс еще не закончен, уже можно говорить о некоторых итогах.

На начальном этапе становления партийной системы, партии в основной своей массе были слабые, маловлиятельные, занятые поиском своей идентичности формирования [7, 10]. Они характеризовались отсутствием

четкой структуры, локализацией своей деятельности в Кишиневе, слабым уровнем институционализированности, гипертрофированной ролью политического лидера и их функционированием вне политических структур и органов власти. Сегодня, по истечению практически двадцати лет с начала процесса формирования партийной системы можно отметить некоторые положительные результаты партийных преобразований.

Изменился сам принцип образования политических партий. Тенденция развития многопартийности в стране посредством расколов внутри существующих политических формирований под воздействием оптимизации законодательства сменяется тенденцией к объединению (слиянию) и укрупнению партий [6, 30]. Возникновение политических формирований в нашей стране подтвердило правоту институциональной теории М.Дюверже о внутреннем и внешнем происхождении партий. На начальном этапе становления партий нередко отмечается их возникновение внутри парламентских структур, впоследствии доля партий, имеющих внутреннее происхождение, уменьшается, просматривается тенденция большего удельного веса политических партий, которые имеют внешний тип происхождения [6, 32].

Что касается количественной характеристики этого процесса, то четко прослеживается тенденция роста числа партий накануне парламентских выборов (феномен «партий-грибов») [2, 49] на начальном этапе становления партийной системы Республики Молдова (1993 г. и 1997 г.) и исчезновение этой тенденции впоследствии (в 2002-2003 гг. не было зарегистрировано ни одного нового политического формирования) [7, 12].

Доминирование одной партии-государства более семидесяти лет в Советском Союзе придало негативное значение слову «партия» [3, 63]. Первые зарегистрированные молдавские организации не использовали в своем названии это слово, заменяя его «фронтом», «движением»; на сегодняшний день большая часть зарегистрированных политических формирований называют себя именно «партией» (21 из 28 зарегистрированных Министерством юстиции политических организаций по состоянию на 28 июля 2008 г., содержат в своем названии слово «партия») [10].

Впервые в Конституции Молдовы партии были признаны путем внесения Верховным Советом Молдовы изменений в ст.6, 7 и 49 Конституции МССР, и была создана конституционная база для существования многопартийности [6, 38]. Законодательную базу функционирования партийной системы Республики Молдова составляет Конституция Республики Молдова, закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях», Кодекс о выборах и некоторые законодательные акты, косвенно затрагивающие деятельность политических партий (Закон «О выборах Президента», Закон «О выборах парламента» и др.). С момента создания правовой базы и по сегодняшний день наблюдаются ее множест-

венные модификации, направленные на оптимизацию функционирования партийной системы. В частности:

- изменяются требования к партии в части количества членов (от 300 до 5.000 членов);

- регулируются уже не только внешние условия существования партий, но и внутренняя организация (утверждения устава и программы партии на съезде или конференции, наличие юридического адреса, а также территориальных организаций партии);

- повышается избирательный порог для партий (с 4% до 6%);

- дифференцируется избирательный порог (для партий он составляет 6%, для блоков, состоящих из двух партий 9%, из трех и более партий 12% голосов избирателей).

Все вышеперечисленные модификации законодательной базы функционирования партийной системы направлены ее консолидацию, свидетельствуют о взрослении партий и многопартийности в нашей стране.

Партийная система это не просто совокупность партий, но и стойкие взаимосвязи между ними, их способность вести диалог, принимать решения, порой переступив через свои идеологические разногласия. В демократическом обществе, наряду с обладающими властью партиями, действуют партии, противопоставляющие правящим партиям свою политику – оппозиция.

Политическая оппозиция возникает в Молдове с момента формирования многопартийной системы. Прослеживание динамики отношений власть – оппозиция позволяет сделать выводы о зрелости многопартийности. Формирование парламентской коалиции в 1994 г., сотрудничество коммунистов с фронтистами в парламенте после выборов 1998 г. с одной стороны можно рассматривать как отклонение от теории формирования и функционирования оппозиции. В теории правоцентристские партии не могут объединять усилия с левоцентристскими по причине принципиальных идеологических разногласий. В реальности, молдавские партии непоследовательны в своих программных заявлениях. Это объясняется тем, что в Республике Молдова, как и в других постсоветских государствах, партийная система формировалась по аналогии партийных систем развитых стран, в которых они действуют давно. Если на Западе появление партий связано с необходимостью представительства интересов тех или иных социальных групп, то в нашей стране этот процесс шел в обратном направлении: сначала в довольно сжатые сроки сформировалась многопартийная система, а затем уже партии стали искать социальную базу, электорат. Стремление привлечь, как можно большую часть электората привели к частым обновлениям программ, к отходу от провозглашаемых принципов, как следствие разочарование и недоверие электората. Как показывают со-

циологические опросы, степень доверия населения политическим партиям невысока – политическим партиям доверяет в среднем каждый шестой избиратель Молдовы [6, 74]; ни одна из действующих партий не может претендовать на абсолютную популярность [4, 84]. Нашим партиям следует привести в соответствие с политической доктриной свою программу и деятельность. Также, желательно чтобы коалиции создавались вне парламента и до его формирования.

С другой стороны, сотрудничество власти и оппозиции можно считать началом этапа преодоления недоверия и идеологической чистоты по отношению к парламентскому соседству [8, 57]. Положительным моментом, свидетельствующим о консолидации оппозиции, стала деятельность «круглого стола», созданного по инициативе Парламентской Ассамблеи Совета Европы в 2002 г., в работе которого приняли участие партии парламентской и внепарламентской оппозиции. Президентские выборы 2005 г. показали предрасположенность наших партий к диалогу, способность в непростой политической ситуации найти компромисс, совмещая личные выгоды с интересами своей партии, политических сил, заинтересованных в прозападном векторе общественного развития [8, 62].

Однако, несмотря на вышеупомянутые положительные моменты нашего партийного строительства, следует подчеркнуть, что молдавские партии все еще несут отпечаток начального периода своего становления. По-прежнему, партии создаются путем объединения вокруг лидера, а не идеи, они не привязаны к политическим доктринам, которые представляют. По уровню деперсонифцированности партий можно судить о степени их институционализированности [1, 12]. Молдавские партии в большинстве своем централизованные, не все из них пережили смену лидера, они сформированны «под одного человека» [9], в них нет условий для внутриполитической конкуренции, отсутствует внутрипартийный диалог, стратегические решения принимаются руководством партии. В случае невыполнения обещаний, данных в ходе избирательной кампании, народ утрачивает доверие к политическим лидерам, а одновременно и к партиям, под названием которых эти обещания давались. Персонифицированность молдавских партий приводит также к дискредитации не только конкретных партий, но и идейных доктрин, так как чаще всего избиратели связывают неудачи партии не с конкретными личностями, а с недостатками доктрины, с которой та идет на выборы. Партиям следовало бы укреплять свою структуру вне зависимости от лидера во избежание своей полной идентификации с ним, а также обеспечить себе постоянную народную поддержку засчет последовательного выполнения своей программы и данных в ходе предвыборной кампании обещаний.

Один из основных признаков партии, это ее функционирование, как на национальном, так и местном уровне, наличие местных организаций. Как и в начале своего развития, когда сфера деятельности партий в основном ограничивалась столицей, сегодняшним недостатком молдавских политических партий является неразвитость или полное отсутствие механизмов взаимной коммуникации с населением. Деятельность большинства из них заканчивается за пределами Кишинева, в результате чего лидеры этих партий об истинных пожеланиях жителей районов имеют лишь общее представление, и то складывающееся в период предвыборного одностороннего общения [9]. Каждая партия должна создать механизмы постоянного контакта с избирателями, обеспечить реальную возможность оказания влияния на ее деятельность, создать собственные каналы информирования масс о проделанной работе и достигнутых результатах.

Не изменился также тип партийной системы. Парламентские выборы первого десятилетия подтвердили справедливость вывода о том, что в Молдове существует партийная система экстремального плюрализма, при этом заметно наличие доминирующей партии [6, 70]. Под влиянием выборов и с развитием политических процессов в нашей стране происходит борьба между сохраняющейся тенденцией консолидации экстремально-плюралистической партийной системы и возможностью ее эволюции к системе ограниченного плюрализма. На протяжении своего существования партийная система Республики Молдова неоднократно проявляла свою нестабильность в угрозах трансформации ее в партийную систему тоталитарного [7, 32] либо авторитарного типа (что и произошло, однако просуществовала такая система недолго) [7, 35]. Вероятным также остается вариант ее трансформации в демократическую партийную систему с доминирующей партией. Наиболее оптимальной для нас является умеренно-плюралистической партийная система, с тремя-пятью сильными политическими партиями, способными надлежащим образом исполнять свои функции.

В целом, подводя итоги можно заметить, что многопартийная система, созданная в Республике Молдова, хотя и далека от стабильности, развивается динамично, происходит ее консолидация. Наблюдается четкая тенденция исчезновения тех характеристик нашей партийной системы, которые несут отпечаток ее начального этапа становления, на смену им приходят те, которые подтверждают ее зрелость, способность изменяться вслед за изменяющейся политической реальностью. В апреле 2009 г. нас ждут парламентские выборы, и от их исхода зависит дальнейшее развитие и укрепление молдавской многопартийности.

Библиография:

1. Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXVIII), 2004. – Chişinău: USM, 2004.
2. Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău: CAPTES, 2000.
3. Fruntaşu P. Sistemele politice contemporane (analiză comparată). Partea I. - Chişinău: USM, 2001.
4. Fruntaşu P. Unele particularități ale sistemului pluripartidist în Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău: CAPTES, 2000.
5. Saca V. Fenomenul transformației partinice în societatea postsovietică: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. – Chişinău: USM, 2002.
6. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău: USM, 2002.
7. Мошняга В. Политические партии и партийные системы Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău: USM, 2003.
8. Мошняга В., Руснак Г., Турко Т., Завтур К. Власть и оппозиция в контексте политической системы. // MOLDOSCOPIE (probleme de analiză politică) №1 (XXXVI), 2007. – Chişinău: USM, 2007.
9. Формузал М. Создание и функционирование региональных политических партий в Молдове, http:// www.ava.md, просмотрено 5 февраля 2009.
10. http:// www.justice.gov.md, просмотрено 5 февраля 2009.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Valeriu MOŞNEAGA, doctor habilitat în stiințe politice, profesor

ROLUL CULTURII POLITICE ÎN EDIFICAREA STATULUI DE DREPT

Grigore PÎRȚAC
Republica Moldova, Chişinău, Univeristatea de Stat din Moldova, facultatea relatii internaționale, ştiințe politice şi administrative, caterda ştiințe politice
Doctor în ştiințe politice, conferențiar

The process of european integration in the Republic of Moldova can be realized only in the condition of the afirmation of the state of law.Today the moldavian society is charactirised thorough a fragmented politic culture, because divers concerns of a divers social group lead to a existence of more models of politic culture.

The participating politic culture represents an important factor that conditions the autentificit of the state of law and makes eficient the function of the politic institutions.The ampleness of the cultural norms with a democratic character represents an important factor in the determination of the transtions course of the states that want to adhere to European Union.

The author proposes some recommendations that would contribute to accession of the fenomen of the participating politic culture in Republic of Moldova.

The afirmation of the state of law can be realized only with the condition of predomination în societ of the participating politic culture.

Experiența recentă a statelor din Europa Centrală şi de Sud-Est demonstrează, că procesul de integrare europeană poate fi realizat doar în condițiile afirmării statului de drept. Cu certitudine, supremația legii, eligibilitatea organelor puterii de stat în condițiile pluralismului politic, separația puterilor în stat, delimitarea între stat şi partidele politice, controlul autorității civile asupra forțelor militare şi poliției, libera circulație a persoanelor şi informației, prioritatea drepturilor omului, respectarea constantă a legii de către instituții şi cetățeni, pot fi realizate doar cu condiția predominării în societate a culturii politice participative.

În procesul de edificare a statului de drept, Republica Moldova a pornit pe o cale nouă de transformări de mare anvergură care cuprind toate subsistemele societății. Unul din acestea este cultura politică a societății, care influențează direcțiile, caracterul şi conținutul dezvoltării sistemului politic cu toate componentele lui caracteristice.

În elucidarea conceptului "cultura politică" un rol incontestabil îl joacă analiza orientării politice a indivizilor. G.Almond şi S.Verba susțin, că orientarea

politică a unui individ poate fi abordată în mod sistematic numai dacă explorăm următoarele aspecte:

1. Ce cunoştinţe deţine el cu privire la noţiunea pe care o are şi la accepţia pe care o dă el sistemului politic în termeni general,ce ştie despre istoria lui, dimensiunea, localizarea, puterea, caracteristicile constituţionale şi alte semne? Care sunt sentimentele sale faţă de aceste caracteristici sistematice? Care sunt opiniile şi judecăţile sale, mai mult sau mai puţin chibzuite, cu privire la acestea?

2. Ce cunoaştere are el privind structurile şi rolurile, variatele elite politice şi propunerile de politici implicate în fluxul ascendent al conceperii politice? Care sunt sentimentele şi opiniile sale privind aceste structuri, lideri şi propuneri de politici?

3. Ce cunoaştere deţine el despre fluxul descendent al impunerii politicilor, structurilor, indivizii şi deciziile implicate în proces? Care sunt sentimentele şi opiniile cu privire la ele?

4. Cum se percepe pe sine ca membru al sistemului său politic? Ce cunoştinţe deţine el cu privire la drepturile, puterile, obligaţiile şi strategiile sale de acces la zonele de influenţă? Cum îşi percepe propriile capacităţi? Ce norme de participare şi de performanţă recunoaşte şi foloseşte el în formularea unor judecăţi politice sau atunci, cînd ajunge la opinii? [1, 47]

Tranziţia statelor din fostul bloc socialist spre democraţie şi statul de drept a demonstrat, că în afară de inadaptibilitatea la noile realizări de ordin economic mai există o cauză care are un rol hotărîtor în tergiversarea reformelor – handicapul psihologic. Sistemul comunist a avut repercusiuni nu numai asupra relaţiilor interumane, ci şi asupra caracteristicilor psihologice ale individului. Dificultăţile de adaptare cu care se confruntă unele categorii sociale demonstrează că regimurile autoritare au reuşit să modeleze aşa-numita “personalitate autoritară”, care agreează regimurile totalitare şi este gata să acţioneze cu metode, nedemocratice, uneori chiar violente.

Savanţii moldoveni V.Juc, Yu.Josanu, I.Rusandu menţionează, că efectele totalizante ale regimurilor comuniste îşi răspîndesc ecourile mult după prăbuşirea lor. Perioada postcomunistă a cunoscut consecinţele reziduale ale acestui proces de totalizare socială, manifestat printr-un etos unanimist, consensualism excesiv şi intoleranţă. Formele în care se exprimă acest curent general din cultura politică est-europeană includ aspecte variate:tendinţele către autoritarism, naţionalism, xenofobie, rasism, precum şi spre alte forme de excludere din viata socială (antiintelectualism, fundamentalism ş.a). Tendinţa spre autototalitate a societăţii postcomuniste este caracterizată de două mari trăsături: asocierea frecventă a mentalităţii represive cu poziţiile oficiale ale reprezentanţilor statului şi apelul frecvent la violenţă [2, 17].

Cauzele structurării acestor trăsături de personalitate se găsesc de obicei în trecutul persoanelor respective,fiind urmarea unui stil de viață şi a educației primite. Regimurile autoritare îi stimulează pe cei cu trăsături de personalitate autoritare şi îi selecționează conştient în vederea ocupării unor posturi de conducere. Sistemul educativ contribuie şi el la formarea personalității autoritare, impunînd autoritatea partidului în toate domeniile, acest sistem fiind total supus ideologiei totalitare. Regimurile democratice, dimpotrivă, stimulează dezvoltarea trăsăturilor de personalitate, precum inițiativa, respectarea libertății individuale, colaborarea între superiori şi inferiori etc.

Valul recent de democratizare globală a reînnoit aspectul interferentelor privind cultura şi sistemul politic, şi a formulat un nou set de întrebări pentru cercetători. În mod normal, instituțiile politice şi principiile de bază ale unui regim sunt constante, ceea ce face dificilă studierea interacțiunilor dintre schimbările instituționale şi cele culturale. Totuşi, evoluțiile schimbărilor regimurilor din Europa de Est au creat noi oportunități de studiere a interferentelor dintre alegerile instituționale şi cele culturale. În ce măsură transformările politice din aceasta regiune provin din insatisfacția cetățenilor față de vechile regimuri? În ce măsură pot fi evaluate perspectivele democrației în această parte a continentului, pornind de la gradul în care culturile acestor țări favorizează politica democratică? De exemplu, putem examina cum evaluează cetățenii diferitelor sisteme politice, bazîndu-se pe o experiență reală, testînd astfel legătura dintre normele politice şi alegerile instituționale într-un mod, care nu este realist într-un context politic unic. În general, evenimentele curente reînvie dezbateri din anterior asupra continuității culturii şi a modului, în care normele culturale pot fi transformate.

Cu certitudine, declararea insolvabilității valorilor comuniste şi a idealurilor culturii politice de tip sovietic nu poate duce automat la formarea culturii politice participative, deoarece ea are un ritm al său de dezvoltare şi o dinamică de formare care, cu toate că sunt influențate de putere, nu coincid cu evoluțiile de ordin economic şi social.

Profunzimea şi amploarea normelor culturale, compatibile cu democrația pot fi un factor important în explicarea cursului tranzițiilor politice, care se produc acum în unele state care implementează standardele europene.

Sigur, în conştiința oamenilor mai persistă imaginea vechilor valori, chiar mai mult, stereotipurile perimate ale gîndirii şi ale comportamentului se pot acomoda, subminînd şi diminuînd noile valori. Cu toate acestea, valorile generalumane îşi cuceresc dreptul la viață, producînd o cotitură clară în conştiința de masă.

Formarea unei noi culturi politice înseamnă,pe de o parte, posedarea de către conducători, de către toate persoanele de decizie administrativă a metodelor ştiințifice de soluționare a problemelor, a capacității de a percepe doleanțele

maselor, de a stimula critica şi autocritica, de a susţine activismul creativ şi iniţiativa oamenilor. Pe de altă parte, este foarte important ca cetăţenii să-şi învingă vechea psihologie totalitară, în context pasivitatea politică, pluralismul la nivelul ideologiilor fiind o condiţie a statului de drept.

Aceasta presupune cultivarea sentimentelor datoriei civice, a toleranţei şi a respectului faţă de părerile oponenţilor. O cultură politică participativă înseamnă, întîi de toate, respectarea şi executarea riguroasă a legilor, deoarece în afara legalităţii nu există democraţie, aşa cum, de altfel, nici legalitatea nu poate exista realmente în afara democraţiei.

Cultura politică se manifestă, în anumite forme de activitate şi comportament politic. ”Contururile” de bază ale acestei manifestări pot fi schiţate aproximativ în felul următor:

- determinarea scopurilor politice, reieşind din interesele individului concret, grupului social, clasei, naţiunii, adică aspecte motivaţionale;
- caracterul mijloacelor folosite pentru realizarea scopurilor prevăzute;
- prognozarea situaţiilor alternative posibile şi a consecinţelor lor;
- acţiunile politice;
- hotărîrile politice;
- formele de realizare a hotărîrilor politice;
- evidenţa gradului de percepţie a hotărîrilor adoptate şi introducerea corectivelor corespunzătoare necesare.

Procesul complex de edificare a statului de drept în Republica Moldova este însoţit de transformări structurale în toate domeniile vieţii societăţii, care la rîndul lor, influenţează nemijlocit mentalitatea cetăţenilor, cultura lor politică. Trebuie spus, că multiple aspecte ale constituirii statului de drept au devenit părţi componente ale Planului de Acţiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2005-2008.

Cultura politică a diverselor grupuri sociale depinde de faptul, cum se reflectă sistemul politic în gîndirea membrilor acestora, de pasiunile şi atitudinile lor politice, de experienţa pe care individul o posedă în domeniul vieţii politice, de capacitatea persoanei de a aprecia fenomenele şi evenimentele politice etc – toate acestea concomitent fiind şi manifestări ale acestei culturi. De altfel, odata cu începutul tranziţiei societăţii noastre la democraţie mulţi politicieni autohtoni credeau, că participarea la mitinguri, demonstraţii, greve şi alte acţiuni politice, mai mult aparente, vor fi suficiente pentru formarea unei culturi politice noi, democratice.

Realitatea a demonstrat, că pentru constituirea culturii politice este necesară nu numai participarea la practica politică (în Republica Moldova aceasta, de rînd cu alţi factori, obiectivi şi subiectivi, a condus, la sfîrşitul anilor ‘80 – începutul anilor ’90 ai sec. al XX-lea, nu numai la politizarea excesivă a societăţii, ci şi la divizarea populaţiei în două tabere adverse: reformatori şi conservatori),

dar şi asimilarea cunoştinţelor politice atît de importante în procesul de democratizare a vieţii politice, lacunele menţionate generînd degradarea culturii politice.

Mai mulţi cercetători autohtoni [3, 111] sunt de acord cu faptul că societatea noastră la etapa actuală se caracterizează printr-o cultură fragmentară şi conflictuală atît în aspectul deosebirilor dintre purtătorii ei, cît şi în ceea ce priveşte modalităţile de exprimare şi funcţionare a ei. Pentru astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între exponenţii diferitelor subculturi referitoare la valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existent în societate etc. Concomitent acest tip de cultură politică se caracterizează şi prin izolare socială, între elite şi mase. Acestea şi alte particularităţi ale culturii politice reflectă diverse stări evidente de conflict şi de mari tensiuni care generează instabilitate politică în societate.

Astfel spus, în societatea moldovenească predomină astăzi o cultură politică fragmentară şi conflictuală din punct de vedere al exponenţilor (indivizi, grupuri sociale, subculturi politice etc) şi al modalităţilor de exprimare al acestora (limbajul politic, comportamentul lor politic etc). Cultura politică a societăţii noastre este neomogenă şi segmentară, deoarece diverse interese ale diferitelor comunităţi sociale generează consolidarea mai multor modele de cultură politică, numite şi subculturi, care se deosebesc esenţial una de alta. În cadrul culturii politice în republică depistăm subculturi ale elitelor şi maselor, aceste subculturi sunt în special etnolingvistice (adică subcultură politică rusă, ucraineană, găgăuză etc.), socio-economice (adică diverse grupuri sociale cu statut economic şi social diferit - muncitori, ţărani, businessmani), regionale (zona de centru, de nord, de sud), fiecare avînd orientările sale specifice:

- predominarea loialităţii faţă de instituţiile, care reprezintă interesele locale asupra celor naţionale;
- existenţa unor predispuneri ale populaţiei spre “rezolvarea rapidă” a problemelor;
- predominarea unui sentiment de neîncredere între diferite forţe sociale, care reflectă lipsa procedurilor democratice de soluţionare a conflictelor, existenţa unei atmosfere, ce defavorizează reformele democratice.

În perioada 22 septembrie – 1 octombrie 2008 de către Centrul CBS – AXA din cadrul programului Fundaţiei Eurasia pentru susţinerea alegerilor libere şi corecte din 2009 a fost realizat un sondaj de opinie, unde 33,4% din cei intervievaţi au răspuns că deocamdată nu ştiu cu cine să voteze, iar 4,5% în genere nu vor merge la vot [4]. Ulterior, la alegerile parlamentare din Republica Moldova, care s-au desfăşurat pe 5 aprilie 2009, au participat 59,5% din numărul celor înscrişi în listele electorale [5].

Aceasta denotă, că o mare parte a populaţiei nu este conştientă de drepturile, libertăţile şi obligaţiile politice şi nu are cunoştinţe elementare despre noţiu-

nile constituționale fundamentale, ceea ce se manifestă prin apatia politică la toate nivelurile structurii sociale, atitudinea nihilistă a majorității populației față de normele juridice, înstrăinarea puterii de populație. Acest fenomen regretabil, în opinia noastră poate fi depăşit prin următoarele:

- antrenarea cetățenilor în viața social-politică prin intermediul diverselor măsuri inițiate de partidele politice;
- dinamizarea vieții sociale pentru a răspunde adecvat la imperativele timpului: democratizarea, legalitatea, moralitatea, responsabilitatea, inițiativa, disciplina etc;
- dezvoltarea culturii naționale cu integrarea ei în spațiu pan-european şi universal;
- educația continuă a populației în spiritul valorilor democratice, dezvoltarea potențialului spiritual al inițiativei civice;
- sporirea tendinței cetățenilor spre unitate şi coeziune în chestiunea funcționării sistemului politic actual al țării;
- reducerea nivelului de conflictualitate, ce presupune schimbarea atitudinii unei părți a populației față de interesele altei părți, față de violență politică şi anomie;
- angajarea activă a societății civile în procesul de informare şi conştientizare socială a valorilor democratice şi a priorității dezvoltării umane durabile;
- activitățile promovate de ONG-urile din republică trebuie să aibă şi scopul socializării politice a populației;
- modelarea unui nou tip de personalitate trebuie să fie promovată de sistemul de învățămînt, care trebuie să devină un instrument de adaptare a individului la valorile societății democratice, în context se impune elaborarea unor programe de educație interculturală menite să asigure cunoaşterea reciprocă şi colaborarea diverselor grupuri etnice, răspîndirea cunoştințelor veridice şi complete despre cultura, tradițiile şi obiceiurile cetățenilor ce aparțin la diferite etnii;
- promovarea coerentă a unui sistem întreg de valori democratice, general umane, implementarea unei culturi a toleranței;
- semnarea unui “pact de toleranță” între partidele politice, elita politică cu referire la discursul politic, dialogul civilizat etc;
- informațiile prezentate de mijloacele de informare în masă trebuie să fie adaptate la nivelul de înțelegere a diverselor grupuri sociale, accesul cetățenilor la un număr mai mare de posturi TV şi radio, ziare şi reviste trebuie să devină o preocupare constantă a partidelor politice;
- modificarea Codului Electoral prin introducerea obligativității participării cetățenilor cu drept de vot la alegeri;
- promovarea reformelor economice trebuie să aibă drept scop ameliorarea stării materiale a păturilor social-vulnerabile,îndeosebi în condițiile crizei economice mondiale,care a afectat şi Republica Moldova [6, 179].

În concluzie, putem afirma că cultura politică participativă reprezintă factorul-cheie care condiționează autenticitatea statului de drept şi viabilitatea unei democrații, care eficientizează funcționarea instituțiilor de stat şi structurilor societății civile. Nu poate exista stat de drept în afara unei culturi politice participative, aceasta fiind unul din criteriile principale pentru a reliefa şi a decide caracterul democratic al unui sistem politic.

Bibliografie:

1. Almond G., Verba S.Cultura Civică. Atitudini politice şi democrație în cinci națiuni. – Bucureşti: Du Style, 1996.
2. Juc V., Josanu Yu., Rusandu I. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. – Chişinău: AŞM, 2008.
3. Sandu I. Cultura politică şi puterea în societatea de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1, 2006. – Chisinau, CEP USM, 2006.
4. „Moldova Suverană”, 2008, 20 noiembrie.
5. www.cec.md.
6. Varzari P., Tăbîrță S. Cultura politică în societățile postcomuniste: realități şi perspective. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chisinau: CEP USM, 2001.
7. Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, CEP USM, 2001.
8. Rusu R. Ideologia partidelor politice moldoveneşti. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX), 2005. – Chişinău, CE USM, 2005, p.52-69.
9. Barometrul de Opinie Publică din martie-aprilie 2008 realizat de CBS AXA. – Chişinău, IPP, 2008.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Rodica RUSU, doctor în ştiințe politice

AFIRMAREA VALORILOR POLITICE IN REPUBLICA MOLDOVA.

Rodica RUSU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Administrare Publică de pe lîngă Preşedintele Republicii Moldova, Catedra Relaţii Internaţionale
Doctor în ştiinţe politice, lector superior

The radical transformations in the Republic of Moldova and in all the countries of South-East Europe are associated not only with economical processes but are definitely determinate by the new models of paradigms in the way of restructuring the society in transition.

Political and moral values are in deep interference. The necessity to accommodation to the new geopolitical realities influenced the erosion of old and ideological values system; it imposed the agreement of new social roles and norms, values unknown for homo soveticus, it enlarged the normative, behavioral and ideological spectrum of paternalist consciences. The liberal-individual socio-economical model was acquainted as a solution to realize the personal interests, created new patterns of social and civilization identification, latest, the profound economic crisis attenuated this model.

The lack and ignorance of orientation tendency to the democratic values of the future is conditioned from the specifically mentality of Republic of Moldova society in which cohabited the elements of totalitarianism and of democracy one. For Republic of Moldova the political civic conscience is in strongly dependence with the establishment of civil society which represents an indispensable element of democracy.

Valorile social-politice şi cele morale ocupă un rol important în procesul politic. Corelaţia dintre ele are loc la următoarele niveluri: valorile morale influenţează valorile social-politice. Valoarea politică este o relaţie socială în care se exprimă preţuirea acordată unor fapte sociale (politice) în virtutea corespondenţei însuşirilor lor cu trebuinţele sociale ale unei comunităţi umane şi cu idealurile acesteia. Interiorizate, valorile se transformă în orientări valorice prin care individul se raportează la multitudinea aspectelor politicului şi la propria sa activitate, valorizîndu-le. Persoana, omul este produsul valorii, dar şi el, la rîndul său creează valori.

Asimilarea ideilor şi valorilor democratice are loc într-o periodă istorică destul de lungă. Conştiinţa politică democratică cu o cultură politică adecvată presupune acceptarea unor valori ca respectarea drepturilor şi libertăţilor personalităţii, neacceptarea violenţei în soluţionarea conflictelor, toleranţă, respectarea legilor, responsabilitatea cetăţenilor şi a conducerii pentru acţiunile întreprinse.

În perioada ce a urmat imediat după implozia URSS, se vorbea despre liberalizarea valorilor, de rînd cu liberalizarea economică. Totuşi considerăm că este necesară o perioadă mai îndelungată de timp pentru a conştientiza valorile liberale, deoarece o conştiinţă îndoctrinată nu se poate modifica într-un timp scurt. O problemă esenţială în acest context o constituie modul, în ce fel de coraport este principiul libertăţii realizat ca activitate socială şi statul ca mediu de concentrare a acestei activităţi. Soluţie ar fi existenţa unor garanţii reale de asigurare a libertăţii (proprietate, eficacitate economică, nivelul necesar al bunăstării) şi perceperea unui subnivel social care ar garanta independenţa personalităţii faţă de stat şi dezvoltarea libertăţii individuale (o societate civilă matură, statul de drept, mecanism constituţional de apărare a drepturilor cetăţenilor).

Din punct de vedere politic liberalismul semnifică limitarea constituţională a puterii statului şi garantarea drepturilor civile şi politice ale cetăţenilor. În accepţiune mai largă, liberalismul este o categorie intelectuală şi morală care se fundamentează pe recunoaşterea drepturilor economice şi politice ale individului; în acest sens, liberalismul este aplicat la principiile de funcţionare a princepalelor instituţii politice. În sens restrîns, liberalismul este ideologia şi politica partidelor liberale care sunt orientate în fond spre menţinerea şi dezvoltarea mecanismului economiei de piaţă şi concurenţei libere în condiţiile asigurării unui rol minim al statului în economie, unor reforme sociale moderate, securităţii internaţionale şi dezvoltarea proceselor integraţioniste [1, 50]. Liberalismul este, în primul rînd o concepţie despre plenitudinea personalităţii şi ataşamentul ei pentru libertate, care, prin ea însăşi este o valoare. Însă specificul liberalismului îl constituie nu atît "spiritul libertăţii", cît elaborarea condiţiilor instituţionale şi juridice de garanţie a lui. În prezent, ideologia liberalismului influenţează organizarea economico-socială a ţărilor occidentale. În Republica Moldova drept partide liberale sunt: Partidul Liberal, Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Social – Liberal, Partidul "Alianţa Moldova Noastră", Mişcarea Social-Politică "Forţa Nouă", Partidul European.

La etapa actuală putem afirma că liberalismul din Republica Moldova este un simbol abstract care nu are legătură cu liberalismul occidental şi cu practica politică reală autohtonă. Liberalismul în occident există în cadrul societăţii cu elemente liberale şi oferă posibilitatea de a se baza pe consensul social; în Republica Moldova liberalismul se încearcă a fi inoculat societăţii din afară, este vorba de un liberalism plagiat, fals. Pe măsura conştientizării acestui fapt are loc fenomenul dezamăgirii faţă de democraţie. Liberalismul ca ideologie urmează a fi consolidat prin promovarea valorilor veritabile liberale: libertate, democraţie, protecţia drepturilor omului ş.a.

V.Saca pe drept afirmă că „în Republica Moldova liberalismul este slab ca mod de gîndire şi activitate, ca interes şi relaţie transformatoare. Identificat de obicei cu liberalismul occidental liberalismul postmodern caută noi modalităţi

de a reforma autoritatea politică, de a activiza tărîmul libertăţii umane, modalităţi care deocamdată nu le putem atribui liberalismului în devenire a societăţii postcomuniste; acest fapt împiedicînd reconştientizarea critică a valorilor. Principala problemă în acest sens, V.Saca o vede în bifurcaţia liberalismului între valorile autoritare şi populaţie [2, 379]. Individualismul postsovietic este calificat ca segment al societăţii cu un conţinut neliberal şi chiar asocial, deoarece libertatea în stil postsovietic se referă doar la individ în parte fără a implica o relaţie socială normativ-coerentă. Spre deosebire de această situaţie, în occident libertatea este conştientizată ca valoare a liberalismului, dar şi ca principiu de organizare a ordinii sociale în care individului îi revin anumite obligaţii faţă de societate şi alţi indivizi.

Valori ale social-democraţiei sunt egalitatea, democraţia, solidaritatea, echitatea şi justiţia. Statul social-democrat presupune existenţa unei structuri organizaţionale puternice, a drepturilor suverane şi monopolul exercitării legitime a forţei. Sub aspect economic pledează pentru îmbinarea planificării şi concurenţei prin controlul public al forţelor economice, statul asigurînd protecţia juridică a iniţiativei economice. În Republica Moldova drept partide şi mişcări de orientare social-democrată se consideră Partidul Social-Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Socialiştilor din Republica Moldova, Uniunea Centristă din Moldova, şi socialiste Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, Partidul Agrar din Moldova, Partidul Socialist din Moldova, Mişcarea Politică "Speranţa-Надежда", Partidul Dreptăţii Social-Economice din Moldova, Mişcarea Social-Politică Republicană "Ravnopravie", Partidul Republican din Moldova, Uniunea Muncii.

Deoarece programele social-democrate de transformare a societăţii impun o tranziţie lentă la alt mod de viaţă, în prezent ţările postcomuniste optează pentru o societate social-democrată liberală. Unii autori susţin că drama unor ţări din Europa Est-Centrală constă în faptul că ele au nevoie de o politică economică liberală, fără să renunţe la ideologia social-democrată. În aceste ţări în urma condiţiilor istorice create se vehiculează tot mai intens sintagma "economie socială de piaţă", prin urmare, ideologia social-democrată are şansa de a se instituţionaliza ca dimensiune socială care ar garanta concordanţa şi egalitatea între păturile sociale, o asistenţă socială sporită din partea statului. În Republica Moldova acest fapt este argumentat atît prin Constituţie, (articolul 126), care menţionează că economia republicii este economie de piaţă de orientare socială, cît şi prin apropierea PCRM de social-democraţie prin intermediul acţiunilor întreprinse. A.Carpinschi apreciază social-democraţia ca „o sinteză a teoriei şi acţiunii, a scopului socialist şi a mijloacelor politice democratice, un compromis rezonabil între ideea echităţii sociale şi realitatea diferenţierilor individuale, reformismul redistributiv operat prin statul de drept şi concurenţa intereselor particulare şi de grup" [3, 186].

Două valori esenţiale ale societăţii democratice - Libertatea şi Responsabilitatea, valori care presupun o existenţă şi funcţionare reciprocă, nu sunt pe deplin asimilate şi acceptate de către populaţie. Oamenii au acceptat cu uşurinţă Libertatea, dar în acelaşi timp, au frică de Responsabilitatea de a lua de sinestătător anumite hotărâri, de a-şi asuma anumite riscuri. Persistenţa ideilor, a valorilor egalitariste face dificilă acceptarea celor individualiste. Cunoaşterea de către cetăţeni a drepturilor, libertăţilor şi obligaţiunilor lor, la fel, influenţează pozitiv dezvoltarea culturii politice. Este adevărat că apariţia şi funcţionarea unor instituţii politice democratice contribuie la răspândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este pe deplin pregătită pentru acceptarea acestor valori. Conştiinţa oamenilor este într-o anumită măsură dedublată, ceea ce se manifestă prin acceptarea unor valori contradictorii. În acest context, V.Saca conchide că "cel mai paradoxal este faptul că însuşirea mentalităţii noi în societatea postsovietică se desfăşoară prin mari abateri de la procesul de orientare spre valorile democratice" [4, 263].

Lipsa unor valori politice fundamentale şi a unor valori general acceptate, a unui sistem integru de socializare politică creează dificultăţi vădite pentru implementare unei culturi politice democratice. Constituirea, acceptarea şi funcţionarea unei culturi politice democratice, participative, va avea loc doar în condiţiile depăşirii crizei sistemului de valori din societate, prin crearea unui nou sistem de valori, fără goluri şi false valori.

Pe de altă parte, valorile politice rămîn neschimbate, căci oricare ar fi forma instituţiilor, ele continuă să sprijine aceleaşi valori politice: puterea publică, ordinea, autoritatea. Aceste valori tipice sunt susţinite atît în cadrul regimurilor politice democratice cît şi autoritare. Valorile politice caută să adapteze acele valori care sunt unanim acceptate, să dea semnificaţie politică valorilor generalumane. Modernizarea societăţii ţine de însuşirea anumitor condiţii care urmăresc adaptarea conştiinţei de masă la instituţiile politice contemporane şi a valorilor. Acest proces în societatea postcomunistă are loc permanent cu identificarea sau racordarea valorilor cu cele occidentale, procesele de democratizare fiind comparate cu cele care au avut loc în occident. Este un moment absolut greşit, deoarece statele postcomuniste dispun de un suport cultural şi civilizaţional şi un context istoric diferit de cel al statelor occidentale. Identificarea valorilor autohtone în corelaţie cu cele occidentale este greşit şi din motivul că la începutul anilor '90 aşa valori ca iniţiativa de întreprinzător, bogăţia, imunitatea proprietăţii private, libertatea alegerii convingerilor şi a comportamentului au fost considerate ca fiind caracteristice occidentului. Însă acestea erau doar o imagine greşită asupra occidentului, deoarece spre exemplu pentru americani sunt mult mai importante valori ca toleranţa, acceptarea diversităţii, multiculturalităţii.

Accelerarea procesului de asimilare a valorilor prezente în occident a fost stimulată şi de faptul că majoritatea partidelor (cu excepţia unor partide de stîn-

ga) angajate în campania electorală din 2005 au optat pentru integrarea în Uniunea Europeană a Republicii Moldova [5, 56]. Dacă în 1998, 52 la sută din respondenţi au indicat că doresc să rămînă în Comunitatea Statelor Independente (CSI), în 2001 coraportul de forţe s-a modificat, majoritatea, 51 procente pledînd pentru Uniunea Europeană, fapt confirmat şi în 2008 – 70 procente conform Barometrului de Opinie Publică [6]. Astfel, în ce priveşte opţiunea de integrare internaţională a Republicii Moldova s-a produs schimbarea paradigmei în mentalitatea cetăţenilor la nivelul conştiinţei de masă care parcurge calea reorientării de la relaţiile economice de cooperare în cadrul CSI la integrarea în Uniunea Uniunea Europeană. Imboldul principal pentru aderarea la Uniunea Europeană se rezumă la o eventuală îmbunătăţire a condiţiilor de trai ale populaţiei.

Opţiunea de integrare este caracteristică în special tinerilor cu viziuni liberale. Tematica de integrare europeană este tot mai prezentă în cadrul discursului politic autohton, se formează diverse mişcări, partide cu iniţiative proeuropene. În acest context relaţiile dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană capătă intensitate şi sunt reflectate în majoritatea domeniilor vieţii social-politice şi economice moldoveneşti.

În pofida faptului că au trecut deja peste 10 ani de la obţinerea independenţei Republicii Moldova, sunt prezente unele elemente paternaliste în conştiinţa maselor şi la nivel instituţional, astfel, deşi regimul politic este de factură parlamentară, de cel mai mare grad de încredere se bucură preşedintele ţării. Gradul de încredere faţă de instituţiile statale determină susţinerea psihologică şi garantarea realizării programelor interne, asigură stabilitatea politică în ţară şi susţinerea din partea populaţiei a acestei instituţii, influenţează gradul de democratizare în ţară. Instituţiile statale continuă să fie taxate cu o încredere redusă din partea populaţiei, principalele instituţii ale statului (Guvern, Parlament şi Preşedinţie) înregistrând o scădere continuă a nivelului de încredere în ultimii 4 ani: Guvern – de la 47% în 2004 la 29%, Parlament – de la 45% la 28%, Preşedintele ţării – de la 56% la 36%. Cele mai mici cote de încredere sunt înregistrate pentru partidele politice (14% au foarte multă sau oarecare încredere), sindicate (21%) şi justiţie (24%). Comparativ cu aceeaşi perioadă a anului 2007 a scăzut semnificativ încrederea în mass-media – de la 66% la 54% [6].

Partidele politice, în comparaţie cu alte instituţii politice din Republica Moldova, reprezintă instituţiile care întrunesc cel mai mic nivel de încredere – 14%, doar 30,3% din respondenţi consideră că în Republica Moldova există cel puţin un partid ce reprezintă interesele cetăţenilor. Dinamismul procesului politic, deideologizarea sferei politice a generat această situaţie, conform Barometrului Opiniei Publice din noiembrie 2001 majoritatea populaţiei consideră că în Republica Moldova ar fi bine să existe un singur partid, 48% din persoanele chestionate sunt sigure de aceasta. Atitudinea faţă de partidele politice continuă a fi nefavorabilă, astfel se explică preferinţele celor intervievaţi în favoarea sistemu-

lui de vot uninominal. Această atitudine negativă şi de neîncredere faţă de partidele politice au drept explicaţie inactivismul acestora, existenţa şi satisfacerea unor interese înguste ale elitei de partid în detrimentul intereselor electoratului. Acest grad minim al încrederii populaţiei în partidele politice reprezintă un paradox al democraţiei moldoveneşti, deoarece Republica Moldova fiind un stat cu regim parlamentar, logic ar fi ca anume partidelor să le fie acordată o importanţă sporită.

Reticenţa faţă de partidele politice şi faţă de politică în general, se explică prin faptul că populaţia nu posedă cunoştinţe în domeniul politic, şi prin urmare nu poate realiza o evaluare obiectivă a activităţii acestora. Un alt argument ar fi şi faptul că societatea nici nu este cointeresată în implicarea în viaţa politică la general şi a partidelor politice în particular. Deseori, partidele politice sunt privite ca grupări care urmăresc realizarea intereselor înguste ale liderilor şi activiştilor de partid, dar nu drept un mijloc real de implicare, soluţionare a problemelor comunităţii. Nivelul minim de încredere acordat partidelor politice este justificat şi de faptul că de obicei, acestea se manifestă intens doar în perioada campaniilor electorale, în restul timpului activitatea lor nu este cunoscută.

Necesitatea de adaptare la realiile postcomuniste, la noua configurare a puterii şi a proprietăţii, la noile condiţii geopolitice au facilitat erodarea sistemului de valori învechit şi ideologizat. În consecinţă, s-a impus acceptarea noilor practici, roluri sociale, valori, norme absolut necunoscute pentru homo sovieticus, a fost lărgit spectrul normativ, comportamental şi ideologic-alternativ al conştiinţei paternaliste. Modelul liberal-individual socio-economic a fost conştientizat drept o formă de realizare a intereselor personale, a creat noi paterne de identificare socială şi civilizaţională. Reformele şi privatizarea realizată în anii '90, criza economică care s-a aprofundat ulterior a atenuat acest model. Relaţiile valorilor occidentale şi instituţiilor (libertate, democraţie, economie de piaţă, drepturile omului, pluripartidism, alegeri libere) determină delimitarea valorilor politico-ideologice principale în societate şi influenţa configuraţiei forţelor politice. Referitor la valorile economice, economia de piaţă este acceptată de majoritatea populaţiei - 64% din respondenţi susţin funcţionarea acesteia. Cu toate acestea atitudinea dominantă faţă de privatizare este negativă aceasta fiind considerată a fi un mijloc de redistribuire a proprietăţii în favoarea celor cu funcţii sau relaţii, privatizarea necontribuind la ameliorarea nivelului de trai al populaţiei. Principiile economiei de piaţă pătrund în conştiinţa populaţiei mai dificil decît normele politice democratice occidentale. În acest caz, paternalismul este un impediment în însuşirea regulilor economiei de piaţă. Această afirmaţie este susţinută şi de eşecul reformelor în domeniu, de nivelul precar al economiei naţionale.

Prin urmare, societatea conştientizează existenţa unor probleme grave în societate care afectează procesul de tranziţie şi democratizare, este vorba despre mită, corupţie, limitarea parţială a drepturilor cetăţeneşti. Corupţia este un feno-

men negativ care ia amploare în special în perioada de trecere de la un sistem politic totalitar la unul democratic, cînd instituțiile statale sunt în proces de reformare. În condițiile existenței corupției la toate nivelurile societății, în conştiința maselor libertatea deseori se asociază cu posibilitatea utilizării resurselor materiale, financiare în soluționarea problemelor existente.

În contextul consolidării statalității moldoveneşti, dacă e să ne referim la valorile naționaliste sau de identificare atunci observăm că pe cînd în 2003 de calitatea de cetățean al Republicii Moldova erau foarte mîndri 20% şi mîndri 49%, atunci acest procentaj se menține şi în sondajele următoare. Analizînd datele Etnobarometru-Republica Moldova realizat în octombrie 2005 observăm că populația se identifică mai degrabă drept europeni 3-10% decît est-european 0-1%; are loc o identificare mai profundă drept cetățean al Republicii Moldova decît locuitor al CSI [7]. Acest moment stabileşte faptul că populația treptat conştientizează situația geopolitică existentă, are loc o repoziționare a statului Republica Moldova în mentalitate. Procesul de identificare națională se desfăşoară concomitent cu procesul de identificare civică. Reprezentările identitare dezvăluie apartenența indivizilor la anumite grupuri cu specific cultural. Identificarea civică presupune în primul rînd conştientizarea calității de cetățean, a statutului lui social, apartenența la un grup social în special în baza indicilor economici, financiari.

O problemă destul de gravă cu care se confruntă Republica Moldova la moment este migrația. În pofida tuturor dificultăților pe care le prezintă, acest proces influențează importul de valori din occident atît cu referire la relațiile dintre individ şi instituțiile statului cît şi privind modul de trai. Imigranții revin cu o altă mentalitate, cu un alt mod de gîndire. Migrația înlesneşte procesul de descătuşare a conştiinței totalitare, impulsionează adaptarea la valori democratice, se urmăreşte experiența regimurilor democratice europene, funcționarea statului bunăstării sociale [8, 226-239].

Asimilarea ori renovarea valorilor ideologice democratice este un proces care necesită întîi de toate o perioadă de timp mai îndelungată, o deschidere către valorile general-umane, presupune acumularea de cunoştințe în domeniul politic, învățarea democrației fiind un proces dificil pentru țările cu un trecut totalitar. Acest proces presupune schimbări esențiale la nivel de conştiință, mentalitate, atitudini. La această etapă, valorilor ideologice le revin un rol extraordinar în stabilirea noilor parametri socio-politici şi economici. Ideologiile politice oferă persuasiv modele de acțiune şi schimbare, iar în aceste condiții posedarea unei culturi politice democratice devine un imperativ ce urmează a fi realizat. Conştiința postotalitară alege încă între valorile vechi, tradiționaliste, sovietice şi cele noi, democratice. În această ordine de idei, constatăm că nu este încheiat procesul de formare a unui sistem unic necontradictoriu de valori proprii societății moldoveneşti la moment.

În raport cu procesele politice de modernizare şi democratizare apriori menţionăm existenţa a două tipuri: reformişti-tradiţionalişti şi occidentalişti. Cei reformişti se deosebesc printr-o apartenenţă la valori individualiste (libertate), iar tradiţionalişti la cele colectiviste, în special pe responsabilitate. Cei care se orientează spre occident şi calea de dezvoltare occidentală, se orientează spre un tip de dezvoltare organică, în corespundere cu modelele occidentale. Drept consecinţă, identificăm trei grupuri potenţiale cu orientări politico-ideologice diferite. Aceste grupuri sunt:adepţii modernizării accelerate, adepţii modernizării organice şi tradiţionaliştii, care sunt contra oricăror procese de modernizare. Aceste grupuri posedă o mobilitate în funcţie de desfăşurarea evenimentelor politice.

Lipsa tendinţei de orientare spre valorile democratice ale viitorului este condiţionată de mentalitatea specifică a societăţii moldoveneşti în care regăsim atît elemente ale totalitarismului, ale democraţiei şi ale autoritarismului. Acest fapt are loc deoarece subiecţii tranziţiei sunt disponibili renovării democratice a societăţii, dar concomitent împărtăşesc multe din stereotipuri ale vremurilor de odinioară. Această idee este susţinută şi de I.Drăgan care afirmă că oamenii redescoperă realitatea alegerilor libere şi a votului autonom: ei intră în jocul politic democratic, purtînd în bagajul lor mental sindromul inculturii politice întreţinute de regimul comunist şi stereotipurile de gîndire şi comportament formate într-o perioadă îndelungată de timp [9, 300].

În mentalitatea politică occidentală puterea de stat este asociată cu acel „contract social” pe baza căruia societatea acordă statalităţii anumite funcţii şi priorităţi limitate, definite. În mentalitatea posttotalitară a maselor predomină tipul metaforic de „familie”, unde statul practic devine responsabil în totalitate pentru viaţa cetăţenilor. Acest tip de relaţii includ elementele paternaliste, „grija părintească” din partea statului se stabileşte ca valoare fundamentală. Paternalismul ca valoare influenţează la moment comportamentul politic al maselor, generează o pasivitate faţă de evenimentele din societate. În urma crizei economice, paternalismul generează şi un stil autoritar de conducere, o etatizare profundă, unde statul este atotputernic.

Spre deosebire de occident unde cetăţenii se implică activ în soluţionarea problemelor societăţii, în societatea în tranziţie cetăţenii sunt pasivi. Privite ca manifestări ale depolitizării conştiinţei, scăderea interesului faţă de politcă, nedorinţa de a se identifica cu unele forţe politice sau altele, de a participa la viaţa politică în Republica Moldova rămînînd totodată pe poziţii etatiste - toate acestea pot fi privite ca mărturii nu numai ale nivelului scăzut de cultură politică şi al unei conştiinţe politice rudimentare, dar şi ca un ecou al instinctului de apărare care funcţionează la nivelul arhetipului şi inconştientului social. Cercetările sociologice demonstrează nivelul scăzut de informare a părţii principale a populaţiei despre evenimentele politice, nepregătirea ei la activitatea politcă, atitudinea negativă faţă de politică în general. Acestea stau la bază paradigmei compo-

rtamentale specifice în cadrul căreia omul, persoana se află în afara sferei politice, se consideră a fi liber. Deaceea libertatea de la politică se identifică cu libertatea ca atare.

Colapsul URSS şi a grandioasei ideologii comuniste cu statut de ideologie statală a generat diminuarea unei valori ca patriotismul asociat în trecut cu dictatura de stat. În conştiinţa politică de tranziţie se încearcă îmbinarea ideii patriotismului şi statalităţii cu ideea libertăţii individuale şi cetăţeniei. La prima etapă a regimului posttotalitar, în Republica Moldova doar o mică parte a populaţiei manifestă interes faţă de evenimentele politice şi este încadrată activ în transformările social-politice şi economice.

Analizînd evoluţia orientărilor şi valorilor social-politice în societatea moldovenească delimităm următoarele momente:

- Diminuarea încrederii faţă de valorile şi normele democratice. Aceste valori nu au fost consolidate, iar cele comuniste nu şi-au pierdut din actualitate. Una din cauzele decepţionării populaţiei faţă de valorile democratice este faptul că forţele democratice au legat însuşirea valorilor democratice în mod obligatoriu de dezvoltarea funcţională a economiei de piaţă. Prin urmare crearea economiei de piaţă ar fi consolidat poziţia valorilor democratice în conştiinţa maselor şi ar fi conferit puterii politice legitimitatea necesară. Problemele legate de stabilirea economiei de piaţă a determinat şi neîncrederea faţă de valorile promovate de democraţi şi în final, înfrîngerea acestora în cadrul alegerilor parlamentare; aceasta a însemnat o criză a valorilor democratice. O conştiinţă postotalitară se caracterizează prin aşteptări prea exigente în relaţia cu puterea politică, un nivel înalt de nemulţumire faţă de realizările socio-economice, fapt ce influenţează negativ relaţia cu factorii de putere dar şi conştientizarea instituţiilor şi principiilor democratice.
- Diminuarea încrederii faţă de valorile şi normele liberale. Astfel, conform sondajelor sociologice valori fundamentale liberale ca proprietatea privată, libertatea, egalitatea, toleranţa în prezent se află la periferia conştiinţei maselor. Valorile liberale sunt mai mult răspîndite neuniform în cadrul urban unde concurează cu cele naţionaliste tradiţionale.
- Consolidarea valorilor şi obiectivelor autoritare. În perioada cînd reformele democratice nu duc la rezultatele scontate, creşte numărul adepţilor unui regim „de mînă forte”. Sub această formă se subînţelege nu un regim autoritar conform criteriilor politologice, care presupune dictatura politică de dragul asigurării libertăţii economice, ci o reglementare economică şi apărarea individului de samavolnicie şi fărădelege cu păstrarea libertăţilor politice. Aceste predispoziţii pot favoriza suportul forţelor politice orientate spre stabilirea unui aşa tip de regim.

În societatea moldovenească se manifestă specificul conştiinţei politice de tranziţie prin diferenţierea socială care aprofundează instabilitatea economică,

politică, criza de valori şi în plan ideologic, excluderea majorității populației din procesele politice ce se desfăşoară în societate; predominarea analfabetismului politic şi juridic; dezamăgirea şi neîncrederea față de organele puterii; răspîndirea pe larg a concepțiilor egalitariste, etc. Doar o societate civilă matură fundamentată pe valorile ideologice şi politice democratice însuşite în urma acumulării cunoştințelor politice necesare poate direcționa societatea spre consolidarea unui stat de drept. O altă condiție esențială prevede transformarea radicală a conştiinței posttotalitare şi conştientizarea rolului implicării fiecărui cetățean în viața politică a societății.

Bibliografie

1. Gray J. Liberalismul. – Bucureşti, Du Style, 1998.
2. Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, CEP USM, 2001.
3. Carpinschi A. Doctrina social-democrată. // Doctrine politice. Concepte universale şi realități româneşti. / coord. Mungiu-Puppidi A. - Iaşi, Polirom, 1998.
4. Saca V. Conştiința politică. // Politologie. / coord. Moşneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. – Chişinău, CEP USM, 2007.
5. Rusu R. Ideologia partidelor politice moldoveneşti. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX), 2005. – Chişinău, CE USM, 2005, p.52-69.
6. Barometrul de Opinie Publică din martie-aprilie 2008 realizat de CBS AXA. – Chişinău, IPP, 2008.
7. Etnobarometru - Republica Moldova, octombrie 2005, realizat de IMAS. – Chişinău, IPP, 2005.
8. Теоса В. Интеграционное сознание и трудовая миграция (к вопросу об изменениях ценностной ориентации в Молдове). // Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migrațiunea forței de muncă. – Chişinău, CAPTES, 2000.
9. Drăgan I., Beciu C., Dragomirescu I., et. all Construcția simbolică a cîmpului electoral. – Iaşi, Polirom, 1998.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ion SANDU, doctor în ştiințe istorice, profesor

FENOMENUL STATULUI – NAȚIUNE ÎN CONDIȚIILE REPUBLICII MOLDOVA: REALITĂȚI ŞI PERSPECTIVE

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice şi Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor habilitat, profesor în ştiințe politice

The concept the nation - the state embodies the most important factors of the modern state: presence of territory, the control over violent methods, impersonal structure of authority, legitimacy. Through a prism of these factors two interconnected concepts collide: the state as division of authorities and the state as a democratic community. In case of Republic Moldova of the attitude between these concepts are very inconsistent, defining all complexity of becoming of the nation - the states. Other specific features in Republic Moldova are: disagreements between real mechanisms of authority of political elite and formal opportunities of influence of weights on authority; between realization of authority and a degree of its legitimacy; between presence of territory de-jure and limitation of distribution of the government above all territory de-facto; between presence of national interest and unripe national idea; between different positions of political actors concerning national identity.

Un loc şi un rol aparte în cîmpul ştiințelor sociale în general şi a ştiințelor politice în particular revine cercetărilor şi evaluărilor complexe ale fenomenului stat-națiune. Acest fenomen, în pofida intensificării proceselor integraționiste actuale şi a dezvoltării şi modernizării alianțelor şi uniunilor statale internaționale şi regionale, rămîne a avea o semnificație valorică relevantă pentru multe țări ale lumii, inclusiv pentru cele din spațiul ex-socialist unde acumularea şi consolidarea atributelor statului-națiune este nu numai necesară ci şi inerentă procesului de edificare a noilor entități statale. În asemenea condiții conceptul de stat-națiune poate fi considerat drept nucleu sistemic în jurul căruia se profilează şi evoluează întreaga ierarhie normativă, relațională, valorică din societate.

Din punct de vedere conceptual statul-națiune este definit în lexiconul politologic contemporan drept o entitate suverană dominată de o singură națiune, drept o construcție intelectuală mitică ce are o forță persuasivă superioară în plan politic [1]. Pornind de aici, paradigma statul-națiune are un caracter ştiințifico-politic evident, original, însă de care nu rareori se abuzează, mai ales atunci cînd este prea facil utilizată în situații reale, cînd este supusă unor interese înguste, birocratice, de partid şi de alt ordin.

Ca fenomen politic deosebit, statul-naţiune presupune o coincidenţă a doi termeni înrudiţi - „stat” şi „naţiune”. Aceşti termeni se află într-o corelaţie firească, deseori chiar fiind utilizaţi într-o formă interschimbabilă, formînd un tot. Or, în acest întreg fiecare termen în parte are specificul său, întruchipînd o anumită misiune a sa. Statul în raport cu naţiunea reflectă organizarea politică în care se manifestă suveranitatea lui atît de natură internă, cît şi externă, internaţională. Adică, pe de o parte, în graniţele sale statul posedă o putere supremă faţă de toţi subiecţii sociali, inclusiv etnici, iar pe de altă parte, în comunitatea internaţională, el este o forţă de sinestătătoare, independentă. Cît priveşte naţiunea în raport cu statul, ea întruchipează nu atît factorul etnic cît populaţia din arealul statal, care se distinge prin continuitate istorică, împărtăşeşte o cultură, o limbă comună, tradiţii, obiceiuri comune. În acest context naţiunea este o comunitate politică integră ce include în sine întreaga populaţie, indiferent de originea etnică, populaţie care are un sentiment de identitate colectivă, comună, formată cu ajutorul instituţiei statale.

Despre legătura internă între stat şi naţiune remarca încă F.Enghels în secolul XIX, cînd aveau loc procesele de edificare a naţiunilor şi, respectiv, de formare a statelor naţionale. La rîndul său K.Kautsky considera drept formă clasică a naţiunii statul. O interpretare similară a chestiunii în cauză o întîlnim şi la M.Weber, care menţiona că fiecare naţiune poate să-şi afle exprimare adecvată numai prin propriul stat. Or, dat fiind că toate formele clasice de obicei se manifestă doar ca tendinţe, care rareori se realizează pe deplin, termenii de stat şi naţiune nu întotdeauna coincid, caracterizînd fenomene sociale distincte. Adică, istoria politică cunoaşte şi naţiuni nedefinite în întregime, naţiuni care nu se bucură de stat, dar care pretind la el. De aici, nu întîmplător, M.Weber socotea drept ideală situaţia cînd comunitatea naţională coincide cu factorul statal. Acesta din urmă este chemat în ultima instanţă să exercite puterea asupra unui anumit teritoriu întru exprimarea voinţei naţiunii, întru dezvoltarea individualităţii naţionale.

Cercetătorul contemporan D.Held consideră că conceptul de stat-naţiune întruchipează cei mai importanţi factori ai statului modern. Printre aceştia savantul evidenţiază:

- teritorialitatea, axată pe stabilirea graniţelor exacte;
- controlul mijloacelor de violenţă, adică dreptul de a deţine monopolul puterii şi a mijloacelor coercitive, materializate în exerciţiul politic;
- structura impersonală a puterii (ordinea politică impersonală şi suverană, cu jurisdicţie supremă asupra unui teritoriu);
- legitimitatea, adică statul pretinde la susţinere şi lealitate din partea cetăţenilor săi pentru a le reflecta şi reprezenta interesele [2].

În opinia mea, aceşti factori sunt pe deplin aplicabili şi faţă de statele actuale în tranziţie spre democraţie, inclusiv Republica Moldova. Doar că aici ei sunt

mult mai contradictorii, mai controversați în manifestarea lor. Însă, indiferent de țară, în cadrul factorilor în cauză se ciocnesc două noțiuni, interdependente, dar concomitent cu semnificație separată:

➢ noțiunea de stat, ca sistem de putere delimitată, care impune anumite controale şi reglementări atît din partea guvernanților, cît şi a guvernaților;

➢ noțiunea de stat, ca comunitate democratică, în care guvernanții sunt reprezentanți ai cetățenilor (societății civile) şi răspunzători în fața lor.

Raportul dintre aceste noțiuni diferă substanțial în țările cu democrație consolidată şi în cele în tranziție spre democrație. În cazul Republicii Moldova acest raport, privit prin prisma unei tranziții paralizante, deficitare la capitolul mecanism, ritm, continuitate şi funcționalitate, permite a evidenția anumite trăsături ale statului-națiune, care, desigur, au unele tangențe cu practica altor țări de tip tranzițional.

În primul rînd, dacă în condițiile statului-națiune gen democrație avansată aceste noțiuni, cu toate tensiunile posibile, se află, totuşi, într-o relativă armonie, completîndu-se reciproc, atunci corelația dintre noțiunile date în contextul Republicii Moldova este preponderent de natură conflictuală, fapt ce face a fi problematică însăşi funcționarea statului-națiune. În cazul nostru acesta se află într-o stare anevoioasă de devenire, reflectînd un grad înalt de disfuncționalitate, procese divergente de acumulare a factorilor național-statali, de „conformare" bizară a lor la o ordine rațională. Actualmente, în majoritatea țărilor ex-sovietice (excepție țările Baltice), inclusiv în Republica Moldova, atare factori sînt pătrunşi de discordanțe evidente între tendințele statului ca sistem de putere delimitată (acesta avînd mai mult expresii formale) şi a statului ca comunitate democratică. Din 1991 pînă în prezent, acest stat, privit în ambele sale ipostaze, a evoluat prin insuficiență de sens democratic (în cadrul activității organelor sale adesea se reproduc ceea ce A. de Toqueville numea în noile forme democratice elemente autoritare la capitolul obiceiuri, reguli, mecanisme [3]), prin multiple impedimente ale tranziției de la statul unipartidist, care a compromis ideea democrației, la statul-națiune multipartidist cu efecte adverse, prin paradoxuri ale anilor '90 ce țin de boomul partidist, de relațiile supratensionate dintre ramurile puterii de stat (din perioada preşedinției lui M.Snegur şi P.Lucinschi), prin conflicte generate de separatismul şi extremismul politic, prin Standarde Duble (declarații de natură democratică, iar comportamentul autoritar) ale tuturor guvernărilor de pînă acum.

Anume insuficiența de sens democratic a statului-națiune moldovenesc face segmentul majoritar al populației țării să nu manifeste destulă încredere în instituțiile statului. Astfel, din cei chestionați 25,2% nu au deloc încredere şi 35,9% nu prea au încredere în Parlament, respectiv 24,9% şi 32,9% - în Guvern, 24,5% şi 22,3% - în Preşedintele țării, 21,4% şi 34,5% - în Justiție, 31,5% şi 32,6% - în Poliție, 16,0% şi 30,6% - în Primărie [4].

În al doilea rînd, constituirea statului-naţiune în Republica Moldova se confruntă cu dezacorduri vădite între mecanismele reale de putere ale clasei politice şi cele formale de influenţă ale maselor, între exercitarea de facto a puterii şi gradul ei de legitimitate. Aceste mecanisme nu sînt juxtapuse în mod adecvat, se manifestă preponderent în direcţii opuse, fapt demonstrat pe de o parte, de rupturi serioase în formula de bază a actorului puterii, adică rupturi între a cunoaşte, a fi iscusit şi a acţiona (actorul puterii nu dispune îndeajuns de cunoştinţe noi, de abilitate şi experienţă de transformare), iar pe de altă parte, de pasivitatea şi indiferenţa obiectului puterii, fenomene deseori urmărite în perioada scrutinelor electorale.

Cît priveşte exerciţiul puterii, gradul de legitimitate a acesteia, observăm o criză a legitimităţii, determinată în fond de tendinţele guvernanţilor de a se baza doar pe rezultatele alegerilor, fără a actualiza în permanenţă (în perioada dintre scrutine) dreptul lor de a guverna. Despre dezacordul evident între putere şi popor ne demonstrează în special răspunsul la întrebarea „Cum credeţi Dvs. Republica Moldova este guvernată de voinţa poporului?”. 64,3% din respondenţi au răspuns negativ la această întrebare [4]. Pornind de aici 50,2% şi 23,1% din cei chestionaţi respectiv consideră că ei pot influenţa hotărîrile importante care se iau la nivelul întregii ţări în foarte mică măsură / deloc şi în mică măsură [4]. Aceste relaţii de dezacord între putere şi popor devalorizează însăşi procesul de edificare a statului-naţiune.

În al treilea rînd, problema problemelor pentru statul-naţiune de tip moldovenesc ţine de dezacordul între teritorialitatea de-iure a acestuia (recunoscută de întreaga comunitate internaţională) şi extinderea limitată a puterii statale pe întreg arealul său de-facto. Iată deja aproape două decenii Moldova ca stat este dezintegrată teritorial, nu e capabilă să soluţioneze de una singură diferendul transnistrean, nici să antreneze în mod eficient în acest proces arbitrii internaţionali. Erorile comise pe parcurs de conducerea ţării în procesul de negocieri cu privire la soluţionarea acestui conflict, politica ei reactivă în acest proces, lipsa de experienţă diplomatică a cadrelor moldovene în actualizarea problemei transnistrene pe plan internaţional şi în mobilizarea factorului internaţional sînt doar unele piedici ce zădărnicesc devenirea statului-naţiune moldovenesc.

În al patrulea rînd, factorul-cheie de care depinde funcţionarea normală a oricărui stat-naţiune este crearea unei identităţi naţionale coerente. Actualmente, problemele identităţii naţionale din spaţiul ex-sovietic pot fi împărţite în două grupe:

1. *Probleme care descind din regimul totalitar sovietic.* Statul sovietic n-a fost în fond stat-naţiune, ci stat centralizat polietnic în care statalitatea naţiunilor avea caracter formal. Cei cîţiva ani de perestroikă gorbaciovistă au demonstrat adevăratul sens al contradicţiei dintre naţiune şi stat, contradicţie camuflată pe parcursul regimului comunist de mult cunoscuta şi apreciata comunitate artifici-

ală numită popor sovietic. Paradoxul principal constă în aceea că pe parcursul a mai bine de 70 ani cel mai puternic şi mai influent stat din lume n-a fost capabil să creeze o identitate naţională coerentă. Identităţile naţionale ale popoarelor din cadrul imperiului sovietic, erau programate în limitele sus-numitei comunităţi artificiale, acumulînd doar însuşiri impuse de regimul comunist – paternalism, credinţă în carismă, intoleranţă socio-politică, ură faţă de posibilii oponenţi, subestimarea general-umanului şi supra estimarea factorului social de clasă etc., care au şi determinat paradoxurile tranziţiei spre democraţie. Cu aceste însuşiri de natură autoritar-totalitară poporul sovietic a intrat în perestroikă nefiind în stare să asimileze valorile democratice. Drept rezultat a apărut fenomenul revoltei naţiunilor, în mare măsură deznaţionalizate, faţă de stat, care şi a condus spre dezintegrarea şi prăbuşirea Uniunii Sovietice.

Acest salt împotriva statului sovietic a căpătat formă naţionalistă. Anume naţionalismul a fost arma principală în condiţiile restructurării la care au apelat mişcările democratice în susţinerea acesteia, armă îndreptată plenar împotriva ideologiei comuniste în decădere. Naţionalismul a avut în imaginaţia popoarelor din republicile sovietice un răsunet mult mai mare, mai atractiv decît oricare valori democratice, decît trecerea la economia de piaţă. Utilizarea naţionalismului de către mişcările democratice în susţinerea restructurării a devenit o probă vitală a identităţii naţionale, un principiu mobilizator al autoidentificării. Astfel, în condiţiile crizei de la sfîrşitul anilor ’80 – începutul anilor ’90 s-a negat statul, s-a mers pe calea destrucţiei, populaţia fiind dirijată de aceste mişcări nu mai dorea să echivaleze naţiunea cu statul sovietic.

2. *Probleme ale identităţii naţionale condiţionate de însăşi procesul de edificare a noilor state naţionale, de renaştere naţională, pe ruinele fostului imperiu sovietic.* La sfîrşitul celui de al doilea deceniu de existenţă a statelor naţiune, care s-au constituit în spaţiul ex-sovietic, îndeosebi în Moldova, Georgia, Azerbaidjan cel mai mare paradox constă în faptul că aceste state nu dispun de suveranitate şi independenţă reală. În cazul Moldovei, încă la începutul anilor ’90, convieţuirea naţională a populaţiei de aici a fost divizată în trei entităţi – Moldova, Transnistria şi Găgăuzia.

Dacă nodul găgăuz a fost întrucîtva dezlegat, cel transnistrean persistă, fiind piedica principală în edificarea macro-identităţii naţional-teritoriale din Republica Moldova. Secesionismul transnistrean, ca şi cel abhaz, sud-osetin, a dus la suprapolitizarea identităţii regionale şi, totodată, la supraregionalizarea identităţii politice. Aceste două procese artificiale sau suprapus şi sau completat reciproc, conducînd în cele din urmă la autoproclamarea şi „legitimarea” cunoscutelor enclave în spaţiul ex-sovietic – republica moldovenească nistreană, republica abhază etc., nerecunoscute de comunitatea internaţională (excepţie, Abhazia şi Osetia de Sud, recunoscute de către Rusia în urma ciocnirii armate a acesteia cu

Georgia în vara anului 2008), dar care deja aproape două decenii există de-facto, acumulînd şi consolidînd atributele statale.

O altă problemă a identităţii naţionale şi, respectiv, a funcţionării statului-naţiune în cazul Republicii Moldova este cea a minorităţilor naţionale. Realităţile actuale la capitolul identităţii pentru minorităţile naţionale de aici nu se deosebesc radical de cele de la sfîrşitul anilor '80 – începutul anilor '90. Cea mai mare parte a reprezentanţilor acestor minorităţi nu sau acomodat încă la mediul etnic autohton, nu se identifică cu ţara în care trăiesc, cu denumirea de moldovean (ea preferă cetăţenia rusească). Astfel, astăzi asistăm la o criză a identităţii naţional-etnice, care în viziunea mea cuprinde absoluta majoritate a populaţiei alolingve.

În al cincilea rînd, insuficienţa de sens a statului-naţiune în condiţiile Republicii Moldova se explică şi prin imaturitatea şi instabilitatea interesului naţional al ţării. Acesta, timp îndelungat, nu a fost îndeajuns definit şi, respectiv, conştientizat (nici de politicieni, nici de populaţia de rînd), orientat, actualizat şi regîndit. Orientarea multi-vectorială a elitei conducătoare în realizarea politicii externe, slăbiciunea acesteia, caracterul ei reactiv de promovare, nu a permis de a oferi interesului naţional al Republicii Moldova coerenţă şi claritate, de a specifica la timp priorităţile lui. Reieşind din starea actuală a interesului naţional al ţării noastre astăzi e problematic a vorbi despre un stat-naţiune moldovenesc în sensul propriu al termenului. În cel mai bun caz avem de a face cu un cvasi stat-naţiune.

În al şaselea rînd, fragilitatea statului naţiune de tip moldovenesc a fost determinată în mare măsură, de lipsa unei idei naţionale unificatoare, idei care ar mobiliza întreaga societate, toate comunităţile politice, sociale, naţional-etnice etc. Adică, o asemenea idee ar avea menirea de a sintetiza interesele şi valorile împărtăşite de majoritatea populaţiei, fapt remarcat şi de alţi cercetători [5]. Atare idee ar determină priorităţile statului în dezvoltarea naţiunii politice, societăţii în ansamblu. Ea ţine îndeosebi de soluţionarea diferendului transnistrean şi reintegrarea ţării, de edificarea statului unic şi prosper, orientat spre asigurarea drepturilor egale tuturor comunităţilor naţional-etnice, de consolidarea societăţii prin coeziune naţională şi solidarism naţional şi social. Totodată, ideea în cauză are conotaţii de natură externă, internaţională. Ea trebuie axată întru totul pe problema europenizării Republicii Moldova, euro-integrării ţării noastre.

În al şaselea rînd, pentru a face faţă imperativelor euro-integrării sunt necesare eforturi maxime ale tuturor actorilor şi agenţilor sociali ai Republicii Moldova – structuri statale, partide, societate civilă – în vederea consolidării continue a atributelor statului-naţiune. Deci, integrare nu prin slăbirea sau negarea naţionalului, renunţarea la el, ci prin modernizarea şi valorificarea lui, fapt ce va permite ţării noastre să ocupe într-o perspectivă relativ apropiată locul său *sui-generis* în Europa Unită. De aici nu întîmplător 52,2% din respondenţi conside-

ră că aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană îi va oferi ţării noastre mai multe avantaje [4].

În această ordine menţionăm că devenirea statului-naţiune în condiţiile transformărilor democratice din Republica Moldova necesită de la factorul politic şi cel ştiinţific de a lua în consideraţie experienţa din ţările Europei Centrale şi de Est. Desigur, pentru noi este importantă nu atît experienţa istorică a acestor ţări, cît cea actuală, fiindcă pe măsură ce procesele globalizării avansează statul-naţiune în sens tradiţional deja dispare. Însă, acesta nu a devenit o ficţiune, la fel ca şi guvernul nu a devenit demodat. Forma statului-naţiune în condiţiile actuale ale occidentului se modifică, iar competenţele guvernului, după cum subliniază A.Giddens [6], mai degrabă se extind decît se diminuează. Statul-naţiune actual, după D.Held [2], devine în urma globalizării stat cosmopolit.

Astăzi, naţiunile vestice, în pofida intensificării proceselor integraţioniste, îşi păstrează puterea guvernamentală, economică, culturală etc. asupra propriilor cetăţeni numai că prin optimizarea colaborării cu propriile localităţi, regiuni, cu asociaţiile civile şi grupurile transnaţionale. În acest context noţiunile de stat-naţiune şi guvernare devin mai ample decît sensul lor naţional propri-zis. Ele se modifică, se lărgesc din contul influenţei actorilor şi agenţilor neguvernamentali, din contul activizării factorului civil. Anume asimilarea aceste-i experienţe postmoderne a statului-naţiune este importantă şi preţioasă astăzi pentru ţările de tipul Moldovei, aflate pe calea transformărilor democratice.

Pentru a realiza cu adevărat această cale, inclusiv la capitolul edificării statului-naţiune, este oportun de a orienta interesul naţional al ţării, ideea naţională unificatoare a întregii naţiuni politice spre Europa. Aceasta este o condiţie inevitabilă şi, totodată, o modalitate de raţionalizare a relaţiei între stat şi naţiunea politică în devenire.

Bibliografie:

1. Oxford Dicţionar de politică. – Bucureşti: Univers enciclopedic, 2001.
2. Held D. La democracia y el orden global Del Estado moderno al gobierno cosmopolita. PAIDOS, Barcelona – Buenos-Aires – México, 1997.
3. Токвиль, де, А. Старый порядок и революция. – Москва, 1997.
3. Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova – mai 2007.
4. Rusu R. Ideologie de stat sau idee naţională. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXXII), 2006. – Chişinău, 2006, p.92-106.
5. Giddens A. A treia cale Renaşterea social-democraţiei. - Iasi: Polirom, 2001.

Prezentat la redacţie
la 20 februarie 2009

Recenzent – Ruslan TANASĂ, doctor în ştiinţe politice, conferenţiar

CORELAȚIA DINTRE STRUCTURA ŞI CULTURA POLITICĂ ÎN PROCESUL DEMOCRATIZĂRII SOCIETĂȚII MOLDOVENEŞTI

Ion SANDU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Profesor, doctor in ştiințe istorice

Tudor SPINEI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Conferentiar, doctor in ştiințe politice

L'auteur de l'article examine la corrélation entre la structure de l'État et sa culture politique à l'exemple du transit moldave démocratique. Il argumente la thèse sur la nécessité de la conformité entre la structure politique et la culture politique pour le fonctionnement fructueux des instituts démocratiques. Pendant qu'au régime étatique démocratique selon la classification de G.Almond et S.Verba correspond la culture de la participation, dans la République de Moldova selon l'opinion de l'auteur de l'article fonctionne la culture politique du type mélangé, à savoir paroissiale-participative.

L'analyse rétrospective du devenir de la structure de l'État moldave a révélé qu'en train du changement du régime politique la culture existant politique qui était formée au cours des siècles quelque temps ne correspond pas au nouveau système politique. Ce fait se confirme par l'exemple de la Moldova soviétique à partir de 1940 et démocratique de la fin de 80 années, quand les changements de la culture politique au niveau des masses ne mûrissaient pas après les changements de la culture politique de l'élite en contexte du transit politique.

Notamment en contradiction du type existant de la culture politique au nouveau régime l'auteur voit une principale raison du devenir pas tout à fait réussi de la structure de l'État moldave. Seulement la combinaison des efforts des institutions d'instruction, des instituts du pouvoir, des médias, des formations politiques et des organisations de la société civile peut amener au changement de la culture politique paroissiale sur participative, correspondante à une nouvelle structure politique du type démocratique qui contribuera à son tour y compris aux succès plus considérables de la République de Moldova à l'arène internationale.

Fiecare stat democrat este cea mai înală autoritate creatoare de legi atât timp cât sunt implicate regulile de drept internațional, care îl constrâng. Nici o regulă

de drept internațional nu îl obligă în afara celor pe care le-a creat pentru sine prin consimțământ. Suveranitatea şi independența Republicii Moldova recunoscută pe arena mondială se explică prin faptul, că nu există nici o autoritate deasupra sa, care să emită legi, întrucât nu există nici un stat sau grup de state, care să poată legifera pentru el.

Descentralizarea funcției legislative în dreptul internațional este nu altceva decât principiul de suveranitate aşa cum este aplicat în problema legislației. Funcția legislativă se aplică în mod categoric funcțiilor executivă şi judecătorească. Statul este autoritatea supremă pentru a decide dacă şi în ce condiții supune adjudecării o dispută internațională, şi nici un alt stat nu îl poate chema în fața unui tribunal internațional fără consimțământul lui. Atunci când un asemenea consimțământ este dat clauzele fac posibilă de obicei sustragerea de la jurisdicția unui tribunal internațional, fără a încălca dreptul internațional.

Vorbind despre consolidarea statalității şi suveranitatea națională în domeniul aplicării legii distingem două situații.

1. Suveranitatea ca instituție de aplicare a legii, care trebuie să fie identică cu suveranitatea din domeniul judecătoresc, adică decizia finală referitoare la modul în care se implică într-o acțiune de impunere a legii şi dacă se implică îi aparține statului.

2. Suveranitatea statului ca țintă declarată a unei acțiuni de impunere a legii trebuie să se manifeste în ceea ce se numeşte „impenetrabilitatea" statului. Este un alt mod de a spune că pe un teritoriu dat doar o singură națiune poate deține suveranitatea-autoritatea supremă şi că nici un alt stat nu are dreptul de a săvârşi acte guvernamentale fără consimțământul acestuia. În consecință, toate acțiunile de impunere stipulate de către dreptul internațional sunt limitate de exercitarea presiunilor asupra guvernelor recalcitrante precum proteste diplomatice, intervenții, represalii şi blocadă. Dintre toate lasă intactă suveranitatea națiunii, care a încălcat convențiile.

Calea țărilor Est-europene, inclusiv şi a Repubicii Moldova, spre democrație presupune consolidarea societăților pe fundamentul socio-politic al valorilor general-umane şi drepturilor omului. Aceasta a dat, în primul rând, posibilitatea creării unei structuri politice democratice, unde vor funcționa instituții politice viabile, care vor deveni treptat cu adevărat principalele elemente ale sistemului politic al societății. Pentru ca un stat democrat să funcționeze adecvat este necesar ca între structura politică şi cultura politică a societății să fie congruență. Democrația este considerată consolidată atunci când devine autoimpusă cât de infrastructura politică, atât şi de societatea civilă. Consolidarea statalității moldoveneşti este legată de funcționarea unei structuri politice ce s-ar bucura de susținerea membrilor societății care posedă din punctul de vedere al unor cercetători o cultură politică dependent-participativă (după clasificarea lui G.Almond şi S.Verba). Din punctul nostru de vedere cultura politică a majorității societății

din Republica Moldova este caracterizată ca o cultură politică parohial-participativă.

Cultura politică poate fi şi poate să nu fie în armonie cu structurile statale şi alte elemente ale sistemului politic al societăţii. O structură politică armonioasă ar fi una potrivită aceleiaşi culturi; altfel spus unde cunoştinţele politice ale societăţii tind să fie corelate cu structura politică şi unde afectul şi evaluarea tind să fie favorabile. O cultură politică parohială, dependentă sau participativă sunt fiecare în armonie cu o structură politică, respectiv, tradiţională, autoritară centralizată şi democratică. Cultura politică parohială este congruentă cu structura politică tradiţională, are o rată înaltă a orientărilor politice cognitive şi rate înalte de orientări politice afective şi evaluative pozitive faţă de instituţiile politice ale comunităţii tradiţionale. O cultură politică dependentă congruentă cu sistemul său are o înaltă rată de cunoaştere a instituţiilor politice administrative şi rate înalte pozitive faţă de celelalte două tipuri de orientări referitor la sistemul politic specializat. În ce priveşte cultura politică participativă armonioasă ar fi caracterizată de rate înalte şi pozitive de orientări faţă de sistemul politic al societăţii democratice, formaţiunile politice şi instituţiile statale.

Sistemele politice ale societăţilor periodic se schimbă şi avem argumentare că structura politică şi cultura politică a societăţii în această perioadă de tranziţie sunt incongruente una cu alta. În aceste decenii, secole de schimbare culturală sistemele politice vechi eşuează şi cele noi se instalează. Structura politică din Moldova, cât şi din întreaga Uniunea Sovietică, a pornit spre schimbare democratică, sub influenţa valorilor general-umane, lansate în societate de fostul Secretar General al Partidului Comunist al URSS M.Gorbaciov în a doua jumătate a anilor '80 ai secolului XX. Această perioadă demonstrează că structura politică, care a fost instaurată în Uniunea Sovietică în rezultatul Revoluţiei din Octombrie (1917); în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească începând cu anul 1940 şi devenită congruentă cu o cultură politică parohială a societăţii sovietice la începutul anilor '70 ai secolului trecut. Dar în anii '80 la o bună parte a intelectualităţii s-a evidenţiat destul de activ o cultură politică civică (participativă). Cultura politică a marii majorităţi a populaţiei rămânând la nivelul parohial.

Structura politică a societăţii moldoveneşti în anii 1989-1994 s-a aflat într-o criză constituţională. În aceeaşi vreme se pun fundamentele statalităţii democratice. Sovietul Suprem al RSSM a adoptat un şir de legi, care se vor înscrie în istoria statornicii structuri politice a Republicii Moldova, autodeterminării naţionale şi tranziţiei spre democraţie. La 27 aprilie 1990 a fost adoptat Drapelul de stat al republicii ca simbol al suveranităţii şi care simbolizează trecutul, prezentul şi viitorul statului moldovenesc, precum şi tradiţia istorică. În 10 mai 1990 Parlamentul a anulat articolul 6 a Constituţiei RSSM, care proclama Partidul Comunist al URSS ca forţă conducătoare şi îndrumătoare a societăţii sovietice, nucleul sistemului politic, al organizaţiilor de stat şi obşteşti. În articolele 6 şi 7

a Constituției s-a fixat posibilitatea activității diferitelor partide politice în republica moldovenească. Articolul 49 a garantat cetățenilor dreptul de asociere liberă în partide politice, pluralismul şi pluripartidismul în RSSM, fiind considerate valori politice noi ale societății, care porneşte pe calea democratizării. La 23 iunie 1990 se adoptă Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova. Acest act legislativ a stabilit fundamentul viitoarei independențe a statului moldovenesc. Declarația a proclamat, că Republica Sovietică Socialistă Moldova este un stat unitar, indivizibil. Frontierele RSS Moldova pot fi schimbate numai pe bază de acorduri reciproce între RSS Moldova şi alte state suverane, în conformitate cu voința poporului, adevărul istoric şi ținându-se seama de normele dreptului internațional unanim recunoscute. În Declarația de suveranitate s-a stabilit, că actele normative ale URSS pot funcționa pe teritoriul RSS Moldova numai fiind ratificate de către Parlamentul republicii, iar cele ce încălcau principiul suveranității Republicii Moldova erau suspendate. La 17 iulie 1990 Parlamentul adoptă legea cu privire la puterea de stat, care a dezvoltat principiul suveranității poporului, separării puterilor în stat şi eliberarea acestora de influența ideologiei comuniste. La 3 septembrie 1990 legislativul instituie postul de preşedinte al țării ca autoritate politică obligată să asigure respectarea suveranității națiunii.

La 28 iulie 1990 Parlamentul legitifică aderarea RSS Moldova la Declarația universală a drepturilor omului şi ratifică pactele internaționale consacrate drepturilor omului. La 2 martie 1990 a fost creată Garda Republicană a Moldovei. La 18 decembrie 1990 Parlamentul adoptă Legea cu privire la poliție. În 23 mai 1991 e schimbată denumirea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti în Republica Moldova. La 15 iunie 1991 e adoptată Legea cu privire la cetățenia Republicii Moldova, care interzicea cetățenia URSS.

Concomitent cu procesul constituirii statalității moldoveneşti au fost întreprinse acțiuni de democratizare a vieții politice. În 22 august 1991 prin Decretul Preşedintelui țării se suspendează activitatea structurilor partidelor politice în instituțiile statale.

Fundament al construcției statalității moldoveneşti şi final în autodeterminare națională devine Declarația de Independență a Republicii Moldova adoptată în 27 august 1991, care proclamă că „Republica Moldova este un stat suveran, independent şi democrat, liber să-şi hotărască prezentul şi viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile şi năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric şi etnic al devenirii sale naționale”.

La 30 ianuarie 1992 Organizația Națiunilor Unite recunoaşte Republica Moldova ca stat suveran şi independent, ca component al sistemului politic internațional.

Construirea statalității Republicii Moldova se condiționează în mare măsură de succesele politicii externe. Republica Moldova e recunoscută de majoritatea

țărilor din lume. Republica Moldova s-a integrat şi se integrează în diverse organizații internaționale. Colaborare deosebită are Republica Moldova cu Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi cu Uniunea Europeană. Un exemplu de manifestare pe arena internațională este aderarea țării noastre, ca membru cu drepturi depline, la Consiliul Europei. O prioritate pe plan extern a Moldovei o demonstrează activitatea în cadrul Comunității Statelor Independente. La 16 martie 1994 Republica Moldova semnează Programul Individual de Parteneriat cu NATO. Republica Moldova participă în multe structuri regionale, de exemplu Comisia Dunăreană, Cooperarea Economică a țărilor din bazinul Mării Negre, etc.

Conform statutului de independență şi suveranitate a țării a fost înaintată cerința de retragere de pe teritoriul republicii a trupelor militare sovietice. Însă constatăm cu regret, că o bună parte a armatei a 14-a ruse şi mii de tone de muniție militară continuă să se afle în raioanele de est a Republicii Moldova. Fiind încurajată şi susținută de aceste trupe aşa zisa Republică Moldovenească Nistreană a pornit în decembrie 1991 rebeliune militară împotriva Republicii Moldova. În rezultatul tratativelor dintre Republica Moldova, Federația Rusă, România şi Ucraina la 21 iulie 1992 a fost semnată Convenția de încetare a acțiunilor militare şi aplanării conflictului transnistrean pe cale paşnică, pornind de la principiile respectării independenței, suveranității şi integrității teritoriului Republicii Moldova şi acordării unui statut de autonomie regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova.

Miză politică pentru afirmarea Republicii Moldova pe arena internațională a fost şi continuă să rămână consolidarea statalității. În acest scop a fost format sistemul de securitate şi create organele de menținere a ordinii publice. În această temelie au pus-o legile şi decretele despre trecerea sub jurisdicția Republicii Moldova a fostelor formațiuni militare sovietice dislocate pe teritoriul Moldovei şi crearea ministerelor şi departamentelor respective.

Progresele înregistrate de Republica Moldova în ultimii ani în ce priveşte construcția legislativă şi instituțională în sfera drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor apartinente minorităților naționale, precum şi schimbările de mentalitate, în sensul afirmării respectului pentru drepturile omului şi pentru valorile democratice, reprezintă expresia opțiunii fundamentale a autorităților şi a societății civile pentru integrarea europeană.

Constituția Republicii Moldova precizează că statul recunoaşte şi garantează persoanelor apartinente minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice şi religioase, că măsurile de protecție luate de stat în vederea păstrării, dezvoltării şi exprimării identității persoanelor apartinente minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate şi de nedescriminare în raport cu ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova.

Toţi cetăţenii au datoria să însuşească limba de stat a ţării căreia îi aparţin, iar conform angajamentelor asumate, statele membre ale organizaţiilor internaţionale au obligaţiunea de a proteja identitatea etnică, lingvistică, religioasă, culturală a grupurilor naţionale de pe teritoriul lor şi de a crea condiţii de natură să promoveze această identitate. Asemenea măsuri se arată în Documentul de la Copenhaga, din 1990, al Conferinţei pentru dimensiunea umamă a OSCE, care vor trebui să fie în conformitate cu principiul egalităţii şi nedescriminării faţă de ceilalţi cetăţeni ai statului respectiv.

Constituţia Republicii Moldova prevede că libertatea gândurilor şi a opiniilor, precum şi libertatea credinţelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credinţă religioasă, contrară convingerilor sale. Libertatea conştiinţei este garantată şi trebuie să se manifeste de toleranţă şi de respect reciproc.

În activitatea statului moldovenesc atenţie deosebită se atrage problemelor minorităţilor naţionale. Au fost create condiţii necesare pentru soluţionarea echitabilă a problemelor grupurilor naţionale de pe teritoriul ţării. În localităţile populate preponderent de găgăuzi sau bulgari se studiază limbile materne, în multe şcoli, gimnazii şi licee studiile sunt efectuate în limbile rusă şi ucraineană.

Am descris mai sus ce prezintă structura politică a societăţii, formarea şi procesul dezvoltării sistemului politic, instaurarea şi construcţia statalităţii moldoveneşti democratice. Toate aceste acte constituţionale, legi şi diverse alte documente statale, din punctul nostru de vedere, corespund cerinţelor normelor general-umane şi valorilor politice democratice, dar nu putem să constatăm că s-au atins succese mari în ceea ce priveşte consolidarea statalităţii în ţara noastră. Se pot enumera diverse cauze care pot explica acest fapt. Însă cea mai importantă cauză considerăm că constă în incongruenţa dintre structura politică şi cultura politică a societăţii. Structura politică a societăţii din Republica Moldova este adecvată normelor societăţii democratice cărei îi corespunde o cultură politică participativă, în cel mai rău caz, o cultură politică dependent-participativă.

Analiza culturii politice a societăţii noastre permite să o caracterizăm ca o cultură politică parohial-participativă.

Vorbind despre cultura politică a societăţii moldoveneşti, în primul rând, ne referim la orientările politice ale majorităţii membrilor societăţii, la atitudinile lor faţă de sistemul politic şi componentele lui instituţionale, ce prezintă cunoştinţele, sentimentele şi atitudinea populaţiei faţă de instituţiile sistemului politic. Oamenii sunt înrolaţi în cultura politică la fel cum sunt socializaţi în roluri nonpolitice şi sociale. Conflictele culturii politice au mult comun cu alte conflicte culturale, iar procesele de aculturare politică sunt mai uşor de înţeles dacă le vedem în lumina rezistenţelor şi a tendinţelor de încorporare ale schimbării culturale în general.

Cultura politică a marei majorităţi a membrilor societăţii din Republica Moldova azi aproape cu nimic nu se deosebeşte de cultura politică parohială a societăţii totalitare de pe timpurile regimului sovietic, care se caracterizează printr-un nivel redus de dezvoltare a individualităţii, lipsei interesului faţă de politică, atitudini de supunere oricărui centru de putere reală, mentalitate ideologizată, ignorarea părerilor netradiţionale, competenţă redusă în problemele conducerii statului, nihilism în problemele de drept şi poziţii civice nedezvoltate. Prin aceasta se confirmă deducţia lui G.Almond şi S.Verba, că chiar şi formele de guvernământ de pe scară mare şi mai diferenţiate au culturi politice predominant parohiale. Parohialismul relativ pur este mai pronunţat în societăţile tradiţionale mai simple, în care specializarea politică este minimă. În sistemele politice mai diferenţiate este probabil ca parohialismul să fie mai degrabă afectiv decât cognitiv. Adică majoritatea membrilor societăţii moldoveneşti sunt conştienţi în mod vag de existenţa statului (regimului politic), însă sentimentele lor faţă de aceasta sunt nesigure sau negative, iar statul nu internalizează norme care ar influenţa dezvoltarea culturii politice a societăţii. Statului într-o societate democrată îi aparţine şi misiunea de educaţie politică a societăţii. Cu ajutorul instituţiilor de învăţământ trebuie să se adapteze orientările parohiale şi dependente orientărilor participative, care sunt caracteristice structurii politice democratice. Dezvoltarea culturilor politice în ţările democraţiilor avansate demonstrează că orientările politice parohiale, dependente şi participative s-au combinat, s-au topit unele în altele, ori s-au angrenat în indivizii, care compun corpul politic. Astfel, chiar structurile politice congruente cu culturile politice predominant participative includ atât componente dependente (de supunere), cât şi parohiale. Interfecţiunile proceselor de socializare politică, preferinţele personale şi limitizarea politică de inteligenţă sau în oportunităţile de a învăţa vor continua să producă dependenţi şi parohiali chiar şi în democraţiile solide şi stabile. De aici rezultă că este necesitate de a dezvolta membrilor societăţii simultan orientări politice de output (dependente) şi input (participative). Problemele se leagă de *penetrarea* (interpătrunderea, intersectarea) *elementelor culturii politice parohiale*, fără a distrage caracteristici de output (ale culturii politice dependente) spre conştientizarea orientărilor de input (ale culturii politice participative).

Cultura politică mixată parohial-participativă are tendinţă de a se transforma într-o cultură politică participativă în care membrii societăţii în mod explicit vor fi orientaţi către sistemul politic şi către structurile şi procesele politice (input) şi administrative (output). Purtătorii culturii politice participative pot fi orientaţi favorabil sau nefavorabil către diferite clase de orientări politice. Ei tind să fie orientaţi către un rol „activist" al sinelui în corpul politic, deşi sentimentele şi evaluările unui asemenea rol să varieze de la acceptare la respingere.

Cultura politică a societăţii moldoveneşti continuă şi azi de a fi predominant parohială cu elemente ale culturii politice participative. Normele de funcţionare

a societății presupun congruență cu tipul de cultură politică participativă. De aici rezultă că formula presupune dezvoltarea simultană a orientărilor cetățenilor de output şi input, care vor duce la congruență între structura şi cultura politică a societății şi la consolidarea statalității moldoveneşti. Nu este surprinzător că sistemul politic al societății, care permanent este amenințat de fragmentare parohială se balansează între autoritarism şi democrație. Nu funcționează structura politică conform normativității constituționale şi actelor de activitate a formațiunilor politice şi sociale. Nu există încă o infrastructură creată din cetățeni competenți, responsabili şi respectabili, care s-ar preocupa de procesele dezvoltării culturii politice, ca miză a consolidării statalității moldoveneşti, în care constelațiile de atitudini politice se leagă de performanță efectivă a cetățeanului.

În ceea ce priveşte transformările în cultura, conştiința şi compararea politică a majorității societății, care a fost formată în perioada regimului totalitar ca o cultură politică parohial-sovietică, rămâne şi-n continuare, la etapa transformărilor democratice, parohială cu unele elemente ale culturii politice participative. Sau putem spune că devine o cultură politică mixată parohial-participativă. Dacă Constituția țării adoptată de Parlament în 29 iulie 1994 a fixat că structura politică din Republica Moldova este democrată, caracterizată printr-un stat suveran, independent, indivizibil, de drept, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic, separarea şi colaborarea puterilor, supremația Constituției, principiile fundamentale privind proprietatea reprezintă valori supreme şi sunt garantate, aceasta nu înseamnă că a doua zi, în 30 iulie 1994, în societatea noastră populația a posedat o cultură politică adecvată, congruentă cu structura politică democrată, adică o cultură politică participativă.

Schimbările în structura politică se desfăşoară cu mult mai uşor decât implementarea noului tip de cultură politică. Formarea unei culturi politice participative la membrii societății moldoveneşti este un lucru destul de dificil. Incongruența dintre structura instituțiilor politice noi şi cultura politică veche provoacă situații de criză, conflicte politice şi sociale.

Cultura politică a societății moldoveneşti se află într-o permanentă transformare de la parohială la cea participativă. Ea nu poate să se schimbe brusc, aşa cum s-a schimbat structura politică, fiindcă presupune modificări profunde ale mentalității. Transformarea culturii politice parohiale din societate într-o cultură politică participativă parcurge lent, fiind un proces de lungă durată, care, posibil, va fi însuşită de noua generație cetățenească.

Unul din obstacolele în consolidarea statalității moldoveneşti este lipsa consensului, cât şi politic, atât şi social, societatea încă nu funcționează pe baza valorilor politice democratice. Pentru ca transformările culturii politice din societate să parcurgă reuşit, este necesar să se implementeze valorile politice noi, proprii societăților democratice.

În formarea unei culturi politice adecvate structurii politice democratice ale societății noastre, un rol deosebit îi revine sistemului de învățământ, deoarece anume aici se cultivă viitoarea generație, de cultura căreia va depinde succesul dezvoltării societății. În clasele superioare a liceelor şi în şcoala superioară trebuie să se asigure însuşirea de către elevi şi studenți a proceselor şi fenomenelor politice. Calitatea cunoştințelor obținute de către ei trebuie să fie de aşa natură, încât să poată servi drept instrument eficient de implicare a lor în activitatea societății civile din țară.

Consolidarea statalității va parcurge cu succes doar dacă se vor îmbina eforturile instituțiilor de învățământ, autorităților publice, mass-media, formațiunilor politice şi organizațiilor societății civile în formarea culturii politice a societății congruente cu structura politică. În instituțiile de învățământ e necesar de a crea un sistem bine determinat de educație politică a tinerii generații, care va coincide cu standardele internaționale. Partidele politice şi structurile puterii trebuie să implementeze proiecte efective de educație civică şi de formare a culturii politice participative a membrilor societății.

În rezultatul educării unei culturi civice a populației din țara noastră, care va deveni congruentă cu structura politică democratică putem constata că Republica Moldova va putea atinge succese considerabile în afirmarea ei pe arena internațională.

Bibliografia

1. Almond G., Verba S. Cultura civică. – Bucureşti, 1996.
2. Constituția Republicii Moldova (adoptată la 29 iulie 1994 cu modificările şi completările din 5 iulie 2000). – Chişinău, 2004.
3. Dunleovy P., O'Leary B. Teoriile statului. Politica democrației liberale. – Chişinău, 2002.
4. Fruntaşu P. Sisteme politice contemporane, v. II. – Chişinău, 2001.
5. Mitran I. Politologia în fața secolului XXI. – Bucureşti, 1997.
6. Morgenthau H. Politica între națiuni. – Iaşi, 2007.
7. Oxford. Dicționarul de politică. – Bucureşti, 2001.
8. Radu R. Cultura politică. – Bucureşti, 2001.
9. Rotaru M. Istoria dreptului românesc. – Chişinău, 2008.
10. Trăistaru M. Politologie. Introducere în studiul teoriei politice. – Bucureşti, 1998.

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Angela COLAȚCHI, doctor în ştiințe sociologice, conferențiar

POLITICA ELITEI DE PARTID DIN RSSM FAȚĂ DE MASS-MEDIA ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR DEMOCRATICE.

Alexandru SOLCAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice conferențiar, doctor in stiinte politice

Cette étude est axée sur les relations entre l'élite politique et le média se trouvant en conditions d'un régime totalitaire. On observe la dynamique de l'extension de leur interaction sous l'influence de l'apparition primaire de la démocratisation, ainsi que l'évolution de ces relations.

On étudie les limites imposées d'une part aux actions des politiciens et d'une autre part à l'activité des journalistes, ainsi que l'influence que les deux l'exerce sur la façon de penser et d'agir des citoyens. De point de vue chronologique cet article contient la période depuis 1985-1987, qui peut être définie comme étape de transition du totalitarisme au démocratisme et processus qui démarre avec les réformes de M.Gorbaciov. Ce n'est que dans ces événements antérieurs qu'on trouve la réponse à la plupart des questions sur la dynamique, le rythme et la finalité des transformations ultérieures.

Analiza şi evaluarea interacțiunii diferitor componente a sistemului politic, prin prisma politicii față de mijloacele de informare este relevantă. Un demers ştiințific actual asupra politicii şi politicului axat pe relația obiect – subiect, indiferent de modalitatea de abordare – sistemică, instituțională, funcțională, comportamentală etc., este de neconceput fără elucidarea aspectelor legate de comunicare şi, iminente, de mijloacele care o asigură. In societățile moderne formarea şi consolidarea spațiului public se află în relații de condiționare cu formele de comunicare. Presa a devenit cu adevărat o instanță a spațiului public, o expresie a opiniei publice, un factor de interferență, de dialog şi de confruntare dintre agenții spațiului politic şi cei ai spațiului public şi social, determinând coagularea unei opinii publice mai bine structurate şi orientate uneori la curente predominante [2, 187]. Toate acestea duc la concluzia, că în democrațiile actuale, mass-media joacă un rol central în formarea opiniei publice [6, 105].

Condiția mass-media în contextul unui regim antidemocratic, abordată prin prisma conceptului de rol scoate la iveală pierderea calității de mijlocitor în relația dintre cetățean şi puterea de stat. Monopolul partidului comunist asupra mijloacelor de comunicare a afectat în primul rând libertatea presei, „sinonimă cu libertatea mijloacelor de informare de a culege informații şi de a le prezenta publicului larg” [5, 35]. Odată cu declararea în URSS a cursului spre democrati-

zare din a doua jumătate a anilor ’80, rolul mass-media în procesele politice suferă modificări treptate.

Studiul de faţă se concentrează asupra naturii relaţiilor dintre politicieni şi mass-media în condiţiile unui regim totalitar, vom urmări dinamica extinderii interacţiunii lor sub influenţa unor prime impulsuri spre democratizare, precum şi dialectica acestori relaţii. Se vor sonda limitele impuse, pe de o parte, acţiunilor politicienilor, iar pe de altă parte, activităţii jurnaliştilor, precum şi influenţa pe care o exercită, atât unii cît şi ceilalţi, asupra felului în care cetăţenii gândesc şi acţionează. Cronologic articolul cuprinde perioada anilor 1985-1987, care poate fi definită ca etapa de pregătire în tranziţia de la totalitarism la democraţie, proces demarat odată cu reformele gorbacioviste, însuşi iniţiatorul schimbărilor conform unei aprecieri fiind „un reformator, dar nu un radical” [4, 545]. În evenimentele de atunci se conţine răspunsul la multe din întrebările despre dinamica, ritmul şi finalitatea transformărilor ulterioare.

Strâns legată de conducerea de vârf a republicii prin relaţii de dependenţă, colectivele redacţionale erau obligate să-şi desfăşoare activitatea în conformitate cu linia generală a partidului comunist. În aceste condiţii orice discurs ce abordează relaţia dintre puterea politică şi mass-media din acea perioadă, va fi precedat de o analiză a climatului politic general ce persista în cadrul elitei partinice republicane şi a politicii oficiale faţă de mijloacele de comunicare. Prin urmare, recunoscând rolul mijloacelor de informare în reorganizarea elitei politice odată cu declanşarea reformelor gorbacioviste, realitatea era de aşa natură încât trebuie să recunoaştem şi dependenţa inversă. În această ordine de idei este cunoscută afirmaţia lui M.Gorbaciov valabilă pentru acea perioadă, care susţinea, că în politica comitetelor de partid faţă de organele de presă se exprimă de fapt atitudinea lor faţă de ideile democratizării şi transparenţei.

Dialectica proceselor de restructurare au demonstrat, că înlocuirea sistemului administrativ de comandă, cum mai este calificat regimul totalitar sovietic, numai prin metode democratice era imposibilă în condiţiile unor schimbări cu caracter evolutiv. La etapa iniţială sfărmarea maşinii de stat totalitare putea fi începută prin folosirea a însăşi sistemului de comandă, şi a metodelor practicate de regimul totalitar. Pornind de la locul şi rolul care-l juca partidul comunist în societatea sovietică, soarta reformelor începute în 1985 în mare măsură era determinată de faptul cum organele de partid vor purcede la realizarea lor în practica.

Din arsenalul organizaţiei republicane de partid făceau parte diverse forme şi metode de dirijare cu mijloacele de informare în masă. Problemele mass-media erau abordate la congresele Partidului Comunist din Moldova (PCM), plenare, şedinţe, în cadrul întâlnirilor conducerii de partid cu reprezentanţii colectivelor redacţionale. Documentele de partid conţineau indicaţii cu referinţă, la activitatea mijloacelor de informare.

De acum în rezoluția plenarei a XIX-a a CC a PCUS din 31 mai 1985 se menționează, că redacțiile organelor de presa în promovarea muncii ideologice şi politico-educative sa se conducă de indicațiile plenarei CC a PCUS din aprilie 1985 [14]. Rezoluți identice au fost adoptate şi la plenarele comitetelor orăşeneşti şi raionale de partid, la şedințele birourilor de partid. Aşa, prin hotărârea plenarei din 11 iunie 1985, comitetul raional de partid Briceni cerea gazetei raionale „să evite în munca de propagandă şi agitație formalismul, supravegherea, elogierea, copleşirea în complimente, a învață cadrele sa folosească limbajul adevărului, să poată face concluzii juste, sa prevadă consecințele sociale şi educaționale în adoptarea hotărârilor" [1, F.113, inv.23, d.7, f.50]. Biroul comitetului raional de partid Ungheni la şedința din 30 august 1985 punea în fața elitei de partid şi gospodăreşti de rang raional sarcina „de-a acorda o mai mare atenție publicațiilor critice şi problemelor abordate in presa raională sa fie luate măsuri operative in vederea lichidării neajunsurilor şi sa fie anunțați despre aceasta cititorii" [1, F.46, inv.18, d.6, f.85].

Prevederi similare se conțin şi în rezoluțiile adoptate de diferite comitete de partid din republică. Elita de partid, de nivel republican, orăşenesc şi raional vedeau în noile lozinci lansate de M.Gorbaciov o nouă campanie de scurta durată departe de-a pune în pericol existența lor politică. De fapt, o problemă discutabilă e şi aceea in ce măsura însăşi inițiatorul reformelor, prevăzuse evoluția de mai departe a evenimentelor politice, odată ce ne este cunoscut destinul lui politic. Oricum, incontestabil este faptul, ca elita partinică care mai adineauri edifica cu abnegație socialismul dezvoltat şi comunismul cu aceeaşi ardoare a început sa reformeze sistemul existent. Materialele de arhivă de care dispunem confirmă întru totul concluzia de mai sus, despre aceea, că sistemul de comandă poate fi reformat, folosind la etapa inițială pârghiile regimului existent.

Relațiile elitei politice cu mass-media în totalitarism poartă un caracter cu totul specific, fiind determinate de rolul şi locul lor în cadrul sistemului politic. În condițiile regimului sovietic elita se identifica cu însăşi sistemul politic existent. De aici şi eforturile nomenclaturii comuniste de păstra statu-quo-ul. Cetățenii erau excluşi din procesul de selectare şi promovare a liderilor politici, iar opinia publică nu avea nici o importanță. Numirea, avansarea sau demiterea din funcțiile politice se producea în culise, conform unor legi nescrise ale politicii nomenclaturiste. Rolul presei, ca regulă, se reducea la demonstrarea unității de monolit a partidului la toate nivelurile. Liderii de partid nu simțeau necesitatea obiectivă de-a utiliza oportunitățile oferite de mijloacele de comunicare ale timpului - presa, radioul, televiziunea, în scopul promovării carierei politice. Materialele de arhivă ne vorbesc despre cazuri, când publicarea unui articol în presă devenea o însărcinare de partid.

În jumătatea a doua a anului 1985 comitetele raionale de partid din republică au pus în discuție realizarea hotărârii CC a PCUS "Cu privire la îmbunătăți-

rea activităţii gazetelor raionale şi orăşeneşti". Rezoluţia biroului comitetului raional Briceni, adoptată cu această ocazie indica redacţiei gazetei raionale "să atragă mai des pentru publicarea pe paginile gazetei secretarii organizaţiilor de partid" [1, F.113, inv.23, d.7, f.66]. În hotărârea biroului comitetului orăşenesc Râbniţa se menţiona fără înconjur, că lucrătorii organelor de partid şi sovietice insuficient colaborează cu presa [1, F.3, inv.23, d.6, f.14].

Biroul comitetului raional Cahul al PCM printr-o hotărâre similară punea în faţa elitei partinice raionale sarcina: "De practicat mai frecvent publicarea articolelor in presă pe probleme ce frământă populaţia” [1, F.254, inv.26, d.4, f.176]. Mai mult decât atât, planul de activităţi al secţiei de propagandă şi agitaţie conţinea măsuri concrete în vederea realizării, hotărâri referitoare la gazetele raionale şi orăşeneşti printre care era prevăzut elaborarea şi realizarea unii plan tematic al publicaţiilor conducerii raionale în mijloacele de informare în masă [1, inv.28, d.8, f.32]. Aceiaşi sarcină era pusă în faţa elitei partinice şi gospodăreşti din raion şi doi ani mi târziu, prin hotărârea biroului comitetului raional Cahul din 24 martie 1987 [1, inv.30, d.5, f.159]. Cu toate acestea în rezoluţia conferinţei a XXVIII-a a comitetului raional a PCM din 12 noiembrie 1988 se conţine o critică în adresa membrilor comitetului raional de partid şi conducerii raionale fiindcă "rar se publică în presă" [1, inv.32, d.1, f.80].

Analiza materialelor de arhiva scoate la iveală faptul că, în politica comitetelor de partid faţă de mass-media e greu de sesizat existenţa unor obiective de ordin strategic şi tactic. Relaţiile purtau un caracter unilateral limitându-se la dirijarea cu politica editorială. Activitatea mijloacelor de informare era abordată de către comitetele de partid, urmare a aplicării hotărârilor adoptate de instanţele superioare ce vizau problemele mijloacelor de informare sau vre-o gafă serioasă comisă de către redacţie. Ignorarea de către elita partinică a mass-mediei, factor de maximă însemnătate în comunicarea politică la etapa contemporană, după cum menţionam mai sus, constituie o particularitate a rolului şi locului presei, radioului şi televiziunii în condiţiile regimului totalitar.

Un loc aparte în aprofundarea cursului spre democratizare îi revine plenarei CC a PCUS din ianuarie 1987, care a abordat problema politicii de cadre a partidului. Hotărârile plenarei au stimulat declanşarea unei campanii de critică şi autocritică în care foarte activ s-au inclus mijloacele de informare. În scopul susţinerii angajării mass-mediei în această campanie politică a fost adoptată hotărârea biroului CC a PCM "Cu privire la cazurile de reacţie greşită, formală la materialele critice ale mijloacelor de informare in masă şi de propaganda din republică" [8]. Deşi reformist după formă, unele prevederi ale acestu-i document, în realitate, nu stimulau transparenţa, fiind o expresie a schimbărilor în abordarea de către elita republicană de partid a proceselor legate de restructurare. Corpul jurnalistic republican era atenţionat asupra faptului, ca „materialele critice să se caracterizeze prin abordare analitică, adevăr, corectitudine, principialitate,

să nu se scufunde în demagogie şi mistificare” [8]. La prima vedere este vorba de susținerea criticii, în realitate însă, după cum ne-o dovedesc evenimentele care au urmat, aceasta nu era altceva decât o încercare de dirijare, de dozare a criticii, menținerea ei între anumite limite. Colectivele redacționale erau încurajate în elucidarea neajunsurilor în activitatea unor întreprinderi, gospodării agricole pe probleme de ordin gospodăresc. Bolnăvicioasă s-a dovedit a fi reacția elitei republicane de partid atunci când materialele critice abordau politica ideologică şi de cadre a partidului.

Impulsurile de restructurea sistemul sovietic şi de a-l face transparent la acel moment continuau să vină, practic, în exclusivitate din partea lui M.Gorbaciov şi adepților săi, generând o tot mai înverşunată rezistență din partea aripii ortodoxe a elitei de partid. Cu toate acestea ținem să menționăm că exista un subiect pe care M.Gorbaciov nu l-a abordat direct, şi anume relațiile naționale. Subscriem părerii că până în 1988, el a avut în această problemă un discurs identic cu a al predecesorilor săi şi abia odată cu tulburările din Asia Centrală şi din Caucaz echipa gorbaciovistă a început să admită public necesitatea revizuirii structurii unionale pe baza unei descentralizări mai accentuate şi a unei autonomii mai largi [7, 149].

Primele confruntări dintre organele de partid din republică şi redacțiile unor publicații s-au dat odată cu încercările de manifestare reală a pluralismului de opinie, atunci când fost lansate critici în adresa politicii naționale a partidului, s-a încercat o altă tratare decât cea oficială a unor evenimente istorice. Materiale ce veneau în contradicție cu ideologia oficială au apărut pentru prima dată în paginile săptămânalului "Literatura şi arta".

Luată prin surprindere de noile realități, cea mai mare parte din elita de partid s-a dovedit nepregătită atât intelectual, cât şi psihologic pentru o discuție politică. Cuprinşi de agonie politica, reprezentanți ai conducerii politice de diferit rang tot mai mult alunecă pe tărâmul unei senilități agresive, apelând la vechile lozinci a intensificării luptei de clasă. Documentele adoptate de CC a PCM pe perioada anului 1987 cu referință la activitatea ideologică a partidului conțineau măsuri în vederea "educației de clasă a oamenilor muncii”. Rezoluția adunării activului republican de partid din 29 septembrie 1987 în termeni foarte duri atrăgea atenția la pericolul "atenuării acuității luptei de clasă" [9]. Torentul de critică s-a abătut, în deosebi, asupra organelor de presă: "Autorii unor publicații se abat de la principiul partinității atenuează ascuțimea luptei de clasă, speculează cu impertinență greşelile trecutului, admit cazuri de demagogie socială, de egoism național şi ambiții, cea ce vorbeşte despre nivelul scăzut al conştiinței lor politice" [9].

Introducerea în organizația republicană de partid a spiritului combativității şi intolerantei este legată de activitatea secretarului doi al CC al PCM V.Smirnov. Acțiunile lui V.Smirnov dovedesc, că el reprezenta aripa conservatoare din

cadrul PCUS. Activitatea secretarului doi al CC al PCM în perioada anilor 1986-1987 era îndreptată direct împotriva reformelor inițiate de M.Gorbaciov şi este mărturia stării de panică de care a început ea fie cuprinsă nomenclatura de partid sub presiunea reformelor. Luările de cuvânt ale lui V.Smirnov aminteau de acuzațiile de la procesele staliniste din anii ’30. Relevantă în această ordine ele idei este alocuțiunea rostită în cadrul plenarei CC al Uniunii leninist comuniste a tineretului din Moldova (ULCTM), unde a relansat lozinca stalinistă despre „înăsprirea luptei de clasă la etapa actuală” [10]. Oratorul indica la concret cine sînt "duşmanii de clasă": „Au început să-şi ridice capul foştii culaci, acei, care s-au aflat în slujbă la fascişti, au făcut parte din partidul țărănist, precum şi progeniturile lor. Acum aceste elemente declasate ş-au găsit azil în diferite locuri, pe ici-colo s-au furişat şi în verigile de conducere, şi în organele de drept, avocatura şi la catedrele instituțiilor superioare de învățământ etc." [10].

Aceste afirmații, deşi erau îndreptate direct împotriva politicii oficiale au fost trecute cu vederea de către organele centrale ale partidului. Evident, că în rândurile elitei politice superioare situația devenea tot mai tensionată, iar poziția părtaşilor reformelor încă nu era atât de trainica, pentru a riposta acestor demersuri. Acțiunile lui V.Smirnov au fost condamnate abia la plenara CC al PCM din februarie 1989, unde pentru prima data s-a spus despre faptul, ca au fost oprite intentate judecătoreşti asupra 76 persoane, supuse pe nedrept acuzației la indicațiile directe ale lui V.Smirnov [11]. Prin urmare, este evidentă încercarea de a se recurge la practica utilizării metodelor represive împotriva oponenților politici.

Pronunțându-se în vorbe pentru restructurare, de fapt acțiunile concrete ale conducerii republicane de partid la acea etapă erau orientate la sabotarea reformelor democratice. Totodată, supunându-se disciplinei de partid, nomenclatura trebuia să susțină politica de democratizare şi transparență promovată de aripa reformatoare a conducerii de vârf. In aceste condiții erau căutate diverse modalități în încercarea de-a îmbina retorica în favoarea restructurării cu acțiunile camuflate împotriva reformelor. Un produs ai unei asemenea politici ipocrite poate fi considerat apariția în documentele de partid ale timpului, precum şi în discursurile demnitarilor a termenului "transparentă constructiva". In situația creată, gradul de „constructivitate” a transparenței era determinat de aceiaşi nomenclatură.

Abordând subiectul "transparenței constructive" S.Roşca, şeful secției de propagandă şi agitație a CC al PCM scria: "Unii autori pretind la corectarea istoriei, ignorând deseori legile obiective ale dezvoltării sociale, pronunțându-se astfel conştient sau inconştient împotriva tratării materialiste a istoriei” [12]. Mai departe responsabilul CC al PCM, pornind de la faptul, că nu trebuie trecute cu vederea asemenea cazuri, propune la început ca într-o formă binevoitoare sa indice autorilor la erorile comise. În cazul când autorul continua să susțină

"părerea sa greşită", atunci ar trebui, in viziunea responsabilului, să-şi apună cuvântul colectivul, organizaţiile obşteşti, instituţiile ştiinţifice, uniunile de creaţie. Avem pe faţă aceeaşi nostalgie pentru practicile cunoscute de luptă cu eterodoxismul politic.

Ataşamentul conducerii CC al PCM faţă de metodele tradiţionale, incapacitatea de-a se pătrunde de noua mentalitate, momente ce s-au manifestat mai ales în domeniul ideologic erau, evidente şi in atitudinea fată de mijloacele de informare. O dovadă în plus ne poate servi punerea în discuţie la CC al PCM în septembrie 1987 a activităţii unor colective redacţionale şi măsurile adoptate cu această ocazie. În hotărârea CC al PCM "Cu privire la activitatea revistei "Tribuna" se menţiona: "Insuficient de argumentat sînt demascaţi falsificatorii istoriei şi culturii trecutului şi prezentului poporului moldovenesc... Nu se publică materiale în care s-ar da aprecieri unor sau altor manifestări de mărginire şi înfumurare naţională, tendinţelor localiste" [13].

O decizie similara a fost adoptată în urma examinării la biroul CC al PCM a activităţii săptămânalului "Literatura şi arta". Unei critici distrugătoare a fost supus conţinutul ideologic al materialelor publicate. Erau menţionate "lacunele redacţiei" legate de educaţia maselor în „spiritul internaţionalismului socialist şi a patriotismului sovietic", "rar apar materiale despre apropierea continuă şi îmbogăţirea reciprocă a culturilor naţiunilor şi popoarelor socialiste, nu se dă riposta cuvenită falsificatorilor trecutului şi prezentului poporului moldovenesc" [13].

Conţinutul etichetărilor "falsificatori ai istoriei", "mărginire şi înfumurare naţională" din citatele de mai sus corespund accepţiei oficiale de atunci. Sub învinuirea de "falsificare a istoriei" se ascunde, de fapt, încercarea de-a discuta pe marginea unor probleme "delicate" din istoria neamului, iar manifestarea interesului pentru trecut şi abordarea chestiunilor legate de situaţia limbii moldoveneşti primea calificativul de „naţionalism".

Linia generala a CC al PCM din acea perioada era promovată cu stricteţe da către structurile subordonate. O dovadă elocventa în această ordine de idei constituie poziţia comitetului raional Cahul. Dacă în raportul biroului comitetului raional la plenara din iunie 1987 a CR al PCM instituţiile ideologice raionale erau criticate pentru crearea situaţiei de paradă, iluziei de bunăstare, camuflarea neajunsurilor [1, F.254, inv.30, d.1, f.72], apoi numi peste 5 luni, la plenara CR din decembrie 1987, primul secretar al CR al PCM învinuia gazeta raională pentru publicarea materialelor „cu caracter senzaţional, ce constată anumite neajunsuri", atrăgând, totodată, atenţia redactorului la problema selectării cadrelor [1, d.2, f.58-59].

Conştientizând eventualele urmări ale adâncirii democratizării şi transparenţei, nomenclatura politică republicană din acea perioadă le promova mai mult verbal, în realitate dorind discreditarea lor. Din acest moment sistemul de comandă nu mai putea fi folosit pentru promovarea reformelor. Plasată în timp aceas-

tă perioadă cuprinde evenimentele din aprilie 1985 şi până la sfârşitul anului 1987. De-a lungul întregii acestei perioade mijloacele de informare au rămas supuse cenzurii partinico-sovietice. Aceasta făcea imposibilă atribuirea presei, radioului, televiziunii calificativul de ”cea de-a patra putere”. Tot odată, după 1985 gradul de rigiditate a cenzurii la care erau constrânse mass-media a scăzut din intensitate.

În aceste condiții creşte importanța opiniei publice, care, într-o măsura tot mai mare era supusă influenței mass-mediei. Deşi încă cantonată de regimul totalitar la rolul de „spectator pasiv şi docil” [7, 210], societatea civilă începe să dea semne de viață. În continuare lupta pentru mijloacele de informare a însemnat, de fapt, lupta pentru putere. P.Gross afirmă în această ordine de idei: „Mass media ca instituție au fost cel mai rapid şi mai vizibil martor la căderea comunismului” [3,44]. Aici mai putem adăuga, ca a fost nu doar un martor, ci şi un promotor şi participant activ al transformărilor democratice.

Bibliografie

1. Arhiva organizațiilor social-politice din Republica Moldova (AOCPRM), Fond.3, 46, 113, 254
2. Fulga Gh. Sistemul mediatic şi sfera politică. // Sociologie Românească, 2004, vol.II, Nr.4, pp.187-196.
3. Gross P. Mass media şi democrația în tările Europei de Est. - Iaşi: Polirom, 2004.
4. Judt T. Epoca postbelică: o istorie a Europei de după 1945. - Iaşi: Polirom, 2008.
5. Pop D. Mass media şi politica: teorii, structuri, principii. - Iaşi: Institutul European, 2000.
6. Sartori G. Teoria democrației reinterpretată. - Iaşi: Polirom, 1999.
7. Soulet J-F. Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial pînă în prezent. - Iaşi: Polirom, 2008.
8. „Moldova Socialistă”, 1987, 21 aprilie
9. „Moldova Socialista”, 1987, 30 septembrie
10. „Советская Молдавия”, 1987, 20 мая
11. „Moldova Socialistă”, 1989, 3 martie
12. „Советская Молдавия”, 1987, 1 сентября
13. Moldova socialistă”, 1987, 3 septembrie
14. „Moldova Socialistă”, 1985, 1 iunie

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Cezar MÎNĂSCURTĂ, doctor în ştiințe politice, conferențiar

THE PARTY OF COMMUNISTS OF MOLDOVA: REVIVAL OF SOVIET TRADITIONS AND CONSOLIDATION OF „MOLDOVANISM”

Stela SUHAN
France, Paris, Institute of Political Sciences (Sciences-Po)
PhD student
e-mail: sstelluta@yahoo.com

Introduction

The Party of Communists of the Republic of Moldova (PCRM), which has won a landslide victory in the parliamentary elections of 2001 and 2005, attempts to reactivate and consolidate “Moldavian nationalism and patriotism” as their legitimizing ideology. This approach known as “Moldovanism” insists on ‘Moldavian’ culture and language as distinct from Romanian, and emphasizes Soviet cultural traditions [33].

The Concept of National Politics of the Moldavian State [37], which was initiated and supported by the Communist Party, though contested by the opposition, promotes the principles of “Moldovanism”. This Concept confirms the status of the Russian language as the “language of inter-ethnic communication”, defines the notion of a “Russian-speaking population” and establishes an opposition between “Moldavians as the majority ethnic community” and “Romanians as the sixteenth ethnic minority of Moldova”. Further, a Moldo-Romanian dictionary was published to designate the difference between “Moldavian” and Romanian languages [38].

At the same time, celebrations of commemorative Soviet holidays have had the objective of enlarging the politics of “Moldavian patriotism”. In their official discourse, the communists try to demonstrate that the events in question have played “an important role in the history of the Moldavian State”. The Soviet Army’s victory in World War II (May 9) and Chisinau ‘liberation’ from the Nazis (August 24) are celebrated in the Soviet style. Moreover, two war memorials, ‘Cap de Pod Serpeni’ and ‘Eternitate’ were reconstructed and unveiled by the party in memory of the Soviet Army and Soviet patriotism. The PCRM tries to rehabilitate the anniversary of the 1917 Revolution and pays homage to the leader of the Russian Revolution, restoring statues of Lenin in several localities.

This paper seeks to analyze how the PCRM revives and uses Soviet traditions and commemorative rituals in the post-Soviet Moldavian reality. In this investigation of memory and politics, from the perspective of “political liturgy” [19] and symbolic practices, we explore how the communists of today convert past Soviet glories and rituals into symbolic capital in order to reinforce “Mol-

dovan patriotism" and to unite "Moldovan multinational people" [39]. Our purpose is not to reveal the origins and the characteristics of the 'Moldovanism', but is to show how the appeal to Soviet traditions and symbols cherish this ideology.

Soviet rituals and celebrations

During the soviet period public festivities and holiday celebrations served to legitimize the power of the regime and to imagine a community of "*Soviet people*" [16; 4]. Party leaders used holidays as occasions to transmit their preferred values and myths and to educate the citizens "*in the spirit of proletarian internationalism, friendship between USSR nations and the soviet socialist patriotism"* [26,1].

The soviet rituals and holidays took on a massive character in the 1960s-1970s. As K.E.Smith notes, the management of rituals in the USSR became more a matter for ideologues than for artists [21, 80]. In Soviet Moldova this role was performed by the *Republican Interdepartmental Council for the creation and introduction of new traditions and feasts*. The new customs had the objective of celebrating labour (The Day of Kolkhoz, Harvest Day, Vine Day, The Holiday of the First / Last Sheaf Builder's Day, Teacher's Day etc), initiation moments into groups and institutions (school entry, initiation into the communist youth organizations of Pioneers and Komsomol, induction into the armed forces etc), important moments from personal and / or family life (receiving the Soviet passport, promotion to the rank of worker, enrolment in the soviet army, weddings of communist youth, the birth rite etc) [27]. In addition, the commemoration of certain historic events (Victory Day - May 9, The foundation of Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR) - August 2, The liberation of Chisinau and the MSSR from Nazi occupation - August 24, The Anniversary of the October Revolution – November 7) contributed to create and maintain the communist myths, to legitimate party power and to reorder and control social reality. Since according to the Soviet ideologues *"rituals and holiday represent stereotypical schemas of collective behaviour and constitute an efficient method of social regulation"* [27, 3]. Moreover, the public holiday redefine and affirm collective links, construct modes of communication and edification, and maintain social solidarity [18]. We can identify certain general trend in Soviet politics of celebration: centralization, standardization, and solemnity [16].

After the collapse of USSR new political forces in the Republic of Moldova initiated the official efforts to come to terms with the Soviet past and to make sense of independence. They attempted to banish soviet holidays from the national commemorative calendar [40] and to introduce new celebrations like the Day of Independence (august 27) or the Day of our Language (August the 31st). Other major official symbolic gestures to deal with the Soviet past consisted of

dismantling certain soviet monuments, changing street names, and revising the history taught in schools and universities. Thus, statue of Lenin, of Marx and Engel was transferred out the centre of Chisinau on the ground of the international exhibition centre "Moldexpo" with the intention of creating a museum of communist ideology. Massive statues of Lenin have however remained in the centre of Tiraspol (Transnistria) and Comrat (Gagauzia) and in other several regions of Moldova.

Following its resurgence in 1993 and more strikingly after coming to office, two main reasons have driven the efforts of the Party of Communists to rehabilitate Soviet communist symbols, traditions and monuments. The first reason is to justify political identity "we are new and genuine communists" and second, to promote a model of society within a "united Moldovan people". We shall attempt to show highlight how the Moldavians communists have carried this out. The presentation revolves around three main themes, remembering the Revolution of 1917 and the cult of Lenin in post Soviet Moldavian reality; remembering the Victory and 'Liberation' in the Second World War; the tentative of remaking Soviet monuments as National patrimony.

Remembering the Revolution of 1917 and the Cult of Lenin in post Soviet Moldavian reality

The Anniversary of the October Revolution was one of the most sacred dates in the Soviet commemorative calendar. As J. von Geldern shows, the Bolsheviks created the forms of festivity in which "time was reset inside the festive circle to show the revolution, and those moments in it that organizers chose to emphasize, as a new beginning to history" [23, 43].

Post Soviet Moldova abolished this anniversary in 1991. But Moldavian Communists continued to celebrate this date. In power since February 2001, they were in favour of restoring this Anniversary as National Day. But not official decision was taken on the subject. The communists celebrate this anniversary which represent or claim to represent above all their identity as "new and real communists" [41]. They proclaim themselves heirs of the revolutionary movement led by Lenin. Their official discourse glorifies "acquisitions" of the 1917 October Revolution. The resorting to the great Socialist Revolution of October legitimates, on the one hand, the communist movement which, according to Moldavian communist, suffered a temporary defeat at the end of 1990 and, on the other hand, the historical membership of the PCRM to this movement.

The leaders of the PCRM who invoke the Marxist Leninist heritage trace a parallel between Bolsheviks and themselves [42], the contemporary Moldavian communists, between the years 1917 and 2001 [43], when the party arrived in power in the political context characterized by them as "bourgeois parliamentarianism" [44]. This comparison intends to reinforce the legitimizing values of

the October Revolution claimed by the party. Like the Bolsheviks the PCRM claims to be accomplishing the "historical mission" [45] of instituting in the country a "communism of the 21st century' [46] and "to demonstrate to the world that communist ideas and the communism movement have the best possible future" [46]. The communists use the anniversary of October to promote also the idea that the collapse of URSS and Communist Party's temporary loss of political power did not invalidate Lenin's theory of socialism.

The October revolution is commemorated by the PCRM every year by laying wreaths of flowers at Lenin's monument at the International Center "Moldexpo", to which the statue was transferred out of the centre of Chisinau at the beginning of the 1990s. At the celebration of this anniversary the governing party also organizes meetings in the hall of the National Opera House where public servants from the ministries and other state institutions, workers from different public enterprises are invited or obliged to participate [47; 48].

The scenario, the same year by year, consists of Russian speeches in which the party leaders glorify the Marxist-Leninist doctrine, denigrate the Opposition policy and praise the achievements of the party government. The anniversary decor of communist events consist of symbolic display such as: red banners with communist symbols – the hammer and sickle, placards with slogans "Glory to the Great October Revolution", "Honour to the ever-living genius – Lenin", "Lenin is always with us", and also red bands and ties worn by the participants.

These commemorative practices are in conflict with the European tendencies stated during the 2005 electioneering and the Christian morality claimed by the party leaders. Asked by reporters about how communist ideology could be reconciled with Christian morality, V.Voronin, the head of the PCRM and president of the Republic of Moldova, replied "there are no contradictions between us and Christian morality" [49].

Moldovan communists continue to uphold the cult of Lenin, less intensely than in the soviet period. Each year, on the 22nd of April, the birthday of Lenin, they gather before the Moldexpo monument of the architect of the Bolshevik Revolution to bring him homage. Lenin, who remains "eternally alive" [50] for PCRM, is upheld as an example to follow "towards socialist and spiritual progress, towards real democracy and liberty" [51].

At the same time, at the Party's initiative, the statues of Lenin, which had been dismantled at the beginning of 1990s, were restored in several regions of the Republic of Moldova. A journalistic investigation revealed that, after the communists came to power, thirteen monuments had been restored, and that, altogether on the Moldavian territory, at least thirty eight statues have been preserved, of which eight are in Transnistria and six in Gagauzia [52].

Moldova Remembers the Second World War

Victory Day

Officially, the USSR's national day was the anniversary of the October Revolution, but May 9, the anniversary of Soviet Victory in World War II, was the most popular, especially among Russian people. During the Stalin and Khrushchev periods, the people marked the Victory Day anniversary by mourning their dead. They commemorated it in a personal way, with friends and relatives gathered in city parks or around the kitchen table. For members of the war generation and their descendants, Victory Day represented deep souvenirs.

In the 1970s, Brezhnev created and elaborated official rites to commemorate the Victory, to showcase the triumph of the Red Army and to reinforce official Soviet patriotism. At the same time, tens of thousands of war memorials were erected. On Victory Day these "were draped with simple bouquets of flowers, usually tulips or red carnations wilting in plastic wrappers, which are sold everywhere in the Soviet Union" [12, 125; 22]. The popularity of Victory Day was used by Soviet leaders during the final years of perestroika to 'reinforce a model of a national, unified, socialist society that was eroding' [21, 85].

In the calendar of official holidays of the Republic of Moldova, May 9 is declared "Victory Day and the Day to the heroes fallen for the Motherland's Independence" [53]. The first parliament of the Republic of Moldova disregarded this date, either deliberately or involuntarily. In 1994 on Victory Day, the official authorities, including the president of that period, M.Snegur, laid wreaths of flowers at the Stefan the Great monument. They then went to the Military Glory Memorial of Chisinau, bowing to the Eternal Flame in memory of the soldiers fallen in the second World War. Since then, this day has been officially commemorated. Once the communists came into power, Victory Day assumed the former soviet pomp. It is also an occasion for the communist authorities to eulogize the soviet army's great power and triumph, the soviet veterans' courage and sacrifice, and to criticize democratic forces of the beginning of 1990s as well as the current opposition. The message communicated by the communist authorities emphasizes the importance of the war and the victory for national memory. For example in 2001, in his Victory Day speech V.Voronin declared, "We don't have the right to forget the war (…) the generation dispossessed of a national historical memory cannot have a future. Memory is the bridge which links the past with the present and the present with the future, and this is what makes a people into a nation, not just an accidental collectivity. Forgetting the war is to lose a common sense of the frontier between Good and Evil. It is the worst thing that can happen" [54]. For the communist leaders, the memory of the Second World War represents common suffering, losses and sacrifices that unite or should unite the whole population of Moldova. Moreover, in 2004, V.Voronin condemned "historical amnesia" and the attempts to revise the soviet past on the

part of democratic parties from the post-soviet area. He criticized as well the "destroyers" of the "multinational Soviet State" which had triumphed "over fascism" [55].

To get a flavor of the ambience of a recent Victory Day, let us look at an extract from coverage of this ceremony:

"Military fanfare rhythms, Russian songs, hundreds of old veterans with medals, people with joyful faces and flowers in their hands (the majority of people speaking in Russian), government authorities led by the country's President, official patriotic speeches in the Romanian language, (translated into Russian) and children with colorful balloons….On Tuesday, in the center of the capital and at the Memorial, a little bit of the defunct USSR came back to life" [56]

The memory site of Victory Day is the "Memorial of Military Glory" inaugurated on May 9, 1975 on the 30th anniversary of Victory, and is situated at the Military cemetery which happens to be near the central civil cemetery of Chisinau. A pyramid of five stylized rifles, 25 meters high, constitutes the centre of the Memorial complex. At the base of a pyramid is a five-pointed star with an Eternal flame. Six granite reliefs depicting battle episodes of the War period are placed along the memorial complex.

In 2006, this memorial complex was reconstructed and replenished with other architectural compositions such as "The bell tower", "The black cross", and "The great crown". The Memorial complex had been extended and renamed "Eternity". It now comprises the military as well as the civil cemetery; a cultural complex, "Gaudeamus"; and the "Memorial to the heroes fallen for the independence and integrity of the Republic of Moldova", dedicated to the civil War of Transnistria. The complex has also been enclosed, the pavement renovated and benches for visitors installed [57].

We can see here how the political authorities cleverly use symbolic actions to integrate the military successes of Soviet Army and the memory of 'liberation' in the national memory by linking the most powerful national symbol, Stefan the Great, with Victory Day and with the civil war in Transnistria, and by combining the national and Christian symbols, the Cross, the Bell Tower, with the soviet.

The reconstruction project of the Military Glory Memorial initiated by the PCRM has provoked controversy in the parliament in Chisinau. The Opposition accused the government of a lack of transparency and of ulterior ideological and propaganda purposes. They also pointed out that in the Republic of Moldova no monument to the memory of victims of communist repressions exists till today [56].

The inauguration of the Memorial took place on August 24, 2006 at the commemoration of "62 years of the liberation of Chisinau from Nazi occupation", one of the many events held on the occasion of the 15th anniversary of the inde-

pendence proclamation of the Republic of Moldova [57]. At the inaugural ceremony of the Memorial Complex, V.Voronin stated, "On this luminous day for our motherland we can declare with certainty that "we have won". It is appreciated by all that this Memorial of Chisinau has become a sacred monument for our country" [58].

Celebrating "the Liberation of Moldova from fascist occupation"

Every year on the 23rd and the 24th of August the communist authorities celebrate with pomposity "the liberation of Moldova from fascist occupation". The presidential cortege, including the ministers and the representatives of the Moldovan Church, goes to the War memorial "Bridgehead Serpeni" ("Cap de pod Serpeni") on August the 23rd, and to the memorial "Eternitate" on August 24. Commemorative meetings are organized in these places. To confer a mass character to this ceremony, the central authorities require delegates' attendance from each district of the Republic. For instance in 2007, the authorities elaborated a circular in which it was stipulated that district authorities should organize a delegation with at least eight war veterans, accompanied by a representative from the district public administration, a doctor and a policeman. At the same time a direct participation in the event was required from the district presidents and vice-presidents [59].

This anniversary is not declared as a holiday in the official commemorative calendar. Democratic party leaders proclaimed these official moves to impose the celebration of this controversial event which is not a holiday in the official commemorative calendar as "abnormal", or as an act of "disregard and cynical insensibility" towards the people, for whom the 24th of August, 1944 symbolize soviet occupation and repressions [59].

On 24 August, 1944 the Iasi - Chisinau Military Operation came to an end. This Strategic Offensive Operation, named after the two major cities (Iasi and Chisinău) that define its theatre, was a Soviet offensive against Axis forces, which took place in Eastern Romania between the 20th and the 24th of August 1944. The 2nd and 3rd Ukrainian Fronts of the Red Army engaged the South Ukraine Army Group, which consisted of combined German and Romanian formations, in an operation to reclaim the Moldavian SSR and destroy the Axis forces in the region, opening a way into Romania and the Balkans.

The Soviet propaganda has used this military operation to create and nourish the myth of the «liberation of MSSR by Soviet Army from fascist occupation». The commemoration of this event represents the revival of this myth by the current communists to consolidate Moldovan nation building.

The War Memorial complex, "Bridgehead Serpeni" ("Cap de pod Serpeni") dedicated to this operation was established on the 22nd August, 2004, on the commemoration day of "60 years of the liberation of Moldova from Nazi occupa-

tion" [39]. Certain journalists considered this event as an electoral strategy of the Communist party for the 2005 parliamentary elections [60].

In his inaugural speech, V.Voronin, the president of the Republic of Moldova and the leader of the Party of Communists declared, "the Moldovan multinational people celebrate the anniversary of the liberation from fascist-German occupation (…), and the festivities that honor this event mark the end of a period of historical amnesia" [39].

This commemoration of the 'liberation' was contested by the Opposition and also by a majority of historians. For example, I.Negrei believes that the use of the term "liberation" for the events of August 1944 is absolutely unjustified, because the territories between the Prut and Nistru had been occupied by Soviet troops [61]. Another historian, Gh.Cojocaru, mentions that the pomposity of this inaugural event is a glorifying ritual of the former "Great Motherland", the Soviet Union [62].

In parallel with the official actions, "The Historians Association of the Republic of Moldova" and the "Organization of the victims from the Soviet occupation regime and the War Veterans of Romanian Army" had organized a scientific conference about historical bonds of the 23rd August, 1939 and the 23rd August, 1944 in the Romanians History. According to these, Iasi-Chisinau Military Operation had been a re-annexation of the Basarabia and North Bucovina to the Soviet Russia [63].

For the president of Republic the War Memorial of Serpeni "has really become a monument for the entire people of our country. The Memorial has become a place where people come not only to glorify heroic deeds from the past, but also to compare the greatness of those deeds with the moral standards of nowadays" [64].

The "Eternal Flame", "Suffering Chapel", "Tomb of the Unknown Soldier" and the "Glory Arch" constitute the centerpiece of the War memorial complex "Bridgehead of Serpeni". These elements are framed by "Sadness Alley" on one side and on the other side, by "Victory Alley". Along a "Wall of Memory" are symbolic tombs with marble plaques, where we can read different Romanian and Russian lettering such as, "We did not disappear, we have become grass and wheat", "Your name is unknown, but your heroic deed will remain eternally". The Memorial also includes a commemorative park with firs, birches and sorbs, and a panoramic cliff towards the Nistru River.

We notice in the official speeches made at these commemorative ceremonies the ambiguous use of the terms "Great Patriotic War", "Motherland". For example in 2007 V.Voronin declared, "Already for a couple of years, here, near the sacred Eternal Flame of the Serpeni Memorial we pay homage to the heroes of the Great Patriotic War and to the heroes of Moldova liberation, (…) the libe-

ration of our Motherland" [64]. These expressions reveal identification with Soviet Union and Soviet patriotism.

In commemorating this event, the communist power intends to associate the anniversary of "liberation from fascist occupation" with the Independence Day of Moldova which is celebrated yearly on the 27th of August. For instance, the events dedicated to the 15th anniversary of Independence of the Republic of Moldova began at the Memorial "Capul de pod Serpeni". At the commemoration ceremony named "Beyond the silence" the president of the Republic stated that these rites will become a national tradition [65]. At the same time the communists disregard another date, the 31st of August, declared as "The Day of our Language" referring to national movements from the beginning of the 1990s. In the opinion of political leaders from the Opposition, the commemorative ritual dedicated to "liberation" undermines the importance of the 'authentic' national holidays, The Independence Day (the 27th of August) and the Day of our Language (the 31st of August) [66].

Remaking Soviet Heritage as National Patrimony

In December 2008, the Parliament of the Republic of Moldova, dominated by the Party of the communists, adopted a draft Act which would integrate five Soviet monuments in the Register of the monuments preserved by the State. This project, proposed by the Ministry of Culture and Tourism and supported by the communists, has provoked a lot of controversy in the parliament. The Opposition deputies accused the communists of glorifying the memory of an occupying regime and forgetting the organized famine of 1946-1947 and the communist repressions from the Soviet period. In their turn, the communist deputies accused the democrats of "repression of monuments" (Gr.Petrenco) and of "vandalism" (N.Gutu), referring to the removal at the beginning of the 1990s of many Soviet monuments and the neglect of others [67]. They considered that these monuments constitute an important element of the national heritage. As the communist Gr.Petrenco stated, "this is our history, we respect and honour it" [67]. Justifying the project, another communist deputy, V.Dragomir, declared, "This is a part of our history, the history of our Moldovan people. (…) This is our past" [67].

The project confers the status of "monument of local and national importance" to the following: a sculpture of Gr.Kotovsky, a statue of S.Lazo, a monument to "the young Komsomol heroes", a monument to "the liberators from the fascist occupation" and a monument to "the defenders of the Soviet power".

The Equestrian Statue of Grigori Kotovsky

Gr.Kotovsky, born in Bessarabia in 1881, was a Communist activist and leader during the Bolshevik Revolution. Deserting from the Imperial Russian Army, he sided with the Communists in Tiraspol in 1918, taking command of a re-

volutionary battalion and helping the Bolsheviks gain control of the Ukraine. He joined the Bolshevik party in 1920 and, in 1924, he took an active part in the foundation of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) in Transnistria, as part of the Ukrainian SSR [29,107]. Soviet propaganda glorified his deeds, but the myth was reversed in post-Soviet period when the «Soviet hero» was presented as a thief.

The sculpture of Kotovsky was inaugurated in 1954 on the 36th anniversary of the Soviet Army [36,70]. At the beginning of the 1990 this statue became a point of disagreement in the local council of Chisinau. Certain people declared in favour of its erasing from urban landscape and others argued that this sculpture is a work of art [68]. The controversy remained unresolved and we can still see today Kotovsky's bronze figure on his horse raised on a high granite pedestal, in front of the Cosmos Hotel in Chisinau.

The monument of Serghei Lazo

A native of Bessarabia, Serghei Lazo was also a Communist leader at the time of the October 1917 Revolution in the Russian Far East. His monument was erected in 1982 in the square named Lazo of Chisinau.

The Monument to "Young Komsomol Heroes"

The monument to the "young komsomol heroes" located in Moscow Avenue of Chisinau, was unveiled in 1959 on the «Day of Soviet Youth» [36, 50]. It represents the statue of a young woman with a burning torch in her raised right hand. The granite pedestal of the monument presents a bas-relief with figures of young fighters. There is an inscription: «To the Heros of Lenin's Komsomol».

The monument to Liberators from fascist occupation"

Established in 1969 on the «Day of the 25th anniversary of liberation of Moldova from fascist invaders» and located in front of the Academy of Sciences, this monument comprises a 20 meter pylon of white stone and a bronze composition: a female figure personifying Victory and a soldier with a sword in his hand symbolizing the struggle and the courage of the Soviet Army.

The Monument to "the Fighters for the Soviet Power"

This monument was unveiled in 1966 on the eve of the celebration of the 500th anniversary of Chisinau to evoke the "hard struggle of the Moldavian working people against the forces of inner counter-revolution and for the power of Soviets in Moldova" [36, 40]. On a high pedestal, a figure of a worker with a raised clenched fist symbolizes the "determination of the proletariat", and two bas-reliefs represent "combatants for the power of Soviets".

The urban landscape of the Moldavian capital preserves these old signs of Soviet ideology used to foster a Soviet identity. The current communists intend to emphasize the historical importance of these monuments. The official act noted earlier could be interpreted as an attempt to make sense of the Soviet monuments and to revive their ancient prestige. This approach is profoundly uncriti-

cal, in the sense that evoked a positive image of the Soviet "glories" without acknowledging the Soviet propagandistic meaning of these symbols. It might also be seen as an attempt to integrate these vestiges of the "Soviet civilization" [20] in the national inheritance of Moldova and to provide the sense of a common experience and common national past, necessary to unite all Moldavian citizens. As K.E.Smith notes: "In fact, monumental ventures often appeal to political actors for their capacity to project images of authority and to perpetuate an interpretation of national identity" [21, 102].

Some tentative conclusions

Soviet traditions and symbols can be considered as "cultural artifacts of a particular kind" [3, 4], an expression used by B.Anderson to define Nation Building. Created by Soviet Propaganda, "they became 'modular', capable of being transplanted, with varying degrees of self-consciousness, to a great variety of social terrains, to merge and be merged with a correspondingly wide variety of political and ideological constellations" [3].

The Party of Communists of the Republic of Moldova has used these Soviet "cultural artifacts" to justify and to reinforce their own conception of Moldovan patriotism. They convert them into currency for their Nationality concept.

In essence, the controversy surrounding the commemoration of "Moldova's liberation by the Soviet Army" and the dispute over Soviet monuments reveals two competing interpretations of the Soviet past, and their active deployment in the conflict between two memories: the memory of 'liberation' and the memory of soviet occupation.

This investigation is an eloquent instance of how the power holders, the Party of Moldova's Communists, interpret and appropriate the soviet past. For the Moldova's Communists the soviet past is a stock of symbols, practices, values and rules.

The commemorative rites, which according to C.Lanes are those that "present the past to the present, justify and strengthen the one by reference to the other" [16, 153], serve as instruments to shape a national memory. They are excellent opportunities for stirring patriotic feeling and for imaging national unity and conciliation of past and present antagonisms. They are dynamic and capable of being transformed in conformity with political changes, national borders, interests and benefits of power holders.

The recent debates on the meaning of commemorations and on the soviet monuments reflect the conflict and the deeper cleavages within Moldova's society. They reveal how collective memory, which can help construct the notion's identity during the post soviet period, can turn into a contested arena that highlights social and political divisions.

Bibliography

1. Abélès M., Jeudy H.-P. (eds.) Anthropologie du politique. - Paris, Armand Colin, 1997.
2. Abélès M. Anthropologie de l'Etat. - Paris, Armand Colin, 1990.
3. Anderson B. Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (Revised Edition). - London and New York, Verso, 2006.
4. Arvidsson C., Blomqvist L. E. Symbols of Power. The Esthetics of Political Legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe. - Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1987.
5. Balandier G. Le pouvoir sur scènes. - Paris, Balland, 1992.
6. Balandier G. Anthropologie politique. - Paris, Presses Universitaires de France, 1978.
7. Bodnar J. Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century. - Princeton, Princeton University Press, 1992.
8. Delsol Ch., Maslowski M., Nowicki J. (dir.) Mythes et symboles politiques en Europe Centrale. - Paris, Presses Universitaires de France, 2002.
9. Durkheim E. Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie, (1912). - Paris, Librairie Felix Alcan, 1937.
10. Edelman M. Constructing the Political Spectacle. - Chicago, The University of Chicago Press, 1988.
11. Hobsbawn E. The invention of Tradition. - Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
12. Garrard J., Garrard C. (ed.) World War II and the Soviet People. - New York, St.Martin's Press, 1993.
13. Gillis J.R. Commemorations. The Politics of National Identity. - Princeton, Princeton University Press, 1994.
14. Kertzer D.I. Politics & Symbols. The Italian Communist Party and the Fall of Communism. - New Haven and London, Yale University Press, 1996.
15. Kertzer D.I. Ritual, Politics and Power. - New Haven, Yale University Press, 1988.
16. Lane C. The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society – The Soviet Case. - Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
17. Namer G. Batailles pour la mémoire. La commémoration en France de 1945 à nos jours. - Paris, Papyrus, 1983.
18. Newman S. Parades and the Politics of the Street: Festive Culture in the Early American Republic. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1997.
19. Rivière C. Les liturgies politiques. - Paris, Presses Universitaires de France, 1988.

20. Siniavski A. Soviet Civilization: a Cultural History. - New York, Arkade, 1990.
21. Smith K.E. Mythmaking in the New Russia. Politics and Memory during the Yeltsin Era. - Ithaca and London, Cornell University Press, 2002.
22. Tumarkin N. The Living and the Dead: The rise and Fall of the Cult of World War in Russia. - New York, Basic Books, 1994.
23. Geldern, von, J. Bolshevik Festivals, 1917-1920. - Berkeley, University of California Press, 1993.
24. Wanner C. Burden of Dreams. History and Identity in Post-Soviet Ukraine. - Philadelphia, Pennsylvania State University Press, 1998.
25. Zerubavel Y. Recovered Roots. Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition. - Chicago and London, University of Chicago Press, 1995.
26. Zelenciuk V.S., Popovichi D.V. Sarbatorile si ritualurile sovietice – mijloc important de educare a oamenilor muncii. - Chisinau, Stiinta, 1977.
27. Zelenciuk V.S., Loskoutova N.D. Novie obreadi I rituali. Prakticheskie recomendatzie. - Kishinev, Cartea Moldoveneasca, 1984.
28. Andrunakievich V.A. (ed.) Sovetskaia Moldaviia: Kratkaia entsiklopediia, Chisinau. - Kishinev, Glavnaia redactsiia Moldavskoi Sovetskoi entsiklopedii, 1982
29. Brezianu A. Historical Dictionary of the Republic of Moldova. - London, The Scarecrow Press, 2000.
30. Demcenco N. (ed.), Monumente de istorie si cultura din Republica Moldova. - Chisinau, Stiinta, 1994.
31. Ghid de monumente si situri istorice din Republica Moldova. - Chisinau, Stiinta, 1998
32. King Ch. The Moldovans. Romania, Rusia, and the Politics of Culture. – Stanford, Hoover Institution Press, 2000.
33. March L. From Moldovanism to Europeanization? Moldova's Communists and Nation Building. // Nationalities Papers, Vol.35, No.4, September 2007, pp.601-625.
34. March L. The Moldovan Communists: From Leninism to Democracy. // Studies in Public Policy, University of Strathclyde, 2005.
35. March L. Socialism with Unclear Characteristics. The Moldovan Communists in Government. // Demokratizatsiya, vol.12, No, Fall 2004, pp.507-526.
36. Monumente ale gloriei revolutionare si militare din Moldova. / Memorials of revolutionary and military glory of Moldova. - Kisinev, Timpul, 1983.
37. Parlamentul Republicii Moldova, Conceptia politicii nationale a Republicii Moldova. - Chisinau, Parlamentul Republicii Moldova, 2004.

38. Stati V. Dictionar Moldovenesc-Romanesc. - Chisinau, Tipografia Centrala, 2003.
39. Voronin V. Cap de Pod Sepeni. // "Moldova Suverana", 2004, 24 august.
40. Hotararea Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova de la 25 august 1991 "Cu privire la lichidarea urmarilor propagandei ideologiei comuniste" // «Sfatul Tarii», 1991, 27 August.
41. Istoriâ obrazovaniâ i razvitie PKRM, www.pcrm.md.
42. Felicitari cu prilejul sarbatorii Marelui Octombrie. // «Comunistul», 2003, 7 November.
43. Voronin I s-a inchinat iarasi lui Lenin. // "Timpul", 2008, 10 November.
44. Voronin V. Schimbarea situației este inevitabila, daca tara si poporul si-au iepuizat resursele rabdarii îndelungate. // «Comunistul», 2000, 24 March.
45. Voronin V. Raportul politic al Comitetului Central al PCRM la congresul al IV-lea (al XXI-lea) şi sarcinile imediate ale partidului. // «Comunistul», 2001, 27 April.
46. Voronin V. Popas nu va fi. // «Communistul», 2001, 21 April
47. Tanase C. Eurofantomele. // «Timpul», 2006, 10 November
48. Basiul V. Mai multe intreprinderi de stat, incalcand legea, au intrerupt lucrul pentru a participa la sarbatoarea bolsevica, «Timpul», 2005, 8 November
49. In saptamana Patimilor, inainte de slujba de Inviere Voronin i s-a marturisit lui Lenin. // «Timpul», 2008, 23 April
50. Veşnic viu, 22 aprilie - 131 de ani de la naşterea lui V.I.Lenin. // «Comunistul», 2001, 21 April.
51. Voronin V. Lectii ale dialectii. // «Comunistul», 2000, 21 April
52. Basiul V. Moldova – tara lui Ilici. // "Timpul", 2007, 7 November.
53. Hotararea Sovietului Suprem al RSS Moldova "Cu privire la zilele de sarbatoare si de odihna in RSS Moldova" din 26 decembrie 1990. // "Sfatul Tarii", 1991, January
54. Pace în casa dumneavoastră! Cuvîntarea lui Vladimir Voronin în ziua de 9 mai 2001 la Memorialul Gloriei Militare. // „Comunistul", 2001, 11 May.
55. Basa-Press, 2004, 10 May (consulted August 20, 2004)
56. Chişinăul de 9 mai, Sub drapelul UE, în ritmul marşurilor militare sovietice. // «Timpul», 2006, 12 May
57. A fost inaugurat Complexul Memorial "Eternitate". // "Moldova Suverana", 2006, 25 August
58. Lozinschi R. Pompa la memorial. // «Jurnalul de Chisinau», 2006, 25 August
59. La miting cu circulara (Voronin le-a cerut preşedinților de raioane să vină cu delegații la Capul de pod Şerpeni), "Timpul", 2007, 24 August.

60. "Capul de pod de la Şerpeni" - maşina de vot a lui Voronin. // "Timpul", 2004, 30 July.
61. Interview with I.Negrei, the editor of the cultural and historic magazine "Cugetul" and the vice-president of the historians in the Republic of Moldova. // "Timpul de dimineata", 2004, 25 August.
62. Interview with Gh.Cojocaru. // "Timpul de dimineata", 2004, 25 August.
63. 60 de ani de la 'operaţiunea Iaşi – Chişinău. // BBC, August 24, 2004, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2004/08/040824_moldova_aniversare.shtml, consulted August 28, 2004.
64. Discursul Presedintelui Republicii Moldova, Vladimir Voronin, in cadrul manifestarii solemne consacrate aniversarii eliberarii Moldovei de sub ocupatia fascista. // "Moldova Suverana", 2007, 24 August.
65. La Capul de Pod Serpeni a fost dat startul evenimentelor consacrate Independentei Republicii Moldova. // "Moldova Suverana", 2006, 23 august
66. Atitudini. Opozitia si pozitia. // "Timpul", 2007, 24 August
67. Dezbateri parlamentare, Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVI-a, sesiunea a XIII-a ordinara, 5 decembrie 2008, http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/05.12.2008, consulted March 22, 2009
68. Monumentul lui Kotovschi pro si contra. // «Sfatul Tarii», 1993, 16 April

Prezentat la redacţie
la 25 martie 2009

ISTORIA ŞI POLITICUL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor în ştiințe politice, conferențiar, tanasa@rambler.ru

The relation between politics and history in Republic of Moldova in this paper is approached. After the introductive part, the study began with a theoretical analyze of the politics and history connection establishing the relation's character and the premises and the necessity of the political implications in the historical events. The second part of the paper describes the situation of history in Republic of Moldova, analyzing the existing three different histories in our country. The third part refers to the establishing the political exigencies and requires to the history, taking the positions, referring to the major history problems. The last part is dedicated to the technology of history using by the politics in the context of the Republic of Moldova realities. The conclusion after analyzing the problem is that the decision referring to the history necessary for society is a political decision, and that the identity and historical pluralism will exist in Republic of Moldova.

Introducere

Apariția noilor state independente în urma căderii regimului totalitar sovietic a produs perturbații semnificative în toate domeniile societății. Una dintre acestea s-a referit la istoria existentă de până la şi după destrămarea URSS. În toate statele ex-sovietice şi cele europene, şi cele asiatice s-au produs mutații serioase în ceea ce priveşte conținutul istoriei naționale. În perioada anilor 1990 a avut loc o reapreciere şi revedere a propriei istorii, în dese cazuri cu o schimbare totală a atitudinilor față de persoane şi evenimente. Duşmanii şi personajele negative apreciate astfel până la 1991 se transformă în eroi naționali, evenimente pozitive şi fapte mărețe devin cataclisme naționale şi culmea mişeliei etc.

Aceste procese au fost condiționate de naşterea noilor state şi a noilor comunități / națiuni. Republica Moldova a fost vizată, la fel, în mod direct de aceste noi rigori politice față de istorie. Însă în Moldova, spre deosebire de celelalte state ex-sovietice, nu a fost găsită o formulă unică a istoriei. Dacă în fostele republici sovietice confruntarea istorică se realizează în exterior, exemplul Ucraina – Rusia, fiind cel mai elocvent, dar nu unicul, în Republica Moldova lupta pentru istorie are preponderent un caracter intern, existând diferite puncte de vedere asupra istoriei în cadrul societății.

Actuală pentru statele ex-sovietice, acest subiect, anterior, a reprezentat o dificultate pentru toate statele naţionale, constituite atât în secolul XX, cât şi anterior lui.

Aspectele teoretice ale interacţiunii dintre istorie şi politic

Relaţia dintre politic şi istorie este, la prima vedere, una evidentă şi clară: fiind o relaţie dintre trecut şi prezent, istoria determină prezentul, inclusiv politicul. Însă la o analiză profundă această legătură nu este pe departe atât de certă şi lineară. Trecutul şi prezentul sunt întro relaţie dinamică. Trecutul nu totdeauna este determinant, iar prezentul nu se lasă atât de mult influenţat de istorie. Relaţia dintre politic şi istorie este complicată şi datorită particularităţilor şi vastităţii acestor două noţiuni.

Conceptul de istorie este polisemantic, el semnificând atât un proces, cât şi o ştiinţă. Istoria ca proces incontestabil determină politicul. Ea explică mai bine ca orice altceva prezentul (politicului). Aceasta este o relaţie obiectivă şi invariabilă. Istoria structurează cultura politică, instituţiile politice, nivelul dezvoltării etc. Politicul în starea lui actuală nu este altceva decât un rezultat al evoluţiei politicului.

Caracterul evolutiv al istoriei ascunde şi necesitatea intervenţiei politicului în istorie. Realitatea politică în diferite timpuri e diferită. În prezent acesta sunt naţiunea şi statele existente (înainte de toate hotarele acestora). Anterior erau dinastiile şi comunităţile locale, ulterior vor, posibil, fi entităţile supranaţionale regionale. Fiecare stare a politicului selectează din trecut evenimentele care o argumentează şi care îi conferă forţă. Istoria ca proces nu este o evoluţie lineară a societăţii, ea are o multitudine de bifurcaţii şi situaţii incompatibile cu reprezentările sociale, culturale, politice etc. actuale, cu normele etice, morale şi politice de azi.

În prezent istoria, mai întotdeauna este etno-centrică sau stato-centrică. O derogare de la această regulă are loc datorită factorului politic – constituirea şi afirmarea Uniunii Europene.

Din această perspectivă este interpretată şi istoria. Discutabila afirmaţie că naţiunile sunt creaţii relativ artificiale [1, 8-9] şi certa poziţie că naţiunile apar târziu şi că omenirea nu este natural divizată în naţiuni [7, 22] creează premise serioase pentru implicarea politicului în istorie.

Politicul are nevoie de istorie, înainte de toate, din considerentul că una dintre caracteristicile unei naţiuni, indiferent că este una civică sau etnică, [3, 1-2] este trecutul, istoria comună, iar faptele istorice nu totdeauna confirmă aceasta. E.Renan scria că „Uitarea, şi eu aşi spune chiar eroarea istorică, este un factor esenţial al creării naţiunii şi, în acest mod, progresul ştiinţelor istorice deseori pune în pericol naţionalitatea” [6, 50]. Unitatea (şi cea naţională) se creează prin violenţă [6, 50] (fizică, spirituală, intelectuală, administrativă etc.). Ceea ce este

din nou inconvenabil puterii din prezent. Miturile istorice reprezintă o parte importantă a mitologiei naționale, iar istoria asigură un suport considerabil şi celorlalte tipuri de mituri (mitul „vârstei de aur”, „unicității naționale” etc.). Şirul constatărilor putând fi continuat.

Istoria este un component al procesului de constituire a națiunii. Indiferent de faptul dacă interpretăm formarea națiunii ca un rezultat al acțiunii factorilor obiectiv sau ca unul al efortului depus de elită [2], funcțiile istoriei în procesul constituirii națiunii sunt:

– constituirea identității naționale, a comunității, prin aceasta asigurându-se coeziunea internă;

– argumentarea vectorilor dezvoltării (Una din regulile geometriei este că o line dreaptă poate fi trasată doar atunci când există două puncte. Prezentul este doar un singur punct. Istoria oferă cel puțin încă unul. În dependență de cum va fi selectat acest punct va fi şi continuat segmentul ce reprezintă viitorul.);

– legitimarea statului;

– mobilizarea cetățenilor (inclusiv prin intermediul patriotismului);

– formarea mândriei naționale (scoaterea în evidență a specificului național).

Evident, istoria ca proces nu poate fi schimbată. Însă istoria ca proces se reflectă (poate fi abordată) în prezent prin intermediul istoriei ca ştiință (ştiința istorică), iar cunoaşterea istoriei poate fi, deja, manipulată şi ghidată. Rescrierea istoriei e absolut posibilă.

Limita neacceptării realităților istorice de către politic depind de sistemul politic, în particular de regimul politic. Intelectualitatea reprezintă principalii interpreți a istoriei şi pot crea o opoziție viziunii elitei asupra istoriei. Dar deformarea istoriei este datorată şi punctelor de vedere contemporane asupra trecutului, incapacității de a înțelege realitățile din trecut. Aceste dificultăți se depăşesc de profesionalismul istoricilor, însă doar istoricii sunt capabili de acest lucru. Restul vor utiliza schemele sale (din prezent) pentru evaluarea trecutului.

Implicarea politicului în istorie nu neapărat presupune o istorie falsificată. Falsificarea surselor istorice reprezintă cazuri, dacă nu rare, cel puțin sunt o excepție, ele fiind şi periculoase. Pentru statele democratice politizarea istoriei are loc în discursul public. Discursul ştiințific nu este afectat, în mare parte, din el selectându-se ideile pentru cel public. Este periculos şi ineficient politizarea istoriei ca ştiință prin elaborarea ei în cadrul unei ideologii, doctrine sau pornind de la interesele unui actor politic, dogmatizarea ei.

Starea istoriei în Republica Moldova

În Republica Moldova construcția națională este în proces de derulare. Identitatea națională este amorfă şi contradictorie. Ea se formează mai degrabă spontan, decât prin efortul elitei politice şi reprezintă un rezultat al acțiunii mai mu-

ltor tipuri de istorii, ele fiind prezente atât în mod independent, cât şi sub forma unor simbioze ingenioase [11].

La moment, istoria nu joacă un rol important în procesul constituirii națiunii. Această situație nu se datorează incapacității istoriei, ci are drept cauză politicul care nu este capabil să fixeze valori şi scopuri clare ale identității naționale. Totul ce s-a făcut din 1991 până în prezent a fost realizat incomplet, fără o voință clară, ambiguu şi, cel mai important, nu a fost consecvent. Totuşi, în pofida acestei stări de lucruri din politic, istoria, o perioadă relativ lungă de timp, a fost cu un mesaj foarte cert. În perioada anilor 1990 – începutul anilor 2000 în şcoală s-a predat disciplina „Istoria românilor". Risc să presupun, că ea rămâne a fi predată şi în continuare ca un component al istorii integrate, desigur aceasta fiind în dependență de profesorii implicați în procesul didactic.

Actualmente în Republica Moldova există trei curente politico-istorice sau trei istorii diferite (mă axez exclusiv pe spațiul public societal şi nu abordez situația din cadrul comunității ştiințifice. Nu încerc să stabilesc anumite adevăruri istorice sau să mă pronunț în vreun fel asupra istoriei):

1) istoria românilor. Este cea mai bine elaborată şi documentată. Majoritatea absolută a istoricilor din Republica Moldova o acceptă. Concomitent ea nu este agreată de anumite forțe politice şi de guvernare care văd în ea un component al „expansionismului român". Implementarea acestui tip de istorie, fără o adaptare de rigoare poate provoca anumite dificultăți în procesul constituirii națiunii, din cauza necesității integrării minorităților naționale, Găgăuzia (şi Transnistria) creând cele mai mari dificultăți. Crearea națiunii şi identificarea națională este imposibil de realizat anterior unificării țării (problema transnistreană). [4, 9]

2) istoria „RSSM". Este puternic şi evident ideologizată. Ea a fost elaborată pentru a crea o altă națiune, sovietică şi un alt tip de om, *homo sovieticus*. În aceste condiții, menținerea acestei istorii active, chiar şi cu retuşarea ei, este alogică şi periculoasă pentru societate şi stat. Această istorie creează premise pentru menținerea în Republica Moldova a mentalității şi culturii sovietice, cu toate consecințele grave a acestei stări de lucruri.

3) istoria „Moldovei Mari". Este cea mai puțin conturată. Nu dispune de istorici care să o promoveze şi pare să fie o modificare (în contextul evoluției) a istoriei RSSM. Este mai degrabă, o apariție spontană, datorată unor grupuri sociale, decât o creație conştient ghidată [11]. Are şi puncte slabe ce o defavorizează substanțial. Unul din acestea este faptul că chiar capitalele Țării Moldovei – Baia, Suceava şi Iaşi nu se află pe partea stângă a Prutului. Prin aceasta, capacitatea de convingere suferă mult.

Istoria integrată studiată în şcolile din Republica Moldova reprezintă o fugă de la istoria națională. Atât timp cât componenta națională nu este definită ea nu

contribuie cu nimic la formarea unei identităţi naţionale. Ea produce un material volatil, educând nici cosmopoliţi, nici europeni, nici moldoveni/români.

Această situaţie cu istoria este determinată exclusiv de factori politici. Menţinerea în continuare a acestei stări de lucruri este dăunătoare pentru stat, societate şi cetăţeni.

Exigenţele politicului faţă de istorie

Rezultatul unei stări incerte a identităţii naţionale şi a perspectivelor acesteia este utilizarea ambiguă a istoriei de către politic. Raportată la experienţa occidentală sau a statelor ex-socialiste şi chiar a celor ex-sovietice, Republica Moldova demonstrează o confuzie aproape totală în acest domeniu. Ca rezultat în societate există o stare tensionată, în unele cazuri chiar conflictuală din cauza istoriei şi a identităţii naţionale. Pentru ca Republica Moldova să-şi demonstreze suveranitatea şi voinţa, mai degrabă sau mai târziu, este necesar de a se pronunţa referitor la aspectele cheie ale istoriei ţării. Politicul determină luarea de poziţii certe întro serie de evenimente istorice.

Istoria, în raporturile sale cu politicul şi pornind de la funcţiile politice ale istoriei, este chemată să realizeze următoarele:

1. Stabilirea şi interpretarea momentelor cheie ale istoriei [8, 42].

a) originile (obţinerea patriei). Legitimează dreptul naţiunii la teritoriu. În Republica Moldova originile, indiferent de tipul istoriei se identifică în Daci. Deja, diferite istorii au viziuni diferite asupra arealului populat de daci. Una dintre ele se concentrează exclusiv asupra teritoriului dintre Prut şi Nistru, altele abordează problema mai complex. Reprezentativ în acest sens este următorul fapt. În contextul sărbătoririi a 650 ani de la formarea statalităţii moldoveneşti un post de televiziune moldovenesc difuzează filmul „Dacii", regizor S.Nicolaescu realizat în 1966 de Studioul Cinematografic Bucuresti (România) / Franco London Film (Franţa) tradus în limba rusă.

b) constituirea şi afirmarea statalităţii. Permite de a se considera un subiect politic şi conferă dreptul de a constitui statalitatea. Pentru Republica Moldova acest aspect reprezintă deja o problemă serioasă. Întemeietorul statului medieval moldovenesc independent este considerat Bogdan I (1359-1365) ce a devenit domnitor al Ţării Moldovei în anul 1359 (În decembrie 2008 a fost instituit ordinul „Bogdan Întemeietorul"). Există divergenţe referitor la data întemeierii. Aceasta nu este doar o polemică ştiinţifică, ci, perturbează şi spaţiul public, fiind o problemă politică. Parlamentarul I.Varta a contestat la şedinţa în plen data întemeierii, menţionând că aceşti ani ar putea fi 1363 sau 1365 [9].

c) perioada cuceririlor. Demonstrează capacitatea naţiunii. Reprezintă un argument pentru a ocupa un loc de cinste în comunitatea naţiunilor. Pentru Republica Moldova, perioada măreţiei este domnia lui Ştefan cel Mare şi Sfânt (1457-1504), în pofida faptului că în a doua jumătate a domniei Moldova cedea-

ză pe anumite poziții (tribut, teritoriu, omagiu). Accentul nu se pune pe cuceriri, ci pe perioada de maximă glorie şi dezvoltare, pe lupta pentru independență.

d) catastrofa ce a periclitat evoluția firească a națiunii respective. Reprezintă vici-versa anterioarului moment cheie, dar are aceleaşi efecte şi demonstrează capacitatea națiunii de a exista, perspicacitatea acesteia, incapacitatea de a o distruge. Catastrofa ce a periclitat evoluția firească a Moldovei este foarte discutată şi discutabilă şi, practic, nedeterminată, la moment. Pentru unii aceasta este perioada aflării sub stăpânirea rusească / sovietică în anii 1812-1917, 1940-1941, 1944-1991. Pentru alții perioada respectivă se identifică cu cea a aflării teritoriului Republicii Moldovei în componența României „burghezo-moşiereşti" în 1918-1940 şi 1941-1944. Cum se va rezolva această dificultate va depinde şi evoluția societății moldoveneşti şi coeziunea internă a ei. Acest subiect reprezintă o problemă fundamentală pentru Republica Moldova. În dependență de răspunsul la aceasta vom alege între Est şi Vest, vom construi relațiile cu vecinii, vom stabili identitatea națională etc. (Această consecutivitate va fi la nivel de popor, la nivel de elită procesul este invers).

2. Stabilirea „listei" eroilor (martirilor) şi personajelor negative istorice. Cunoaşterea precursorilor măreți, dar şi duşmanilor națiunii reprezintă fundamentul oricărei națiuni. Istoria, ca şi politica este personalizată. În Republica Moldova există o criză a personalităților istorice şi un conflict aprig referitor la includerea anumitor personaje istorice întro categorie sau alta. La moment lista eroilor este destul de redusă. Printre figurile de prim rang se numără Bogdan I Întemeietorul, Ştefan cel Mare, Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu. O serie de eroi se află pe planul doi, fiind mai puțin promovați. Printre aceştea se numără Alexandru cel Bun, Vasile Lupu, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Alexei Mateevici etc. Lista personajelor istorice negative este neconstituită, polemicile în jurul lor continuând. Discuțiile nu se duc atât pentru includerea acestora în lista neagră, cât pentru excluderea lor din lista eroilor. Aceste discuții sunt provocate, în special, de personajele istorice din perioada sovietică.

3. Conflictul istoriografic cu alte comunități, etnii, state, națiuni. Interferențe de eroi, evenimente, procese există la toate națiunile. Apărarea celora care sunt considerați proprii este strict necesar. Aceasta se realizează nu permanent în mod public, da are şi ecouri publice. Direcțiile cele mai importante în războiul istoriografic ar constitui cultura Cucuteni-Tripoli, relațiile cu Cnezatul Haliciului, Cetatea Albă şi Cetatea Hotinului.

Tehnologia utilizării istoriei de către politic

Activarea istoriei de către politic, alături de conținut, trebuie să ia şi o anumită formă. Ea se bazează pe discursul ştiințific, însă discursul public nu admite, în general, interpretarea ambiguă a evenimentelor istorice, ceea ce pentru istorici se utilizează cu prefixul „posibil", „presupunem că" etc. este exclus atunci

când istoria se „popularizează”. Sub aspect de masă istoria este univocă, măreață, cizelată.

Istoria influenţează societatea, înainte de toate, prin intermediul sistemului de învăţământ. Încă din secolul XIX comunităţile conştientizează necesitatea modelării sistemului de învăţământ în conformitate cu interesele sale. Anterior legendele şi poveştile erau celea care educau noua generaţie. Nu doar istoria ca disciplină şcolară şi universitară determină formarea cetăţeanului, dar şi aspectele istorice ce se conţin în literatura română.

Filmele istorice reprezintă cea mai eficientă metodă de promovare a identităţii naţionale. Fiind accesibile, spectaculoase, captivante, distractive, afective etc. ele implementează, deseori, inconştient valori, viziuni, idei, concepţii cu referire la comunitatea şi identitatea naţională [5].

Pentru a fi productive pentru naţiuni, filmele istorice trebuie să scoată în evidenţă specificul naţional, să contribuie la formarea mândriei naţionale, să explice simplu şi interesant istoria. Nu în ultimul rând contează şi prestaţia actorilor.

În Republica Moldova filmele istorice, cu o singură excepţie, la moment sunt absente. Una din cauzele acestei stări de lucruri este faptul că filmele, mai ales cele istorice, sunt şi cele mai costisitoare din toate metodele de promovare a istoriei. Acest gol este acoperit cu succes de către filmele istorice româneşti, în evenimentele reflectate şi modul de interpretare a acestora se regăsesc majoritatea moldovenilor (în pofida vizibilităţii în unele scene a mesajului propriu ideologiei comuniste).

În primăvara anului 2009 urmează să fie lansat primul film istoric moldovenesc „Lupii şi zeii”. „Filmul a fost turnat la Studioul "Moldova-film" la comanda de stat. Potrivit lui Victor Stepaniuc, viceprim-ministru, pelicula este buna (evidenţierea mea – R.T.) şi va trezi neapărat interesul publicului. Filmul se încadrează de asemenea în şirul de acţiuni consacrate sărbătoririi, în anul 2009, a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc” [10]. Filmul a avut un buget de 2 mln. lei.

Literatura artistică istorică este un alt pilon al conexiunii istoriei cu prezentul. Pentru a fi citită ea necesită de a fi scrisă cu măiestrie, respectiv populare. Actualmente pe piaţă sunt lipsă asemenea lucrări consacrate Republicii Moldova. Lucrările ştiinţifico-populare (inclusiv în versiunea folk-istoria) este şi ea slab dezvoltată în Republica Moldova.

Arta este metoda cea mai subtilă de propagare a viziunii asupra istoriei. Printre genurile ei, sculptura şi muzica sunt primordiale. Sculptura publică, monumentele sunt cele ce creează atmosfera istorică pornind de la mediul fizic. Căderea regimului totalitar sovietic nu a dus şi la dispariţia din localităţile moldoveneşti a monumentelor create în epoca respectivă şi nici nu a produs un proces de

creare şi instalare a noilor monumente. Aceasta are efecte nemijlocite asupra identităţii naţionale, prin menţinerea elementelor culturii sovietice.

În contextul muzicii, imnul este cel mai vizibil. Imnul Republicii Moldova are un mesaj foarte îngust. Nu se referă la momentele cheie ale istoriei. Respectiv, el nu are un impact istoric asupra societăţii. Celelalte două simboluri ale Republicii Moldova, stema şi drapelul au o încărcătură istorică foarte pronunţate.

Internetul, în contextul societăţii informaţionale, devine un mijloc de informare important. Republica Moldova, în mare parte, este lipsă din spaţiul virtual al istoriei. Portaluri istorice sunt în faza embrionară de dezvoltare.

Istoria influenţează şi prin calitatea de fundal tacit al acţiunilor cotidiene (comparaţii cu evenimente, personalităţi istorice, tradiţie, obicei etc.) prezente în mass-media, comportamentele liderilor, ritualurile politice etc., prin argumentarea prin istorie a valorilor, comportamentelor, atitudinilor etc. exprimate în prezent.

În Republica Moldova există mari rezerve în privinţa activării istoriei, chiar şi în cazul clarificării esenţei acesteia. Dificultăţile apar, în special, din lipsa resurselor, dar şi din incapacitatea realizării unei politici istorice eficiente.

Concluzii

Existenţa statului este o condiţie fundamentală, dar nu suficientă pentru existenţa naţiunii. Pentru edificarea unei naţiuni este necesară existenţa unor factori şi depunerea unor eforturi concentrate a elitei în această direcţie. Printre activităţile elitei de constituire a naţiunii se numără şi gestionarea istoriei.

În Republica Moldova actualmente există o pluralitate în interpretarea trecutului. Cardinal pentru Republica Moldova este interpretarea momentelor cheie a istoriei sale: 1812, 1918, 1940, 1941, 1944, 1991.

Decizia referitor la identitatea naţională, respectiv la istoria necesară societăţii este o decizie politică. Însă elita Republicii Moldova nu este atât de liberă în selectarea identităţii naţionale şi a tipului de istorie. Ea trebuie să ia în calcul şi acceptarea de către cetăţenii Republicii Moldova a istoriei care eventual va fi selectată şi a acelor interpretări a anilor cruciali din istoria Moldovei.

În contextul afirmării regimului democratic şi incapacitatea utilizării coerciţiei, pluralismul identitar şi istoric va persista în societatea moldovenească. Acest pluralism este prezent în domeniul politic, în cel ştiinţific el nu este vizibil. Confruntările politice pe marginea istoriei vor continua până la schimbări majore pe arena internaţională ce vor viza Republica Moldova sau se vor reduce sub acţiunea factorului temporal. Această stare de lucru provoacă tensiuni şi conflicte nu doar în politica publică, dar şi în societate.

În Republica Moldova problema istoriei e conexată puternic cu etnicitatea. Aceasta şi este cauza intensităţii şi principialităţii problemei. Există şi probabili-

tatea că, pe viitor, problema etnicității va scădea din intensitate. În aceste condiții şi viziunea asupra istorie se va schimba.

Bibliografie:

1. Birch A. H. Nationalism and national integration. – London: Unwin hyman, 1989.
2. Conversi D. Reassessing current theories of nationalism: Nationalism as boundary maintenance and creation. // Nationalism and Ethnic Politics, Volume 1, Number 1, 1995.
3. Dieckhoff A. Nation and Nationalism in France: Between Idealism and Reality. // erg.politics.ox.ac.uk/materials/national_identity/Dieckhoff_Paper.pdf (Accesat pe 22 ianuarie 2009)
4. Hippler J. (eds.) Nation-building. A key concept for peaceful conflict transformation? – London: Pluto Press, 2005.
5. Hughes-Warrington M. History Goes to the Movies. Studying history on film. – London, New York: Routledge, 2007.
6. Renan E. What is a nation? // Woolf S. (eds.) Nationalism in Europe, 1815 to the present. – London, New York: Routledge, 2003.
7. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 г. – Санкт-Петербург: Алетейя, 1998.
8. Шнирельман В. Ценность прошлого: этноцентристские исторические мифы, идентичность и этнополитика. // Реальность этнических мифов. Под ред. М. Олкотт и А. Малашенко. – Москва: Центр Карнеги, 2000.
9. www.flux.md/articole/5356/ (Accesat pe 1 februarie 2009)
10. www.moldova-suverana.md (Accesat pe 7 februarie 2009)
11. www.salut.md/forums/. (Accesat pe 5 februarie 2009)

Prezentat la redacție
la 20 februarie 2009

Recenzent – Alexandru SOLCAN, doctor în ştiințe istorice, conferențiar

LIBERTATEA ASOCIERII SINDICALE: REFLECȚII ISTORICE ŞI PRACTICI CONTEMPORANE

Valentina TEOSA
Republica Moldova, Chişinău, Univeristatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor, şef-catedră

Igor COJOCARU
Republica Moldova, Bălți, Universitatea de Stat „A.Russo” din Bălți, Facultatea Drept, Catedra Discipline Socioumanistice
Magistru în ştiințe politice, lector

International and national law indicate association and union rights in the list of civil, political, economic, social and cultural rights categories. In Moldova, the right of association takes roots relatively late compared with other countries like France, England, Germany and Romania. Recognition of the principle of freedom association is a good way in order to improve labour conditions and to ensure social peace. This includes the proclamation of employees and entrepreneurs rights without any differences, as well as free choice to create organizations without prior permission and also the membership

Întru confirmarea faptului că Republica Moldova respectă principiile şi normele universale ale dreptului internațional şi că tinde să respecte drepturile omului, Parlamentul, prin Hotărîrea nr.217-XII din 28 iulie 1990, proclamă aderarea Republicii Moldova la Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948, ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile şi politice şi Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale Şi culturale, adoptate de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratifică, prin Hotărîrea nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratifică, de asemenea, un şir de alte acte internaționale ce reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în anumite domenii, cum ar fi drepturile femeii, copilului, refugiaților, minorităților naționale, precum şi un număr considerabil de convenții ale Organizației Internaționale a Muncii (OIM) [10].

Declarația Universală a drepturilor omului constituie instrumentul internațional de bază în toate raporturile social-politice, economice, culturale etc. Este un document politic şi concepție de drept care întruneşte 30 de clauze, 30 de principii sau 30 de valori ce sau cultivat şi dezvoltat pe parcursul a secole şi milenii. Totodată, din numărul total de articole, 2 din ele 20 şi 23 vizează dreptul

la asocire. Primul - specifică dreptul la crearea de asociații, iar al doilea – asociațiile profesionale. Prin urmare şi noi vom încerca să ne orientăm în comunicare pe aceste două segmente.

Trebuie să recunoaştem că Declarația Universală a Drepturilor Omului nu este primul document în această dircție. Dreptul la asociere îşi face apariție cu mult mai înainte, totuşi, considerăm că semnificația acestiea a crescut odată cu adoptarea Declarației.

În Moldova, dreptul la asociere prinde rădăcini relativ tîrziu în comparație cu alte state ca Franța, Anglia, Germania sau România. Abia în 1906 a fost adoptată legislația ce permitea muncitorilor să se organizeze în sindicate [2, 3]. Aşa cum susțin autorii A.Moraru şi Gh.Porcescu, o premiză importantă pentru dezvoltarea mişcării sindicale la sate a constituit ucazul țarului din octombrie aceluiaşi an, prin care țăranii au primit dreptul de a practica alte profesiuni. Totodată alte surse susțin o altă perioadă în care mişcarea sindicală demarează în Moldova, anume anii 1871-1900, adică la sfîrşitul secolului XIX. Însă, în contextul dreptului la asociere trebuie să evidențiem că acesta este străin spațiului social-economic şi politic basarabean. Este drept, că o trăsătură specifică a creării sindicatelor în Basarabia se evidențiază prin acea că acestea au apărut sub denumiri de „arteluri”, „societăți”, „întovărăşiri” care uneau numeroase forțe sociale în baza anumitor înțelegeri generale de producție.

Deşi Organizația Internațională a Muncii întreprinde mai multe măsuri de promovare a acestui drept în preajma Primului Război Mondial, ulterior, în Moldova ca şi în România Mare „cea mai fructuoasă perioada legislativă în acest sens este a primului deceniu postbelic, determintă de importantele mişcări salariale din anii 1919-1923, dar şi de necesitatea de a unifica această legislație la nivelul întregii țări după întrarea statului național romвн a provinciilor unite” [1, 298]. Faptul se exprimă prin mai multe legi adoptate în această perioadă. Se are în vedere Legea pentru asigurările muncitoreşti în Basarabia, Legea asupra sindicatelor profesionale, legea pentru extinderea organizării meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti, Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, iar mai apoi Legea pentru organizării plasării (1921); Legea repausului duminical şi sărbătorilor legale (1925); Legea contractelor de muncă (1929) etc [2, 63]. Aceste legi şi regulamente, precum şi alte dispoziții au constituit baza juridică a activității sindicale, precum şi au contribuit la facilitarea procesului de asociere, şi de rezolvare a numeroaselor probleme sociale.

Principalul act normativ care proclamă dreptul de asociere în sindicate la nivel național o constituie Legea asupra sindicatelor profesionale, elaborată de Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, promulgată de regile Ferdinand I la 24 mai 1921. Conform documentului, numărul membrilor unui sindicat profesional nu poate fi mai mic de 10, însă „tuturor persoanelor fizice sau morale care exer-

cită aceeaşi profesiune, profesiuni similare sau conexe” le este recunoscut „dreptul de a se constitui în mod liber în sindicate profesionale” [9].

O filă aparte în promovarea libertăților de asociere o constituie actvitatea Organizației Internaționale a Muncii. Influiență asupra valorificării dreptului de asociere şi constituire a sindicatelor le-au avut şi Convențiile şi Recomandările OIM pe care România începe să le ratifice după 1920 [4, 311].

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a avut efecte distructive pentru toate drepturile şi libertățile fundamentale ale omului. Legile de asediu adoptate de toate statele atrase în război limitau în esență drepturile şi libertățile fundamentale cu toate că OIM a depus eforturi considerabile în această direcție în perioada respectivă. Actualitatea libertății de asociere se evidențiează la sfîrşitul războilui anume 1944, în renumita Declarație de la Filadelfia, care a specificat scopurile şi obiectvele organizației, totodată a trasat direcțiile prinicpale de activite în lumea de după război, drept răspuns preocupărilor de problema exercitării drepturilor sindicale [5, 29]. Ca urmare a acestei preocupări, în 1949, Biroul Internațional al Muncii a creat Comisia de investigare şi conciliere în materie de libertate sindicală însărcinată cu asigurarea controlului asupra aplicării acestei libertăți. În 1951, Comisia a decis înființarea unui Comitet al libertății sindcale care avea competență de examinare preliminară a plîngerilor referitoare la atingerile aduse drepturilor sindicale [5, 29]. În urma eforturilor depuse OIM elaborează şi propune statelor spre ratificare mai multe Convenții. Dintre cele mai valoroase în acest domeniu se înscriu:

- Convenția cu privire la inspecția muncii Nr.81 din 1947;
- Convenția privind libertatea asocierii Şi protecția dreptului la organizație Nr.87 din 9 iulie 1948 (ratificată prin Hotărîrea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Recomandarea cu privire la salarizare Nr.85 din 1949;
- Convenția privind aplicarea principiilor dreptului la organizare şi de purtare a tratativelor colective Nr.98 din 1 iulie 1949 (ratificată prin Hotărîrea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Convenția Nr.135 şi Recomandarea Nr.143 cu privire la apărarea drepturilor reprezentaților salariaților.
- Convenția privind promovarea negocierilor colective Nr.154 din 19 iunie 1981 (ratificată prin Hotărîrea Parlamentului nr.994-XIII din 15 octombrie 1996);
- Convenția asupra consultărilor tripartite relative la normele internaționale ale muncii Nr.144 din 21 iunie 1976 (ratificată prin Hotărîrea Parlamentului nr.593-VIII din 26 septembrie 1995);
- Convenția privind protecția dreptului de organizare şi procedurile de determinare a condițiilor de ocupare în funcția publică Nr.151 din 27 iunie 1978 (Ratificată prin legea Republicii Moldova Nr.17-XV din 7 februarie 2003).

Convenția principală de referință precum şi cea de bază în sistemul actelor normative OIM, care asigură drepturile şi garanțiile activității sindicatelor este Convenția Nr.87 din 1948. Convenția în cauză în totalmente corespunde Statutului OIM, ba şi mai mult în preambulul acesteia se declară recunoaşterea principilui libertății de asociere ca un mijloc capabil de a îmbunătăți condițiile muncii şi asigurarea păcii. Convenția proclamă dreptul salariaților şi a antreprenorilor fără anumite diferențe şi libera alegere de a crea organizații fără permisiune în prealabil şi deasemeni dreptul de a fi membru a acestora. Totoodată statul nu poate nici într-un fel a îngrădi acest drept. Unica condiție de a fi în calitate de membru în aceste organizații constituie supunerea față de statutul acestora.

În aceste împrejurări putem afirma precum şi autorii N.Sennikov, A.Stremouhov, că importanța întregului set de acte normative prezentate cu privire la drepturile şi libertățile sindicale pot fi apreciate sub două aspecte. Primul aspect se referă la faptul recunoaşterii acestora de către legislaia internațională. Al doilea aspect constă în deschiderea conținutului dreturilor şi libertăților sindicale fundamentale ca organizații reprezentative a salariaților [7, 267].

Istoria apariției organizațiilor sindicale în Europa Occidentală şi America de Nord nu neapărat este legat de proclamarea dreptului la asociere. Acestea nu sunt o consecință pozitivă ci mai degrabă invers o mişcare social-politică de sensibilizare a autorităților publice pentru recunoaşterea acestei libertăți. Astfel, chiar dacă primele sindicate îşi fac apariția la mijlocul sec.XVIII - începutul sec.XIX acestea sunt declarate ilegale în Franța prin legea Le Shapelie (1791), Anglia – legea societăților (1799), SUA – concepția „cîrdăşie criminală", realizată de precedentele juridice în limitele sistemului dreptului comun. Recunoaşterea sindicatelor realmente are loc sub presiunea masivă a mişcărilor muncitoreşti şi începe odată cu anularea pedepselor penale pentru activitatea sindicală: în Marea Britanie 1824; SUA – 1842; Franța – 1864; Germania 1861-1869; Belgia – 1866; Olanda – 1872; Italia – 1890.

Cu toate acestea, apariția în Europa de Vest a legislației ce proclama dreptul angajaților de ase asocia în corporații pe pricipii profesionale, se referă la adoua jumătate a sec.XIX. Către acest timp, mişcarea sindicală în principalele state industriale ea amploare din ce în ce mai mare, iar statele îmreună cu proprietarii sau ciocnit cu o mişcare bine organizată, consolidată şi solidară, şi în final au cedat în fața recunoaşterii libertății asocierii sindicale. Îndată au fost adoptate o serie de acte normative în această direcție, Marea Britanie – anii 1870 şi 1875, Germania – 1869, Austria – 1870, Olanda şi Canada – 1872, Franța – 1884 etc [7, 269-271].

Practicile internaționale ne demonstrează că majoritatea statelor înalt dezvoltate dispun de anumite prevederi legale pe lîngă Constituții ce vizează expres drepturile omului în care se reflectă şi dretul ala asociere. Astfel în Marea Britanie ***Actul cu privire la drepturile omului –*** adoptat în 1998 şi întrat în vigoare la

20 octombrie 2000 transformă Convenția Europeană de apărare adrepturilor şi libertăților omului în lege britanică. Actul în cauză la capitolul dat în art.11 menționează că fiecare cetățean are dreptul să participe la întruniri, creeze asociații şi întemeieze sau afilieze la un sindicat întru apărarea intereselor prorpii. Totodată dreptul la asociere sindicală funcționează în Marea Britanie din 29 iulie 1871, prin legea cu privire la sindicate, care a reflectat cele mai răspîndite abordări juridice față de legaliarea sindicatelor [7, 275].

Un specific propriu introduce în acest context legislația germană, care pe lîngă Constituție prin art.8 şi 9 întăreşte dreptul la asociere şi societăți, iar prin alin.3 al aceluiaşi articol întru îmbunătățirea condițiilor de muncă cetățenii au dreptul a crearea de asociații.

Principiile definitorii ale dreptului de asociere în sindicate sunt specificate şi în Preambulul Constituției fracenze din 1946. Astfel fiecare om poate să-şi apere interesele sale prin intermediul organizațiilor sindicale precum şi să aparțină unui sindicat la alegere. Legea franceză ce recunoaşte asocierea sindicală din 21 martie 1884 reprezintă model al normelor ce legalizau sindicatele în sistemul dreptului european continental.

Republica Italiană consfințeşte dreptul al asociere în Constituția din 1947 şi-l atribuie către drepturile şi libertățile fundamentale afiliate sferei relațiilor civile. Multitudinea drepturilor şi libertățillor întărite în Constituția spaniolă poate fi împărită în trei grupe. Această divizare nu se bazează pe natura juridică a acestor drepturi dar pe caracterul recunoştinței şi sistemul juridic de protecție. Astfel drepul la asociere şi întemeiere a sindicatelor se atribuie primei grupe „*Drepturile şi libertățile fundamentale*”. Prevederile constituționale sunt dezvoltate în Legea cu privire la statutul salariților, care regelementează drepturile şi îndatoririle fundamentale ale oamenilor muncii.

Cadrul juridic național evidențiează dreptul la asociere şi crearea sindicatelor într-o serie de acte normative cum ar fi:

- Constituția Republicii Moldova, care stipulează indirect în art.4 „*Drepturile şi libertățile omului” unde „Dispozițiile constituționale privind drepturile şi libertățile omului se interpretează şi se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte”*. Pe cînd art.42 vizează în mod direct „*Dreptul de a întemeia şi de a se afilia la sindicate*” are „Orice salariat ... pentru apărarea intereselor sale”.
- Codul muncii, prin Capitolul III şi articolele 386-390 cu privire la *drepturile organelor sindicale la efectuarea controlului asupra respectării legislației muncii şi garanțiile activității lor.*
- Legea sindicatelor, care prin esență specifică drepturile, libertățile şi obligațiile organizațiilor sindicale la întrunire, asociere şi realizare a drepturilor sale. Preambulul legii specifică că aceasta „*reglementează raporturile sociale ce*

apar în legătură cu realizarea de către cetățeni dreptul constituționka de a întemeia şi de a se înscrie în sindicate, stabileşte cadrul juridic al întemierii lor, garanțiile activității, reglementează relațiile lor cu autoritățile public, patronii și cu asociațiile patronilor".

După cum se observă atît legislația internațională cît şi cea națională înscrie drepturile de asociere şi cele sindicale în lista categoriilor drepturilor civile, politice, economice, sociale şi culturale. Ca drept civil, libertatea de asocire este reglementată în Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 şi în Pactul cu privire la drepturiloe civile şi politice, iar ca drept economic şi social în Pactul omonim [2, 214].

Analizele contemporane efectuate cu privire la respectarea drepturilor omului scoate în vileag un şir de încălcări deosebite nu şi cu privire la dreptul de asociere. Astfel, raportul efectuat de Centrul pentru Drepturile Omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova şi Comisia pentru drepturile omului şi minoritățile naționale a Parlamentului în anul 2000 atestă că cel mai frecvent sînt încălcate drepturile economice, sociale şi culturale din cauza stării financiare complicate a statului [11]. Un alt document în această direcție este Hotarirea Parlamentului Nr.415 privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. Nici această filă nu înregistrează încălcari a dreptului la asociere. Totodată autorii recunosc că la selectarea direcțiilor prioritare şi la determinarea structurii Planului, Comitetul coordonator a pornit de la ideea că, „din multitudinea de drepturi şi libertăți ale omului, trebuie accentuate cele a căror încălcare are un caracter de masă şi lezează interesele unor mari categorii de populație" [10]. La trasarea direcțiilor principale au stat discuțiile din cadrul conferințelor privind Planul național, al meselor rotunde tematice, al şedințelor Comitetului coordonator şi al grupelor de lucru create pe lîngă el, precum şi comentariile comitetelor ONU.

Acel fapt precum încălcarea dreptului la asociere nu este unul pe larg reflectat în actele prezentate nu neapărat vorbeşte despre starea de fapt a lucrurilor. Rezultatele mau multor cercetări efectuate ne prezintă că 91,4% din respondenți consideră că Legea cu privire la sindicate nu se realizează şi doar 2,9% consideră contrariu. Impedimentele realizării constituie: intervenția autorităților statului în treburile sindicale, crearea sindicatelor „de buzunar", poziția liderilor sindicali [204-205]. Totodată, trebuie să recunoaştem că odată cu demararea campaniei de auto apărare a drepturilor sale, sinidcatele sau activizat în domeniu informațional începînd cu a doua jumătate a anului 2004. În perioada respectivă pe diferite căi media au fost difuzate circa 34 - reportaje televizate, 50 - informații radio, 19 declarații în presă [6, 60].

În fine, respectarea libertății de asociere, din punct de vedere istoric, cunoaşte o dinamică interesantă în evoluția sa. Din cele menționate anterior putem spune că doar *starea de forță* în state a impus anumite restricții în această privință.

Pe de altă parte, analiza actelor normative precum şi practicile legislative ale altor state ne scoate în vileag urmărtorul conţinut al dreptului la libera asociere şi întemeiere a sinidcatelor: dreptul salariaţilor liber de a organiza sindicate şi să devină membri a organizaţiilor de-ja existente; dreptul salariaţilor şi a sindicatelor liber de a realiza activitatea internă sindicală sau aşa numita „autonomie internă sindicală" [7, 267]; dreptul sindicatelor de a constitui federaţii şi confederaţii sindicale naţionale; dreptul sindicatelor naţionale de a fi membru a asociaţiilor şi centrelor sindicale internaţionale. Acestea la rîndul său, întăresc şi sporesc valoarea principiilor enunţate în sistemul dreptului sindical.

Bibliografie:

1. Axeniuc V. Introducere în istoria economică a României – epoca modernă. – Bucureşti, Editura Fundaţiei „România Mare", 1997.
2. Cloşcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului. – Bucureşti, 1995.
3. Moraru A., Porcescu Gh. Istoria sinidcatelor din agricultură şi industria prelucrătoare din Republica Moldova. – Chişinău, Evrica, 2001.
4. Petcu M. Scurtă istorie a legislaţiei româneşti din secolele XIX-XX, referitoare la piaţa muncii. // Dezvoltarea economico-socială şi piaţa muncii. România 2003. Anuar. - Craiova, Editura Universitaria, 2004.
5. Romandaş N., Boişteanu E., Pîrgaru I. Libertatea de asociere: îndrumar pentru sindicalişti. – Chişinău: CE USM, 2005.
6. Мошняга В., Теоса В., Крецу О. Политические стратегии професоров Молдовы и лучшие практики первичных профсоюзных организаций. // Studii internaţionale. Viziuni din Moldova. 2007. Nr.2(3). – Chişinău, 2007.
7. Сенников М.Н., Стремоухов А.В. Профсоюзное право. – Москва, 2005.
8. Теоса В. Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда. – Chişinău: CEP USM, 2006.
9. Legea asupra sinidcatelor profesionale. // Monitorul oficial, nr.41 din 26 mai 1991.
10. Hotărîrea Parlamentului Nr.415 din 24 octombrie 2003 privind aprobarea Planului naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. // Monitorul Oficial, 2003, Nr.235 din 28 octombrie 2003.
11. Hotărîrea Parlamentului Nr.245 din 7 iunie 2001 cu privire la raportul Centrului pentru drepturile omului privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2000 şi la informaţia Comisiei pentru drepturile omului şi minorităţile naţionale a Parlamentului. // Monitorul Oficial, Nr.68 din 29 iunie 2001.

Prezentat la redacţie
la 12 iunie 2009

Recenzent – Pantelimon VARZARI, doctor în stiinte filosofice, conferenţiar

COMPARTIMENTUL
RELAŢII INTERNAŢIONALE

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL COOPERĂRII REGIONALE.

Svetlana CEBOTARI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova,Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Relaţii Internaţionale,
doctor, lector superior

Vitalie GROSU
Republica Moldova, Chişinău. Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Catedra Relaţii Internaţionale,
lector, doctorand

Les nombreux changement politiques, économiques et sociaux dans les derniers années du XX-ème siècle, le début de celui du XXI-ème ont transformé fondamentalement l'aspect du monde et ces changement ont été à la base des relations internationales. Actuellement, en poursuivant attentivement les transformations sur le mappemonde, nous sommes présents a une modification de la géopolitique. Des nouveaux groupements et initiatives d'intégrations apparaissent.

Tenant compte de processus de coopération régionale qui ont englobé pratiquement toutes les régions et les Etats, le présent article vise à mettre en évidence les questions de la coopération régionale de la République de Moldova et les difficultés d'affirmation de l'intérêt national. Aussi, l'article vise à mettre en lumière certaines lacunes dans la politique étrangère de la République de Moldavie en vue de l'optimiser.

En général, l'article se concentre sur l'analyse de la coopération régionale de la République de Moldova dans trois directions dictinctes, respectivement: l'espace post-soviétique, la région de Mer Noire et les relations de coopération avec l'UE. Compte tenu de l'importance de l'intégration européenne pour la Moldavie, l'article vise également à analyser aussi les difficultés et les perspectives de ce processus.

Multitudinea transformărilor politice, economice şi sociale din ultimele decenii ale sec. XX, începutul sec. XXI au schimbat esenţial tabloul lumii şi au stat la baza transformării evidente a caracterului relaţiilor internaţionale. În

acest sens, urmărind cu atenţie transformările pe plan global, asistăm la o modificare rapidă a conţinutului geopoliticii mondiale şi regionale. Astfel, spre deosebire de anterioara dezvoltare „atomizată”, izolată a statelor şi popoarelor, în prezent acestea se dezvoltă în condiţiile contactelor reciproce şi în contextul unei sporite interdependenţe internaţionale. Ca urmare a unor astfel de realităţi apar noi grupări integraţioniste, se diversifică formele de organizare a statelor şi se impun modele mult mai complexe de interacţiune, ca în rezultat, procesele integraţioniste să cuprindă practic toate regiunile şi statele lumii, contribuind la formarea unor noi „matrice” internaţionale. În acest sens, ordinea mondială rezultată din ascensiunea proceselor de integrare regională în sec. XX se deosebeşte calitativ de tipurile ordinii mondiale precedente, determinanta regionalităţii constituind o trăsătură şi un element fundamental al acestei ordini, iar relaţia dintre cele două categorii – ordine mondială şi regionalitatea – generând profunde dispute teoretice.

Ca urmare a universalităţii proceselor de cooperare regională, precum şi acuitatea manifestării acestor procese în sistemul relaţiilor internaţionale, Republica Moldova la rândul său s-a văzut implicată într-un şir de procese de cooperare şi integrare regională. Totuşi, specificul afirmării Republicii Moldova ca stat independent, provocările cu care aceasta s-a confruntat în decursul perioadei de independenţă, şi particularităţile contextului geopolitic au determinat un proces specific al cooperării şi integrării regionale, adeseori contradictoriu, acest fapt afectând uneori şansele de realizare a interesului naţional.

Cooperarea Republicii Moldova în spaţiul post-sovietic.

La 8 decembrie 1991 la Minsk a fost semnat Acordul privind crearea Comunităţii Statelor Independente (CSI), de către preşedinţii la acel moment ai Federaţiei Ruse, Ucrainei şi Republicii Belarusi, respectiv B.Elţin, L.Kravciuc şi S.Şuşchevici, aceştea fiind de acord că „Uniunea Sovietică, înfiinţată în 1922, ca subiect al dreptului internaţional şi realitate geografică, încetează să existe”. Acest fapt a fost întărit legalmente. Deja la 21 decembrie 1991, conducătorii a 12 state, foste republici sovietice (cu excepţia statelor Baltice – Lituania, Letonia şi Estonia) au semnat Protocolul la Acordul privind crearea Comunităţii Statelor Independente şi Declaraţia de la Alma-Ata [1]. Deşi, de facto, Moldova a devenit membru în structurile CSI din 21 decembrie 1991, iar Statutul CSI a fost semnat la 22 ianuarie, doar după alegerile parlamentare din primăvara anului 1994 şi a formării fracţiunii majoritare a Partidului Democrat Agrar, a devenit posibilă ratificarea documentelor constituante (Acordul de creare a CSI a fost ratificat la 8 aprilie 1994, Hotărîrea nr.40-XIII, iar Statutul Comunităţii la 26 aprilie 1994, Hotărîrea 76-XIII) [2, 83].

Astăzi, la un deceniu şi jumătate de la semnarea acordului de la Alma-Ata, una dintre cele mai prezente întrebări în actualitatea politică şi pe masa cercetă-

torilor este eficienţa prezenţei Republicii Moldova în cadrul Comunităţii Statelor Independente. În relaţiile cu Comunitatea Statelor Independente Republica Moldova consideră drept obiectiv primordial încheierea şi îndeplinirea riguroasă a tratatelor de prietenie şi colaborare în vederea creării unui climat de încredere şi respect reciproc, stabilirii unor relaţii reciproc avantajoase în domeniul politic, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural. Ţinînd cont de particularităţile dezvoltării istorice şi de situaţia geopolitică a Republicii Moldova, erau prioritare relaţiile cu Federaţia Rusă, Ucraina şi Republica Belarusi. De caracterul acestor relaţii, se consideră la Chişinău, vor depinde în mare măsură stabilitatea politică şi succesul reformelor politice şi economice în ţara noastră. În temeiul existenţei unor relaţii economice şi spirituale Republica Moldova va păstra şi va confirma legăturile de prietenie cu Ţările Asiei Mijlocii şi ale Caucazului – membre ale CSI. Pentru a percepe evoluţia relaţiilor Republica Moldova – CSI, ar fi cazul ca acestea să fie studiate din perspectiva celor două aspecte: a avantajelor şi a dezavantajelor pe care le are ţara noastră în cadrul Comunităţii.

În pofida opiniilor contradictorii vis-à-vis de prezenţa Republicii Moldova în cadrul CSI, merită atenţie unele momente. Astfel, din punct de vedere politic, dezmembrarea URSS-ului şi crearea Comunităţii Statelor Independente a avut un rol important în asigurarea unui „divorţ civilizat”, care nu a admis declanşări de conflicte după modelul fostei Jugoslavii, dar a creat mecanisme necesare în menţinerea dialogului dintre fostele republici unionale. Pentru Republica Moldova, prezenţa sa în cadrul CSI semnifică echilibrarea eventualului conflict în zona estică a ţării.

Unul din avantajele principale ale aflării Republicii Moldova în CSI este colaborarea în domeniul economic cu statele membre. La acest moment spaţiul CSI poate fi considerat al doilea partener strategic din punct de vedere economic. Astfel, în perioada anului 2008 exportul ţării în statele CSI a fost de 550.244,5 mii USD (36,6%), în timp ce exportul în statele membre ale Uniunii Europene a constituit 679256,4 mii USD (45,6%) [3, 62-63]. Avantajele relaţiilor economice externe se referă la satisfacerea necesităţilor ramurilor economice cu materia primă şi materiale, păstrarea pieţii tradiţionale de desfacere a produselor autohtone.

Moştenind de la Uniunea Sovietică o economie specializată în cea mai mare parte în producţia agro-industrială (industria vinului, conservelor, zahărului, tutunului, uleiurilor vegetale) şi într-o măsură mai mică în industria uşoară (blănuri, tricotaje, încălţăminte), principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova sunt ţările CSI. Cota Rusiei în operaţiile de export-import a Moldovei constituie 232722,6 mln USD, a Ucrainei –167862,7 mln USD şi a Belarusiei – 81.956,1 mln USD. Importurile au însumat în perioada de raportare 1.333.698,1 mln USD [3, 62-63].

Una din problemele principale ale guvernanților de la Chişinău este asigurarea economiei naționale şi a populației mai întîi cu produse minerale (gaze naturale, cărbune, energie electrică...). Principalii furnizori de resurse energetice şi combustibili pentru Moldova rămîn statele membre ale CSI, în special Federația Rusă şi Ucraina. Dacă e să examinăm evoluția acestor relații, atunci în perioada anilor 1993-1996 importul din aceste țări era de circa 95%, în perioada 1997 a scăzut pînă la 89,1% [4, 61], iar actualmente constituie mai mult de 60%. Dacă am încerca că căutăm răspuns la întrebarea „care sunt motivele ce leagă Republica Moldova de CSI?", răspunsul ar fi simplu. În primul rînd, relațiile comerciale dintre fostele republici unionale, inclusiv cu Moldova nu pot fi ignorate. Ar fi oportun ca autoritățile moldoveneşti să depună maximul eforturilor nu doar pentru a le păstra, dar şi în scopul de a le dezvolta, dîndu-le în viitor un nou curs, axat pe principiile economiei de piață, ținîndu-se cont de interesele naționale ale fiecărui stat.

În al doilea rînd, Republica Moldova, timp de cîteva decenii face parte din aceeaşi rețea de comunicații şi transport ca şi celelalte state CSI-ste, ceia ce-i permite menținerea relațiilor economice, politice şi culturale cu celelalte state din „vecinătatea apropiată". De asemenea, un avantaj al aflării Moldovei în cadrul CSI, este faptul că, spre deosebire de piețele occidentale, piețele comerciale din arealul postsovietic sunt cu mult mai accesibile pentru produsele autohtone.

Potrivit modului de a privi lucrurile obiectiv, am putea evidenția că în spațiul postsovietic mai există un moment care leagă practic toate statele CSI. Este o problemă mai mult de ordin psihologic – existența unui număr considerabil de cetățeni ai Republicii Moldova (aproximativ 400 mii de persoane) pe teritoriul tuturor statelor membre ale Comunității. În condițiile de criză, motivul principal al migrației populației peste hotarele țării este legat de bunăstarea materială, lipsa de resurse financiare, probleme legate de angajarea în cîmpul muncii.

Analizînd relațiile Republica Moldova – CSI, pe lîngă avantajele pe care le are prezența țării în cadrul acesteia am putea enumera şi un şir de dezavantaje. Prin însăşi aderarea la CSI, Republica Moldova a devenit dependentă de structurile politice şi economice ale acestei comunități sau, mai bine zis, față de Rusia. Ratificarea Declarației de la Alma-Ata din 8 aprilie 1994 şi a altor documente de aderare la CSI, cît şi a protocolului adițional la tratatul moldo-rus practic legiferează implicarea militară a Republicii Moldova în spațiul post-sovietic, ceea ce de fapt ar însemna o alianță cu Rusia. Deoarece unul din punctele protocolului prevedea, că în cazul apariției unei situații de pericol pentru securitatea națională, pentru suveranitatea şi independența teritorială – părțile, în caz de necesitate, ar putea întreprinde acțiuni concrete în scopul depăşirii unei asemenea situații, inclusiv asistența reciprocă şi respingerea agresiunii unei sau ambelor părți.

Ca o reacție la insuficiența şi incapabilitatea Comunității Statelor Independente (CSI), plenar dominată de Federația Rusă, de a contribui la soluționarea

celor mai grave probleme cu care se confruntă statele membre, în rezultatul conştientizării unor interese şi deziderate comune, Georgia, Ucraina, Azerbaidjan şi Moldova au fondat la 10 octombrie 1997 o nouă asociație de state – GUAM. Sarcinile formulate de către statele constituente ale GUAM se reduceau la conjugarea eforturilor pentru asigurarea condițiilor necesare creşterii economice bazate pe: dezvoltarea şi implementarea unor proiecte comune în domeniul economic, al comerțului, transportului, comunicațiilor, cooperării financiare, frontaliere, vamale, ştiințifice, etc.

Interesul acestor state, inclusiv şi cel al Republicii Moldova, se baza pe posibilitatea dezvoltării aşa numitului „Coridor de transport Europa-Caucaz-Marea Caspică”, care părea o eventuală restaurare a „Drumului Mătăsii”, care ar deschide accesul spre regiunile bogate cu hidrocarburi ale Asiei Mijlocii. În această perioadă GUAM-ul nu a reuşit să-şi creeze instrumente eficiente de lucru, iar majoritatea deciziilor la nivel de şefi de stat şi de guvern au rămas pe hîrtie. Această organizație devenea treptat un CSI în miniatură.

Din 2003, situația s-a schimbat radical. Țările GUAM şi-au declarat unanim revenirea în Europa drept scop strategic şi prioritar a politicii externe în relațiile cu Uniunea Europeană. S-au produs evoluții spectaculoase pe plan geopolitic: noua frontieră a Alianței Atlanticului de Nord s-a stabilit de-a lungul graniței de vest a fostei URSS, Rusia a intrat în contact direct cu spațiul NATO în zona Mării Baltice, declarînd „vecinătatea imediată” drept spațiu al intereselor sale speciale. Evoluțiile democratice interne în Moldova, Ucraina şi Georgia, schimbările geopolitice recente în diferite regiuni ale vechiului continent au generat în mod obiectiv necesitatea unei conlucrări mai strînse între țările fondatoare ale GUAM-ului, în baza conştientizării şi coincidenței intereselor strategice de lungă durată. Ținînd cont de sfidările cu care se confruntă țările membre ale GUAM, sarcinile au fost reformulate mai nuanțat: soluționarea paşnică a conflictelor regionale în baza principiilor suveranității şi integrității teritoriale, a inviolabilității hotarelor; combaterea separatismului agresiv şi a terorismului internațional; coordonarea cooperării țărilor membre în raporturile cu instituțiile internaționale (ONU, OSCE, Consiliul Europei, Grupul Consultativ al statelor membre la tratatul FACE).

Republica Moldova se confruntă cu un şir de probleme, unele din ele fiind comune sau similare şi pentru celelalte state participante în cadrul GUAM. Din această categorie de probleme pot fi menționate: conflictul transistrean, dependența de piețele de desfacere din Est, dependența energetică de Rusia şi tendințele acesteea de a utiliza resursele energetice în scopuri geopolitice, ş.a. Astfel, în pofida extinsului teren de cooperare cu celelalte state participante, interesul real al Republicii Moldova față de GUAM a apărut ca urmare a alegerilor din 6 martie 2005 şi înrăutățirii relațiilor ruso-moldave din anul 2006. Până la acel moment, atitudinea Republicii Moldova față de GUAM a fost mai reticentă, fapt

demonstrat şi de declaraţiile Preşedintelui Voronin din 2001 care învinuia organizaţia de acţiuni antiruseşti, neconforme interesului naţional. Astfel, la 10 decembrie 2004 a fost publicată dispoziţia Guvernului cu privire la instituirea Grupului de lucru pentru elaborarea şi implementarea Planului naţional privind realizarea Proiectului de facilitare a comerţului şi transportului în cadrul GUAM, plan care a fost elaborat şi dat publicaţiei la 25 februarie 2005. De asemenea, pentru prima dată Guvernul Republicii Moldova a inclus în hotărîrea din 28 ianuarie 2005 cu privire la achitarea din bugetul de Stat pe anul 2005 a cotelor de membru şi a datoriilor Moldovei faţă de organismele internaţionale şi regionale, achitarea cotei de membru a GUAM fiind în sumă de 17.300 USD.

În pofida îmbunătăţirii relative a participării Republicii Moldova în cadrul GUAM din decursul anilor 2004-2006, trebuie de menţionat totuşi, că anul 2008 a cunoscut o nouă reorientare şi schimbare a a atitudinii Republicii Moldova vizavi de acest mecanism al cooperării regionale. Astfel, în decursul lunii martie 2008, Preşedintele V.Voronin, a declarat că ţara ar putea abandona Organizaţia pentru Democraţie şi Stabilitate Economică(GUAM) deoarece aceasta s-ar fi transformat din mecanism de cooperare într-o contrapondere a Federaţiei Ruse. Deşi ulterior MAEIE a infirmat intenţia abandonării GUAM, declaraţiile preşedintelui Voronin au avut totuşi consecinţe pentru politica externă a Republicii Moldova. În acest sens, autorităţile de cel mai înalt rang de la Chişinău au abandonat participarea la summit-ul GUAM de la Batumi de la începutul lunii iulie 2008, ţara ne-fiind reprezentată nici măcar la nivel de ministru de externe. Această incosecvenţă a politicii Republicii Moldova în cadrul GUAM contravine principiilor bunei vecinătăţi şi cooperării regionale, şi denotă intenţia autorităţilor de a se apropia de Rusia. Atitudinea incertă faţă de cooperarea în cadrul GUAM a afectat dialogul între Republica Moldova şi celelalte state membre, precum şi a constituit un semnal îngrijorător pentru încrederea statelor occidentale în declaraţiile oficiale ale autorităţilor contrazise de acţiunile practice. Incertitudinea faţă de GUAM a contribuit de asemenea, şi la izolarea ţării noastre pe plan regional, evidenţiind lacune serioase ceţin de politica externă a ţării. În pofida atitudinii incerte a autorităţilor actuale faţă de GUAM, trebuie totuşi de menţionat organizaţia dispune de un extins potenţial de cooperare bazat pe interesele occidentului în coridoarele de transport care a ar putea tranzita regiunea, precum şi capacităţile regiunii de acţiune în comun în vederea garantării securităţii energetice, promovării democraţiei şi stabilităţii regionale.

Dimensiunile cooperării Republicii Moldova la Marea Neagră

Regiunea Mării Negre este o zonă geografică distinctă, bogată în resurse naturale şi poziţionată strategic la întâlnirea dintre Europa, Asia Centrală şi Orientul Mijlociu. Cu o populaţie numeroasă, regiunea ridică o serie de oportunităţi şi provocări pentru statele regiunii, inclusiv pentru Republica Moldova. Constitu-

ind un complex geopolitic distinct, cu un grad înalt de complexitate a relațiilor între actorii regionali, regiunea Mării Negre a necesitat inițierea unui proces de cooperare în vederea valorificării oportunităților economice şi geopolitice pe care le presupune, iar interesul Republicii Moldova față de regiunea Măririi Negre s-a manifestat din start, cooperării în spațiul vizat fiindu-i atribuit chiar un rol distinct în vederea dezasamblării țării noastre de complexul economic al fostei URSS, dependența excesivă de care genera un şir de vulnerabilități în procesul afirmării independenței. În acest sens, Republica Moldova a participat din start la inițierea procesului de cooperare regională fapt manifestat prin semnarea Declarației de la Istanbul din 1992, care a pus bazele forumului Cooperarea Economică la Marea Neagră. În conformitate cu Declarația din 1992 obiectivele cooperării inter-statale urma să se centreze în astfel de arii distincte precum: transport şi comunicații, tehnologii informaționale, schimb de informație economică şi comercială, standartizare şi certificarea producției, energie, turism, agricultură şi agro-industrie, protecție fito-sanitară şi veterinară, sănătate şi farmaceutică, ştiință şi tehnologii, etc [5].

Dezvoltarea interacțiunilor între statele membre, precum şi apariția intereselor de aprofundare a cooperării a contribuit la transformarea inițiativei Cooperarea Economică la Marea Neagră într-o veritabilă organizație internațională, care să conțină toate elementele structurale ale acesteia. Acest fapt s-a petrecut în decursul summit-ului de la Yalta din 1998, în timpul căruia şi a fost semnată Carta OCEMN. În linii generale, Carta păstrează domeniile de cooperare stabilite în decursul cooperării 1992-1998 şi stabileşte următoarele obiective ale organizației: de a dezvolta relațiile de prietenie şi bunăvecinătate, de a spori încrederea, dialogul şi respectul reciproc între statele membre, de a dezvolta şi deversifica relațiile bilaterale şi multilaterale în baza principiilor şi normelor dreptului internațional, de a contribui la îmbunătățirea mediului de afaceri şi promovarea inițiativelor individuale şi colective a întreprinderilor şi companiilor din regiune, de a încuraja participarea organizației la procesele de cooperare economică internațională şi coperarea cu instituțiile financiare intrenaționale, ş.a. [6]

Participarea Republicii Moldova la lucrările OCEMN constituie o acțiune logică ca urmare a presupuselor avantaje pe care le-ar putea oferi succesul realizării obiectivelor organizației. În conformitatea cu Documentul Conceptual al exercitării Preşidenției Republicii Moldova în cadrul OCEMN, prioritățile Republicii Moldova în cadrul cooperării la Marea Neagră se vor centra pe aşa domenii de cooperare precum: securitatea, transportul şi infrastructura, energetica, tehnologiile informaționale, agricultura şi buna guvernare. Importanța economică a cooperării economice a Republicii Moldova în cadrul OCEMN este reprezentat de faptul că partenerii Republicii Moldova în cadrul OCEMN ocupă un loc deloc neglijabil în sistemul relațiilor economice a externe a țării. Merită atenție faptul că în cadrul acestei organizații se regăsesc primii trei parteneri eco-

nomici ai Republicii Moldova, respectiv: România, Ucraina şi Federaţia Rusă. Totuşi, este necesar de luat în consideraţie că cooperarea economică a Moldovei cu Federaţia Rusă şi Ucraina se realizează în baza acordurilor semnate în cadrul CSI, care parţial acoperă o parte din spaţiul OCEMN. Totuşi, un alt important partener economic al Republicii Moldova în cadrul OCEMN îl reprezintă Turcia, dinamica relaţiilor economice cu care în decursul anilor a cunoscut o evoluţie în ascendenţă şi poate fi considerată ca reprezentativă pentru dinamica relaţiilor ţării în regiune. Astfel, pentru anul 2008 volumul comercial între Republica Moldova şi Turcia este cifrat la 265.319,4 mii dolari SUA în raport cu 19.003,1 în 1997 [9].

În pofida oportinităţilor care le presupune participarea Republicii Moldova în cadrul OCEMN, trebuie de menţionat că cooperarea în cadrul acestei organizaţii cunoaşte şi unele limite determinate de factori geopolitici obiectivi. Astfel, tabloul geopolitic regional ne permite să observăm că în cadrul OCEMN participă state ce reprezintă interese geopolitice reciproc excluzive. Acest fapt a fost evidenţiat şi de războiul ruso-georgian din august 2008 care a readus în atenţie funcţionalitatea egoismului de stat în complexul geopolitic regional. Recunoaşterea de către Federaţia Rusă a independenţei Abhaziei şi Osetiei de Sud, care legal aparţin Georgiei, a constituit o serioasă lovitură asupra perspectivelor de dezvoltare şi aprofundare a cooperării în regiune. În plus, trebuie de atras atenţie faptului că deşi subiectele legate de securitatea regională sunt destul de acute pentru toate statele membre, acestea au evitat să aprofundeze dialogul în domeniul vizat, de regulă cooperarea interstatală în domeniul securităţii limitându-se numai la unele domenii care nu suscită controverse de abordare, precum: combaterea terorismul, lupta contra traficului de fiinţe umane, droguri şi armament, combaterea migraţiei ilegale, lupta împotriva crimei organizate şi transfrontaliere etc. Astfel, divergenţele de abordare au determinat nediscutarea unor acute subiecte pentru statele membre, precum: reglementarea conflictelor regionale, retragerea trupelor militare ruse din Republica Moldova şi Georgia, rolul NATO în asigurarea securităţii regionale, ş.a. Neabordarea problemelor fundamentale în domeniul securităţii regionale are un impact profund asupra interacţiunilor şi alte domeniii, precum cel economic sau social, deoarece dezvoltarea economică durabilă poate avea loc numai într-un context politic stabili şi securizat.

Deficienţa cooperării regionale în cadrul OCEMN de asemenea este sesizabilă şi într-un alt sector cheie precum este cel al energeticii. În conformitate cu actele fundamentale ale OCEMN, organizaţia ar fi trebuit să se transforme într-un spaţiu de tranzit al resurselor energetice şi spaţiu ce favorizează fluxurile comerciale între Orientul Mijlociu, Europa şi Asia Centrală. Realităţile practice demonstrează totuşi, că proiectele referitoare la tranzitul resurselor energetice depăşeşte cooperarea între actorii regiunii, implicând de regulă actori extraregionali, precum UE sau Rusia ca exponentă a unor interese globale, iar dialogul

între statele membre de regulă este afectat de raţionalmentul egoismului de stat, fapt întrezărit şi în contextul crizei energetice din iarna anului 2009.

Perspectivele cooperării Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.

Sarcina integrării regionale a Republicii Moldova s-a impus pe agenda de zi a autorităţilor statului chiar din momentul declarării independenţei Republicii Moldova. Astfel, la numai jumătate de an de la Declaraţia de Independenţă, Republica Moldova a fost nevoită, din motive obiective, dar şi subiective, să adere la CSI, care în esenţă constituie unul din mecanismele de cooperare şi integraţioniste din spaţiul post-sovietic. În pofida unei astfel de prevederi, autorităţile Republicii Moldova au elaborat concomitent şi sarcina integrării europene a ţării care corespundea pretenţiilor politice fireşti a societăţii moldave. Totuşi, elaborarea obiectivului de integrare europeană, fără elaborarea unei strategii clare şi coerente de ieşire din structurile CSI, a condus la includerea în cursul politicii externe a dilemei „integrare în est sau vest" ce va genera un şir de consecinţe nefaste şi va determina ne-funcţionalitatea unui şir de iniţiative a ţării.

Deşi autorităţile moldovene au declarat cursul integrării europene încă în 1992, procesul de integrare în esenţă a decurs şi decurge în continuare destul de anevoios. Amintim astfel, că autorităţi de cel mai înalt rang au fost nevoite să recunoască cu stupoare în 1993/94 că Republică Moldova a rămas unica ţară din spaţiul central-european care încă nu şi-a definitivat o bază de interacţiune cu structurile UE şi au solicitat iniţierea unui astfel de dialog [7, 298]. Negocierile demarate au culminat cu semnarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare la 28 noiembrie 1994, dar în urma alegerilor parlamentare din aprilie 1994 şi venirii la putere a unor forţe pro-ruse, cursul de politică externă a cunoscut o redirecţionare spre Federaţia Rusă, iar intrarea în vigoare a acordului va avea lor abia în iulie 1998. Şi un al doilea important pas al apropierii Republicii Moldova de UE l-a constituit semnarea în februarie 2005 a Planului de Acţiuni UE - Republică Moldova pentru o perioadă de 3 ani, care reprezintă acordul comun al celor două părţi privind agenda reformelor politice, sociale şi economice ce trebuie înfăptuite de ţara noastră. Trebuie de menţionat totuşi, că deşi ambele documente dispun de capacitatea apropierii ţării noastre valorile, principiile şi standardele europene, totuşi, ele nu conţin careva prevederi sau angajamente de aderare a Republicii Moldova la UE.

Reieşind din faptul că integrarea economică se manifestă în practică ca fundament al proceselor de integrare regională ce conduce ulterior şi la o posibilă integrare politică, un rol important revine instituirii regimului de comerţ liber, ca primă etapă a integrării economice. Totuşi, sub acest aspect al integrării Republica Moldova rămâne încă departe de succese reale. Procesul de liberalizare a regimului comercial între Republica Moldova şi UE este în desfăşurare şi până în prezent a cunoscut mai multe etape. Astfel, din 1999 la baza relaţiilor comer-

ciale între UE şi Republica Moldova s-a aflat Sistemul Generalizat de Preferinţe (SGP), care constituie un set de reguli prin care exporturile spre UE au fost fie parţial, fie total scutite de achitarea taxelor vamale, dar desigur cu condiţia ca acestea să respecte un şir de reguli a UE, printre care şi cele privind provenienţa mărfurilor. Începând cu 2006 Republica Moldova a beneficiat de un nou Sistem Generalizat de Preferinţe (SGP+), care include preferinţe adiţionale pentru perioada 2006-2015 acordate de către UE ţărilor în curs de dezvoltare şi celor în perioada de tranziţie. Noul sistem a extins lista preferinţelor prin includerea a noi categorii de mărfuri sensibile în grupul celor ne-sensibile [8]. Totodată, la 21 ianuarie 2008, Consiliul de Miniştri a Uniunii Europene a adoptat Regulamentul privind introducerea Preferinţelor Comerciale Autonome pentru Republica Moldova, care presupune aplicarea taxei zero pentru accesul liber la pieţele UE pentru majoritatea produselor de origine moldovenească.

Extinderea UE din 2004 şi 2007 şi sporirea numărului de membri de la 15 la 27 state membre, precum şi acordarea regimului comercial preferenţial Republicii Moldova a contribuit sporirii rolului Uniunii în comerţul exterior al ţării noastre. Astfel, pentru anul 2008 UE a devansat orice alt partener economic al Republicii Moldova, atât în clasamentul exporturilor, cât şi al importurilor, impunându-se ca partener comercial principal. Exporturile de mărfuri destinate ţărilor Uniunii Europene (UE-27) au însumat 758,5 mil. dolari SUA (+23,8% faţă de ianuarie - noiembrie 2007), deţinând o cotă de 51,3% în total exporturi (50,5% în ianuarie-noiembrie 2007) [9].

Referindu-ne la perspectivele integrării europene a Republicii Moldova, la moment acestea sunt prezentate cel mai vădit de iniţiativa polono-suedeză din primăvara lui 2008, cunoscută sub denumirea *Parteneriat Estic.* Această iniţiativă propune o formă mai aprofundată şi ambiţioasă a cooperării între Uniunea Europeană şi statele partenere), şi urmăreşte stabilitatea, securitatea şi prosperitatea Uniunii Europene, a partenerilor săi şi chiar a întregului continent. Parteneriatul Estic constituie o continuare a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) şi are ca obiectiv acordarea sprijinului european statelor partenere ţinând cont de realităţile politice, economice şi starea reformelor în fiecare ţară partener.

Bazându-se pe angajamentul comun în privinţa unor principii şi valori comune, Parteneriatul Estic prevede dezvoltarea cooperării între UE şi guvernele statelor membre atât la nivel bilateral, cât şi multilateral, iar intensitatea relaţiilor UE cu partenerii va depinde de gradul în care aceste valori se reflectă în practicile şi politicile partenerilor la nivel naţional. Cooperarea bilaterală în cadrul Parteneriatului Estic urmăreşte crearea unei relaţii mult mai strânse între UE şi fiecare dintre statele partenere. Totodată, Parteneriatul Estic prevede că cooperarea bilaterală în vederea realizării următoarelor obiective: modernizarea relaţiilor în vederea semnării unor acorduri de asociere; desfăşurarea negocierilor în vederea instaurării unei zone a comerţului în relaţiile cu fiecare ţară în parte ca-

re ar fi capabilă să conducă la apariția unei Comunități economice a vecinătății pe termen lung; liberalizarea progresivă a regimului de vize într-un mediu securizat; aprofundarea cooperării în vederea sporirii securității energetice a Uniunii şi statelor partenere; şi în cele din urmă, acordarea unui sprijin statelor partenere în vederea lichidării disparităților de dezvoltare economică şi socială.

Pilonul multilateral al cooperării în cadrul Parteneriatului Estic presupune patru platforme strategice care acoperă următoarele domenii: democrație, bună guvernare şi stabilitate; integrare economică şi convergența cu politicile UE; securitatea energetică; dezvoltarea contactelor personale. Realizarea cooperării la nivel multilateral se va realiza în cadrul următoarelor structuri operaționale: reuniunile bi-anuale ale şefilor de state şi guverne; reuniunile anuale de primăvară ale miniştrilor afacerilor externe; al treilea nivel va acoperi patru platforme tematice, în dependență de principalele domenii de cooperare; şi în final, grupele de muncă specializate, care v-or fi organizate în baza celor patru platforme tematice [10].

Deşi presupune oportunități concrete pentru statele partenere şi prevede acoperire financiară sigură, totuşi, Parteneriatul Estic constituie un document elaborat în cadrul Politicii Europene de Vecinătate care nu conține angajamente clare în vederea unei posibile aderări la UE, iar acest fapt este principala țintă a criticilor înaintate. Pe lângă această incertitudine „cronică” a inițiativei vizate, şansele integrării Republicii Moldova depind şi de succesul realizării prevederilor APC şi PA UE - Republica Moldova, sau la acest capitol Moldova cunoaşte dificultăți. Astfel, la subiectul realizării Planului de Acțiuni, în pofida declarațiilor oficiale, autoritățile statului rămân restanțiere în domenii precum: respectarea drepturilor omului, libertatea mass-media, justiție, reforma organelor de drept, combaterea corupției, ş.a. În acest sens, manifestarea unei voințe politice clare şi univoce în promovarea reformelor politice şi economice reale în interior, precum şi asumarea unui angajament cert, predictibil al cursului de integrare europeană, constituie condiție *sine qua non* al ascensiunii țării noastre în procesul integrării europene.

La 28 noiembrie 2008 Acordul de Parteneriat şi Cooperare dintre Comunitățile europene şi Republica Moldova a expirat, accentuând necesitatea inițierii negocierilor şi încheierii unui nou act juridic fundamental al cooperării între cele două părți. Reperele de bază privind negocierea unui nou acord cu UE autoritățile actuale le-au stabilit încă în luna iulie 2008, stipulându-se necesitatea evidențierii în noul acord a perspectivelor de membru a UE a Republicii Moldova; respectarea unei atitudini dinamice vizavi de termenii aderării la UE; obținerea graduală a celor patru libertăți, în special libertatea comercială şi regimul de vize; şi respectarea principiului neutralității, după exemplul altor membri a UE. Totuşi, relațiile politice dintre cele două părți au fost afectate ca urmare a instabilității din Republica Moldova ca urmare a evenimentelor post-electorale din

2009 şi încălcării de către autorităţile de la Chişinău a unor înţelegeri cu comunitatea europeană manifestate prin impunerea vizelor pentru cetăţenii României, stat membru a UE, fapt ce contravine înţelegerilor atinse anterior între cele două părţi. Consiliul pentru Afaceri Generale şi Relaţii Externe (CAGRE) reunit la Luxemburg la 15 iunie 2009 şi-a reiterat angajamentul ferm pentru aprofundarea în continuare a relaţiilor între UE şi Republica Moldova în baza principiilor şi valorilor comune, dar totodată s-a arătat îngrijorat de încălcarea drepturilor omului, deteriorarea libertăţii mass-media şi libertăţii de exprimare şi a decis imposibilitatea reluării negocierilor cu Republica Moldova până când autorităţile de la Chişinău nu-şi vor corecta politica de vize pentru cetăţenii români şi respectarea înţelegerilor cu UE.

Bibliografie:

1. Protocolul conferinţei interparlamentare cu privire la formele colaborării interstatale // „Sfatul Ţării", 1991, 29 decembrie.
2. Moldova şi Integrarea Europeană. - Chişinău: Institutul de Politici Publice, 2001.
3. Moldova în cifre. Breviar Statistic. – Chişinău: Biroul Naţional de Statistică, 2006.
4. Sudacevschi G. Relaţiile economice ale Republicii Moldova cu ţările Comunităţii Statelor Independente (CSI). – Bucureşti: Economica, 2004.
5. Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation. Istanbul, 25 june 1992. // http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul1992.pdf
6. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation // http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/CHARTER%20web%20080630.pdf
7. Enciu N., Enciu V. Cnstrucţia Europeană: 1945-2007. - Chişinău, Civitas, 2007.
8. Volniţkii I. Tendinţele şi perspectivele liberalizării comerţului cu UE, http://www.case.com.md/upload/3/Tendintele%20si%20perspectivele%20liberalizarii%20comertului%20cu%20UE.pdf
9. Activitatea de comerţ exterior a Republicii Moldova în ianuarie-noiembrie 2008, http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=2477&parent=0.
10. Communication de la Commission au Parlement Européen et au Conseil: Parteneriat oriental {SEC(2008) 2974}, Bruxelles, le 3 Decembre 2008, COM(2008) 823 final

Prezentat la redacţie la 20 februarie 2009

Recenzent – Dinu ILAŞCIUC, doctor în ştiinţe istorice, conferenţiar

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА СОСЕДСТВА КАК ОТРАЖЕНИЕ ТЕОРИИ «РАЗУМНОГО ЭГОИЗМА»

Анджела КОЛАЦКИ
Республика Молдова, Кищинэу, Академия публичного управления при Президенте Республики Молдова
Проректор, доктор социологических наук, доцент

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кищинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии
Заведующий кафедрой, доктор хабилитат политических наук, профессор

Two thousand years of development of almost all Western European nations took place in relatively confined spaces of their current state territories. These limitations, including land, has contributed to the economic viability of private property and the development of an intensive mode of farming, and in consequence, the approval of rationalization of individualism, based on the principle of personal liberty and the rule of law.

Thereto, not in the last row, contributed and specific «European mentality», which is based on reasonably understood selfishness. All is quite simple and practical, my benefit and integrity are directly dependent on the good of those who surround me, whether it's a simple neighbor homes, or group of people (small / large group, class, nation) with whom I am in direct or indirect relations. Thus, was objectively developing a close social interaction and, in Europe, along with severe competition was established and entrenched a culture of voluntary association and cooperation. EU enlargement has increased the need for rethinking and adoption of new concrete measures towards stabilizing the external factors affecting the stability of the EU as a system. The answer to this challenge has become the European Neighborhood Policy (ENP).

Двухтысячелетнее развитие почти всех западноевропейских народов происходило в относительно замкнутых пространствах их нынешних государственных территорий. Эта ограниченность, в том числе и земельного фонда, способствовала экономической целесообразности частной собственности и развитию интенсивного способа хозяйствования, и в следствии, утверждению рационалистического индивидуализма, основанного на принципе личной свободы и верховенстве закона. Этому в немалой степени

поспособствовала и специфическая «европейская ментальность», которая основывается на разумно понятом эгоизме.

В трудах таких мыслителей XVII в., как Локк, Гоббс, Пуффендорф, Гроций заложены принципы теории разумного эгоизма. Новый способ деятельности и хозяйствования, которые соответствовали положению человека в промышленном обществе, где каждый владел какой-либо собственностью (иногда лишь собственной рабочей силой), т.е. выступал как частный собственник и рассчитывал, следовательно, на себя, свое собственное здравое суждение о мире и свое решение, привел к смене естественного состояния неограниченной свободы на общественные права и обязанности. Человек стал исходить из собственных интересов, которые никак нельзя было не учитывать, так как новый тип хозяйства, прежде всего промышленное производство, которое бурно стало развиваться в Европе, опирается на принцип материальной заинтересованности.

Новые общественные отношения нашли свое отражение в представлениях просветителей XVIII в., рассматривающим человека как естественное, природное существо, свойства которого определены природой, в том числе и личный интерес. Руссо писал: «источником наших страстей, началом и основой всех прочих, единственной страстью, которая рождается вместе с человеком и никогда не покидает его, пока он жив, является любовь к себе; эта страсть первоначальная, врожденная, предшествующая всякой другой: все другие являются в некотором смысле лишь ее видоизменениями... Любовь к самому себе всегда пригодна и всегда в согласии с порядком вещей; так как каждому вверено, прежде всего, его собственное самосохранение, то первою и самою важною из его забот является - и должна являться — именно эта постоянная забота о самосохранении, а как бы мы могли заботиться о нем, если бы не видели в этом своего главного интереса?».

Каждый индивид, в отдельности, либо организованный в группы различной степени институциализации, в своих действиях исходит из желания сохранить себя и из любви к самому себе. Но, на ряду с этим приходит, понимание, что если мы будем думать исключительно лишь о себе, добиваясь всего только для себя, то рано или поздно столкнемся с трудностями, постольку, поскольку и другие желают удовлетворения своих потребностей, а средств для этого, как правило, недостаточно. И тогда разумное сообщество, приходит к пониманию, что необходимо в какой-то мере ограничить себя, в пользу других, тем самым, создав дополнительные условия для реализации собственных интересов, это делается не из альтруизма, а из любви к себе. Здравый смысл способствует соблюдению требований разумного эгоизма, т.к без компромиссов с интересами других членов

общества нельзя построить нормальную повседневную жизнь, нельзя обеспечить устойчивое функционирование экономической и других системы.

Мысль предельно проста и практична, мое благо и целостность зависят напрямую от блага тех, которые меня окружают, будь это простой сосед домами, либо группа людей (малый/большой коллектив, класс, нация) с которыми я нахожусь в прямых или опосредованных отношениях. Таким образом, объективно развивалось тесное социальное взаимодействие и, в Европе наряду с острейшим соперничеством сложилась и укоренилась культура добровольной ассоциации и сотрудничества.

После окончания холодной войны ЕС сделал трудный политический выбор в пользу внутренней неоднородности, расширив свои границы до союза 27 стран. Это формирование основано на рациональном понимании, что следует развиваться на основе политической культуры взаимных уступок и компромиссов, при которой за ориентир берется верхняя планка, а не безликий общий знаменатель, называемый некоторыми исследователями «фирменным блюдом» ЕС. Это выгодно отличает его, от топтания на месте характерного для классических международных организаций. В этом случае разумно понятый эгоизм работает в формуле, согласно которой, если государства-члены заинтересованы в сотрудничестве, они работают вместе, если нет, они не мешают остальным.

С точки зрения, как теории систем, так и интеграционных процессов, ЕС представляет собой уникальное явление в мировой политике и экономики. Это стало возможным благодаря тому, что к середине прошлого века в Европе сложились и стали проявляться необходимые идейные и материальные предпосылки интеграции. Идейные предпосылки сформировались в рамках интеллектуального течения - «европейская идея», представители которого на протяжении многих столетий выступали за искоренение войн в Европе и политическое объединение ее народов и государств. Материальные предпосылки интеграции сложились на протяжении длительного социально-экономического развития Западной Европы. Таким образом европейским народам удалось решить две фундаментальные проблемы, а именно: а) были устранены материальные основы войн между государствами; б) были созданы, путем расширения ограниченных пределов хозяйственных национальных комплексов, благоприятные условия для интернационализации экономической деятельности.

Немаловажную роль в успешности западноевропейской интеграции, которая как любой процесс имеет свои взлеты и падения, сыграли основные принципы или «метод Монне», (известный французский общественный деятель, один из инициаторов «плана Шумана»), которые предполагают, что:

• Экономическая интеграция должна предшествовать политическому объединению;

• Наднациональность - должна состояться частичная (не в ущерб национальным интересам) передача национальными государствами части своего суверенитета наднациональным институтам;

• Интеграционное строительство должно происходить «шаг за шагом», от простого к сложному. Вначале должны решаться простые вопросы, в отношении которых имеется согласие всех участников, а за тем, на этой основе должны создаваться предпосылки для решения более сложных задач, которые первоначально казались непреодолимыми.

В рамках созданной таким образом компетенции Сообщества формировалось общее законодательство и общие институты, которые, действуя совместно с государствами-членами, проводили бы общую политику.

Первым практическим шагом на пути осуществления идей Ж.Монне была Декларация министра иностранных дел Франции Р.Шумана (9 мая 1950 г.), в которой предлагалось поставить все производство угля и стали во Франции и Германии под контроль единого совместного Высшего органа в рамках организации, открытой для всех стран Европы. Это предложение поддержали ФРГ, Италия, Бельгия, Нидерланды и Люксембург. А уже в апреле 1951 года в Париже был подписан Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали (ЕОУС).

Подписанием представителями «шестерки» в марте 1957 года в Риме Договора об учреждении Европейского экономического сообщества (ЕЭС) и Договора об учреждении Европейского сообщества по атомной энергии (Евратом), поле интеграционного строительства было значительно расширено. Затем, к середине 1968 года, установлением единого внешнего таможенного тарифа, завершилось формирование таможенного союза «шестерки». Так же был осуществлен переход к общей, от имени Сообщества, торговой политике в отношении третьих стран. Возникает всеобъемлющая система общей сельскохозяйственной политики.

Однако, следует отметить, что середина 70-х годов характеризуется неким торможением процессов создания общего европейского рынка. Переломным, в этом отношении, следует считать вступивший в силу в июле 1987 года Единый европейский акт. На основе, которого была разработана и реализована программа создания Единого внутреннего рынка.

Строго говоря, именно с подписанием в Маастрихте (Нидерланды) 7 февраля 1992 года Договора о Европейском Союзе (вступившего в силу 1 ноября 1993 г.), был создан Европейский Союз, основанного на трех опорах (понятие, которое характеризует главные сферы деятельности ЕС).

Первая опора включает все направления политики ЕС связанные с функционированием таможенного союза и Единого внутреннего ранка, со-

зданием и функционированием Экономического и валютного союза, таким образом, экономическая интеграция получила социальное измерение.

Вторая опора представляет собой общую внешнюю политику и политику безопасности (ОВПБ) – система комплексных мероприятий, проводимых ЕС по отношению к странам, не входящим в его состав. ОВПБ направлена на обеспечении мира и безопасности в Европе и на планете в целом; на предотвращении и устранении вооруженных конфликтов. В ее рамках устанавливаются принципы и общие ориентиры, которым должны следовать все государства-члены и институты Союза; принимаются общие стратегии (программные документы), в которых фиксируется приоритетные направления политики ЕС по отношению к отдельным странам и географическим регионам; разрабатываются общие позиции, определяющие подход ЕС к конкретным внешнеполитическим проблемам; утверждает общие акции по выполнению оперативных действий на международной арене, как-то – назначение специальных представителей за рубежом, отправка наблюдателей на выборы, введение политических санкции против «третьих стран» и др.; издает решения, в том числе по организационным вопросам – например решение об учреждении Военного комитета ЕС (ВКЕС), Военного штаба ЕС (ВШЕС), тем самым распространив политику безопасности на вопросы обороны (ЕПБО); может заключать международные соглашения с иностранными государствами. В 1999 году была учреждена должность Верховного представителя ЕС по вопросам внешней политики и общей безопасности.

Третья опора – сотрудничество в области внутренних дел и юстиции, в сочетании с мерами в других областях, способствуют напрямую в создании пространство свободы, безопасности и справедливости, которое является не менее важным структурным элементом ЕС как Единый внутренний рынок или Экономический и валютный союз.

В результате длительной и напряженной работы европейцам удалось создать три устойчивых структурных элемента – Таможенный союз, Единый внутренний рынок, Экономический и валютный союз. В настоящее время основные усилия интеграционных институтов и государств-членов ЕС направлены на создание четвертого элемента – единого гражданства ЕС и единого пространства свободы, безопасности и справедливости.

Согласно теории нового либерального империализма (постмодернистский империализм), Европа находится в стадии постмодернистского развития, в которой военная сила утрачивает былое преобладающее значение в международных отношениях. Из эпохи баланса сил, Европа переходит в постисторический самодостаточный мир законов, правил, сотрудничества, основанного на доверии, взаимной уязвимости, транспарентности.

Основы постмодернистского империализма весьма зримы во внешней политике ЕС – государство желающее получить выгоду обязано быть транспарентым перед международными организациями и другими государствами; необходимо учитывать нестабильность на границах государства, особенно на границах ЕС. Сторонник теории, британский дипломат Р.Купер, ныне советник европейского комиссара по внешней политике Х.Соланы, высказывает мысль, что "постмодернистская" политическая модель Европейского союза уже эффективно применяется в форме "нового колониализма". "Наиболее перспективной формой имперской экспансии является расширение ЕС" [21].

Устойчивость Европейского Союза как системы зависит от ряда факторов, одним из которых является постоянное развитие. ЕС можно сравнить с велосипедом, который сохраняет равновесие при условии постоянного движения – остановка чревата падением. Параллельно с развитие и углублением интеграционных процессов (интенсивное развитие) был осуществлен ряд последовательных расширений Европейского сообщества (экстенсивное развитие). Процессы модификации ЕС через «волны расширения» поставили на повестку дня проведение ряда институциональных реформ, основные контуры которых были определены Ниццским договором (февраль 2001 г.).

Реформы и их реализация предпринятые Ниццским договором носили явный компромиссный и не во всем последовательный характер, в дополнении к нему на конференции глав государств и правительств ЕС в Лаакене (декабрь 2001 г.) была принята Лаакенская Декларация или Декларация «Будущее Европейского Союза», призванная установить практические меры и более точные ориентиры по реформированию ЕС.

Помимо этого, расширение ЕС усилило необходимость переосмысления, и принятия новых конкретных мер по отношению к стабилизации внешних факторов, влияющих на устойчивость ЕС как системы. Ответом на эту задачу стала **Европейская политика соседства (ЕПС)**. Принципы ЕПС в систематизированной форме впервые были озвучены Еврокомиссией в марте 2003 года в сообщении «Большая Европа – соседи: новая основа отношений с восточными и южными соседями ЕС». Этот новый, исключительно прагматичный и рациональный подход ЕС к соседям, предполагает укрепление отношений и сотрудничества ЕС и стран-соседей по созданию зоны безопасности и благосостояния, а также «кольца дружественных стран» по периметру внешних границ ЕС.

Примечательно, что в мае 2005 года Э.Балладюр, бывший премьер-министр, депутат от Парижа (партия СНД) и председатель комиссии по международным делам Национальной Ассамблеи Франции, писал «Европа не может бесконечно расширяться, иначе она просто растворится. После зна-

чительного расширения 2004 года у Союза нет ни финансовых, ни институционных средств бесконечно продолжать движение, которое может оказаться забеганием вперед. Необходимо переждать... И все же Европейский Союз не может не проявлять интереса к окружающим его странам. Он должен укрепить связи со своими соседями, преследуя три цели – моральную, политическую и экономическую. Защищать свои ценности от любых форм насилия. Обеспечить свою безопасность от любой угрозы. Сохранить свой уровень жизни. Это предполагает создание окружающего Союз пространства, которое должно быть **зоной демократии, безопасности, стабильности и процветания...** О каких странах может идти речь? Будем реалистами. Европе нужно упорядочить свои отношения с соседними странами, не считая себя обязанной способствовать их вступлению в Союз. Пусть время покажет» [22].

Основной целью ЕПС является предоставить странам-соседям ЕС возможность более тесного сотрудничества с ЕС в области политики, безопасности, экономики и культуры, и все это во имя укрепления стабильности и безопасности на своих границах. Рассуждения и действия естественным образом исходящие из теории разумного эгоизма. Предлагая партнерам, привилегированные отношения с ЕС, ЕПС отнюдь не предлагает странам-соседям перспективу присоединения к ЕС. В интервью порталу "Caucaz.com", Грузия, Х.Солана подчеркивал: «европейская добрососедская политика не является политикой, нацеленной на расширение ЕС; она не предвидит, но и не исключает этого. Эта политика в первую очередь направлена на развитие более тесных отношений между ЕС и его новыми соседями на Востоке и Юге, помогающая им извлечь как можно больше пользы из их географической близости с ЕС. Тут есть столько возможностей для кооперации, и так много задач может быть выполнено более эффективно в вопросах торговли, реформ, борбы с терроризмом, преступностью и коррупцией, в совместной работе над политикой безопасности и интернациональных отношений, что просто нет реальных причин в настоящее время задумываться над тем, что может случиться в будущем» [23].

Любопытно, но в логике внедрения ЕПС можно отметить некий «экспериментальный» характер. Последовательность появления документов ЕПС, несколько страна, вначале появилось Сообщение Еврокомиссит «Большая Европа – соседство: новый подход к взаимоотношениям с нашими восточными и юэными соседями», или концепция «соседского» сотрудничества ЕС, которая была принята 11 марта 2003 г. Затем последовали документы «Об основах нового инструмента политики соседства» (1 июля 2003 г.), стратегия «Европейская политика соседства» (12 мая 2004 г.).

План действий Республика Молдова-ЕС (2005). План действий «Европейский Союз – Республика Молдова» определял программу, стратегичес-

кие цели и приоритеты отношений между ЕС и Молдовой на 2005-2007 годы, концентрируя свои действия в следующих направлениях: переход от кооперации к интеграции через участие Молдовы во внутреннем рынке, политиках и программах ЕС; усиление политического сотрудничества путем разработки механизмов политического диалога; однозначная готовность ЕС поддержать урегулирование приднестровского конфликта; законодательная конвергенция, экономическая открытость, ограничение торговых барьеров; повышенная финансовая помощь для выполнения мер, заложенных в Плане действий; возможность участия Республики Молдова в культурных, просветительских, научных, экологических и других программах ЕС; поддержка усилий по гармонизации законодательства молдавского государства к правовым критериям ЕС; установление диалога в вопросе о визах и возможность предоставления Молдове определенных визовых льгот.

Внося больше четкости и ясности в областях двустороннего сотрудничества и устанавливая приоритетные действия, План позволяет сбалансировать преимущественно экономический характер отношений «Европейский Союз – Республика Молдова», предусмотренных в СПС, другим рядом положений о сотрудничестве в политической области и в сфере безопасности, в том числе предусматривает возможность присоединения Молдовы к внешнеполитическим позициям ЕС; обеспечивает мониторинг действующих национальных программ и стратегий Республики Молдова (СЭРСУБ, Национальная стратегия по предотвращению и борьбе с коррупцией, Национальный план действий в области прав человека и др.); содействует урегулированию приднестровского конфликта и предусматривает участие ЕС в этом процессе. План действий учитывает европейские устремления Республики Молдова, но одновременно содержит четкие и серьезные оговорки: партнерство основано на европейских принципах и ценностях, а перспективы европейской интеграции прямо зависят от успешного хода внутренних реформ.

С 2007 г. введен "новый инструмент политики соседства", направленный на интенсификацию трансграничного и регионального сотрудничества, как в решении внешнеполитических задач, так и для усиления экономических и социальных взаимоотношений. Тенденции развития политической структуры современного мира не могли не отразится на процессы происходящие как в Западной, так и в Восточной Европе.

По представлениям одних авторов (главным образом Фукуяма) мир, вследствие развития процессов глобализации, становится все более гомогенным, из-за распространения привлекательной западной модели ценностей, институтов и т.п.

Прямо противоположной является точка зрения исследователей, которые пишут о цивилизационном расколе (Хантингтон, Тоффлер, Валлерстайн и др). Третья группа авторов пытается совместить обе современные тенденции - интеграцию и универсализацию мира, с одной стороны, и обособление его отдельных частей с другой стороны. Уже в начале 90-х годов прошлого века на это обратил внимание Б.Барбер. А.Ротфельд отмечает, что современные международные отношения определяются как центростремительными процессами (глобализация и интеграция), так и центробежными (фрагментациеи, эрозией государства). Дж.Розенау называет такое переплетение направления развития – **фрагмегративностью.**

Отметим, что европейские государства в отдельности, в том числе Республика Молдова, и Европейское сообщество в целом, претерпевают изменения фрагмегративного характера. Эта тенденция становится более зримой в периоды турбулентного развития, коим можно считать современный финансово-экономический кризис. Кризисы, по определению, выдвигают обществу новые призывы к развитию, провоцируя его на творческий ответ на возникшие сложности, какова бы ни была природа таковых – экономическая, политическая, социокультурная.

Конец первого десятилетия нового столетия проходи под знаком кризиса, кризиса который проявляется по-своему как в ЕС, так и в странах-соседях. Для Молдовы кризис экономический, стал более явным на фоне политического (парламентского) кризиса. В этих новых условиях обе системы, с одной стороны ЕС, с другой Молдова реализуют свои интересы. В редакционной статье "The Financial Times" от 16 апреля 2009 года, отмечено: «Соседей не выбирают. Это относится как к отдельным странам, так и квазифедерациям государств, которые ревниво охраняют свои суверенные прерогативы и в то же время действуют в одностороннем порядке, защищая собственные интересы, как они их понимают. Такое открытие периодически делает для себя Европейский Союз» [24].

Неразрешенность структурных изменений в ЕС, последствия экономического кризиса и понимание дальнейшего строения отношений со своими соседями нашло свое конкретное проявление в программе «Восточное партнерство», стартовавшей 7 мая 2009 года в Праге. ЕС отчетливо понимает, насколько уязвимыми экономически и политически делает этот кризис своих восточных соседей: Украину, Молдову и Белоруссию, а также страны Южного Кавказа - Армению, Азербайджан и Грузию. Программа была разработана для дополнения Европейской политики соседства (ЕПС).

Согласно пункту 12 декларации «Восточное партнерство», предусматривается введение четырех тематических платформ:

1 - будет касаться утверждения демократии и верховенства права;

2 - экономической интеграции;

3 - вопросов энергетической безопасности;

4 - контактов между людьми, в частности, упрощения визового режима.

В условиях кризиса, программа располагает небольшими ресурсами и имеет ограниченный бюджет для реализации технических проектов (600 миллионов евро на четыре года для шести стран). Нужно исходить из понимания насколько сложно в трудное время говорить об экономических и политических трансформациях. Простые люди больше, чем обычно озабочены повседневной жизнью и сохранением рабочего места, а реформы для большинства из них ассоциируются со страданиями, а замороженные конфликты, которые присутствуют в большинстве из постсоветских государствах, это только усугубляют. Кризис не только сказывается на экономической стабильности региона, но может привести к власти радикалов и популистов.

«ЕС не может допустить подобную нестабильность у себя на пороге. Как показал пример Балкан, она, к тому же, может оказаться весьма обременительной в финансовом плане. Стабильность внутри границ ЕС требует стабильности за его границами», - пишет А.Кубилиус, премьер-министр Литвы, в статье “Почему ЕС должен взаимодействовать со своими восточными партнерами” ("European Voice", Великобритания). Вопрос состоит в том, что, помогая своим соседям ЕС, помогает и себе самому, и это не должно развивать комплекса неполноценности у стран реципиентов. Тот же автор пишет: «как показало расширение 2004 года, чем лучше подходят экономические стандарты соседей к экономическим стандартам ЕС, тем сильнее становится ЕС экономически» [25].

Предельно прагматично определение цели «Восточного партнерства» заявленной на его инаугурации главой Еврокомиссии Ж.М.Баррозу, а именно - политическая ассимиляция и экономическая интеграция для повышения уровня стабильности и безопасности на восточной границе Евросоюза. В этих условиях как Молдова, так и другие страны «Восточного партнерства» обязаны наиболее рационально использовать очередной шанс, с помощью которого следует укреплять собственную независимость, проявляя гибкость и последовательность. Мы должны сопоставить европейскому прагматизму свой рационально понятый эгоизм, и воспользоваться заинтересованностью Европы иметь «спокойствие на границах», использовав предлагаемые финансовые ресурсы, провести, для консолидации демократии, необходимые институциональные и экономические реформы.

Процесс сотрудничества Молдовы и ЕС предельно конкретен - его объем, цели и формы определяются не только политическими намерениями сторон, но и их реальной компетенцией. Развивая отношения с ЕС, необходимо постоянно учитывать, что Сообщество не обязано делать то, что

должны предпринимать экономические агенты, общественные организации и правительственные органы отдельных стран. Но при этом, компетенция ЕС настолько велика, что сотрудничества между Республикой Молдова и ЕС может развиваться почти во всех областях.

Эффективность сотрудничества Республики Молдова и ЕС напрямую зависит от хода демократических реформ в Молдове. От того насколько адекватнее и быстро, не отходя от традиционных особенностей, удастся создать новые демократические институты и стереотипы мышления, с тем, чтобы молдавские порядки были совместимы с законами европейской интеграции. Для этого молдавскому обществу предстоит укрепить кардинальные сдвиги в своем отношение к частной собственности, интенсивному способу хозяйствования, деловому сотрудничеству и конкуренции, к закону и добровольным ассоциациям, создать за кроткий срок реально действующие механизмы рыночной экономики и политической демократии.

Библиография

1. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция. – Москва: Международные отношения, 2003.
2. Бенюк В. Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. - Кишинэу: CEP USM, 2006.
3. Бурдельный Е., Ермолович А. Расширенная Европа – соседство: разные страны, общие интересы (сравнительный анализ европейского вектора внешней политики Республики Беларусь и Республики Молдова). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004, p.138-150.
4. Cianciara A.K. «Eastern Partnership» - opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy ? // Analyses & Opinions. No.4, june 2008.
5. Cebotari S., Saca V. Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană prin prisma interesului național. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004, p.124-138.
6. Cooperare regională şi integrare europeană în Sud-Estul Europei: studii de caz. – Chişinău, USM, 2006.
7. Европейський Союз та Украiна: стратегия вiдносин в контекстi розширення. – Кiев: КIС, 2003.
8. Гудым А. Республика Молдова и Европейский Союз как партнеры. – Кишинэу, 2002.
9. Lowenhardt J. A Wider Europe: the View from Minsk and Chişinău. – London, 2001.

10. Manole D. Politica europeană a „Noii vecinătăţi” şi impactul ei asupra Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXVI). - Chişinău, USM, 2004, p.154-163.
11. Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, USM, 2001.
12. Moldova într-o Europă multi-nivelară / Moldova in a multi-layered Europe. – Kiev, FES, 2003.
13. Moldova şi integrarea europeană. - Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2001.
14. Mosneaga V., Slobodeniuc Gh., Mosneaga A. European integration of Moldova in context of the «EU – Republic of Moldova» Action Plan. // International Relations: the Field of Vision and persistence of Politics. – Sankt-Peterburg, Sankt-Peterburg State University Press, 2008, pp.86-107
15. Мошняга В., Руснак Г. Факторы, которыми нельзя пренебречь. // Молдова и мир, 1993, № 7-8, p.8-12.
16. Назария С. К вопросу о многовекторности внешней политики Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2 (XXIX), 2005. – Chişinău, USM, 2005, p.150-166.
17. Neguţă A., Simionov A. Riscuri şi instabilităţi în Europa de Sud-Est. Impactul asupra politicilor Uniunii Europene. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXVIII), 2005. – Chişinău, USM, 2005, p.153-162.
18. Planul de acţiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. – Chişinău, Gunivas, 2006
19. Republica Moldova şi integrarea europeană: elemente de strategie. – Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2003.
20. Republica Moldova şi integrarea europeană. Cooperare în Pactul de stabilitate. - Chişinău, Institutul de Politici Publice, 2003.
21. http://www.mid.ru/mg.nsf/ab07679503c75b73c325747f004d0dc2/499288a831e41a83c3256e5400405c45?OpenDocument
22. http://www.inosmi.ru/translation/219413.html
23. http://www.inosmi.ru/translation/223490.html
24. http://www.inosmi.ru/translation/248551.html
25. http://www.inosmi.ru/translation/248957.html

Представлена в редакцию
26 мая 2009 года

Рецензент – Тудор СПИНЕЙ, доктор политических наук, доцент

CREAREA CORPULUI DIPLOMATIC IN REPUBLICA MOLDOVA

Diana DIGOL
Germania, Hamburg, Centru de cercetare OSCE (CORE, Hamburg), Institutul pentru pace şi politica de securitate pe linga Universitatea din Hamburg
Specialist in analiza politica, cercetator, consultant, doctor
e-mail: digol@ifsh.de

With declaring independence in 1991, Republic of Moldova has faced an additional task of conducting independent foreign policy and creating its own diplomatic corp. The article presents the groups which formed a core of the Moldovan national diplomacy and offers a cross-group comparison. The article addresses the functioning of the Moldovan diplomatic service recruitment system and advises for its institutionalisation. In addition further recommendations are formulated, such as creation of the national diplomatic academy under auspices of the Ministry of Foreign Affairs, opening up towards the national and international public and enhancements of cooperation with the Moldovan citizens abroad as well as promotion of research in diplomacy.

Introducere

La sfîrşitul secolului XX pe harta lumii a apărut un nou stat - Republica Moldova. Pe lînga multiple probleme de ordin intern ale tînărului stat independent, Republica Moldova s-a confruntat şi cu necesitatea de a defini şi a promova propria politică externă şi de a stabili relațiile diplomatice cu țările lumii. In conditii extreme, Moldova urma sa puna temelia şi sa consolideze în termeni reduşi propriul corp diplomatic.

În prezentul articol o sa abordez problema referitor la procesul de creare şi consolidare a corpului diplomatic în Republica Moldova. Pe parcursul descrierii condițiilor care au determinat formarea corpului diplomatic national, precum şi a caracteristicilor generale ale institutiei, voi recurge la o serie de paralele comparative cu referire la dezvoltarea institutiilor in conditii similare din statele Europei Centrale si de Est, inclusiv din fosta Uniunea Sovietică.

În inchiere, am sa formulez recomandări, necesare în viziunea mea, pentru dezvoltarea şi profesionalizarea corpului diplomatic național.

Articolul nu are ca scop de a supune analizei politica externa a statului, succesele şi eşecurile produse in istoria diplomației din Republica Moldova. Conținutul articolului este bazat pe ideile expuse in teza mea de doctorat, elaborata şi susținută la Institutul Universitar European din Florența [3], precum şi pe rezultatele propriilor investigații ulterioare.

Formarea corpului diplomatic

Diplomația este un instrument de importanta vitala a unui stat suveran; nici o tara suverana nu a procedat la desființarea serviciului diplomatic national. Necesitatea definirii şi promovării unei politici externe de sine statatoare de catre Republica Moldova, odată cu proclamarea independenței, a condiționat necesitatea stringenta de a crea şi a instituționaliza serviciul diplomatic național. Inexistentă cadrului legislativ şi normativ adecvat pentru desfăşurarea activității diplomatice, lipsa de cunoştințe si a unei practici în domeniul dreptului internațional, precum şi a unei strategiei de politică externă au format doar o parte din obstacolele ce urmau de a fi depăşite.

Problema majoră a timpului a constituit si lipsa de cadre diplomatice cu studii specializate şi experiența profesională în domeniul diplomației. Moldova, fiind parte componenta a Uniunii Sovietice, nu dispunea de o politică externă independentă, şi, deci, nu participa la schimbul de reprezentanțe cu alte state. Ca urmare, la sfîrşitul secolul XX, Moldova nu dispunea de un cadru diplomatic autonom in calitatea sa de stat independent.

Reiesind din aceste condiții istorice, corpul diplomatic al Republicii Moldova a fost creat de la „zero". Cine au fost primii diplomați, cum şi de ce au devenit diplomați? Unii din ei au fost atraşi de ideea de a reprezenta Moldova ca stat independent, alții – de prestigiul internațional a calitatii de diplomat, apoi alții au devenit diplomați în virtutea conditiilor la moment, adică întîmplător. Prin alegerea carierei de diplomat unii au gasit o posibilitate de a călători şi a vedea străinătatea, alții au aspirat la cistiguri valoroase şi condiții de trai elevate. O categorie aparte au cautat pe calea diplomatiei sa se infiltreze in tagma elitei naționale, nivel pe care nu l-au putut atinge în cadrul Uniunii Sovietice; altcareva a cautat in aşa mod sa rămînă în viața politică, după căderea regimului sovietic.

Printre cei care au stat la temelia corpului diplomatic național ar putea fi deosebite trei grupe majore. Prima grupa este constituita din persoane care au deținut funcții diplomatice în corpul diplomatic al Centrului Unional, dar au fost originari din Moldova.

A doua grupa este reperezentata de angajații autoritatilor republicane, care desfasurau la nivel de stat afaceri internaționale în sensul larg al cuvîntului. La această categorie se referă şi funcționarii Ministerului Afacerilor Externe al RSSM, precum şi functionarii altor ministere care erau responsabili pentru stabilirea relațiilor economice, comerciale, culturale si ştiințifice dintre regiunile şi republicile ale Uniunii Sovietice.

O a treia grupa este constituită din specialisti noi angajați în sfera diplomației. Aceste trei grupe au format nucleul de baza al corpului diplomatic din Republica Moldova.

Prima grupa a fost in exclusivitate formata din bărbați, fapt determinat de situatia dominanta a sexului masculin în diplomația sovietică [4; 8]. Aceste per-

soane, deținătorii de profunde cunoştințe diplomatice, de experiență profesionala şi de viata, relații personale cu diplomați din alte state, au aspirat şi, ca regula, au obținut poziții înalte în cadrul serviciului diplomatic al noului stat.

Urmeaza de menționat, in speta, ca nu toate persoanele care au reprezentat corpul diplomatic sovietic şi s-au stabilit cu traiul în Moldova independenta, au urmat calea carierei diplomatice; o parte din ei au dat preferință carierei în domeniul politicii interne sau a business-ului. Spre deosebire de alte state post-socialiste, acest grup a fost destul de limitat în cazul Moldovei.

Al doilea grup a fost compus din persoane de vîrsta medie, atît de sex masculin cît şi de sex feminin, care au deținut diverse functii in ierarhia administratiei republicane si erau imputerniciti de organizarea tîrgurilor, schimbărilor culturale şi conferințelor internaționale, precum si de dezvoltarea turismului, etc. Deci, în sens restrîns al cuvîntului, ei nu profesau de fapt diplomație, care a fost făcută exclusiv de centrul de stat unional. Oricum, acestea dispuneau de o anumită experiența în domeniul relațiilor economice sau culturale interrepublicane, şi chiar inter-naționale, în marea lor majoritate cu statele socialiste. Domiciliu stabil în Republica Moldova la momentul proclamării independenței şi disponibilitatea lor imediată, pe lînga avantajul sus menționat, le-a permis să fie în centrul atenției imediate. Aceasta grupa a fost mai numeroasa decît prima grupa, dar mai restrinsa numeric fata de cea de – a treia.

A treia grupa a fost alcatuita din cadre nou-angajate in serviciul diplomatic si a fost cea mai numeroasa si eterogena dupa continut. În cadrul acestei grupe, totuşi, ar putea fi distinse doua subgrupe inegale:

1) tineri specialisti, noi angajati in diplomatie, lipsiti de o careva experienta profesionala;

2) cadre noi angajate în diplomație, dar cu experienta profesionala diversa.

Prima subgrupă include absolvenții universităților, pentru care activitatea diplomatica devine primul lor loc de munca. Tinerii absolvente şi absolvenți, în mare parte, provin de la facultățile de drept, istorie şi limbi străine a Universității de Stat al Moldovei (USM), de la facultatea de relații economice internaționale şi de la facultatea de management a Academiei de Studii Economice din Moldova (ASEM), de la facultatea de economie a Universității Tehnice din Moldova (UTM). Alte universități, ca ULIM încă nu erau create; schimbul universitar interguvernamental cu România nu avuse încă promoții.

Această subgrupă de tineri absolvenți cu studii universitare în domeniile corespunzătoare diplomației, adesea posedind cunoştințe (cel puțin nominale) in limbi străine dispunea de bune premise pentru o cariera diplomatică de succes, şi ca urmare au format o subgrupă de specialisti cu un viitor promițător pentru tinarul corp diplomatic.

A doua subgrupă a fost compusă din persoane noi în sfera diplomației, dar cu anumită experiență profesională în alte domenii, diferite de cel al diplomați-

ei. Experienta profesionala a acestor persoane adesea nu avea tangente minimale cu activitatea diplomatica, cum ar fi fizica, medicină, agricultura, etc. Printre ele erau şi persoane din mediul academic, al economiei şi culturii. Un avantaj al acestei sub-grupe, pe linga experienta profesionala, straina insa de domeniul diplomatiei, consta in visrta al acestora, care permitea inca profesionalizarea lor activa.

Asadar, nucleul structural de baza al serviciului diplomatic din Republica Moldova a fost format din trei grupe, care au fost caracterizate in acest capitol.

Sistemul de angajare

În capitolul precedent a fost nominalizate şi descrise grupe de diplomați ce au format nucleul de baza al serviciului diplomatic din Republica Moldova. In sustinerea ideii din capitolul precedent, in acest capitol va fi prezentat mecanismul (sistemul), precum si căile de angajare in serviciul diplomatic național.

La etapa inițială, procesul de angajare nu a avut un caracter sistematic, ci a fost un proces spontan si neorganizat. In serviciul diplomatic au fost angajate persoane cu experiență tangential apropiata domeniului diplomatiei, persoane atrase de activitatea diplomatica indiferent de experienta profesionala anterioara, specialisti calificati, dar in alte domenii, precum şi persoane cu influență politică. Un singur criteriu deseori aplicat pentru angajare au fost relatiile personale. Lipsa acuta de cadre specializate pe de o parte, şi necesitatea stringentă de altfel de specialisti pentru serviciul diplomatic pe de alta parte, precum şi inexistență unei baze legislative aplicabile atît pentru serviciul public în general, dar şi pentru cel diplomatic în particular, a făcut practic imposibila instituționalizărea sistemului de angajare. Acest fapt este caracteristic multor altor diplomații din state tinere şi este acceptabil într-o anumită măsură.

Este important, însă, că acest mod de angajare a cadrelor sa nu rămînă un mod permanent şi o calea unică in sistemul de angajare in serviciul dplomatic. Procesul de selectie si de angajare a cadrelor trebuie sa preia a formula clar definita, transparenta, bazata pe criterii obiective si sa fie accesibil tuturor persoanelor interesate, care satisfac cerintele minime stabilite. În acelaşi timp, căile de angajare a cadrelor pot şi trebuie sa fie valorificate pornind de la standardele diplomației moderne. Printre aceste căi, concursul național trebuie sa fie calificat drept modalitatea dominanta de selectie; stagiul de practica al tinerilor absolvenți poate fi luat ca faza de preselectie, urmata ulterior de participarea acestora la concursul nemijlocit. Transferuri de specialisti din alte ministere, in speta, din domeniile profesionale specifice, cum sunt technologia, informatica, transporturi, ştiința, etc., trebuie sa fie o calea suplimentară şi aplicata dupa caz. Invitația personală ar fi si ea un mijloc de angajare, totuşi, ea trebuie sa fie aplicata in mod exceptional.

În perioada de aproape 20 de ani de la ziua proclamarii independenței Moldovei si respectiv formarii serviciului diplomatic național s-au intreprins pasi in vederea institutionalizarii sistemului de angajare în serviciul diplomatic al Republicii Moldova.

În acest sens, a fost adoptata Legea cu privire la Serviciul Diplomatic [7], care, în mod expres, specifica conditiile minime de ocupare a functiilor de catre candidati: cetățenia Republicii Moldova, studii universitare, cunoaşterea limbii moldoveneşti şi a limbii de circulație internațională, lipsa de antecedente penale, aptitudini fizice corespunzătoare. Mai mult ca atît, la etapa actuală, pe pagina web a Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene (MAE IE) este detaliat continutul dosarului ce urmează a fi depus de către candidati [5].

Totodata, ar putea fi puse in relevanta si careva obscuritați. Astfel, în „Planul de dezvoltare instituțională pentru anii 2009-2011” [6] se stipuleaza ca „angajarea personalului MAE IE are loc**, în exclusivitate, în bază de concurs**, organizat de *Comisia de selectare, evaluare a capacităților şi acordare a gradelor de calificare funcționarilor publici*” (evidențiat de autor). Cu toate acestea, se pune intrebarea: de ce pe pagina web a MAE IE, precum şi în alte surse oficiale nu este plasat regulamentul de organizare a concursului, termenii şi condițiile acestuia. Pe aceeaşi pagina web a MAE IE se subliniaza ca angajarea în fond se face „la propunerea *Comisiei de atestare şi calificare a MAE IE*, care activează în baza regulamentului său” (evidențiat de autor). Dar nu se regaseste in aceasta sursa nici acest regulament. Astfel, este dificil de aflat criteriile si conditiile in temeiul carora Comisia ar face propuneri de angajare a cadrelor. Este lesne de inteles in contextul acesta ca o comisie organizează concursul (Comisia de selectare, evaluare a capacităților şi acordare a gradelor de calificare funcționarilor publici), iar alta comisie (Comisia de atestare şi calificare a MAE IE) formuleaza propuneri in vedera angajarii cadrelor.

Tot acolo, cu toate ca se indica adresa unde urmează a fi depus dosarul de angajare nu se prezuma in text termenii şi modul în care acesta trebuie depus (personal, prin poşta, scrisoare recomandata, poşta electronică etc). Nu este plasata nici lista de posturi vacante la care ar pretinde candidatul si care, potrivit Legii, trebuie sa dispuna de „o diplomă de studii universitare (licență) corespunzătoare **funcției pentru care optează**” (evidențiat de autor).

Legea cu privire la Serviciul Diplomatic [7] prezuma conditia potrivit careea candidatul trebuie sa disuna de “de aptitudini fizice pe care le reclamă activitatea în domeniul relațiilor externe”, dar legislatorul nu precizează care ar fi aceste aptitudini (ori care nu ar fi), precum şi cine decide dacă persoana dispune de astfel de aptitudini sau nu. Ar fi oare un fapt confirmat de fisa medicala de model 86-U?

Conditia privind cunoaştere „a limbii de circulație internațională” [7] are si ea o formulare incerta. Care ar fi limbile de circulație internațională? În Planul

sus numit (Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, 2008) dupa expresia „limbii de circulație internațională” se adaugă „cu preponderență limba engleză”, dar şi in acest caz nu este specificat care sunt şi alte limbi de circulație internațională. Dilema ar avea o solutie, daca in textul legii s-ar face referinta la limbile oficiale ale ONU, astfel facind aceasta conditie explicita si clara.

O alta informație importanta, care nu se reflecta pe pagina web in cauza este cea despre concursul dosarelor ca o unica etapa a concursului sau ca o etapa de preselectie a acestuia. Este o lacuna vizibila si lipsa informației statistice cu referire la numarul de dosare depuse anual, de o pilda, precum si numarul de persoane ce au sustinut concursul cu succes, sau numarul de persoane angajate la un anumit interval de timp. Informatia de tipul „în perioada anilor 2005-2007, au fost angajate 104 persoane” [6], gasita de un candidat sîrguincios este putin utila in acest sens.

Considerentele enuntate sugerează ca sistemul de angajare nu exista ori exista în forma preliminară, ori nu funcționează. E cert faptul ca sistemul de angajare nu este transparent şi accesibil tuturor cetățenilor, cum ar prevede sistemul de angajare pentru serviciu public în cadrul unui stat **democratic** (evidentiat de autor).

Alaturi de criteriul de evaluare a nivelului de profesionalizm al corpului diplomatic din Republica Moldova, lipsa unui sistem instituționalizat de angajare formeaza diverse obstacole în atingerea obiectivelor stabilite de MAE IE, cum sunt definite acestea în Planul [6], şi anume „obținerea unui cadru unic eficient de management al politicilor publice” şi „creşterea competitivității şi eficienței activității Ministerului”.

Portretul statistuc al diplomatului Republicii Moldova

În prezent corpul diplomatic al Moldovei este de aproximativ 500 de persoane. Structura organizatorică a MAE IE în prezent constă din aparatul central şi serviciul exterior. Serviciul exterior cuprinde misiunile diplomatice şi consulare moldoveneşti, acreditate în străinătate [6]. Conducerea Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene este exercitată de ministrul afacerilor externe şi integrării europene şi doi viceminiştri. Personalul diplomatic, cu statut de funcționari publici, formează statele de personal ale ministerului. Conform Planului în aparatul central al MAEIE activeaza 157 de persoane, iar în misiunile diplomatice şi consulare în străinătate – altele 217. La acest număr trebuie adăugat personalul directiilor de relații internaționale ori politică externă din Parlament, Preşedinție, precum şi din cadrul altor ministere.

Conform Planului [6], intreg personalul diplomatic al MAE IE detine „studii superioare sau licențiați în domeniu”. Aceste domenii sunt: dreptul, istoria, limbi străine, relații internaționale, şi alte [3].

De la infiintarea corpului diplomatic si pina in prezent, statele de personal au crescut treptat. Trei grupe, şi anume (1) persoanele care au deținut funcții diplomatice în corpul diplomatic al Centrului Unional, dar au fost originari din Moldova; (2) angajații ai administratiei centrale sovietice, care desfasurau la nivel republican afaceri internaționale în sensul larg al cuvîntului; (3) functionarii noi angajați în sfera diplomației au format nucleul viitorului serviciu diplomatic din Republica Moldova.

Perioada initiala a fost marcata in istoria diplomatiei nationale de fenomenul ce poate fi supranumit „ambasadori de o singura data”, caracteristic in perioada de tranzitie şi altor tari din Europa de Est. Tot aceasta perioadă s-a caracterizat prin o rotație frecventă a personalului, ce poate fi argumentata prin diverse motive de ordin politic, profesional, personal, sau financiar. Adesea diplomații erau antrenati şi în alte activități profesionale diferite de diplomatie, si activau prin cumul in calitate de lectori, traducători, consultanți, etc. Şi aici motive au fost diferite, motivul principal fiind situatia materiala a lor.

În fond, majoritatea angajatilor în corpul diplomatic proveneau din capitala țării (cu domiciliul precedent stabil la Chişinău). Restul cadrelor proveneau din alte zone urbane ale republicii; dar putini din ei isi aveau originea din zonele rurale. Mai mult ca atît, diplomații, in speta cei tineri, au provenit din familii in care ambii părinții detineau studii superioare. Un număr semnificativ de persoane provenea din familii, care formau nomenclatura regimului sovietic.

În comparație cu diplomația sovietică, numărul de persoane de sex feminin angajate în serviciul diplomatic a sporit. Cu toate aceste el nu este proporțional cu numărul de persoane de sex feminin cu studii si pregatire profesionala în domeniu. În continuare se observa tendinta preferințiala acordată in acest sens persoanelor de sex masculin, fenomen confirmat prin disproportia dintre numarul de femei fata de numarul total de angajati ai serviciului diplomatic, inclusiv fata de numărul de ambasadori femei.

Din ziua intemeierii serviciului diplomatic national si pina in prezent (15 aprilie 2009), Republica Moldova a fost reprezentata de şase miniştri de afaceri externe. Acestea sunt N.Țâu, M.Popov, N.Tăbăcaru, N.Cernomaz, N.Dudău, A.Stratan enumerati în ordine cronologică. O remarca – MAE IE nu a fost inca condus nici odata de vreun diplomat de sex feminin.

Recomandari pentru viitor

Şi în inchiere, am sa formulez o serie de propuneri si sugestii referitor la profesionalizarea corpului diplomatic al Republicii Moldova.

Sistemul institutionalizat de angajare. O importanță majoră reprezintă institutionalizarea sistemului de angajare a cadrelor atit pentru Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene, cit si pentru alte organe ale sistemului diplomatic din Moldova. Procesul de selectare si angajare a cadrului diplomatic tre-

buie sa fie instituționalizat şi realizat in mod transparent, in temeiul unor principii prestabilite. O metoda de identificare şi selectare *activă* a candidatilor pentru corpul diplomatic trebuie sa fie adoptată. Astfel ar fi necesar de a identifica modalitati de atragere în serviciul diplomatic al concetățenilor cu studii obținute în străinătate.

La elaborarea criteriilor de selectare a cadrelor, trebuie acordata o importanță deosebită si aplicarii principiului democratic, cum ar fi respectarea echitatii dintre femei si barbati in ce priveste ocuparea posturilor, respectarea drepturilor minoritatilor naționale, ceea ce efectiv ar înseamna existenta reprezentanților minorităților naționale din Moldova (gagauzi, ruşi, ucraineni, etc) în serviciul diplomatic național, precum şi intereselor strategice vizavi de promovarea imaginii pozitive a Moldovei pe plan mondial.

Academia diplomatică a Moldovei. Anul cind se va marca aniversarea de 650 de ani de la fondarea statului moldovenesc şi cea de 20 de ani de independentă a Republicii Moldova, elaborarea unui concept privind fondarea Academiei diplomatice naționale va devini mai mult decît un semn simbolic. Moldova are nevoie de o scoală profesională națională de pregătire a cadrelor diplomatice de înaltă calificare, care ar satisface standardele diplomatiei moderne. Luînd în considerare dimensiunile teritoriale ale statului si pornind de la experiența mondială, inclusiv si de la propria experienta, ar fi recomandabil ca aceasta instituție (numita academia, scoală, centru de instruire, etc) sa fie parte integranta a ministerului, bazata pe o structura compacta de management şi buget. Țările cu dimensiuni si istorie similara Moldovei, cum ar fi Armenia, Azerbaijan, Estonia deja au format ori sunt pe cale de a forma o şcoală diplomatică profesională.

Dezvoltarea continua a relațiilor cu publicul național şi internațional. Aceasta recomandarea are mai multe abordari. În primul rînd, deschiderea catre publicul național va largi cercul de candidati in serviciul diplomatic. Imaginea despre serviculul diplomatic, ca fiind un club închis, ce este răspîndită in societate civila din Moldova micşorează semnificativ numărul de persoane ce considera o cariera diplomatică. În al doilea rînd, MAE IE ar putea beneficia pe surse extra-diplomatice şi deci extra bugetare, prin atragerea concetățenilor aflati peste hotarele tarii cu scop de afaceri, serviciu, familial sau in cautarea unui loc de munca. Aceste persoane ar putea fin antrenate in desfăşurarea anumitor activități diplomatice, în special, a acțiunilor promoționale cum sunt „Zilele Moldovei”, „Moldova prezintă” şi alte evenimente similare. Aceleasi surse ar putea fi folosite pentru cercetarea fenomenului de migratie moldovenească în țările de destinație preponderentă a imigrației moldoveneşti (Rusia, Ucraina, Portugalia, Italia, Spania, Israel, etc).

Cu referinta la publicul internațional, dezvoltarea relațiilor cu acesta va conditiona eficient promovarea unei imagini pozitive a Moldovei pe plan mondial.

E un fapt direct care va determina nu numai dezvoltarea turizmului in Moldova, dar si recunoasterea si atractivitatea marfurilor moldovenesti pe piata mondiala.

Promovarea cercetărilor în domeniul diplomației. Pînă în prezent (15 Aprilie), pagina "Istoria diplomației Republicii Moldova" [5] de pe site-ul oficial al MAE IE rămîne a fi necompletata. Acest fapt mă aduce la o a treia mea recomandare de a motiva si promova cercetarile în domeniul diplomației naționale. Am găsit o referință doar la o singura lucrare de doctorat pe diplomație a Republicii Moldova realizata pe baza universitară **națională** [2] (evidentiat de autor). In ce priveşte „Istoria diplomației a Republicii Moldova", sunt sigură ca în Moldova sunt cadre profesioniste capabile sa completeze pagina respectiva. In fond, cunoaşterea istoriei diplomatiei ar putea exercita o influență pozitivă asupra viziunii de perspectivă a diplomației naționale, precum si ar contribui la promovarea mitului național şi a unei imagini pozitive a țării peste hotarele ei. Acesta doar şi este scopul esential al tuturor diplomaților.

Bibliografie

1. Craig G.A. the British Foreign Office from Grey to Austen Chamberlain. // Craig G.A., Gilbert F. (Eds.) The Diplomats. 1919-1939. – Princeton: Princeton University Press, 1953.
2. Consiliul National pentru Acreditare si Atestare. Diplomatia Republicii Moldova in perioada anilor 1944-2001. (http://www.cnaa.md/thesis/6407/, accesat la 14 mai 2009)
3. Digol D. Emerging Diplomatic Elites in post-Communist Europe. – Florence: European University Institute, 2007.
4. Dullin S. Une diplomatie Plebeienne? Profils et competence des diplomates sovietiques 1936-1945. // Cahiers du Monde russe, 2003, 44 (2-3), pp.437-464.
5. Ministerul Afacerilor Externe si Integrarii Europene. (2006-2009a). Aviz privind de angajare intr-un post diplomatic din cadrul Ministerul Afacerilor Externe si Integrarii Europene. (http://www.mfa.gov.md/ministerul/istoria-diplomatiei-RM/, accesat la 14 mai 2009)
6. Ministerul Afacerilor Externe si Integrarii Europene. Planul de dezvoltare institutionala pentru anii 2009-2011. – Chisinau, 2008.
7. Parlamentul Republicii Moldova. Legea cu privire la serviciul diplomatic nr.761-XV din 27 decembrie 2001. // Monitorul oficial al Republicii nr.20 din 2 februarie 2002.
8. Uldrick T.J. The Impact of the Great Purges on the People's Commissariat of Foreign Affairs. // Slavic Review, 1977, 36(2), pp.187-204.

Prezentat la redacție
la 23 mai 2009

VALORILE POLITICE ŞI MORALE ÎN CONTEXTUL POLITICII EXTERNE A STATULUI ÎN TRANZIȚIE

Victor SACA
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Științe Politice,
doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

Veronica FRUNZĂ
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale,
magistru în ştiințe politice, lector

In this article the author reflects a problem of political and moral values in a foreign policy context in a transition period. The role and accordingly the relation to a problem of mutual relations grow in foreign policy between political and moral values. And it is not casual. Many modern crises in economy, the politician are provoked by crisis of values and morals

The values assign one of the possible limiting frameworks of social-cultural activity of the person. There is no accurate definition of values. But, nevertheless, practically each company has moral and political values. Now there is a tendency of increasing the role of moral values and norms in settlement of the international relations, especially in the countries that are in transition period. Therefore as, in the very transition period in society takes place the revaluation of certain moral standards and values, both in the public and political plan.

Now the Republic of Moldova as well as other states on the post-Soviet territory is in a transition period, carrying out deep reforms in sphere of a policy, economy, in system of values from totalitarianism to democracy.

Objectives of foreign policy of the states move ahead depending on certain political and moral values and the purposes for preservation sovereignty and independence of the states and maintenance of territorial integrity, safety and a social welfare.

Secolul XXI asistă la formarea unui număr substanțial de valori politice şi morale care au fost oficial asimilate de statele cele mai importante ale lumii. În politica externă creşte rolul şi, respectiv, atenția asupra problemei corelației dintre valorile politice şi morale. Aceasta nu este întâmplător. Multe din crizele actuale politice, economice, informaționale sunt provocate de criza valorilor şi a moralității. De aici, rezultă actualitatea de căutare a noilor principii morale ale politicii externe, mai ales a celei în tranziție.

Relațiile internaționale funcționează destul de bine nu numai în cadrul schimburilor diplomatice, dar şi în cel al schimbului valorico - cultural la diferite nivele. Astăzi, există o înțelegere internațională general adoptată despre valorile şi normele de promovare a politicii externe. De aceea constituirea şi consolidarea unei societăți democratice, de către statele aflate în tranziție, presupune elaborarea şi acceptarea de către societate a unui set de valori politice şi morale, care poate să asigure viabilitatea sistemului politic.

Analizând valorile politice şi morale în contextul politicii externe a statului în tranziție, trebuie de menționat că deoarece există tendința occidentală ce se conține în dezvoltarea sistemului internațional actual, statele în tranziție sunt nevoite să se adapteze la acest proces. Pe parcursul a mai multor ani, când țările care se conduceau de diverse convingeri şi aveau diverse obiceiuri, începeau să participe în activitatea internațională, ele, de obicei, se adaptau la sistemul deja existent. Astfel, dimensiunea valorică a politicii externe este dată, pe de o parte, de guvernanții care conduc cu politica externă şi, pe de altă parte, de legătura dintre acțiune şi schimbare.

Pentru a ințelege mai bine aşa probleme ca rolul valorilor politice şi morale în contextul politicii externe a statului în tranziție, vom aborda, mai întâi de toate, insăşi termenul de valoare. Unul din teoreticienii care a formulat o definiție generală a valorilor a fost V.Tugarinov. Conform opiniei acestuia, „valorile reprezintă esența obiectului, fenomenului şi particularitățile lor, care sunt necesare membrilor anumitei comunități, clase sau a unei persoane aparte, cu scopul de a satisface necesitățile şi interesele lor, de asemenea şi ideile în calitate de norme şi idealuri [11, 261]. Analizând această definiție, putem constata că valorile, pe de o parte, reprezintă scopurile, ideile, motivele, iar pe de altă parte, valorile constituie anumite mijloace, cu ajutorul cărora sunt obținute rezultatele aşteptate. De exemplu, programul unui anumit partid reprezintă numai un ideal, o idee, la realizarea cărora se tinde pe calea venirii la guvernare.

Dicționarul de filosofie defineşte noțiunea de valoare în felul următor: „valoarea este un termen, utilizat pentru menționarea importanței umane, sociale şi culturale ale anumitor obiecte şi fenomene. Valorile oferă una din formele posibile ale activității socio-culturale ale omului" [9, 245]. Astfel, conform acestei definiții, constatăm că sensul valorilor se manifestă doar în raport cu experiența, voința sau acțiunea individului şi un rol important în crearea şi promovarea valorilor îi aparține factorului uman.

Cercetătorul N.Losschii, analizând conceptul de valoare, consideră că în ştiințele, care se referă la problema valorică, lipseşte o determinare clară a categoriei valorii. În opinia savantului, unii autori rezumă aspectul valoric din emoțiile individual - valorice, alții - din factorii nepsihologici; unii consideră valorile drept fenomene subiective, alții - obiective; unii afirmă relativitatea tuturor valorilor, alții insistă asupra existenței valorilor absolute; unii consideră valorile

drept ideale, alții - reale; unii spun că valorile reprezintă relația, iar alții - calitatea [6, 255]. Totodată, nu putem să nu fim de acord cu cercetătorul N.Losschii că această multitudine de idei teoretice, nu trebuie să fie un motiv pentru disperare, deoarece cât de diverse n-ar fi aceste teorii, fiecare din ele ia în considerație o anumită latură a valorii [6, 255].

În continuare, utilizînd rezultatele cercetării valorilor ca o noțiune interdisciplinară, vom încerca sa analizăm noțiunile de valori politice şi cele morale şi, mai ales, corelația dintre acestea în contextul politicii externe a statului în tranziție. Valorile politice reprezintă produsul experienței politice într-o cultură concretă, în diferite state ele sunt distincte. In unele din acestea, ca valoare poate fi independența politică, iar în altele – conformismul politic şi ascultarea. Deoarece valorile politice exprimă esența vieții politice a unei anumite comunități, ele sunt relative, nu absolute. Odată cu schimbarea relațiilor sociale are loc şi reevaluarea valorilor, multe din ceea ce se considera absolut şi neapărat se devalorizează şi invers, apar noi valori politice.

Forma principală de existență a valorilor politice este în calitate de idealuri sociale, adică de închipuiri generale despre ideal în sfera vieții politice, create de conştiința socială. Conform opiniei lui I. Lebedev, prin valorile politice se înțeleg nu numai idealurile, dar şi normele bine determinate, care sunt necesare de respectat [7, 49]. Din această definiție constatăm că valorile (idealurile) politice, cu toate că au o importanță enormă, nu pot fi cunoscute imediat. O expresie a idealurilor valorice politice o constituie normele politice, fixate în sfera vieții politice. Sistemul normativ determină mai rigid decât cel valoric activitatea oamenilor. Deosebirile dintre ele constau în faptul că valorile politice constituie nişte criterii de orientare în lume, pe când normele sunt mai degrabă nişte mijloace şi metode de atingere a scopului propus.

Valorile morale reprezintă o sferă specifică a vieții sociale, care include conştiința, normele, comportamentul real al oamenilor, bazat pe evaluarea faptelor şi acțiunilor, din punctul de vedere al idealurilor, binelui şi răului, dreptății şi nedreptății. Morala se bazează pe o anumită înțelegere a sensului existenței, scopurilor şi predestinației omului. Ea nu este utilitară pentru indivizi aparte. Respectarea valorilor şi normelor nu promit indivizilor nici un folos personal. Comportamenul moral se deosebeşte printr-o motivație înaltă umană. Valorile morale de bază sunt absolute. Ele nu se scot din alte valori, valori economice, politice mai supreme. Statutul lor înalt se determină de însăşi valoarea omului.

Uneori, în literatura de specialitate, se întâlneşte opinia că nu trebuie de vorbit despre valorile politice, ci despre locul şi rolul valorilor în politica practică. Acest raționament rezultă din corelația dintre morală şi politică. În acest sens, valorile în activitatea politică sunt identificate cu cele din sfera moralei, care stau la baza comportamentului guvernanților. Desigur, valorile morale au o inf-

luență enormă asupra acțiunilor politicienilor, asupra hotărârilor luate de ei. În acest caz, politica devine mai umană şi mai previzibilă.

Valorile politice şi cele morale ocupă un rol important în procesul de realizare a politicii externe care este definită de cercetătorii G.Căldare şi R.Gorincioi drept „arta întreținerii relațiilor internaționale" sau ca o totalitate a politicilor şi strategiilor ce urmăresc realizarea propriilor interese pe plan extern, sau ca parte constitutivă a relațiilor internaționale [1, 346]. Astfel, politica externă reglează relațiile unui stat cu alte state şi asigură realizarea intereselor şi necesităților acestuia pe arena internațională. Anume aici se intâlnesc interesele statelor legate de problema dezarmării, asigurării securității statelor, prevenirea catastrofelor, combaterea criminalității.

Astfel, obiectivele de politică externă ale statelor sunt promovate în dependență de anumite valori şi scopuri politice şi morale pentru menținerea suveranității şi independenței statale sau pentru asigurarea integrității teritoriale, securității şi bunăstării sociale.

Politica externă în tranziție presupune crearea noilor şi, respectiv, distrugerea vechilor structuri şi instituții, schimbarea vechii mentalității în relațiile între state şi, în acest fel, instituționalizarea noilor reguli, bazate pe principiile şi valorile democratice.

În prezent, Republica Moldova, ca şi alte state democratice din spațiul postsovietic, trece prin perioada de tranziție, caracterizată de transformări profunde în politică, economie, sistemul de valori, trecerea de la regimul totalitar la unul democratic, de la situația social-politică aflată în impas la alegerea căii de dezvoltare progresivă, în baza ideii naționale şi intersului național, a experienței istorice a țărilor dezvoltate ale lumii, adaptată în mod creativ la specificul țării noastre. Politica externă a Republicii Moldova constituie un instrument de realizare a dialogului cu statele lumii. Obiectivul suprem al politicii externe îl constituie apărarea intereselor statului şi ale cetățenilor săi, sau, în alți termeni, asigurarea, pe plan extern a tuturor condițiilor necesare unei bune desfăşurări a politicii interne. Actualizarea concepției politicii externe a Republicii Moldova este condiționată atât de o serie de factori interni, cât şi de evoluțiile pe plan internațional care, luate în ansamblu, impun astăzi o analiză generală a priorităților politicii externe şi a mijloacelor sale de realizare. Proclamând la 27 august 1991 independența sa Republica Moldova a devenit unul din primele state suverane de pe teritoriul fostei URSS. Destrămarea URSS s-a dovedit a fi o oportunitate imensă de afirmare pe plan politic internațional a noilor state independente printre care şi Republica Moldova, care abia începea lungul său drum spre afirmarea propriilor sale identități politice, economice şi valorico-culturale.

În condițiile afirmării moralei internaționale şi principiilor dreptului internațional, a valorilor democratice, statele, inclusiv şi cele aflate în tranziție, sunt nevoite să-şi realizeze politica lor externă în baza unor principii internaționale

general recunoscute. Republica Moldova, de asemenea, îşi realizează politica externă în baza acestor principii: nerecurgerea la forță sau la amenințare cu forța, reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace paşnice, cooperarea internațională, egalitatea suverană a statelor, respectarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului. Toate aceste prerogative externe ale statului duc la asigurarea interesului său național, astfel acesta îşi consolidează propriul sistem de valori pe care îl consideră prioritar în relizarea politicii externe.

Dacă perioada de formare a culturii politice, într-un sistem politic stabil, este legată de conservatismul moderat al dezvoltării valorilor politice şi morale şi de dreptul istoric al existenței lor, atunci în perioada de tranziție, schimbul valorilor are trăsăturile sale specifice. Pornind de aici, o provocare cheie pentru societatea noastră a fost instituirea unui nou tip de autoritate politică, diferită de experiența anterioară, inițierea proceselor de democratizare. Mai apoi urmează necesitatea consolidării proceselor de reformare a economiei de integrare socială şi dezvoltare democratică în prezența unor conflicte latente externe şi interne. Reorganizarea statului şi cea a guvernării au constituit alte provocări pentru guvernarea noului stat democratic [3, 34].

Astfel, procesul de transformare al valorilor în societatea noastră s-a caracterizat prin admiterea valorilor politice democratice şi refuzul de la cele totalitare. Valorile morale, teoretic, s-au schimbat, însă, în realitate, morala rămâne aceiaşi, ideologizată. În opinia cercetătorului G.Rogovaia, societatea aflată în etapa de tranziție, perioadă cu condiții de viață specifice este, de asemenea, şi purtătorul unei morale deosebite, care se caracterizează prin incertitudine, deoarece în ea „au putere circulatorie” valorile trecutului, din care iese societatea, ale prezentului, cu care trăieşte societatea, şi ale viitorului, către care ea tinde [4, 77].

Cercetătorul N.Vizitei, analizând conştiința socială în Republica Moldova actuală, a evidențiat următoarele „blocuri ideologice privind concepția despre lume” care se răsfrâng şi asupra realizării politicii externe: complexul sovietic – socialist; totalitatea principiilor corespunzătoare ideii liberale; sistemul de valori caracteristice tradiției religioase ortodoxe; orientări socioculturale şi principii legate de ideea dezvoltării specificului etnocultural [5, 18]. Aceste „blocuri”, fiind legate de concepția despre lume şi generate de condițiile de trai specifice perioadei de tranziție, de asemenea, produc anumite valori politice şi morale, împărtăşite de societate. Valorile politice şi morale capătă o insemnătate deosebită în perioada de tranziție, când societatea „se indreaptă către un scop de o importanță comună mare” [4, 77]. Pentru Republica Moldova, un astfel de scop îl reprezintă obținerea rezultatelor prin transformări importante ce au loc la etapa actuală. Totuşi, chiar dacă despre morala societății contemporane se vorbeşte fie de rău, fie deloc, trebuie să recunoaştem că societatea noastră nu a căzut în anar-

hism statal, într-o stare de demoralizare în masă. Valorile politice şi morale ale societății se transformă, dar nu dispar.

P.Ricoeur, analizând corelația dintre valorile politice şi morale în societățile post-totalitare, aflate în tranziție, consideră că valorile morale au un caracter privilegiat în sistemul de valori. Valorile politice constituie cauza menținerii acelui „infern organizat", reprezentat de totalitarism şi, astfel, comunitățile post-totalitare îşi revendică dreptul de a-şi restructura sistemul de valori propriu în jurul altor valori centrale [2, 9].

La începutul anilor 90 ai sec. XX, căutarea valorilor morale ale statelor avea loc sub forma entuziasmului democratic şi a dorinței ferme de a se curăța de standardele morale duble ale regimului sovietic (de tipul „gândim una, facem cu totul altceva"). Societățile care treceau prin aceste schimbări au ales valorile şi virtuțile morale religioase, atât în politică, cât şi în afara ei.

Mişcarea de eliberare națională din Republica Moldova la sfîrşitul anilor '80 a unit oamenii datorită schimbării priorităților morale, în special reîntoarcerea la valorile religioase. Mai mult ca atît, în Moldova credința a fost acceptată ca valoare, ca răspuns la negarea a tot ce era sovietic, totalitar.

Este o realitate că astăzi, comunitatea umană se reîntoarce către valorile religoase. Mai mult, acordarea unei atenții deosebite valorilor religioase este mai mare în cazul comunităților post-totalitare față de societățile care nu au cunoscut totalitarismul.

De asemenea, nu trebuie să uităm despre rolul valorilor religioase de a fi contribuit decisiv la păstrarea ființei naționale a tuturor comunităților umane. Iată de ce, majoritatea populației noastre se întoarce la valorile religioase ca cele juste, în special, această tendință se observă la oamenii de vârstă mijlocie şi copiii care văd în divinitatea vieții aspectul moral, ultimul fiind retransformat de pluralismul de opinii şi păreri. Astfel, societatea moldovenească, în perioada de tranziție, se întoarce la istoricul său, la valorile religoase care devin un intermediator între valorile politice şi cele morale. Anume această variantă este cea mai optimă pentru societatea noastră, pentru că valorile religioase şi cele morale coincid unele cu altele. Acest fenomen are un impact şi asupra stabilirii unor relații armonioase cu alte state în procesul politic internațional.

Conform teoriei lui N.Rozov, în timpul dezvoltării civilizației umane, apare necesitatea înnoirii permanente a valorilor. A.Peccei şi-a exprimat susținerea acestei teorii prin cuvintele următoare: „este necesar de a stabili o armonie între sistemele de valori învechite şi realitatea care se schimbă permanent" [8, 144]. Trebuie de menționat că teoreticienii aveau în vedere armonia sistemelor politice şi morale.

Republica Moldova s-a ciocnit cu necesitatea de a elabora prerogative noi în politica sa externă şi sa-şi determine locul şi rolul său în procesul internațional. Realizarea acestui fapt era imposibilă fără reevaluarea şi reînnoirea valorilor tra-

diţionale ale societăţii. Valorile se cristalizează în societate pe baza tradiţiilor politice şi depind direct de particularităţile sistemului politic al societăţii. Astfel, societăţii noastre, cu un sistem valoric post comunist, îi sunt caracteristice următoarele obiective valorice:

1. Îndepărtarea majorităţii societăţi de putere cu dependenţa concomitentă faţă de ea.
2. Supunerea unilaterală a cetăţenilor regulilor, normelor şi prescripţiilor ce reglementează viaţa politică şi, odată cu aceasta, realizarea spontană de către puterea de stat a atribuţiilor sale.
3. Lipsa unui sistem de garanţii reale a drepturilor declarate ale omului şi cetăţeanului din partea instituţiilor de stat, neajutorarea personalităţii în faţa funcţionarilor, lipsa totală a bazei legale pentru autoapărarea ei.
4. Însuşirea, repartizarea şi redistribuirea negativă a aşa-zisei proprietăţi comune în cadrul conducerii, la toate nivelele, a ierarhiei negative de putere, a relaţiilor neformale.
5. Dominarea în procesul politic a clanurilor corporative, concentrarea în mâinile lor a puterii politice, economice, spirituale, informaţionale, ca o simbioză a oligarhiei şi autoritarismului.
6. Unirea puterii politice totalitare corupte, economiei subterane şi lumii criminale.
7. Utilizarea de către oligarhie a normelor şi procedurilor democratice, pentru manipularea conştiinţei sociale.

In contradicţie cu aceste valori neototalitare se prezintă valorile democraţiei pe care Republica Moldova încearcă să le asimileze. Ele sunt concentrate în aşa categorii ca pluralismul, multipartidismul, libertatea, mai ales, libertatea exprimării şi participarea politică, care capătă o importanţă crescătoare.

Pe parcursul istoriei, valorile politice şi morale erau determinate de clasicii istoriei gândirii politice ca foarte importante, calităţi necesare să deosebească omul de animal. Valorile se formează în societate pe baza tradiţiei politice şi depind direct de particularităţile sistemului politic al societăţii. Valorile politice şi morale, fiind componente importante ale sferei sociale ale societăţii, sunt reflectate în acţiunile cetăţenilor, influenţând asupra hotărârilor de stat.

După cum arată experienţa istorică, odată cu reevaluarea valorilor, au loc perioade critice, schimbarea regimurilor. Mai ales, este greu de trecut acea perioadă, când valorile vechi s-au epuizat, iar cele noi nu s-au format destul de clar în conştiinţă. Anume aici vine timpul, numit de mulţi cercetători ca „schimbul paradigmelor”, „întreruperea mentală”. Această stare de lucruri este caracteristică şi pentru Republica Moldova.

La baza politicii externe a statelor în tranziţie, inclusiv Republica Moldova, iniţial stă principiul de recunoaştere a valorilor şi regulilor de joc a statelor şi organizaţiilor internaţionale. În primul rând, statele în tranziţie, devenind noii ac-

tori ai relațiilor internaționale aderă la respectarea principiilor şi normelor moralei internaționale. În acest context, aspectele cele mai importante le constituie situația şi timpul statului în tranziție, legate de accesul actorilor la mijloace politice, economice, tehnice pentru realizarea scopurilor morale şi atingerea valorilor morale.

Încadrarea Republicii Moldova în structurile internaționale, la nivel global şi regional, constituie un element fundamental al procesului de consolidare a unei bune guvernări. Statul nostru a fost recunoscut de statele lumii, este membru al ONU şi agențiilor sale specializate, al Consiliului Europei, OSCE, Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, participă activ la procesul de cooperare regională şi subregională. Totodată, pe lângă aceste evoluții dinamice pe plan extern, persistența mai multor probleme cu care se confruntă Republica Moldova, inclusiv, prezența unei regiuni secesioniste, instabilitatea politică ce frânează promovarea rapidă a reformelor, subdezvoltarea economică, nivelul scăzut de viață, fac necesară o implicare mai activă a politicii externe în asigurarea celei interne.

Complexitatea problemelor globale în secolul XXI-lea şi a proceselor de transformare necesită un dialog continuu între civilizațiile existente, un schimb reciproc de informații ştiințifice, politice, tehnologice şi valorico-culturale. Procesul de globalizare generează oportunitatea constituirii unui model de interacțiune dintre comunități bazat pe principii de parteneriat şi dialog. Măsurile prioritare pentru Republica Moldova, în cadrul politicii externe, trebuie să îmbine aspectele legate de problematica internă, de problemele sociale majore cu aspectele legate de integrarea treptată în spațiul european şi mondial.

Astfel, realizându-şi obiectivele sale majore prin intermediul politicii externe, statul nostru promovează şi consolidează aşa valori precum integritatea teritoriului, independența şi suveranitatea statului, asigurarea păcii şi bunei dezvoltări ale societății. Acestea sunt valori fundamentale ale statului pe care el este obligat să la asigure şi care rămân neschimbate.

Totodată, în acest proces de continuă schimbare, evident că şi prioritățile politice ale statului se schimbă variind între aşa valori individuale ale statului ca independența, suveranitatea şi până la integrarea sau aderarea la anumite organisme internaționale. Integrarea în asemenea structuri pentru Republica Moldova înseamnă crearea mecanismelor de instituționalizare a unor noi proiecte de viitor ce au drept scop asigurarea dezvoltării armonioase a statului, aceasta neputând fi realizată fără respectarea unor noi valori globale.Valorile precum democrația, libertatea, egalitatea, drepturile omului, funcționarea unei economii viabile în interiorul statului, transparența sistemului politic, asigurarea securității naționale constituie nişte elemente ce în mare parte favorizează accederea țării în asemenea organisme, în vederea asigurării participării statului la procesul de guvernare globală.

Astfel, analizând corelația dintre valorile politice şi morale în procesul de realizare a politicii externe a statului în tranziție, este necesar de menționat că nu orice politică externă are direcție rațională, obiectivă. Calitățile personale, prejudecățile, prioritățile subiective pot să provoace abateri de la cursul rațional. Acest fapt se manifestă, mai ales, în cadrul regimurilor democratice, unde necesitatea de a obține susținere din partea alegătorilor, poate influența negativ asupra raționalității politicii externe.

Totodată, problema este următoarea: cum să stabilim o corelație între activitatea politică cu nivelele moralei. Răspunsurile realismului, liberalismului şi neomarxismului politic sunt destul de simple. Din punct de vedere al realismului politic, este necesar să ne conducem de etica responsabilității, nu de etica convingerii, adică să reieşim, în primul rând, din interesele naționale, în acelaşi timp, respectând precauție, prudență şi sobrietate. Conform liberalismului politic, trebuie să ne bazăm pe valorile generale: în calitate de criterii ale moralității acțiunii politice pot servi acceptarea unanimă, dreptul natural şi respectarea drepturilor persoanei. În sfârşit, după părerea neomarxismului politic, trebuie să ținem cont de factorul dreptății în relațiile dintre țările sărace şi cele bogate.

Această problemă este actuală şi pentru Republica Moldova. În acest caz, o valoare primordială pentru țările în tranziție, incusiv Republica Moldova, au căile de promovare şi consolidare a guvernării responsabile şi a dezvoltării umane. Pentru ca guvernarea să fie mai eficentă, ea reclamă implicarea unor aşa valori ca participarea, transparența şi responsabilitatea. Deoarece statul nostru optează pentru democrație ca formă de guvernare, prioritățile politice, sociale şi economice trebuie să devină subiectele principale pentru dialog.

Din perspectiva bunei guvernări şi a dezvoltării umane, provocările actuale ale consolidării Republicii Moldova impun acțiuni decisive în următoarele domenii: consolidarea instituțiilor democratice; promovarea respectării necondiționate a drepturilor omului; diminuarea intoleranței şi separatismului teritorial; restructurarea economiei, capabilă să funcționeze conform legilor pieții; depăşirea crizei de identitate şi a dezintegrării sociale prin intermediul educației şi extinderea spațiului democratic.

Lumea a păşit într-un nou mileniu, raporturile interstatale evoluează atât ca formă, cât şi ca conținut, aceste procese având un impact direct sau indirect asupra Republicii Moldova. Ponderea unei țări, pe plan internațional, se măsoară astăzi, în mare parte, prin capacitățile intelectuale, ştiințifice, informaționale, nivelul de trai al cetățenilor, nivelul de concentrare a capitalului financiar, diversitatea legăturilor economice şi comerciale. Prin urmare, politica externă a Republicii Moldova trebuie să-şi orienteze eforturile în vederea promovării acestor caracteristici.

De asemenea, iau amploare procesele de globalizare şi mondializare a relațiilor politice, economice, financiare şi comerciale care duc la aprofundarea in-

terdependențelor statelor naționale. Neadaptarea la aceste procese poate duce la pierderea de către Republica Moldova a unor relații interstatale, ce i-ar permite o dezvoltare viabilă a tuturor structurilor ramurale. Totodată, Republica Moldova pledează, de asemenea, în favoarea prezervării identității culturale şi etnice a popoarelor în vederea conservării şi promovării propriului areal valoric.

Este cunoscut faptul că în politică există două abordări, una bazată pe valori, alta bazată pe interese. Această idee a fost bine reflectată de către V.Soloviov: „un popor are interes, dar are şi conştiință” [10, 63], fără de care, într-adevăr, nu este posibil de stabilit granițele acțiunii. Dacă astfel de regulatori lipsesc, politica devine un câmp al instinctelor egoiste, ceea ce duce societatea la distrugere. Anume corelarea dintre valorile politice şi morale servesc drept nucleu al celor mai importante componente ale activității politice. Valorile sunt prezente în declarațiile politice, influențează asupra proceselor de luare a deciziilor, contribuie la alegerea metodelor de soluționare a conflictelor.

Constatările savantului V.Soloviov practic pot fi raportate la politica statală a Republicii Moldova din ultimii ani. Politica anilor ‘90 a devenit un câmp de instincte egoiste, ceea ce ducea societatea la distrugere, iar explicarea acestui fapt se limita la lipsa de experiență politică şi economică, la încercările unor forțe din țară şi din exterior de a-şi promova interesele private în defavoarea celor naționale. Anume în această perioadă Moldova este împărțită în clanuri „nănaşiste” din care cauză suferă poporul. Politica externă din perioada anilor 90 era una indeterminată, în special cursul extern. Anume nostalgia şi cursul prorusesc al comuniştilor a fost de succes în rândurile poporului în anul 2001. Anume comuniştii au putut propune oamenilor un curs de politică externă şi internă bazat pe realitatea nostalgică şi istorică, pe cînd ceilalți actori electorali propuneau cursuri teoretice inexistente pe care societatea moldavă trebuia se le treacă şi să le construiască. Comuniştii au putut implementa în programul său electoral şi încearcă la maximum să implementeze în politica de guvernare valorile morale acceptate de populația țării.

Însă evenimentele din 7 aprilie curent demonstrează un dezacord evident între valorile politice şi morale. Astăzi societatea moldovenească nu este una unită, ci diversată în mod radical. O parte din populație, în mare parte tineretul, sunt adepții ideilor liberale, iar cealaltă parte împărtăşeşte politica Partidului Comuniştilor. Evenimentele din 7 aprilie reprezintă o reacție de răspuns la politica guvernanților din ultimii ani care este considerată de mulți ca fiind una totalitară şi dictatorială, reprezintă nemulțumirea majorității absolute a tineretului față de această politică. În acelaşi timp, opoziția liberală nu se distinge prin acțiuni coerente în comun, nu poate face față situației. Despre acest fapt ne vorbesc şi încercările nereuşite ale liderilor opoziției de a opri mulțimea în fața Preşedinției şi Parlamentului. Există o versiune că distrugerea clădirilor de stat a fost provocată anume de Partidul Comuniştilor pentru a califica aceste evimente

drept o tentativă de lovitură de stat, organizată de statul vecin, România. Comuniştii, în acest caz, au reuşit să utilizeze evenimentele din 7 aprilie în favoarea sa. Mai mult ca atât, de distrugerea clădirilor de stat şi, ca rezultat, de necesitatea reparației lor din bugetul de stat este învinuită opoziția liberală. Credem că din partea guvernanților atât în perioada scrutinului electoral, inclusiv a alegerilor propriu-zise, cât şi la 7 aprilie 2009 şi ulterior au fost comise acțiuni amorale – refuzul de a participa la dezbaterile electorale împreună cu opoziția, neadmiterea opoziției la mass media controlată de guvernanți, ignorarea şi intimidarea postului de televiziune PRO TV, includerea masivă a decedaților pe listele electorale, falsificarea votului, comportamentul guvernanților în timpul evenimentelor din 7 aprilie, arestările în masă şi folosirea nejustificată a violenței, nedorința stabilirii unui dialog cu opoziția, ducerea în eroare a opiniei publice naționale şi internaționale despre evenimentele din țară. Deşi aceste acțiuni, evenimente sunt preponderent de natură internă, ca fiind determinate de caracterul politicii interne, ele au şi o semnificație de ordin extern, fiindcă orice politică internă vizează într-un mod sau altul caracterul politicii externe.

În această ordine de idei este un paradox şi faptul că numai după alegeri comuniştii au început să vorbească despre criza economică în Moldova. Anterior ei declarau că această criză nu va afecta Republica Moldova, pentru că sunt luate toate măsurile în acest sens. În acelaşi timp, opoziția şi-a arătat neputința de a controla situația, chiar şi pe cea critică, creată de evenimentele din 7 aprilie, ceea ce ne vorbeşte despre slăbiciunea ei ca forță politică. Liderii opoziției de la bun început nu aveau o poziție unică, mai mult ca atât, păreau a fi speriați şi nepregătiți. Venind în legislativ, partidele de opoziție având 41 de mandate, nu arată capacități de a promova o politică activă. Pe de o parte, poziția de a refuza propunerile comuniştilor este una bună, pentru că oricum comuniştii ignoră opoziția, nu-i va permite acesteia să aibă careva influență în politica statului. Pe de altă parte, opoziția trebuie sa se manifeste mai activ, inclusiv pe arena internațională, să acționeze mai eficient în comun, să incerce, totuşi, să se facă auzită şi să fie luată în considerație numai prin diferite metode legale.

Astfel, putem concluziona că viața politică a țărilor în tranziție, inclusiv a Republicii Moldova, este atât de complicată şi haotică, încât, adesea, este greu să-i facem o analiză adecvată. Dispersarea preferințelor, orientărilor politice şi morale în societate este destul de mare. Valorile tradiționale sunt supuse schimbării. Idea democrației, ca valoare, aşa şi rămâne irealizabilă. Mai mult ca atât, datorită aşa-ziselor reforme democratice această idee a căpătat o conotație negativă. Este adevărat că apariția şi funcționarea unor instituții democratice contribuie la răspândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este încă pregătită să accepte aceste valori.

Analizând corelația dintre valorile politice şi morale în politica externă a statului în tranziție, trebuie de menționat că în țara noastră sistemul de valori ca

atare se află într-o situaţie de criză, el nu poate contribui în măsura cuvenită la dezvoltarea statului. Criza sistemului de valori se manifestă prin pierderea idealurilor, scopurilor, prin folosirea de mijloace amorale care şi duc la devalorizarea acestor idealuri şi scopuri.

În condiţiile trecerii de la totalitarism la democraţie, valorile şi modelele culturale ale trecutului totalitar nu au dispărut, pe când valorile noi, inclusiv ale economiei de piaţă, trebuie deja acceptate.

În ceea ce priveşte discuţiile privind „abandonarea valorilor tradiţionale" de către societăţile în tranziţie, putem concluziona că ele sunt provocate de faptul că guvernele statelor postsovietice, fiind nevoite să acţioneze pe arena internaţională de sine stătător, de multe ori se simt incomod, deoarece idealurile vechi mai joacă un anumit rol pentru ele. În rezultat, pentru a-şi argumenta acţiunile întru atingerea bunăstării populaţiei, de multe ori, politicienii folosesc argumentul cum că în politică trebuie să renunţi de la valori. Însă practica socială ne demonsrează că şi această lume nouă se bazează pe valori şi nu renunţă la ele.

Bibliografie:

1. Politologie. Moşneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (Coord.) – Chişinău: CEP USM, 2007.
2. Iurescu M., Maxim S. Dimensiunea morală în fundamentarea sistemului de valori al societăţii post-totalitare. // Analele Universităţii „Ştefan cel Mare" Suceava. Seria „Filosofie şi discipline socio-umane". V.I. – Suceava, 1996.
3. Raportul Naţional al Dezvoltării umane. Guvernare responsabilă pentru dezvoltarea umană, Republica Moldova, 2003. – Chişinău, 2003.
4. Rogovaia G. Principiile morale ale societăţii în perioada de tranziţie. // Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, Chişinău, nr.1, 2008.
5. Визитей Н. Идеолого+мировоззренченская ситуация в Молдове: истоки, основные противоречия, возможные трансформации. // Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională. – Chişinău, 1998.
6. Лосский Н. Ценность и Бытие. Бог и Царство Божие как основа ценностей. Бог и мировое зло. – Москва, 1994.
7. Лебедев И. Политические ценности как сложный и многомерный объект. // Вестник МГУ, сер.12. Политические Науки, 1999, №2.
8. Печчеи А. Человеческие качества. - Москва: Прогресс, 1980.
9. Новейший философский словарь. – Минск, 1999.
10. Соловьев В.С. Сочинения. В 2 томах. Т.1. - Москва, 1989.
11. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. – Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988.

Recenzenţi: Dinu ILAŞCIUC, doctor în ştiinţe poltice, conferenţiar,
Svetlana CEBOTARI, doctor în ştiinţe politice

EU POLICIES TOWARDS THE “BRAIN DRAIN” PHENOMENON

Eugen BURDELNII
Republic of Moldova, Chisinau, Parliament of the Republic of Moldova, Foreign Affairs Division
Chief of Interparliamentary Relations Unit, MA in Political Science

Vorbind la general, fenomenul «exodului de creieri» în statele-membre ale Uniunii Europene se caracterizează de două tendințe de bază. Prima tendință reprezintă exodul specialiştilor înalt calificați din țările Europei Occidentale, în special în Statele Unite ale Americii. Cea de-a doua tendință reprezintă migra□iunea lucrătorilor califica□i din Europa de Est □i Europa de Sud-Est în □ările Europei de Vest, care, deseori, este facilitată de calitatea de membru în UE.

Dacă pe parcursul istoriei Statele Unite erau extrem de pragmatici fa□ă de atragerea migran□ilor cu o calificare înaltă, atunci □ările europene erau rezervate la acest capitol. Comparînd cu SUA, UE nu se confruntă cu multe probleme în atragerea migran□ilor de o calificare înaltă. În pofida eforturilor de a stimula mobilitatea for□ei de muncă cu o calificare înaltă în cadrul UE, volumul migra□iei persoanelor cu o calificare înaltă rămîne a fi scăzut □i cre□te nesemnificativ. Cî□iva ani în urmă, liderii UE au declarat că inten□ionează să transforme Uniunea Europeană în "cea mai competitivă □i dinamică economie în lume, bazată pe aplicarea cuno□tin□elor" către anul 2010. În afară de aceasta, într-o economie, unde există concuren□a interna□ională sporită vis-à-vis de atragerea migran□ilor cu o calificare înaltă, Europa poate avea succes în atragerea «celor mai buni □i celor mai de□tep□i», numai dacă vorbe□te cu o singură voce.

Întradevăr, fără migran□i Europa nu va fi capabilă să men□ină nivelul înalt al standartelor de trai. Cercetările analitice arată că UE va necesita în continuare influxul for□ei de muncă de o calificare înaltă, dacă dore□te să promoveze cre□terea economică. În vederea atingerii acestui obiectiv, institu□iile Uniunii Europene au adoptat un □ir de documente importante. Cel mai recent document se nume□te Cartea Albastră a UE, care are drept scop introducerea procedurii unice de solicitare a dreptului de trai □i de lucru în spa□iul UE pentru cetă□enii Statelor care nu fac part din UE. Generalizînd factorii, care au stat la bazele Căr□ii Albastre a UE pot fi men□ionate următoarele: competi□ia economică globală, solicitarea for□ei de muncă mai ieftine din partea companiilor multina□ionale □i simplificarea procedurilor de eliberare a vizelor, precum □i planurile UE de edificare a economiei bazate pe

cuno□tin□e. Însă, în cazul dat este important de a aplica anumite eforturi de neutralizare a efectelor negative ale exodului de creieri, deoarece acest fenomen poate avea un impact negativ asupra poten□ialului de cre□tere a economiei □ărilor de origine a migran□ilor.

"The Governor of She asked Confucius about government.
The Master said, "Make the local people
happy, and attract migrants from afar"
The Analects, Confucius [28, 2]

Perhaps the oldest question in economics is why some countries are rich while others are poor. Economic theory has emphasized that differences in the educational levels of the population are an important part of the answer [2]. Here the migration of the qualified people that could contribute to the economic growth of the host countries plays an important role. This positive evaluation of immigration is confirmed by the so called New Growth Theory [27, 7]. Starting with the seminal papers by *Paul Romer* (1986, 1987, 1990) or *Robert Lucas* (1988) the immigration of skilled migrants has been evaluated as stimulating the dynamics of economic growth [27, 14], and the contribution of foreign skilled workers to economic growth and achievement in host countries, in particular to research, innovation and entrepreneurship, is increasingly recognised – witness, for instance, the number of foreign-born US Nobel Prize winners or creators of global high tech companies, such as Intel or eBay, and other successful start-ups [20]. The ability to attract foreign talent can help to grow knowledge economy hotspots like Silicon Valley or the City of London, from which high-skilled natives greatly benefit [29, 47]. Such a phenomenon was noticed as early as the 1960s [2], when a mass and permanent emigration of highly skilled people (researchers, scientists, and even graduate students) took place [30]. Starting with that time, the US has poured billions into defense-related research and created magnetic clusters of scientific excellence, staffing them with the world's best minds and prompting Britain's Royal Society to coin the term "*brain drain*" [4, 3].

Brain drain phenomena in Europe falls into two distinct trends. The first is an outflow of highly-qualified scientists from Western Europe mostly to the United States [20]. The „export" of education services (by an „import" of foreign students) has become a money machine for the US. Every year foreign students contribute over $7bn to the US economy. The growth rate of foreign students in the USA is 5% p.a. This not only qualifies education as one of the best selling US exports, but also means that, in effect, the US is experiencing a net 'Brain Gain' [27, 8]. In 2000, for example, the US spent €287 billion on research and development, €121 billion more than the EU. No wonder the U.S. has

78% more high-tech patents per capita than Europe, which is especially weak in the IT and biotech sectors [4, 2]. In 2006 over 250,000 Europeans emigrated to the United States (164,285), Australia (40,455), Canada (37,946) and New Zealand (30,262). Germany alone saw 155,290 people leave the country (though mostly to destinations within Europe). This is the highest rate of worker emigration since reunification, which itself was equal to the rate in the aftermath of World War II [20]. In fact, in recent years, in Austria 'brain-drain' has occurred in that some of its best national highly-skilled workers have taken positions in Germany, Switzerland, as well as Australia, Canada and the USA [12, 9]. Portugal is suffering the largest drain in Western Europe. By 2006 the country has lost 19.5% of its qualified population and is struggling to absorb sufficient skilled immigrants to cater for losses to Australia, Canada, Switzerland, Germany and Austria [20]. In relative terms in 2002- 2003 the EU produced more science graduates (PhDs) than the United States but has fewer researchers (5.36 per thousand of the working population in the EU compared with 8.66 in the USA and 9.72 in Japan) [2].

The second is a migration of skilled workers from Eastern and Southeastern Europe into Western Europe, often made easy by new EU membership [20]. Lithuania, for example, has lost about 100,000 citizens since 2003, many of them young, well-educated, to emigration to Ireland in particular. Similar phenomenon occurred in Poland after its entry into the European Union in 2004. In the first year of its EU membership, 100,000 Poles registered to work in England, joining an estimated 750 000 residents of Polish descent [20].

While historically, the United States have been extremely pragmatic and have rolled out red carpets to immigrants with specific skills Europe has been reluctant to open its borders [27, 7-8]. Compared to the US, Europe is increasingly unsuccessful at attracting the highly skilled. "*We are not good enough at attracting highly skilled people*," European Commission President Jose Manuel Barroso stated on a press-conference on 10 October, 2007 [26]. Highly qualified workers from all third countries account for 1.72% of the EU's total workforce, which is also well behind other important immigration countries such as Australia (9.9%), Canada (7.3%), the US (3.2%) and Switzerland (5.3%) [17].

Despite all the efforts to stimulate the mobility of the higher qualified labor force within the EU, the amount of migration of the highly skilled is low and it increases only slowly [27, 10]. Of course the main reason is that the immigration options for people from outside the EU into the EU are extremely restrictive. And even for students or PhD candidates the hurdles to surmount are time-taking, troublesome and even sometimes rather arbitrary. Consequently, and not really surprisingly, it can be seen that less and less foreign students are choosing European universities. For example, a study by the "Deutsche Studentenwerk" in 1999 has shown that a large number of foreign students were accidentally

there or because of an exchange programme. Also, that if they had been able to choose, most of them would have gone to another country [27, 10]. The attarctiveness of the EU suffers additionally from the fact that at present highly qualified migrants must face 27 different admission systems, do not have the possibility of easily moving from one country to another for work, and in several cases lengthy and cumbersome procedures make them opt for non-EU countries granting more favourable conditions for entry and stay [24]. However, even where specific schemes exist, these are exclusively national and do not allow any facilitation for highly qualified third-country workers needing or wishing to move to another Member State for employment, therefore segmenting the EU labor market and not allowing for more efficient (re)allocation of the necessary workforce [24]. At present, each EU member – state operate a series of bilateral agreements with certain third countries and decides whether and how to recognise qualifications. In practice, this attitude amounts to a waste of skills, with negative spin-off not only for the economy of a country – immigrants do not contribute up to their capacity – but also for the process of integration [1, 13-14].

As the result, as it has been already mentioned the EU lacks the magnetic power to attract high skilled foreign scientists and to become leading centre of research intensive (service) production [27, 20]. For example, some 400,000 European science and technology graduates now live in the US and thousands more leave each year. A survey released by the European Commission in November 2003 found that only 13% of European science professionals working abroad currently intend to return home [4, 3].

Several years ago, EU leaders vowed to make the union "*the most competetive and dynamic knowledge-based economy in the world*" by 2010 [4, 2]. Moreover, in a market where there is increasing international competition for these workers, Europe can only succeed in attracting '*the best and the brightest*' if it speaks with one voice [3, 4]. In this context, the Hague Programme of 4-5 November 2004 clearly recognised that "*legal migration will play an important role in enhancing the knowledge-based economy in Europe, in advancing economic development and thus contributing to the implementation of the Lisbon Strategy*" [3, 5]. In their turn, members of the European Parliament recognized that "*Apart from the preference communautaire' applied in large sectors of our economic policies, there's no question that a real demand exists for specific skills, varying from one country to another, which can't be met inside the EU. In those cases, it's fair to open our doors*" [3, 15]. As Franco Frattini, European Commissioner responsible for Justice, Freedom and Security mentioned in 2007: "*It is essential, for example, for Europe to become a real magnet for highly skilled immigrants. We have to push this idea of being the sole player to overcome the challenge of globalisation*" [16, 2]. Several years before former German Chancellor Gerhard Schröder noted: "*Only if we manage to keep our*

innovation at the top will we be able to reach a level of prosperity that will allow us to keep our welfare system in today's changing conditions". To make that vision a reality across the region, Europe will have to add 700,000 new researchers by 2010 and lure back the Continent's scientific expats. Here are the problems - and potential solutions [4, 4]. For example, in Germany there is a demand for 95.000 engineers which cannot be met by the national workforce. According to a study of the Institute of German Economy there were about 165.562 vacant posts for highly qualified workers which could not be filled in 2007. Among them, 6.849 in the sector of Economics and social sciences, 8.130 in the masters, 3.192 in Law and 73.288 in Engineering and natural sciences [17].

Now several organizations are working to create that environment in Europe. The people at Sweden's Knut and Alice Wallenberg Foundation acknowledge that you cannot - and should not - keep young researchers from going abroad, because the experience is invaluable. But you can give them better reasons to return. The foundation funds stints for Swedish scientists at prestigious US institutions such as the Massachusetts Institute of Technology (MIT). It also pays for lab construction and donates millions in equipment to Swedish institutions so researchers have the world-class infrastructure they need. "*We're living in a global world*," says Erna Möller, the foundation's director. "*We can't keep the scientists at home if we can't give them the same environment to work in*" [4, 8-9]. An expert group convened by the European Commission concluded at the end of 2003, that "*new European approaches to strengthening research are urgently needed*," including a publicly funded, science-driven body to support research. "*There's a need for a competitive funding scheme independent of national interests*," says Danish scientist Mogens Flensted-Jensen. "*To define excellence, you need competition on a European level that is supporting basic research*" [4, 9]. "*Growth in the future will come from industries that are science-based*," says analyst Andrew Wyckoff, of the Organization for Economic Cooperation and Development [4, 3].

Definitively, without immigrants, Europe will not be able to maintain the same standards of living to which we are all accustomed [1, 15]. Analysis shows, therefore, that the EU will increasingly need a highly qualified workforce to sustain its economy [8, 3]. In order to achieve the objective of raising Europe's investment in research to 3% of gross domestic product (GDP), as decided at the Barcelona European Council meeting in March 2002, the EU will need 700.000 extra researchers [2]. The foundations for this policy strategy were already laid by the Lisbon European Council (23-24 March 2000), which set the European Union the strategic objective "*to become the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion… The shift to*

a digital, knowledge-based economy, prompted by new goods and services, will be a powerful engine for growth, competitiveness and jobs" [1, 15].

This target is to be met through a series of interlocking measures, such as making scientific careers more attractive to young people, promoting women's involvement in scientific research, extending the opportunities for training and mobility in research, improving career prospects for researchers in the Community and opening up the Community to third-country nationals who might be admitted for the purposes of research [8, 1]. For example, a number of concrete achievements were achieved after 2000, - namely, the launch on 10 July 2003 of the European Researcher's mobility portal (http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm) [10].

Based on a thorough analysis of career prospects in the EU, the *EC Communication* "*Researchers in the European Research Area: one profession, multiple careers*" proposed concrete steps to encourage and structure improved dialogue and information exchange with researchers and to establish a genuinely competitive research labor market at a European level. Recommended actions included a "*European Researcher's Charter*", a "*Code of conduct for the recruitment of researchers*", a common way of evaluating and recording researchers' skills, qualifications and achievements, advanced training tools, access to adequate funding and minimum social security benefits for PhD students [10]. Consequently the European Council requested in June 2004 to proceed quickly on the work of encouraging the mobility of researchers. Work in this area is implemented by the European Commission in cooperation with the Member States through the "*Steering Group on Human Resources and Mobility in the European Research Area*". Recent results are the Pan-European Researchers Mobility Portal and the European Network of Mobility Centres (ERA-MORE) [6].

The above-mentioned Hague Programme stressed the importance of developing "*a policy plan on legal migration, including admission procedures capable of responding promptly to fluctuating demands for migrant labour in the labour market*" [1, 9]. The EU *6th Research Framework Programme* (FP6 2003-2006) devoted nearly 10% of its budget (€1.6 billion out of a total of 17.5 billion), to actions aimed at enhancing training and mobility opportunities for researchers, such as the Marie Curie Actions a 60% increase in comparison to the previous Framework Programme [10]. In the Marie Curie Human Resources and Mobility Actions schemes individual support measures exist for top-class third-country researchers wishing to come to Europe [6].

Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research is intended to foster the admission and mobility for research purposes of third-country nationals for stays of more than three months, in order to make the Com-

munity more attractive to researchers from around the world and to boost its position as an international centre for research [8, 1].

The European Job Mobility Action Plan (2007-2010) represented a further, important step in a long line of initiatives to promote mobility. Based on a process launched in February 2001 by the *Commission's Communication on the New Labour Markets*, the conclusions of the *Stockholm European Council* of March 2001 and the work of the *High Level Task Force on Skills and Mobility*, the Commission adopted in February 2002 an *Action Plan for Skills and Mobility*. The *Final Report* on this Action Plan, adopted on 25 January 2007 looked at the lessons to be learnt from the plan and presented three main areas for follow-up: making education and training systems more responsive to the labour market and to preparing people for mobility via language learning; removing legal and administrative barriers and promoting the cross-border recognition of quailfications; and setting up a one-stop mobility information portal, based on the EURES job vacancy system [7, 2-3].

At the end of 2005, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Commissioner Vladimír Špidla together with DG Justice and Home Affairs Commissioner Franco Frattini presented the *Policy Plan on Legal Migration* [21]. This Plan assumed to propose four directives that would regulate the conditions of entry and residence of particular categories of workers from third countries, and one framework directive that would regulate the set of rights of these six categories of third country workers [21]. The explanatory memorandum set out the main arguments for highly qualified migration: the business argument – businesses need economic migrants to fulfil their recruitment needs; the demographic argument – the EU is no longer producing sufficient numbers of workers to meets its business needs; and the evidence of the failure of the current highly qualified regime exemplified by the fact that the highly qualified from the EU's North African neighbours go to Canada and the US, rather than to the EU [18]. *The European Parliament's resolution of 26 September 2007 on the Policy Plan on legal migration* supported any measure designed to increase the attractiveness of the EU to the most highly skilled workers so as to meet the needs of the EU labour market in order to ensure Europe's prosperity as well as to meet the Lisbon targets [13]. On 23 October 2007 the Commission adopted two legislative proposals in the area of economic migration. The first proposal aimed at establishing a framework Directive for the purpose of admission of highly qualified migrants to the EU, creating the *EU Blue Card*. The proposal was presented according to the December 2005 Commission Communication – "Policy Plan on Legal Migration". Referring to this initiative Commission President José Manuel Barroso underlined: "*Labor migration into Europe boosts our competitiveness and therefore our economic growth. It also helps tackle demographic problems resulting from our ageing population. This is particularly the ca-*

se for highly skilled labour. With today's proposal for an EU Blue Card we send a clear signal: highly skilled migrants are welcome in the EU! We are also proposing is to give a clear set of rights to all third country nationals who legally reside in the EU. This will protect EU citizens from unfair competition in the labor market and promote the integration of migrants into our societies" [11]. In his turn, Vice-President Franco Frattini, the Commissioner responsible for Freedom, Security and Justice, stated that "*Europe's ability to attract highly skilled migrants is a measure of its international strength. We want Europe to become at least as attractive as favorite migration destinations such as Australia, Canada and the USA. We have to make highly skilled workers change their perception of Europe's labour market governed as they are by inconsistent admission procedures. Failing this, Europe will continue to receive low-skilled and medium-skilled migrants only. A new vision and new tools are indispensable for reversing this trend. We will also minimise the risk of brain drain from developing countries. This is what we are proposing today"* [13]. He continued: "*for the highly skilled workers, Europe is not very attractive and this is the reason why we have decided to launch this proposal*" [26]. The European Parliament adopted this legislative resolution on 20 November 2007, by 388 votes to 56 with 124 abstentions [14]. And the European Council adopted it on 25 May 2009 [15]. Following its publication in the Official Journal of the EU, the member states will have two years to incorporate the new provisions into their domestic legislation [15].

The EU Blue Card seeks to create a single application procedure for non-EU workers to reside and work within the EU, and to establish a common set of rights for workers in member states. To be eligible for the EU Blue Card, applicants need to show a recognised diploma and have at least three years of professional experience [3, 2]. The Blue Card is valid for up to two years and renewable. It allows holders and families to live, work and travel in the EU. The applicant must have a one-year EU job contract with salary of three times the minimum wage. Permanent residency is automatic after five years. The application procedure is expected to take less than three months [3, 2]. Potential immigrants will therefore not have to face 27 different systems, but will know, easily, the conditions to be satisfied in order to be admitted in any member state [3, 4]. The proposed common system is flexible and centered around a number of key points. It introduced a fast-track procedure, based on common criteria [3, 3]. Possessing an European Union-wide work permit would allow skilled workers – including medical professionals, engineers, IT specialists and other highly qualified workers - to get work permits, move among the EU countries and obtain long-term residency status more easily and quickly, according to the proposal [26]. Holders of an EU Blue Card would be treated just like EU nationals as re-

gards tax benefits, social assistance, payment of pensions, access to public housing and study grants [15].

Summarizing, the factors behind the EU Blue Card initiative have mainly to do with the global economic competition, demand of multinational companies for non-EU cheaper labour and simplification of work visa processing and plans of EU to establish *knowledge based* economy [22, 5]. Thus, the EU Blue Card is an attempt of the EU to compete mainly with Australia, Canada and the United States (US) in a '*global war for talent'* [3, 2].

However, member states vary in their openness towards high-skilled immigration. Different labor market conditions and needs exist across countries and, thus, EU member countries will be reluctant to cede their responsibility to regulate labor market access and to grant rights to immigrants based on EU-figures and expectations [3, 2]. EU member – states do not want let the EU dictate who they have to admit and who not [3, 15]. For example, the EU Blue Card has met with some resistance, particularly in Germany, where many remain skeptical of a pan-European solution to the problem. During the negotiation of this initiative German Economy Minister Michael Glos said: "*Germany could not take in large numbers of foreign workers just because it needs them at one particular moment.*" But, at the same time, business leaders in Germany have complained that shortages in skilled workers, such as engineers and computer specialists could start to have a negative effect on the economy [26]. The United Kingdom, Ireland and Denmark were not taking part in the Blue Card negotiation – the UK being a country known for its active recruitment in the health sector in developping countries to compensate for its shortage of health personnel at home [9]. Mr Massimiliano Cali of the Overseas Development Institute doubted if the Blue Card would be able to address to the migration barriers that exist at the moment. He stated that "*there is a 40 % of brain waste currently within the EU: these migrants have a job in the EU that they are overqualified for. High skilled workers in low skilled jobs. There is a need for matching the right of workers: labor mobility. Most migrants only come here in the EU after they have found work*" [23]. To alleviate the fears of some member states, the European Justice Commissioner said that "*[the EU Blued Card initiative] is not an open doors policy*" because "*if a given member-state needs engineers or doctors, it has to decide how many, and then I will provide a state with a common procedure*". So, each member state will maintain the right to determine the number of immigrant workers that can be admitted into the domestic labor market through the Blue Card [3, 7].

In this context, the examples of the national policies towards the "brain-drain" or highly-skilled immigration in some EU member-state are worth to be mentioned. For example, the UK government aimed at increasing the salaries of post-doctorates by 25% and increase funding for the hiring of university profes-

sors. Also, the British government, in cooperation with the Wolfson Foundation, a research charity, launched a £20 million, five-year research award scheme aimed at drawing the return of the UK's leading expatriate scientists and sparking the migration of top young researchers to the United Kingdom [20]. The UK's Highly Skilled Migrant Programme, which began in January 2002, was designed to allow people of high human capital to migrate to the UK in order to seek and take up work. In effect, it encouraged highly skilled foreigners to nominate themselves for immigration. It used a points system based on educational qualifications, work experience, past earnings, achievements in chosen fields [25, 30].

In France, some 7.000 teaching-researcher posts have been created since 1997 to retain talent and encourage the return of post-doctorates working abroad [20].

Special programmes for attracting third country highly-skilled workers were common in some Member States (Austria, Germany, Greece, Italy, Sweden). Other Member States (Ireland, Latvia, the Netherlands) had programmes which were part of larger visa or work permit schemes giving certain advantages to highly-skilled workers [12, 22].

Besides, various EU-member countries had implemented a "*science visa*", designed to make it easier for non-EU researchers to get working visas within Union countries [24].

Here, the efforts to mitigate the negative effects of the brain drain for the source countries should be implemented as the brain drain could have a negative impact on the growth potential of the source country's economy by depriving it of its innovation potential [11, 47-48]. According to the UNESCO report "Science, Technology and Economic Development in Southeastern Europe" of 2007, many countries experience emigration of up to 70% of their skilled professionals. Two out of three teaching and research jobs are lost on some university campuses, devastating scientific research and higher education capacities [23]. More than 500,000 Russian scientists and computer programmers have left the country since the fall of the Soviet Union in 1991 [20]. Especially, brain drain impacts negatively on vital sectors such as education and health, and reduces those countries' capacity to achieve the Millennium Development Goals (MDGs) [9].

Summarizing experts' opinion on possible causes of highly-qualified migration or "brain drain", we can highlight the following: the violation of human rights or academic freedoms; political, ethnic and religious persecution; economic difficulties facing countries in transition make it less likely that they will be able to substantially invest; deprivation of the right to education [30, 77]. According to Olesen, bad governance also plays an important role in the migration of highly skilled persons. It seems that this population is particularly sensitive

when "*they find the human rights/governance situation in their home country unacceptable. This can have many forms: honest civil servants refusing to be corrupted; lack of freedom to speak ones mind, especially for civil servants; and promotions based on unprofessional criteria*" [30, 77]. Moreover, according to Bozoki, it could be said that most talent leaves a country because they belong to a parallel, invisible and unwanted intellectual elite whose perception of governance is based on meritocracy. On the other hand, the present social elite in their domicile countries have emerged from the turbulence of transition often tainted with corruption and a wild, non-ethical capitalism which created an 'oligarchic' concept of state management that cannot be attractive. In this context, the brain drain phenomenon could be interpreted as avoidance of direct social conflict and some kind of silent revolution by those who want to be valued according to their merits and not 'managerial' capabilities that can be perceived as the base for implementing false-transition [30, 90].

From quite opposite point of view, scholars now recognize and the beneficial impact that brain drain can have if to be turned into 'brain circulation' [30, 77]. The researches argue that although the emigration of educated workers leads to lower growth and welfare in the short run, it can act as a stimulus for government to invest more in education in order to improve their labor market and increase the skill level (or so-called 'skill ratio') of their workers [30, 92].

Return migrants, in particular, bring back their skills and work experience from abroad boosting productivity. Expatriates who remain abroad contribute money via worker remittances; and many observers claim that their transfer of knowledge or technology to developing countries can increase productivity and economic development [30, 81]. They may also make professional and personal contacts, which prove useful and productive for their endeavors back home [9]. The relative success of Chinese Taipei, Korea and Ireland in fostering return migration has been attributed to the opening of their economies and policies to foster domestic investments in innovation and research & development. Developing countries with some infrastructure in research & development, like India, are more likely to attract the return of migrants, as well as money and business contacts [20]. Indian professionals in the US have been the primary drivers of knowledge and capital flows to India. The Indian government has contributed to the emergence of these private networks through legislative and tax rules that encourage remittances and investment from Indians abroad [20].

The above mentioned necessity of using the possible beneficial impact of the brain drain for the source countries are recognized by the EU member-states. For example, in its "*Global Approach to Migration" Communication* of 2005 the Commission mentions that "*an equitable immigration policy which incorporates return and/or circular migration might appear to be needed*" [12, 8]. In point 2.4 of *European Commission's Communication "Migration and Deve-*

lopment: Some concrete orientations", adopted on 01 September 2005, "*The Commission encourages Member States to develop mechanisms ...to limit active recruitment in cases where it would have significantly negative repercussions for targeted developing countries*" [1, 13]. In the *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament "The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy*", adopted on 30 November 2006, it is mentioned that "*in developing policies that take account of the potential benefits to third countries of labor migration to Europe, the EU should be very much aware of the risks of brain drain and its socio-economic consequences on developing countries*" [7, 7]. The European Parliament tries to promote the same approach. In its *Resolution of 26 September 2007 on the policy plan on legal migration, "[European Parliament] considers it important that the risks of a brain drain be taken into account when EU legal immigration measures are laid down….calls upon the Commission, in conjunction with the countries of origin, to carry out statistical studies with a view to identifying the areas of expertise in which there is a clear risk of brain drain*" [13].

Concluding, it should be mentioned that the positive effects of the brain circulation can be strengthened and even utilised for a country's development. As some scholars argue, the presence of a highly skilled elite is required if a country wants to proceed with economic development and successfully implement transition reforms. In order to create the conditions for circulation, states must, at least, encourage the return of their nationals, increase investment in science and education, develop contacts with Diaspora and perhaps even initiate short-term positive discrimination in employment, tax and housing areas [30, 82]. Countries as diverse as India, South Korea, the Philippines, Mexico and Tunisia have shown considerable success with policies aimed at fostering links with emigrant communities [19, 1273]. For example, Iredale suggests that 'sending' countries may consider encouraging or supporting their highly skilled population to take part in brain circulation instead of trying to contain them [30, 82]. In Marocco, for instance, civil servants who emigrate tend to be excluded from the civil service for their lifetime. This means that they cannot deploy their knowledge or skills upon return and this will effectively reduce their inclination to invest and return [19, 1273].

It also must be emphasized that return policies should be long-term oriented and can be efficient only when the home-country "*can offer prospective returnees satisfactory career conditions in their field, which itself implies a high(er) level of socio-economic development*" [30, 82-83]. In this sense, a well developed scientific infrastructure, higher investments in the science sector, and the stability of a consolidated democratic government that assures human rights and

academic freedoms all provide a suitable environment that allows for this form of migration to occur [30, 84].

Bibliography:

1. Bertozzi S. Legal Immigration: Time for Europe to Play its Hand. // CEPS Working Document, 2007, No.257, viewed 13 June 2009, <http://aei. pitt. edu/7381/01/downfree.php%3Fitem_id%3D1458>
2. Carrington W., Detragiache E. How Extensive is the Brain Drain? // Finance and development, a quarterly magazine of the IMF, 1999, Vol.36, No.2, viewed 2 June 2009, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>
3. Cerna L. Towards an EU Blue Card? The Proposed Delegation of National High-Skilled Immigration Policies to the EU-Level. University of Oxford, Paper prepared for the ISA Annual Conference, San Francisco, March 26-29, 2008, viewed 18 June 2009, <http://www.euractiv.com/29/images/isa08_proceeding_253922_tcm29-171069.pdf>
4. Chu J. How To Plug Europe's Brain Drain. // TIME Europe Magazine, 2004, viewed 7 June 2009, <http://www.time.com/time/europe/html/040119/brain/story.html>
5. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Mobility, an instrument for more and better jobs: The European Job Mobility Action Plan (2007-2010), /* COM/2007/0773 final */, Brussels, 6.12.2007, viewed on 11 June 2009, < http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=773>
6. Conclusions and recommendations of the EU-Conference “Brain Gain – the Instruments”, The Hague, 29-30 September 2004, viewed 8 June 2009, < http://www.nuffic.nl/international-organizations/news-events/past-events/brain-gain/more-information>
7. Communication from the Council and the European Parliament. The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy. Brussels, 30.11.2006, COM(2006) 735 final, viewed 12 June 2009, http://www.statewatch.org/news/2006/dec/eu-com-735-2006-migration.pdf
8. Council Directive 2005/71/EC of 12 October 2005 on a specific procedure for admitting third-country nationals for the purposes of scientific research, viewed 12 June 2009, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:289:0015:0022:EN:PDF
9. Eucoherence.org, Blue Card proposal–assessing implications for development, 2008, viewed 11 June 2009, <http://www.eucoherence.org/renderer.

do/clearState/false/menuId/227351/returnPage/313375/pageId/227351/itemId/512303/realItemId/512303/instanceId/227393/>

10. Europa.eu, Taking action to stop EU brain drain: Commission proposes measures to improve researchers' careers, 18 July 2003<http://europa.eu/ rapid /pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1051&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en> , viewed 7 June 2009,
11. Europa.eu, Making Europe more attractive to highly skilled migrants and increasing the protection of lawfully residing and working migrants, 23 October 2007, viewed 9 June 2009, http://europa.eu/rapid/ pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1575
12. European Migration Network, 2007. Conditions of Entry and Residence of Third Country Highly-Skilled Workers in the EU, viewed 7 June 2009, <http://www.ind.nl/nl/Images/EMN__Highly-Skilled%20Workers%20 study_defi_tcm5-164540.pdf>
13. European Parliament resolution of 26 September 2007 on the policy plan on legal migration, viewed 11 June 2009, < http://www.europarl.europa.eu /sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0414+0+DOC+XML+V0//EN>
14. Europeanunionbluecard.com, Not much for the moment - waiting for endorsement, 12 March 2009, <http://www.europeanunionbluecard.com/ ?p=91>
15. Europeanunionbluecard.com, European Council press release. Brussels, 25 May 2009, <http://www.europeanunionbluecard.com/?p=103>
16. Frattini F. The future of EU migration and integration policy, Speech, London School of Economics, London, 2007, viewed 18 June 2009, <http:// www.europaworld.org/week296/speechfrattini23207.html>
17. Gentili M. New brains in EU with the Blue Card? Interview with Ewa Klamt, LaSpecula.com, International News Weekly, 2008, viewed 7 June 2009, http://www.laspecula.com/index.php?option=com_content&task =view&id=1528&Itemid=1
18. Guild E. EU Policy on Labour Migration: A First Look at the Commission's Blue Card Initiative. // CEPS Policy Brief, 2007, No. 145, viewed 13 June 2009, < http://aei.pitt.edu/7537/>
19. Haas H. International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts. // Third World Quarterly, 2005, Vol.26, No.8, pp.1269-1284, viewed 5 June 2009, http://www.informaworld.com/smpp/ftinterface~content= a727545567~fulltext=713240930
20. http://en.wikipedia.org/wiki/Brain_drain
21. Legal Migration in the European Union, 2008, viewed 8 June 2009, <http:// www.mvcr.cz/mvcren/article/legal-migration-in-the-european-union.aspx>

22. Maru M. Brain Drain and Development Support Policy Coherence. // Comments on the Draft Issues Paper on Research and Development, Preparatory Workshop, 31 January - 1 February 2008, Brussels, viewed 16 June 2009, <http://www.diaspora-centre.org/DOCS/EU_Workshop_on_Mig.pdf>
23. Preda G. Southeast Europe turns "brain drain" into "gain", SETimes. The news and views of Southeast Europe, 2007, viewed 3 June 2009, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2007/06/25/reportage-01>
24. Proposal for a Council Directive on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of highly qualified employment {SEC(2007) 1382} {SEC(2007) 1403} /* COM/2007/0637 final - CNS 2007/0228 */, Brussels, 23.10.2007, viewed 15 June 2009, < http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_com2007_0637en01.pdf>
25. Salt J. Current Trends in International Migration in Europe”. Council of Europe, CDMG (2005) 2. viewed 14 June 2009, <http://www.refugeelawreader.org/28/Current_Trends_in_International_Migration_in_Europe.pdf>
26. Spiegel online 2007. European Commission Launches New Push for ‘Blue Card, viewed 4 June 2009, < http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,513083,00.html>
27. Straubhaar T. International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange. - Hamburg Institute of International Economics (HWWA) Discussion Paper 88, 2000, viewed 3 June 2009, <http://opus.zbw-kiel.de/volltexte/2003/695/pdf/88.pdf>
28. Weizsäcker J. Welcome to Europe. // Bruegel Policy Brief, issue 2006/03, April 2006, viewed 10 June 2009, <http://www.bruegel.org/uploads/tx_btbbreugel/pbf_030406_europe.pdf>
29. Weizsäcker J. Divisions of labour: rethinking Europe's migration policy. // Bruegel Blueprin Series, 2008, vol.6, viewed 10 June 2009, <http://www.bruegel.org/nc/publications/show/publication/divisions-of-labour-rethinking-europes-migration-policy-1.html>
30. Vedran H. Brain Drain. Threat to Successful Transition in South East Europe? // Southeast European Politics, 2004, Vol.V, No.1, pp.76-93, viewed 5 June 2009, <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue51/horvat. pdf>

Prezentat la redactie
la 10 iunie 2009

Recenzent – Valeriu MOSNEAGA, doctor habilitat, profesor

COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO

INFORMAȚIA
privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în ştiințe politice în Consiliile ştiințifice specializate din Republica Moldova în anul 2008

nr.	*Autorul*	*Denumirea tezei*	*Conducător / consultant ştiințific*
		Teze de doctor	
1	***SOCOLOV Tatiana***	*Mass media □i dezvoltarea comunitară (analiză polito-logică)*	***Victor MORARU**, doctor habilitat în ştiințe politice, profesor*
2	***GONTA Ana***	*Factorul mediatic în promo-varea imaginii de □ară a R-epublicii Moldova*	***Constantin MARIN**, doctor habilitat în ştiințe politice, conferențiar*
3	***ANDRIEŞ Vasile***	*Republica Moldova în con-textul integrării europene (dimensiuni politice)*	***Valeriu MOŞNEAGA**, doctor habilitat în ştiințe politice, profesor, «Om Emerit»*

Informația a fost prezentată
la redacție la 15 ianuarie 2009
de către profesor V.MOŞNEAGA

IN MEMORIAM

Svetlana Alexandru MIHALACHE (19.12.1949-11.06.2009)

Dna Svetlana Alexandru Mihalache a lucrat în sistemul învăţămîntului superior din ţară din anul 1978. A activat în calitate de profesor de sociologie, sociologia muncii, etc. la catedrele de ştiinţe socio-umane la Universitatea de Stat din Moldova, Univeristatea Tehnică a Moldovei, Universitatea Slavonă din Moldova.

În perioada anilor 1988-2008, pînă la ieşirea la pensie, Dna S.Mihalache a activat în cadrul laboratorului sociologic LCŞ "Sociologia politicii" pe lîngă catedra "Ştinte Politice" a Univeristăţii de Stat din Moldova. A îndeplinit funcţiile colaboratorului ştiintiţic superior. Pentru a face faţă cerintelor ea a absolvit masteratul în ştiinţe politice la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative.

Dna S.Mihalache a efectuat cercetări în domeniul politicilor educaţionale, orientărilor valorice ale tineretului studios publicînd peste 30 articole ştiinţifice în ţară şi peste hotare. Faţă de lucru ea a manifestat întotdeauna un deosebit sentiment de responsabilitate. S-a remarcat printr-un caracter calm şi binevoitor, a fost mereu comunicabilă şi cu un sentiment de demnitate personală. A fost o persoană social activă, cu iniţiativă şi suflet mare, cu credinţă în inimă şi în viaţă. În cadrul catedrei Ştiinţe Politice sa manifestat ca un prieten bun, membru devotat al colectivului, participînd la toate manifestările organizate.

Colectivul catedrei "Ştinţe Politice" şi al laboratorului sociologic LCŞ "Sociologia politicii" aduce condoleanţe rudelor şi persoanelor apropiate.

Dumnezeu s-o odihnească în pace.

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (XLV), 2009

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 5.07.2009. Formatul 70x100 $^1/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 14,1.
Comanda 81 Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009